

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI PROGRAMI

137571

**1932-1951 YILLARI ARASINDA
GİRESUN HALKEVİNDE YAPILAN
HALKBİLİM ÇALIŞMALARI**

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANİZASYON MERKEZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

137571

Musa ÖKSÜZ

ARALIK – 2003

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI PROGRAMI

1932-1951 YILLARI ARASINDA

GİRESUN HALKEVİNDE YAPILAN

HALKBİLİM ÇALIŞMALARI

Musa ÖKSÜZ

Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce

Bilim Uzmanı (Türk Dili ve Edebiyatı)

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez'dir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 18. 12. 2003

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 29. 12. 2003

Tezin Danışmanı : Prof. Dr. Ali ÇELİK

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ahmet DOĞAN

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Bilâl KIRIMLI

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA

Aralık - 2003

TRABZON

0. SUNUŞ

00. Ön Söz

Halkevleri, tıpkı Köy Enstitüleri gibi, yakın tarihimizin en fazla tartışılan, günümüze değin üzerinde pek çok özel ve bilimsel çalışma yapılan müesseselerinden birisidir. Bu çalışmada da, halkevlerinin kurulmaya başlandığı 1932 yılında kurulmuş olan Giresun Halkevi ile bunu takiben aynı çevrede kurulan diğer altı Halkevinin “ilk dönem” olarak adlandırılan 1932 ile 1951 yılları arasında halkbilim alanında yaptığı çalışmaların ve hizmetlerin ele alınması plânlanmıştır.

Bu çalışmada iki yazılı kaynaktan faydalanıldı. Bunlardan birincisi, 1932 Şubatı’ndan itibaren Giresun Halkevi ile ilgili gelişmeleri ve Halkevinin hemen hemen bütün çalışmalarını haber olarak veren Yeşilgiresun gazetesidir. İkinci kaynak ise Giresun Halkevinin aylık mecmuası olan Aksu dergisidir. Yeşilgiresun gazetesinin binden fazla sayısı ile 1933-1950 arasında çıkarılmış olan toplam 59 sayı Aksu dergisindeki halk edebiyatı ve halk hayatı ile ilgili metinlerle sözlü kaynaklardan elde edilen materyal taranarak, bunlardaki maddî, manevî halk kültürü unsurları tespit edilip değerlendirildi.

Başta, Yeşilgiresun Gazetesi Arşivini bize açan muhterem Hasan Öğütçü’ye ve Osman Fikret Topallı’nın şahsî kitaplığını günümüze kadar büyük bir hassasiyetle koruyan ve bize açarak Aksu dergisinin nüshalarını kullanmamıza izin veren merhum Osman Fikret’in kızı Mefkûre Topallı Hanımefendiye teşekkürlerimi sunuyorum. Eğer, merhum O. Fikret Topallı bu mükemmel arşivi oluşturmasaydı biz bu çalışmayı hiçbir zaman tamamlayamayacaktık. Ruhu şad olsun.

Bu çalışmanın her aşamasında bizi destekleyen; karşılaştığımız problemlerin çözümünü için vakitli, vakitsiz ziyaret ve telefonlarımızda bize çözüm üretmek için yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen, engin bilgisiyle bize yol gösteren ve bu çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olan hocam Prof. Dr. Ali ÇELİK’e teşekkürü ise bir borç bilirim.

Trabzon, Aralık 2003

Musa ÖKSÜZ

01. İçindekiler

Sayfa Nr.

0. SUNUŞ

00. Ön Söz.....	III
01. İçindekiler	IV
02. Özet.....	XI
03. Summary	XII
04. Tablolar Listesi	XIII
05. Kısaltmalar.....	XIV

GİRİŞ.....	1-6
------------	-----

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HALKEVLERİNİN KURULUŞU ve GİRESUN HALKEVİ..... 7-48

10. Halkevlerinin Kuruluşu.....	7
100. Uluslaştırma Projesi Olarak Halkçılık	11
101. Türk Ocakları Sorunu	13
102. Halkevlerinin Kuruluş Aşaması ve Amaçları	22
103. Halkevlerinin Yapısı.....	29
1030. Halkevleri Teşekkülünde Umumî Esaslar	29
1031. Halkevi İdare Heyeti.....	31
1032. Halkevi Şubeleri.....	32
10320. Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi.....	32
10321. Güzel Sanatlar (Ar) Şubesi.....	33
10322. Temsil (Gösterit) Şubesi	33
10323. Spor Şubesi.....	34
10324. İçtimaî Yardım Şubesi.....	36
10325. Halk Dershaneleri ve Kursları Şubesi	37

10326. Kütüphane ve Neşriyat Şubesi.....	37
10327. Köycüler Şubesi.....	38
10328. Müze ve Sergi Şubesi	38
11. Giresun Halkevi	39
110. Giresun Halkevinin Açılışı.....	39
111. Giresun Halkevinin Faaliyetleri.....	41

İKİNCİ BÖLÜM

2. HALKEVLERİNİN YAYIN FAALİYETLERİ ve GİRESUN HALKEVİNİN YAYIN ORGANI OLAN AKSU DERGİSİ..... 49-58

20. Halkevleri ve Yayıncılık	49
21. Giresun Halkevinin Yayın Organı Aksu Dergisi.....	51
210. Aksu Dergisinin Tarihi ve Aksu'da Yer Almış Halkbilimle İlgili Yazıların Bibliyografyası.....	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GİRESUN HALKEVİNİN YAPTIĞI HALKBİLİM ÇALIŞMALARI..... 59-249

30. Halk Edebiyatı	59
300. Manzum Türler.....	59
3000. Mâniler.....	59
30000. Giresun Mânileri.....	64
30001. Tirebolu Mânileri.....	77
300010. Tirebolu Gelin Güvey Mânileri.....	77
300011. Tirebolu Kalesi ile İlgili Mâniler	79
300012. Diğer Tirebolu Mânileri.....	80
30002. Kiraz ile İlgili Mâniler	99
30003. Diğer Mâniler	102

3001. Ninniler	106
30010. Bebeğin Cinsiyetine Göre Tertiplenmiş Ninniler	106
30011. Bebeğin İlk Emekleme, Koşma, Hareket ve Faaliyetlerinde Söylenen Ninniler	107
30012. Çocuk Evindeki Ölüm, Çocuğun Ölümü, Hastalık vb. Elim Facialarla İlgili Ninniler	108
30013. Kendisinden Küçük Çocukları Kiskanarak, Huysuzluk Yapan Çocuklar İçin Söylenen Avutucu Ninniler	109
30014. Dış Çıkarma Hâdisesinde Söylenen Ninniler	109
30015. Ahşkanlık Hasebiyle Ninni ile Uyumayı İtiyat Edinmiş Yetişkin Çocuk Ninnileri.....	109
30016. Diğer Ninniler.....	110
30017. Konu ile İlgili Makaleler	110
300170. Türk Ninnilerinden Motifler	110
3002. Koşmalar	113
3003. Semaîler.....	122
3004. Türküler.....	125
3005. Destanlar.....	128
30050. İspartalı Seyrânî'nin Seyahat Destanı	128
301. Mensur Türler	131
3010. Fıkralar	131
30100. Giresun Fıkraları	132
301000. Giresun Bölgesinde Yaşamış Şahıslarla İlgili Fıkralar	132
3010000. Arabuloğlu	132
3010001. Deli Emin	132
3010002. Deli Yani	133
3010003. Kadıyoran	134
3010004. Kadri Bey	134
3010005. Kel İmam.....	135
3010006. Külünk Mehmet.....	135
3010007. Mingır Amet.....	136
3010008. Molla İsmail.....	136

3010009. Veli Dayı.....	137
301001. Bir Topluluğu Temsil Eden Tiplerle İlgili Fıkralar.....	138
3010010. Bakkal.....	138
3010011. Bayındırhı.....	138
3010011. Cerre Çıkan Hoca.....	138
3010013. Katırcı Hoca.....	139
3010014. Kırıklı.....	139
3010015. Pazarcı.....	140
301002. Eş Kahramanlı Fıkralar.....	140
3010020. İşçi- Patron.....	140
3010021. Koca ile Karıları.....	140
30101. Diğer Fıkralar.....	141
301010. Benzetememiş de.....	141
301011. Bir Don.....	141
301012. Bunu Sayma.....	141
301013. Lisan Bilmenin Faydası.....	142
301014. Niçin Geçmezmiş.....	142
3011. Efsâneler.....	143
30110. Evliyalara İlgili Efsaneler.....	143
301100. Şeyh Keramettin Hazretleri- 1.....	143
301101. Şeyh Keramettin Hazretleri- 2.....	144
301102. Şeyh Keramettin Hazretleri- 3.....	145
301103. Şeyh Keramettin Hazretleri- 4.....	145
30111. Yer ve Sülâle İsimleriyle İlgili Efsaneler.....	146
301110. Alınca Tepesi.....	146
301111. Deli Osman.....	146
301112. Eğlenceoğulları.....	146
301113. Kurt Kalesi.....	146
3012. Hikâyeler.....	147
30120. Dede Korkut'tan Hikâyeler.....	148
301200. Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı'ndan.....	148

301201. Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destandan.....	150
301202. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destandan	151
301203. Kazan Beyin Oğlu Uruz Beyin Esir Düştüğü Destandan	153
301204. Dede Korkut Hikâyeleri'nden Alınmış Diğer Parçalar	154
3013. Masallar	163
30130. Esa, Musa ve Karacaoğlan.....	163
302. Manzum - Mensur Karışık Türler.....	164
3020. Atasözleri.....	164
3021. Bilmeceler.....	180
30210. Tabiat ve Tabiat Hâdiseleri ile İlgili Bilmeceler	182
30211. İnsan ve Onun Uzuvarı ile İlgili Bilmeceler.....	184
30212. Bitkiler ve Onların Mahsulleri ile İlgili Bilmeceler	186
30213. Hayvanlar ve Onların Mahsulleri ile İlgili Bilmeceler	191
30214. Eşyalar, Araç- Gereçlerle İlgili Bilmeceler.....	194
30215. Manevî, Dinî Unsurlar ve Diğer Kavramlarla İlgili Bilmeceler	202
30216. Diğer Bilmeceler.....	204
30217. Konu ile İlgili Makaleler	204
302170. Bilmeceler, Meseller.....	204
31. Halk Hayatı.....	207
310. Evlenme.....	207
3100. Evlenme Çağı.....	207
3101. Evlenecek Kişiler Arasında Yakınlık –Kan Bağı- Ölçüsü	207
3102. Eş Seçimi	207
3103. Kız İsteme – Dünürlük – Söz Kesme	208
3104. Başlık – Kalm.....	208
3105. Düğüne Davet	209
3106. Düğünün Başlangıcı.....	210
3107. Kına	213
3108. Çeyiz.....	214

3109. Gelin Süsleme (Gelin Donatma) ve Gelin Hamamı.....	215
31010. Gelin Alma – Gelin Getirme – Gelin İndirme	215
31011. Gerdek	219
31012. Gerdek Ertesi	220
31013. Düğün Sonrası.....	220
311. Ölüm.....	221
3110. Ölüm Olayının Duyurulması.....	221
3111. Ölüm Sonrası Âdetlerden Iskat	221
312. İnanmalar	222
3120. Günlerle İlgili İnanmalar	222
3120. Mayıs Yedisi	222
3121. Diğer İnanmalar	224
313. Bayramlar, Törenler ve Kutlamalar	224
314. Oyunlar	224
3140. Artırma	225
3141. Ateş (Esir Almaca).....	225
3142. Birdir Bir.....	227
3143. Çandır Tüfekli Oyunu.....	227
3144. Metinlerde Sadece Adı Geçen Diğer Oyunlar.....	229
315. Giyim – Kuşam, Süslenme.....	229
316. Halk Hekimliği.....	230
316. Halk Mutfağı	231
32. Diğer Halkbilim Çalışmaları.....	232
320. Halkbilim Konularıyla İlgili Makaleler	232
3200. Folklor	232
3201. Folklorlarda Zaman Meselesi	234
3202. Folklor ve Giresun Folkloruna Dair.....	236
3203. Folklor ve Sahne.....	238
3204. Folklor ve Şiir.....	240
3205. Kadrolar	242
3206. Metotlar	245
321. Köy Monografileri	248

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. GİRESUN HALKEVİNİN DİĞER ÇALIŞMALARI	250-270
40. Dilbilim Çalışmaları.....	250
401. Dilbilimle İlgili Makalelerin Bibliyografyası.....	250
402. Dil Anketleri	252
41. Edebiyat Çalışmaları.....	254
410. Edebiyatla İlgili Diğer Çalışmaların Bibliyografyası.....	254
42. Tiyatro Çalışmaları.....	264
420. Giresun ve Çevresi Halkevlerinde Sahnelenen Oyunlar	265
5. SONUÇ	270-272
YARALANILAN KAYNAKLAR	273-279
İNDEKS.....	280-283
EKLER	284-293
ÖZ GEÇMİŞ.....	294

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

02. Özet

Bu çalışmanın konusu, Giresun Halkevinin 1932-1951 yılları arasında yaptığı halkbilim çalışmalarıdır. 24.06.1932'de kurulmuş olan Giresun Halkevi, Giresun ve çevresi ile ilgili halkbilim çalışmalarına ciddi manada önyak olmuş bir müessesedir. Hatta halkbilim çalışmaları Giresun'da halkevi çatısı altında başlamıştır denilebilir.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde; halkevlerine duyulan ihtiyaç, halkevlerinin kuruluşları ve kısaca yapıları üzerinde durularak Giresun Halkevi, genel yapısı ve faaliyetleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde; halkevlerinin yayıncılık faaliyetlerinden kısaca bahsedilerek, Giresun Halkevi yayını olan ve çalışmamızdaki malzemelerin önemli bir kısmını temin ettiğimiz Aksu dergisi hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde; Giresun Halkevinde yapılan halkbilim çalışmaları "Halk Edebiyatı" ve "Halk Hayatı" olmak üzere iki ana başlık altında tafsilâtlı olarak verilmiştir. Çalışmanın bel kemiği olan bu bölümde yaklaşık 550 mâni, 9 koşma, 24 fikra, 281 bilmece, 430 atasözünün yanında ninniler, türküler, semâiler ve halkbilimle ilgili makaleler yer almaktadır. Yine bu bölümde Halkevi Köycüler Şubesinin yaptığı köy tetkiklerinden elde edilen Giresun halk hayatıyla ilgi bilgiler tasnif edilerek verilmiştir.

Dördüncü bölümde ise sahamızla fazla ilgili olmamasına rağmen Giresun Halkevinde gerçekleştirilen dilbilim ve tiyatro çalışmaları ile diğer edebî çalışmalar ana hatlarıyla verilmiştir.

Özellikle, tezimizin üçüncü bölümde yer alan ve Yeşilgireson gazetesinin 1030 sayısı ile Aksu dergisinin 59 sayısının tek tek taranmasından sonra elde edilen malzemenin derlenmesi çok uzun, yorucu; fakat bir o kadar da zevkli, verimli ve bizim açımızdan da son derece faydalı bir çalışma olmuştur.

03. Summary

The subject of this study is the folklor studies of Giresun Folkhome between the years of 1932-1951. Giresun Folkhome –which was established on July 24th 1932, is an institution which initiated significant folklore studies about Giresun and its surrounding. Even we can say that folklore studies started in Giresun by folkhomes studies.

This study takes form from four main parts: In the first part it is informed that; Necessity for the folkhomes, their establishments and shortly constitutions. Furthermore we are informed about Giresun Folkhome, its general structure and activities. In the second part; the publishing activities of folkhome's are shortly mentioned and than detailed information is given about Aksu magazine -A publication of Giresun Folkhome from which we gathered most of the material for this study-. In the third part; the folklore studies of Giresun Folkhome are explained in a detailed way under the headings "Folk Literature" and "Folk Life". This part includes about 550 mâni (a traditional Turkish quatrain form), 9 koşma (free-form folk poem or song about love or nature), 24 anecdotes, 281 riddles, 430 proverbs; some lullabies, folk songs and semaî (a poetic form covered by folk poets and used to create songs which are sung according to a certain usul), and also some original articles about folklore under different titles. Besides these, information about folk life in Giresun is given under different titles according to the village investigations done by Folkhome Villagers Club. Although they are not related to our field, Giresun Folkhome's studies in linguistics, theatre and other literature studies are given in the fourth part. Here the aim is to show a way to the future researchers who will study about these subject by mentioning briefly the studies of Giresun Follkhome about these subjects. Also to be helpful for the future researchers, some studies which were published in Aksu magazine about folklore are given here bibliographically in lists and tables.

However our study seems to be done easily -like a department study- colecting the materials for the third part took a long time. It was very hard but on the other hand very pleasurable, efficient and useful for us. After searching 1030 issues of the newspaper Yeşilgireson and 59 issues of Aksu magazines these materials could be collected.

04. Tablolar Listesi

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Halkevlerinin Açılış Sıralarına Göre Listesi	26
2	Halkevleri Dergileri Listesi	50
3	Yıllara Göre Aksu Dergisinin Yayın Hayatı	52
4	1932-1950 Arası Aksu Dergisinin Takdimi, Yazı İşleri Müdürleri ve Basıldığı Matbaalar	54
5	Aksu Dergisindeki Halkbilimle İlgili Yayınların Bibliyografyası	55
6	Giresun ve Çevresi Halkevlerinde Sahnelenen Oyunlar	265

05. Kısaltmalar

age.: Adı geçen eser

agm.: Adı geçen mecmua

AKDTYK: Atatürk Kùltür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu

Ank.: Ankara

C.: Cilt

CHF: Cumhuriyet Halk Fırkası

GH.: Giresun Halkevi

İst. : İstanbul

Nr.: Numara

S.: Sayı

s.: Sayfa

ss.: Sayfadan ... sayfaya kadar

TDK: Türk Dil Kurumu

vb.: Ve benzeri, ve bunun gibi

YGG.: Yeşilgireson gazetesi

GİRİŞ

Türk Ocaklarının 24 Mart 1931'de tasfiye edilmesinden sonra genç Türkiye Cumhuriyeti'nin yaptığı devrimlerin halka benimsetilmesi, devletle halk arasında bir köprü oluşturulması için kurulan halkevleri dilden edebiyata, spordan tiyatroya, kütüphanecilikten yayıncılığa ve kültürle sanatın diğer dallarına varana dek hemen her alanda faaliyet göstermişler, devlet politikasının halka kabul ettirilmesi çabalarında önemli rol oynamışlardır.

Kuruluş itibarıyla Türkiye'nin ilk halkevlerinden biri olan Giresun Halkevinin de amacı budur. Ulaşabildiğimiz yazılı ve sözlü kaynaklardan, Giresun Halkevinin bu amaca ulaşmak için çok hummalı bir faaliyet gösterdiğini, halkevi mensuplarının canla başla çalıştıklarını anlıyoruz.

Başta siyasî olmak üzere birçok konuda faaliyet gösteren halkevlerinin bizi ilgilendiren yanı halkbilimine olan katkıları olduğu için, biz bu çalışmamızda sadece bunlarla ilgili verileri tespit etmeye ve bunları değerlendirmeye çalıştık.

Halkevleri, kuruluşlarında devlet politikasını halka benimsetmek gibi bir misyonu yüklenseler de çok partili döneme geçişle birlikte CHP'nin bir yan kuruluşu hâline geldikleri ve siyasileştikleri için Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle birlikte 1951'de kapatılmış ve ancak 27 Mayıs 1960 İhtilâli'yle Demokrat Parti iktidardan uzaklaştıktan ve İsmet İnönü başkanlığındaki hükümet kurulduktan sonra yeniden açılmışlardır. Bu tarihten sonra ikinci kez kapatıldıkları 12 Eylül 1980 ihtilâline kadar olan dönemde ise yine CHP'nin ve sol görüşü benimseyen diğer siyasî kuruluşların bir yan kuruluşu olarak çalıştıkları görülmektedir.

1951 ve 1980'deki kapatmalar sırasında diğer bütün halkevleri gibi Giresun Halkevinin de mal varlığına el konulduğu ve özellikle 12 Eylül 1980 ihtilâlinde kapatıldıktan sonra halkevinde mevcut bütün belgelerin ve kütüphanesindeki bütün yayınların Giresun

SEKA Kâğıt Fabrikasına gönderilerek yok edilmesi, Giresun Halkevinin en faal olduğu 1932-1951 dönemini kapsayan araştırmamız için malzeme bulmakta zorlanmamıza sebep olmuştur. Resmî arşivlerde, kütüphanelerde ve bugünkü halkevinin kitaphğında Giresun Halkevinin 1932-1951 dönemine ait bazı kitaplara rastlanmış olsa da bunların çoğu halkbiliminin dışında kalan konularla ilgili olan halkevi yayınlardır. Giresun İl Halk Kütüphanesi kataloğunda, Giresun Halkevinin başlıca yayın organı olan Aksu dergisi ile ilgili bir tek fişin dahi bulunamamış olması kaynak konusunda karşılaştığımız güçlüğü derecesini çok açık biçimde göstermektedir. Türkiye çapında bir yılı aşkın bir süre devam eden yoğun bir araştırmanın sonunda ve tam bütün ümitlerimizi kaybettiğimiz bir sırada büyük bir tesadüf eseri Aksu dergisinin dört cilt hâlindeki 59 sayısını Giresunlu Topal Osman Ağanın özel kalem müdürü olan Osman Fikret Topallı'nın şahsî kitaphğında bulmak bizim için büyük bir mutluluk olmuştur.

Halkevinde faaliyet gösteren kaynak kişilerden ve 12 Eylül döneminde kapatılmadan önce Giresun Halkevinin son reisi olan Fevzi Bayazıtöğlu'ndan elde edilen bilgilere göre Giresun Halkevinin çok zengin bir arşivi vardı.¹ Halkevi o zamanlar şimdi Halk Eğitimi Merkezi olarak kullanılan Gazi Caddesindeki 130 numaralı binada hizmet vermekteydi ve bir katı tamamen kütüphane ile arşive ayrılmıştı. 12 Eylül 1980 ihtilâlini takip eden günlerde bu arşivdeki tüm belgelere askerî yönetim tarafından el konulmuş ve daha sonra kitaplarla birlikte bu belgeler de Giresun SEKA Kâğıt Fabrikasına gönderilmek suretiyle yok edilmiştir.²

Bu nedenle çalışmamız Yeşilgireson gazetesi ve Aksu dergisinin ele geçen nüshaları ile o dönemi yaşayan kaynak kişilerin verdikleri bilgilerle sınırlı kalmıştır. 1932-1951 yılları arasında haftalık olarak yayımlanan Yeşilgireson gazetesinin 1030 sayısı tek tek taranmış, Giresun ve çevre halkevleri ile ilgili olarak 1004 adet yazı (haber, ilân, yorum, köşe yazısı...vs.) tespit edilmiştir. Giresun Halkevinin aylık olarak çıkardığı ve Eylül 1933 ile Aralık 1949 tarihleri arasında neşredilen 58 sayı ve 1 Mayıs 1950 tarihinde çıkarılan yeni serinin birinci sayısı ile birlikte toplam 59 sayı Aksu dergisi de tek tek taranmış, incelenmiş ve halkbilimle ilgili olan kısımları bu çalışmada değerlendirilmiştir.

¹ Fevzi Bayazıtöğlu ile söyleşi, Mayıs 2003, Giresun.

² Bayazıtöğlu, aynı söyleşi.

Çalışmamız dört bölümden meydana geldi:

Birinci bölümde; halkevlerine duyulan ihtiyaç, halkevlerinin kuruluş amaçları, genel olarak yapıları ve çalışmalarının yanında Giresun Halkevinin kuruluşu, yapısı, burada görev alan insanlar, çalışma alanları ele alındı.

İkinci bölümde; halkevlerinin halka yön vermede çok etkili ve yaygın olarak kullandıkları yayıncılık faaliyetleri, Giresun Halkevinin yayın organı olan Aksu dergisi ve yayın hayatı üzerinde duruldu.

Üçüncü bölümde ise Giresun Halkevinde yapılan halkbilim çalışmaları “Halk Edebiyatı” ve “Halk Hayatı” ana başlıkları altında tafsilâtlı olarak verilmeye çalışıldı. “Halk Edebiyatı” kısmına giren malzeme “manzum türler”, “mensur türler”, “manzum – mensur karışık türler” olmak üzere üç ana başlık altına toplandı.

Manzum türler kendi içinde *mâniler, ninniler, koşmalar, semaîler, türküler* ve *destanlar* olmak üzere altı alt başlık altında verildi. Çalışmamızdaki 549 mâni, hocamız Prof. Dr. Ali Çelik’in mâni ile ilgili makalelerinde ve henüz yayımlanmamış olan “Trabzon Halk Kültürü Araştırmaları-I, Mâniler” adlı eserinde uyguladığı mânilerin son mısraının kafiye harfine veya kafiyesine göre yapılan, birbirinin tamamen aynı olan mânilerin rahatça tespit edilebildiği, aynı kafiyeyi kullanan mâniler bir araya geldiği için, sadece ilk mısraının ilk kelimesi veya ilk mısraının tamamı değişmiş olan mânilerin de tespit edilebildiği, mânilerin önemli bir belirleyicisi olan ve üç mısradaki temsilcisi bulunan “kafiye” ve “redif”in esas alındığı ve ilk kez Niyazi Eset tarafından uygulanan tasnif türü tercih edilerek tasnif edildi ve bu mâniler ile ilgili bazı tespitlerimiz de mâniler kısmının başında belirtildi. Tasnif sırasında mânilerin dergideki yayım sırasının korunmasına özen gösterildi.

Ninniler ise “*Bebeğin cinsiyetine göre tertiplenmiş ninniler, Bebeğin ilk emekleme, koşma, hareket ve faaliyetlerinde söylenen ninniler, Çocuk evindeki ölüm, çocuğun ölümü, hastalık gibi elim facialarla ilgili ninniler, Kendisinden küçük çocukları kıskanarak, huysuzluk yapan çocuklar için söylenen avutucu ninniler, Diş çıkarma hâdisesinde söylenen ninniler, Alışkanlık hasebiyle ninni ile*

uyumayı itiyat edinmiş yetişkin çocuk ninnileri ve Diğer ninniler” şeklinde tasnif edildi ve ninni konulu bir makale de bu bölümün sonuna eklendi.

Manzum türler bölümünde bunlardan başka yine adı geçen kaynaklardan elde ettiğimiz 9 koşma, 4 semaî, 4 türkü ile bir destana kaynaklardaki yayım sıraları dikkate alınarak yer verildi. Koşma ve semaîlerden Karacaoğlan’a ve Âşık Osman’a ait olanların dışındakilerin âşık veya saz şairi olmayan ama halk edebiyatı nazım türlerinde şiir yazmaya özendirilen genç şairler tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır. Türkülerden üçü kemençe türküsidür.

Mensur türler *fıkralar, efsaneler, hikâyeler* ve *masallar* olmak üzere dört alt başlık altında toplandı. Tespit ettiğimiz 24 fikranın çoğu orijinal Giresun fikrasıdır. Fıkraların tasnifinde Saim Sakaoğlu’nun tasnif denemesi esas alınmıştır.

Çalışmamızda sekiz efsane bir masal yer almaktadır. Bölgede hâlen çok sayıda efsanenin yaşıyor olmasına rağmen, kaynaklarda bu türe fazla yer verilmemiş olması ve tespit edebildiklerimizin ise müstakil olarak değil de köy monografilerinin içinde -önemli görüldükleri için- yer almış olmaları, efsanelerin özel olarak derlenmediği intibamı uyandırmaktadır. Belki de araştırmacılar, bu türün işlediği konuları dönemin aydınlanma felsefesine aykırı buldukları için bu alana hiç girmemeyi yeğlemişlerdir. Bu efsanelerden dördü “evliyalarla”, dördü de “isimlerle” ilgilidir.

Hikâyeler kısmına ise Aksu dergisinin değişik sayılarında “Büyük Türk Destanı Oğuzname’den” başlığı altında çok küçük parçalar hâlinde yayımlanmış olan destan parçaları alındı. Aslında Dede Korkut Hikâyelerinin bazı kısımlarından ibaret olan bu metinlerle ilgili tespitlerimiz de burada belirtildi.

Manzum-mensur karışık türler bölümüne hem manzum hem de mensur hâlde bulunabildikleri için *atasözleri* ve *bilmeceler* alındı. Çalışmamızda önemli bir yer tutan ve 131’i Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi tarafından 1936’da Türk Dili Tetkik Kurumuna gönderilmiş olan toplam 430 atasözü ilk harfleri dikkate alınarak alfabetik sıraya göre tasnif edilerek verildi.³

³ GH. Çalışma Raporu, Aksu, C.1, S.13 (Şubat 1937), s.29.

Tespit ettiğimiz 281 bilmececinin tasnifinde ise Şükrü Elçin'in Türk Bilmeceleri adlı eserinde uygulamış olduğu tasnif esas alınmış ve bilmeceler, konularına göre yedi gruba ayrılmıştır: 1- "*Tabiat ve tabiat hâdiseleri ile ilgili bilmeceler*", 2- "*İnsan ve onun uzuvları ile ilgili bilmeceler*", 3- "*Bitkiler ve onların mahsulleri ile ilgili bilmeceler*", 4- "*Hayvanlar, onların mahsulleri ile ilgili bilmeceler*", 5- "*Eşyalarla ilgili bilmeceler*", 6- "*Manevî, dinî unsurlar ve diğer kavramlarla ilgili bilmeceler*", 7- "*Diğer bilmeceler*". Her gruptaki bilmeceler de kendi içlerinde cevaplarına göre alfabetik olarak sıralanmış ayrıca bilmece türüyle ilgili bir makale de bu kısmın sonuna ilâve edilmiştir.

"**Halk Hayatı**" bölümünde Halkevi Köycüler Şubesinin yaptığı köy tetkiklerinden elde edilen halk hayatıyla ilgili malzemeye yer verildi. Kaynaklarda, hayatın geçiş evrelerinden ilki olan doğumla ilgili hiçbir malzemeye rastlanmadı. Hayatın son evresi olan ölümlle ilgili olarak da çok az sayıda malzeme bulundu. Bunlara karşılık evlenme ile ilgili çok sayıda ve tafsilâtlı yazının varlığı dikkati çekti. Bu kısımdaki malzeme "*Evlenme*" başlığı altında "*Evlenme çağı, Evlenecek kişiler arasında yakınlık -kan bağı- ölçüsü, Eş seçimi, Kız isteme -dünürlük- söz kesme, Başlık - kalın, Düğüne davet, Düğünün başlangıcı, Kına, Çeyiz, Gelin süsleme ve gelin hamamı, Gelin alma -gelin getirme- gelin indirme, Gerdek, Gerdek ertesi, Düğün sonrası*" alt başlıklarıyla safha safha verildi.

"*Oyunlar*" kısmında yörede hem çocukların hem de zaman zaman büyüklerin oynadığı ve son derece detaylı anlatılan üç oyun ile bir halk dansı olan Çandır Tüfekli Oyununu anlatan bir makaleye yer verildi. Ayrıca metinlerde nasıl oynandıkları anlatılmayan ve sadece adları geçen oyunlar da bu başlık altında toplandı.

Halk hayatı ile ilgili diğer veriler; "*İnanmalar*", "*Bayramlar-Törenler-Kutlamalar*", "*Giyim-Kuşam-Süslenme*", "*Halk Mutfağı*" ve "*Halk Hekimliği*" başlıkları altında toplandı.

"Diğer Halkbilim Çalışmaları" kısmına halkbilim konuları ile ilgili "*yedi makale*" ve halk hayatı ile ilgili malzemeye kaynaklık eden "*köy monografileri*" alındı.

Dördüncü bölüm ise Giresun Halkevinin sahamızla doğrudan ilgili olmayan "*dilbilim*", "*tiyatro*" ve "*diğer edebî*" çalışmalarına ayrıldı. Dilbilim çalışmaları kısmında Giresun

Halkevinin Türkiye genelinde sürdürülen öz Türkçe çalışmalarına paralel olarak Giresun'da yaptırdığı dil anketleri, bu anketlerdeki kelimelere bulunan alternatif karşılıklar üzerinde duruldu ve başta Giresun ağı olmak üzere dilbilim sahasında kaleme alınmış diğer makaleler bibliyografya şeklinde verildi. Diğer edebî çalışmalar kısmında Aksu dergisinde yer alan çoğu yeni edebiyat sahasına giren yazılar olmak üzere klâsik edebiyat ve dünya edebiyatı üzerine kaleme alınmış yazıların bibliyografyası verildi. Tiyatro çalışmaları kısmında halk tiyatrosu dışında kalan ve halka modern tiyatroyu tanıtmak ve benimsetmek amacıyla sahnelenen ve alanımızla doğrudan ilgili olmayan çok sayıdaki tiyatro çalışmasının sadece isimleri, yazarları, oynandıkları yer ve zamanla ilgili bilgiler verildi.

Dördüncü bölümdeki bilgileri çalışmamıza dâhil etmekteki amacımız; bu sahalardaki çalışmalardan kısaca bahsederek ileride bu alanlarda çalışacak araştırmacılara yardımcı olmaktır. Yine aynı amaçla Giresun Halkevinin yapmış olduğu ve Aksu dergisinde yayımlanmış bazı çalışmalar da liste, tablo veya bibliyografya hâlinde verildi.

Bazı metinlerde geçen ve bu yöreden olmayan kişilerce anlaşılamayacağı düşünülen mahallî kelimeler dipnotlarda açıklandı.

Araştırmacıların bu çalışmadan daha kolay istifade edebilmelerini sağlamak amacıyla şahıs ve yer adlarına göre bir "İndeks" düzenlendi.

Giresun Halkevinin faaliyetlerini görüntüleyen bazı fotoğraflar da çalışmanın sonundaki "Ekler" bölümüne alındı.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HALKEVLERİNİN KURULUŞU ve GİRESUN HALKEVİ

10. Halkevlerinin Kuruluşu

Artık karanlık günler geride kalmış; yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış bir millet, tarihte eşine az rastlanabilecek bir mücadele vererek eşsiz bir zafer kazanmış, Osmanlı Devleti'nin kalıntıları üzerine genç ve dinamik bir Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuş; fakat her şey henüz tamamlanmamıştır. M. Kemal Atatürk'ün de dediği gibi sadece askerî zaferler bu yüce milletin tarih sahnesinde lâyık olduğu yeri alması için yeterli değildir. Bu zaferler siyasî, ekonomik, içtimai ve kültürel alanlardaki zaferlerle taçlandırılmak zorundadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında azimli bir kadronun inanç ve enerjisi ile her alanda ciddi atılımlara girişilmiştir. Ancak birbirini izleyen çok kanlı savaşlardan çıkmış millet hem nüfus hem de eğitim açısından bu yenilikler için henüz hazır değildir. 28 Ekim 1927 tarihli nüfus sayımının resmî sonucuna göre 13.648.270 olan nüfusun önemli bir kısmını yaşlılar, sakatlar ve çocuklar oluşturmaktadır. Daha vahimi okuma yazma bilenlerin oranı son derece düşüktür. Bu sebeple Cumhuriyetin ve İnkılâbın felsefesi, dinamikleri halka yeterince anlatılamamaktadır.

Bu, savaş yorgunu ve çoğu okuma yazma bile bilmeyen halkla, kazanılmış askerî zaferlerin kültürel alandaki zaferlerle pekiştirilmesi pek mümkün değildir. Bu olumsuz durumun derhâl ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bunun için acil çözüm yolları aranmış ve ilk olarak "Millet Mektepleri" kurularak milletçe bir eğitim seferberliği başlatılmıştır.

İşte milletin sosyal ve kültürel seviyesini yükseltmek amacıyla kurulan müesseselerden biri de halkevleridir. Bunlara "aydın evi", "millet evi" ya da başka bir ad değil de

“halkevi” adının verilmesinde o dönemde yükselen bir trend olan halkçılık fikrinin rolü çok büyüktür. Anıl Çeçen, halkevlerini anlamanın ancak bu fikrin Türkiye’deki gelişimini anlamakla mümkün olduğunu vurgular ve “Halkevlerinin varoluşu sebebini anlamak Cumhuriyet idaresine giden yolun arka plânına kısaca bakmayı icap ettirecektir. Çünkü Cumhuriyetin ve Cumhuriyete temel teşkil edecek tezlerin arka plânında kendinden önceki rejimin tartışmaları; Halkevlerinin temelinde “halkçılık” görüşü vardır.”⁴ der.

“Cumhuriyete giden yolun başlangıcı, -geçmiş olmakla beraber resmîyeti ve belgeleri bakımından- 1839 Tanzimat Fermanı’dır. Çünkü Tanzimat, klâsik Osmanlı Devlet yapısının terkine ve yeni Türkiye tarihinin Batılılaşarak inşasına dayanmaktadır. Nitekim 18. yüzyıl içinde artık fetihler durmuş, içe yöneliş başlamıştır. Fetihlerle idealize olup, kendi içinden ötekine yönelen toplum, fetih anlayışını terk etmekle bir anlamda içe dönmüştür. Bu dönüşün neticesinde, siyasetin kırılma noktaları arasında iktidarın paylaşımı ve güç dengelerinin niteliği değişmiş; toprak düzeni bozulmuş, bozulan bu toprak düzeni öteki sistemleri de etkileyerek bildiğimiz “Ayanlar Dönemi” başlamıştır. Ayanlık dönemi, yönetim sürecinin geleneksel anlayıştan uzaklaşması anlamına geliyordu.”⁵

Ayanlar, zamanla elde etkileri sosyo-ekonomik, askerî ve sosyo-politik güçle merkezi yönetim karşısında oldukça etkinleşmiştir. Merkezin kontrolü ele alması Sened-i İttifak ile sağlanmış ve bu tarihten itibaren ordu, bürokrasi ve halk arasında iktidarın paylaşımı bakımından önemli gelişmelerin yolu açılmıştır. Aynı zamanda Sened-i İttifak ile merkezi yönetim ilk defa yetkilerini başkalarıyla paylaşmıştır.⁶ Bunun adına ‘modernleşme hareketinin canlanması, yeniden kurulma sürecine giriş’ diyebiliriz.

Bu durumu I. Jöntürk hareketi doğrulamaktadır. 1902 yılında toplanan kongrede devletçi yapıyı savunan Ahmet Rıza ve konfederatif kurulumu, liberal yaklaşımları ileri süren Prens Sabahattin grubu Osmanlı’nın dağılıma sürecinde kendilerince çözümler üretmişlerdir. İttihat ve Terakki Partisinin temellerini teşkil eden Jöntürkler bu kongrede ayrışarak farklı toplumsal ve siyasal model geliştirmeye devam etmişlerdir. Prens Sabahattin’in liberal yaklaşımlarından çok Ahmet Rıza’nın devletçi, bütüncü görüşü

⁴ Anıl Çeçen, Halkevleri, Gündoğan Yayınları, Ank., 1990, s.23.

⁵ Cemalettin Canlı, Halksız ve İnsansız Bir Tarihin Halkevleri, Ank.,1999, s.29-33.

⁶ Bilal Eryılmaz, Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme, İst., 1992, s.52-53.

daha etkin olmuş ve sonunda bu taban üzerine İttihat ve Terakki Partisi kurulmuştur.⁷

İttihat ve Terakki Partisi, 1908 İhtilâliyle birlikte II. Meşrutiyetin getirilmesini sağlayarak, “hürriyet, adalet ve müsavat” sloganıyla bir yönüyle halkçı söylemleri iktidara taşımıştır. Söz konusu halkçılışmanın temelinde ise, birbiri ardınca gelen savaşlar önemli rol oynamıştır. Çünkü savaşlar, beraberinde iç dayanışmayı gerektirmiş ve iç dayanışma, zeminini Türkçülük söyleminde bulmuştur. Türkçülük, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları ile kendinden kopuşların yaşandığı Osmanlı'nın asfî varlığına, kurucu kimliğine geri dönmesi gibi görülse de özünde halkın sınıfsızlaşmasını ve yönetimin millîleşmesini savunuyordu. Bu yönüyle Türkçülük halkçı bir karakter taşımaktaydı.⁸

Cumhuriyetin kuruluşunu hazırlayan Kurtuluş Savaşı bir anlamda İttihatçılığın zaferiydi. Aslında kurtuluş bilincinin oluşması için İttihatçılara yaslanmaktan başka çare de yoktu. Dolayısıyla Cumhuriyetin kurucu kadroları, İttihatçılardan oluşmuştur.⁹ Nitekim Cumhuriyetin ikinci adamı olan İsmet İnönü de bunu doğrulamakta ve “İttihat ve Terakki dedikleri cemiyetin gizli devirlerinde hepimiz ona dâhildik.” demektedir.

Kurucu iktidarın İttihatçı seçkinlerden oluşan geçmişi, ileride olabileceklerin de habercisidir. İttihatçıların ülkeye getirmek istedikleri yenileşme ve Batılılaşma faaliyetleri ile, CHF'nin hedefleri temelde örtüşüyordu. İttihatçı-Türkçü anlayışın kurduğu Türk Dili encümeni, millî burjuvazi yaratma isteği, kapitülasyonların kaldırılması, yeni Türk harfleri oluşturma girişimleri ve kılık kıyafet düzenleme arzuları bunlardan bazılarıydı.¹⁰ Elbette bu durumun CHF'ye dönüşmesi olağan bir durumun ifadesiydi. Çünkü tarihin sürekliliği vardı ve toplumlar yok olmadıkça da bu süreklilik kendini belli edecekti. İttihatçıların siyasal programının dışında, tarihî sürecin rejim bakımından da aktardığı tecrübeler vardı. Osmanlı'dan Cumhuriyete geçişin lâboratuvarı yine tarihti. Nitekim, “Birinci ve İkinci Meşrutiyetler aslında Cumhuriyetin ‘öncü’ hazırlığından başka bir şey olmadığı gibi; Mustafa Kemal de, Namık Kemallerin, Mithat Paşaların 1920'lerdeki devamından başka biri değildir¹¹” görüşü oldukça yerinde ve az evvel söylediğimizi doğrular niteliktedir.

⁷ Erol Güngör, *Dünden Bugünden Tarih, Kültür Milliyetçilik*, İst., 1995, s.37.

⁸ Yusuf Bayraktutan, *Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları*, Ank., 1996, s.143.

⁹ Toktamış Ateş, “Mustafa Kemal, Kemalizm ve Demokrasi”, *Türkiye Günü*, S.28, Ank., 1994, s.22.

¹⁰ Cemalettin Taşkıran, “İttihat ve Terakki Cemiyeti ve İttihatçılar”, *Türk Yurdu*, C.17, S.122, Ank., 1997, s.121-122.

¹¹ Toktamış Ateş, *agm.*, S.28, s.22.

CHF'nin kuruluşunda ise, "Birinci TBMM'nin 1 Nisan 1923 tarihinde seçimin yenilenmesine karar vermesi"¹² önemli bir yer teşkil eder. "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yeni seçime, başkan Gazi Mustafa Kemal'in imzasını taşıyan ve dokuz umdeden oluşan bir beyanname ile girmişti. 8 Nisan 1923 tarihli bu beyanname temel ilkeler halkın kayıtsız şartsız egemenliği ve halkın kendi kendini idare etmesi olarak belirlenmiştir. Bütün devlet teşkilâtında, bütün idarede, kültürde ve ekonomide ulusal egemenlik ilkesi doğrultusunda hareket edileceği açıklanmıştır. Halk için sağlık ve sosyal yardım kurumlarının yanında, özellikle köylüyü ilgilendiren aşar usulünde reform gerekliliği, köylüye kredi verilmesi, çiftçiye yeni makineler sağlanması, ilköğretimin birleştirilmesi ve böylece modernleşmenin vazgeçilmez gereklerinden biri olan lâiklik ve ulusal eğitimin gerçekleştirilmesi gibi konulara yer veren bu beyanname CHP'nin tarihî kökeni bakımından önemli bir belgedir.

8 Ağustos 1923 tarihinde, seçilen yeni milletvekillerinin yaptığı ilk grup toplantısında Atatürk; Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Halk Fırkası'na dönüşmesi zorunluluğunu belirten bir konuşma yapmıştır. Hazırlanmış olan 'Halk Fırkası Nizamnamesi' meclis üyelerince ağustos ayı içerisinde incelenmiş, 'Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Meclis Grubunun' 9 Eylül 1923 tarihinde yaptığı toplantıda kabul edilmiş ve böylece CHF kurulmuştur. 11 Eylül 1923'te bu tüzük gereğince yapılan seçimde parti genel başkanlığına TBMM Başkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa ve Genel sekreterliğine Recep Bey (Peker) getirilmiştir.

Atatürk, 29 Ekim 1923 tarihinde cumhurbaşkanlığına seçildikten sonra, parti işlerini yürütmek üzere Başbakan İsmet İnönü'yü CHF'nin genel başkan vekilliğine atamıştır. 20 Kasım 1923 tarihinde İnönü'nün Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne gönderdiği genelgeden sonra bu örgütün bütün kademeleri CHF'ye dönüşmüştür."¹³

Bu durum, yeni sistem ve rejimin ana hareket noktasını belirme açısından bir dönüm noktasıdır. 9 Eylül 1923'te kabul edilen 'Halk Fırkası Nizamnamesi' ayrıntılı bir program niteliğindedir. Nizamname, millî hâkimiyetin kaynağı olarak halkı göstermekte, halkı sınıfsız ve imtiyazsız bir topluluk olarak tanımlamakta, Türk kimliğini Türklüğü kabul ile

¹² Mithat Baydur, "CHP, Milli Mücadele ve Kuruluş Dönemi", *Türk Yurdu*, C.18, S.134, Ank., 1997, s.88.

¹³ Baydur, *agm.*, s.89.

sınırlamaktadır.¹⁴

Başta Evkaf Vekaletinin kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılması ve siyasal olarak etkisiz olmasına rağmen uluslaşma önünde engel kabul edilen halifelğin kurumsal olarak kaldırılması ile geline 1924 Anayasası, toplumun yeniden yapılandırılmasının temelini oluşturmuştur. "Halk egemenliği", tek hâkim olan CHP'nin meclis eliyle yürüteceği bir egemenlik biçimine dönüşünce, toplumu inşa etmenin de önü açılmıştır.

CHP ilerleyen zaman diliminde yeni nizamnameler kabul etmiş, 1927'de kabul ettiği nizamname ile, parti-devlet iç içeliği daha da pekiştirilerek, tek ve yetkili güç hâline dönüşmüştür. Tanık Zafer Tunaya'nın ifadesiyle; "Bilcümle siyasî, idarî, içtimâî, iktisadî, harsî ve bunlarla mûmasil teşekküllerin idarecileri, hatta köy muhtarlarının namzetleri dâhil firka müfettişleri tarafından tasvip edilmelidir. Türk Ocakları, Partinin murakabesi altında addolunmuştur. Fırka artık tek ve kapsayıcı (binnetice gayrimütecanis) bir siyasî parti hâline gelmiştir. Tüzüğünün umumî esaslarından birincisinde 'Cumhuriyet Halk Fırkası cemiyetler kanununa tevfikân teşekkül etmiş, cumhuriyetçi, halkçı, milliyetçi, siyasî bir cemiyettir.' denilerek partinin genel nitelikleri sıralanmıştır."

1931 programıyla artık parti-devlet bütünleşmesi kesinleşmiş, Osmanlı mirası tasfiye edilmiş, Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi gelişen tüm muhalefet bertaraf edilmiştir. "1935'te gerçekleştirilen dördüncü kongrede Kemalizm bir ideoloji olarak tanımlanmış, ilkesel düzeyde tek parti sistemi onaylanmış, Partinin devlet ile bütünleştiği belirtilmiştir. Alman bu kararlar hemen yürürlüğe konularak partinin genel sekreteri İçişleri Bakanı, il başkanları vali, parti müfettişleri ise mülkiye müfettişi olmuşlardır."¹⁵

100. Uluslaştırma Projesi Olarak Halkçılık

Parti-devlet bütünleşmesi ve yeni bir toplum yaratma ve böylece uluslaşmayı gerçekleştirme amacının başarılı olması halkçılık fikri ile mümkün görülmüştü. Halkçılık, çeşitli yollardan Türkiye'ye gelmişti; bunlardan en başta olanı Rusya'da cereyan eden

¹⁴ Canlı, *age.*, s.40.

¹⁵ Canlı, *age.*, s.49.

Narodnik hareketi idi. Bunun yanında Bulgar aydınları yoluyla ve bir de Ermeni komitacılarının ulusçu yaklaşımlarından gelmişti.

Rusya'da yaşanan Narodnik hareketi işçi-köylü hareketi biçiminde mevcut rejim ve sisteme bir baş kaldırı hareketi idi. Komünizmin Rusya'da yayılmasında etkili olmuştu.¹⁶ Atatürk bu tür halkçılık biçimini Türkiye için uygun görmüyordu. Onun kurmak istediği Cumhuriyeti komünistlerden ayıran taraf da burası idi. Kurucu iktidarın esas aldığı halkçılık, Ziya Gökalp sosyolojisinin Durkheimci korporatif yaklaşımıydı. Durkheim sosyolojisinin mekanik dayanışmasından esinlenen Gökalp, Türk Lonca Teşkilâtını ve meslek ahlâkını öneriyordu. Sınıf yerine meslekî korporasyonu öneren Gökalp, Rus halkçılığı ile Fransız solidarizmini sentezleyerek Türkiye için bir halkçılık anlayışı geliştirdi.¹⁷ Gökalp'in solidarizm (dayanışmacılık) fikri, "Türkiye'de sınıflar ikiye indirilemez ve Türkiye'de halk unvanını yalnız bir sınıf inhisar altına alamaz zengin olsun fakir olsun herkes halktandır. Halk içinde sınıf imtiyazları yoktur" biçiminde kendini göstermekteydi. Bu bakış; sınıfçı bir toplum yapısını değil, dayanışmacı, bütünleşmeci bir yaklaşımı esas alıyordu. Esasında Türkçülerin "halka doğru" görüşleri ile milliyetçilik fikirleri iç içeydi. Zira Gökalp için halk ve millet aynı şeyi ifade ediyordu. Ona göre "halkı oluşturan sosyal sınıflar değil, meslek gruplarıydı."¹⁸ Türkçülüğün temel ilkelerinden olan

"Halka Doğru" görüşü, aydın (havas) ile avamı (halkı) bir düzlemde buluşturma esasına dayanıyordu. Buna göre aydın halka yönelince aralarındaki fark kapanacak ve hukuk temelinde eşitlikleri tamamlanan bütün kesimler halkı ifade etmiş olacaktı. "Halka Doğru" hareketi iki yönlü bir hareketti. Bir milletin aydınlarmı, fikir adamlarmı o milletin seçkinleri adı verilir İşte halka doğru gitmesi lâzım gelen bunlardır. Bu durumda millî kültürden mahrum bulunan kesim aydınlardı. Halk ise millî kültürün yaşadığı ve yaşatıldığı yerdı. Öyle ise seçkinlerin, yani medeniyete malik olanların halka doğru gitmesinin iki önemli sebebi olabilir: Birincisi "halktan millî kültür terbiyesi almak için halka doğru gitmek", ikincisi, "halka medeniyet götürmek için halka doğru gitmek." Demek ki halka doğru gitmek millî kültüre doğru gitmek mahiyetindedir" Bu tanımlama ile halkçılık; sınıfçı, ayrışmacı ve aynı zamanda çatışmacı anlamından tümüyle koparılmış oluyordu. Nitekim Gökalp'e göre "Gelecekte de daima halkçılıkla Türkçülük el ele

¹⁶ Çeçen, age., s.37.

¹⁷ Canlı, age., s.52.

¹⁸ Bayraktutan, age., s.154-155.

vererek, mefkûreler âlemine doğru beraber yürüyeceklerdir. Her Türkçü, siyaset sahasında halkçı kalacaktır; her halkçı, kültür sahasında Türkçü kalacaktır.”¹⁹

Prof. Dr. Afet İnan yakın tarihle ilgili ders notlarında Atatürk’e atfen şunları yazar: “Bizim nazarımızda çiftçi, çoban, amele, tüccar, sanatkâr, asker, doktor velhasıl herhangi bir müessesede çalışan vatandaşın hak menfaat ve hürriyeti eşittir.”²⁰ Bu bakış ve söylem, Gökalp’in sınıf temeline dayanmayan bütünleşmeci anlayışını yansıtıyor. Nitekim, CHP Genel Sekreteri Recep Peker 16 Ekim 1931’de parti programını açıklarken partisinin halkçılıkla ilgili görüşlerini şöyle ifade eder:

- “a- Memleketin mutluluğu, sınıfların ve sınıf çelişkilerinin olmamasındadır.
- b- Millet ve milliyet mefhumları ancak halkçılık zihniyetinin aşılması ile gerçek anlamına ulaşır.
- c- Halkçılık müşterek menfaatler altında toplanmaktadır.
- d- Sınıflaşma, reddedilmeli ve milletçe kütleleşmelidir.
- e- Milletçe kütleleşmek, Türk Milleti’ne, TBMM’ye ve Türk Devleti’ne hürmet etmeyi gerektirir.”²¹

101. Türk Ocakları Sorunu

Ümmetçi, milliyetçi bir anlayıştan halkçı bir anlayışa geçişin yaşandığı bir devirde, bir zamanlar çok önemli vazifeleri ifa etmiş bir kurum olan “Türk Ocakları”ndan ve söz konusu bu sosyal değişim sırasında bu ocağın durumundan da kısaca söz etmek gerekir.

Türk Ocakları, İttihat ve Terakki hareketinin bir parçası olarak 12 Mart 1912’de kurulmuştur. Kuruluşunda Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura, Fuat Köprülü, M. Emin Yurdakul, H. Edip Adıvar, H. Cahit Yalçın, H. Suphi Tanrıöver gibi devrin önde gelen sanatkâr ve düşünürleri görev almışlardır. İkinci Meşrutiyet’e kadar yayılma ve kurulma dönemi geçiren Türk Ocağı, bu tarihten sonra ülke çapında etkili bir duruma gelmiş ve İmparatorluk içindeki Türkleri diğer azınlıkların dışında bir araya getirerek örgütlemeye

¹⁹ Canlı, *age.*, s.53.

²⁰ Canlı, *age.*, s.61.

²¹ Ahmet Gürsoy, “Giresun’da Halkevlerinin Kuruluşu”, Yeşilgiresun Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun, Hasan Öğütçü Armağanı, Giresun, 2003, s.291-296.

çalışmıştır. Tüzüğünün ikinci maddesinde Türk Ocaklarının amacı; 'İslâm kavimlerinin başlıca önemlisi olan Türklerin millî terbiyelerini, ilmî, içtimaî, ve ekonomik durumlarını geliştirmek ile Türk ırk ve dilinin olgunlaşmasına çalışmak' şeklinde belirtilmektedir.²²

Türk tarihinin en sıkıntılı ve karanlık günlerinde milletin siyasî hayatına ve düşünce dünyasına yön vermeye çalışan, bu uğurda hiçbir mücadeleden kaçınmayan inanmış insanlardan müteşekkil bu ocaklar -pek çok fikirde ve amaçta mutabık oldukları hâlde- yavaş yavaş yeni kurulan Cumhuriyet'in idaresiyle muhalif düşmeye başlamıştı.

"CHF ile Türk Ocağı'nın örtüşmesi gayet normaldi, çünkü millî mücadelenin temel felsefesi milliyetçilik ruhuna dayanıyordu. Ayrıca faaliyetlerini sürdüren ocağın yöneticilerinin tamamı CHF içinde çalışmaktaydılar; ancak Türk Ocakları Atatürk'ün isteği ile CHF'nin 1927'de hazırlanan tüzüğünün 40'inci maddesiyle partiye bağlanmıştı."²³

Bizzat Atatürk'ün ağızından dinlendiğinde de halkçılık kavramına yüklenen anlam ötekilerle örtüşüyor. Atatürk meslek grupları ve sosyal sınıf ayrımını açıkça reddediyor:

"Bizim ülkemiz, farklı çıkarılara sahip olan ve kendi aralarında mücadele eden sınıflardan oluşmamıştır...CHF'nin kurulmasındaki amaç) hiçbir sınıfı dışta bırakmayacak bir değişiklik başlatarak halkı, bütün milleti harekete geçirmektir...Halk Fırkası dediğimiz zaman halkın yalnızca bir kısmından değil,bütün olarak halktan söz ediyoruz... Güya bizim memleketimizde de ayrı ayrı sınıflar varmış gibi kurulan siyasi partiler yüzünden şahit olduğumuz neticeler malumdur. Hâlbuki Halk Fırkası dediğimiz zaman bunun içine, bir kısım değil, bütün millet dâhildir."²⁴

Atatürk'ün milliyetçi görüşü ile halkçılık görüşü arasındaki örtüşme, gayet yerinde idi. Çünkü, kurucu iktidar, ayrışma üzerine değil, birleşme ve bütünleşme temeline oturabilirdi. Nitekim, millî mücadele, millet olarak bütünleşmenin eseri değil miydi? Hâlbuki halkçılık kavramı doğduğu bölgelerde özelde işçi, çiftçi, amele gibi sınıf temeli üzerine

²² Çeçen, age., s.99-101.

²³ Canlı, age., s.64.

²⁴ Bayraktutan, age., s.154.

oturtuluyordu. Bu durumun en tipik örneği Rusya'da yaşanmış ve Çarlık rejiminin yıkılmasına kadar sürmüştür.

CHP'nin Türkiye'yi yeniden inşa etme düşüncesi, halkçılık hareketini tabana yaymayı arzulaması, beraberinde birtakım olayları da doğurmuştur. Öncelikle kurulan Serbest Fırka ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası gibi partiler kapatılmış, CHP tek parti olarak ülkenin gidişatına yön verme yetkisini üzerine almıştır. Bu çerçevede halkçılık fikrine bağlı olarak yeni toplumun oluşturulması sürecinde pek çok yerde fikir birliği içinde olduğu Türk Ocakları da kapatılmıştır. Esasında o dönem, tüm dernekler kapatılmış, ülke kendine yeni bir yol haritası belirlemiştir. Türk Ocakları'nın kapatılması 24 Mart 1931 tarihinde Çankaya Köşkü'nde konuşulmuş, kapatılmasına ilişkin bir rapor hazırlanmıştır. Türk Ocaklıların ileri gelenlerinin katıldığı toplantı daha çok Hamdullah Suphi Beyi ikna çabaları şeklinde gerçekleşmiştir. Ocakların kapatılma gerekçesini Atatürk şöyle açıklamıştır:

Milletlerin tarihinde bazı devirler vardır ki muayyen maksatlara erişebilmek için maddî ve manevî ne kadar kuvvet varsa hapsini bir araya toplamak ve aynı istikamete sevk etmek lâzımdır. Memleketin ve İnkılâbın içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikeye karşı masuniyeti için, bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir araya toplanması lâzımdır. Tecessüsü tarihinden beri ilmî sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşr ve tamime sadakatle ve imanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti mücip hizmetleri sebketmiş olan Türk Ocaklarının aynı esasları siyasî ve tatbikî sahada tahakkuk ettiren fırkamları ve bütün manası ile yek vücut çalışmalarını münasip görüyorum. Bu kararım ise millî müesseseler hakkında duyduğum itimat ve emniyetin ifadesidir. Aynı cinsten olan kuvvetler birleşmelidir.

Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi Atatürk Türk Ocaklarını yeni bir amaç için CHP ile birleştirmeyi gerekli görüyor. Nitekim, gönderilen bir genelge ile 10 Nisan 1931 günü olağanüstü toplantı düzenlenmiştir. Manisa Milletvekili Mustafa Fevzi Beyin divan başkanlığını yaptığı toplantıda konuşan Ocak umumî reisi Hamdullah Suphi Tanrıöver, "Atatürk'ün halkçı ve milliyetçi Türk gençliğini CHF ile beraber çalışmaya çağırdığını, Türk Ocaklarının da bu istek üzerine CHF ile birleşmesi kararını verildiğini" izah ederek

kurultayın buna olumlu cevap vermesini beklediğini belirtir. Böylece Türk Ocakları kendini fesh kararı alarak mal varlığını CHF'ye bırakır. CHF ise, 10-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında yapılan üçüncü kongresinde Türk Ocaklarının bütün mal varlığı ile partiye iltihakını karara bağlar.²⁵ Böylece Atatürk'ün isteği gerçekleştirilerek "aynı cinsten olan kuvvetler" birleştirilmiş, halkevleri dönemi başlamıştır."²⁶

Türk Ocakları'nın kapatılıp halkevlerine dönüştürülmesini, halkevlerinin yayılmalarını ve kapatılmalarını Prof. Dr. Nurhan Karadağ kısaca şöyle anlatmaktadır:

"CHF'nin görüşüne göre ulusumuzun özel niteliklerine uyacak yollardan yürüyerek her derecedeki resmî öğrenim dışında onu bir halk terbiyesi ile yükseltmek zorunluydu. Bunun için toplum yaşamının ve kültür yaşamının yeni anlayışlarla ve toplumumuzun kendi unsurlarından kurulacak yeni ve ulusal bir kuruluşun çalışmasıyla beslenmesi düşünüldü. Bu düşünce partinin 1931'deki 3. Büyük Kurultayında yapılan tüzüğe halkevlerinin sokulması sonucunu vermiştir.²⁷ Emre Kongar; halkevlerinin kuruluşunu, Türk Ocaklarının Cumhuriyet Türkiye'sine ayak uyduramayışına bağlıyor: 'Gerek yeni ideoloji çerçevesinde yeterli ölçüde çaba harcamamaları gerekse 1931 yılında bağımsız bir parti gibi Bandırma belediye seçiminde aday göstermeleri, bu örgütün CHF ile arasını açmıştır. Böylece 1931'de kapatılan Türk Ocaklarının yerine 19 Şubat 1932 tarihinde halkevleri kurulmuştur.'²⁸

Ankara Türk Ocağı yapısının mimarı Hikmet Koyunoğlu, Türk Ocağının sonradan halkevine dönüşmesini Mehmet Kemal'in kalemiyle anlatıyor:

"Türk Ocağını yaptık, bitirdik. Bizim için çok zahmetli oldu. Ancak Sovyet Büyük elçisi İbrahim Abilot, Atatürk'e diyor ki: *Paşam, biz sizinle dostuz. Kurtuluş Savaşı'nda da bu dostluğu ispatladık. Para, silâh yardımı yaptık. Ancak Türk Ocağında dostluğa yakışmayan bazı olaylar oluyor. Burada "Türkistan'ı alacağız, Azerbaycan'daki Türkleri kurtaracağız."* diye konferanslar veriliyor. Bu dostluğa yakışmaz. Bunun önlenmesini

²⁵ Yusuf Sarımay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, İst., 1994, s.322-324.

²⁶ Gürsoy, *age.*, s.296-297.

²⁷ Nafi Kansu, "Konuşmalar", *CHP Halkevi Neşriyatı Broşür 3 (1. Teşrin 1942)*, Zerbamat Basımevi, Ank., s.5.

²⁸ Emre Kongar, *Atatürk ve Devrim Kuramları*, Ank., 1981, s.363.

*istiyoruz. Atatürk araştırıyor; elçinin söyledikleri doğru... Hamdullah Suphi'den bunların önlenmesini istiyor. Ama olmuyor. Bunun üzerine Türk Ocakları kapatıldı. Yerine halkevleri kuruldu. Bu yapı da halkevi oldu.*²⁹

CHF'nin 3. Büyük Kurultayında alınan karar gereği, yönetmeliğe göre gereken yerlerde halkevleri açma ve yönetme yetkisi Fırka yönetim kurullarına veriyor.³⁰ CHF, halkevleri konusuna çok önem veriyor. Açılıştan beş hafta önce tüm ön hazırlıklar bitiriliyor. Fırka Genel Sekreteri Recep Peker, açılıştan önce izlenecek yolu ve açılış programlarını örgüte bildiriyor:

'Açılış merasiminden meselâ bir hafta evvel memleketin yetişkin insanları Halkevi salomuna davet edilerek umumi maksadın ve talimat hülasasının daha evvelden izah edilmiş olması çok faideli olur.

Açılış teşkilâtı için yapılacak birinci içtima memur olsun olmasın her meslekten bütün münevver unsurların bilhassa muallimlerin gelmesine çalışılacaktır.

Ankara

12.01.1932

CHF Kâtib-i umumîsi

Kütahya Mebusu Recep'³¹

Açılış programında özellikle halkevleri amaçlarına uygun bir perdelik küçük bir oyun olması isteniyor.³²

19 Şubat 1932'de Ankara, Afyon, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, İzmir, Konya, Samsun, Malatya, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul Halkevleri parlak bir törenle açılıyor. Açılışı Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri Kütahya Milletvekili Recep Peker'in örgüte gönderdiği bildiriden izleyelim:

²⁹ Mehmet Kemal, "Politika ve Ötesi", Cumhuriyet Gazetesi, 31 Ocak 1982.

³⁰ CHF 3. Büyük Kongre, 10-16 Mayıs 1931 Zabıtları, Devlet Matbaası, s.258.

³¹ CHF Kâtib-i umumîliğinin Fırka Teşkilâtına Umumi Tebligatı, C.1, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1933, s.7.

³² Age., s.9.

'CUMHURİYET HALK FIRKASI KÂTİB-İ UMUMÎLİĞİ

14

Ankara

20.02.1932

CHF İdare Heyeti Reisliği

Dün -cuma günü- Ankara Halkevi büyük salonu dolduran binlerce halk huzurunda açılmıştır. Toplanma çok samimi coşkun ve hareketli tezahürler arasında saat on beşten yirmiye kadar sürmüştür. Baştan sonuna kadar salona ve sahneye heyecan ve halk ruhunun ihtişamı hâkim oldu. Halkevine daha açılış gününde gösterilen bu büyük alâka Fırkamızın bu teşkilâta verdiği ehemmiyetin isabetini teyit etmiş. İlk teşkilât kademesi olarak işe başlayan 14 vilâyete daha halkevleri bu kanaati takviye edecek parlak tezahüratla açılmıştır. Bu neticenin vilâyetimiz halkevine tebliği rica ederiz.

CHF Katib-i Umumîsi

Kütahya Mebusu Recep³³

19 şubat açılışına yetişemeyen Antalya, Bilecik, Edirne, Gazi Antep, Giresun, İçel, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kocaeli, Ordu, Rize, Sinop, Şebinkarahisar, Tekirdağ, Trabzon, Van, Yozgat, Zonguldak Halkevlerinin 17 Haziran 1937'de açılması plânlanıyor. Bu açılışın programını ve nasıl önemsendiğini yine Recep Peker'in bildirisinden izleyelim:

'CUMHURİYET HALK FIRKASI KÂTİB-İ UMUMÎLİĞİ

75

Ankara

09.06.1932

17 Haziranda açılacak ikinci kademe halkevleri açılma şekil ve merasimine müteallik 21.05.1932 tarih No:61 tamimine zeyldir.

1- Açılma merasimi 17 Haziran Cuma günü öğleden sonra saat 3'te tarafımdan Ankara Halkevlerinde söylenecek bir nutukla başlayacaktır. Burada yapılacak radyo tertibatıyla nutuk yeni açılacak ve evvelce açılmış halkevlerinde ve bütün memlekette dinlenebilecektir. Nutkun hitamında yeni açılacak halkevlerinin evvelce yazılan esaslar

³³ Age., s.13.

dairesinde kendileri tarafından hazırlanmış programlarına göre mahallî merasim tatbikatına geçilecektir. Şu hâlde, eski ve yeni halkevleri öğleden sonra tam üçte toplanmış bulunmalıdır.

2- Yeni açılmakta olan halkevlerimizin açılışını bayramlamak için Ankara Halkevi temsil şubesi mezkûr günde Mavi Yıldırım piyesini temsil edecektir. Aynı günde evvelce açılmış halkevlerimizin de yeni evlerin açılma merasimini tes'it vesilesi ile müsait programlarla toplamaları halkevlerine umumî alâka lüzumunun tebarüz ettirilmesi rica ederim.

Piyes dahi radyo ile bütün memlekette dinlenebilecektir. Bilvesile muhabbetlerimi ve muvaffakiyet temennilerimi teyit eylerim efendim.

CHF Kâtib-i umumîsi

Kütahya Mebusu Recep³⁴

(Giresun Halkevinin de aralarında olduğu ve 17 Haziranda açılması düşünülen 19 halkevi ancak 24 Haziran 1932'de açılabilmiştir.)

Tiyatrodan, güzel sanatlardan çok şey bekleniyor. Halkevlerinin kuruluşunun 3. yılı açılış söylevinde İnönü; bu beklentiye, günümüzün sanat tanımlamasına da uyan bir biçimde, sanatın; maddî gereksinim, pratik yaşam konusunda da araç olarak görülmesi gerektiği anımsatıyor:

'Güzel sanatlar için halkevlerinin hakikî bir örnek olmaları memleketin güzel sanatları sevmesi, güzel sanatlardan zevk alması için çalışmaları lâzımdır. Güzel sanatlara alışmamış olan, güzel sanatlardan uzak bulunan muhitlerde buna alışmaya çalışmak bile biraz sıkıntı vericidir. Ama sık sık göstererek ve anlatarak bunun tadını vatandaşlara tattırdıktan sonra güzel sanatlar hayatın başlıca bir amili olur ve güzel sanatsız hayat iptidâî ve yabanî bir hayat şeklini alır. Halkevleri; Türk cemiyetini yükseltmek, inceltmek, moralini artırmak, verimini çoğaltmak için açılmıştır. Yalnız moral yolunda değil, maddî ihtiyaç yolunda da kudretli, takatli, cevherli, çok daha cevherli bir hâle gelmek için güzel sanatları başlıca bir vasıta olarak görmelidir.'³⁵

³⁴ Age., s.50.

³⁵ İsmet İnönü, Ülkü, C.5, S.25 (Mart 1935), s.2-3.

Atatürk; Halkevlerinin açılışını, CHF'nin sosyal ve kültürel devrimi olarak adlandırıyor: 'Partimizin halkevleriyle bütün yurttaşlara kucağını açması, vatanda sosyal ve kültürel bir devrim yaptı.'³⁶

Prof. Dr. Suna Kili, halkevlerinin kuruluşunu değerlendirirken 'Halkevleri; Atatürk Devrimi'nin ulusal ekin yaratma, yayma çabalarının halka açılan kapılarıdır.' diyor ve kentlerde halkevi, kasaba ve köylerde halkodası kurularak sürdürülen bu çalışmalarda tarih, dil, tüm güzel sanatlar, halkbilim, köy araştırma ve incelemeleri, uygulamaları, dergi yayımları, hemen her halkevinde açılan kitaplıklar, okuma yazma kursları halkevlerinin bölgelerinde birer ekin merkezi hâline dönüştüğünü yazıyor.³⁷

19 Şubat 1932'de halkevleri açılıyor. 1952 yılına kadar da her 19 Şubatta yenileri ekleniyor, bu sayı 1951'de 478'i buluyor. Açılışları genellikle Başbakan, İçişleri Bakanı ya da hükûmette görevli bir milletvekili yapıyor. Açılış yıl dönümleri tüm halkevlerinde aynı günde aynı yapıdaki programla kutlanıyor. Şubat 1940 yıl dönümünde Başbakan Refik Saydam söyleviyle bu durumu belirliyor: '*Halkevlerinin açılış günü olan 19 Şubatı takiben tatil günü, her yıl bu saatte Ankara Halkevinden bu evlerin milli hayatta gördükleri hizmetleri vatandaşlara hesabını veren hasbihal yapmak ve bu arada yenileri açmak bir an'ane olmuştur.*'³⁸

Aynı söylevinde Refik Saydam, halkodalarının açılış nedenlerini de açıklıyor: 'Rejimimiz, bütün vatandaşları duyuşta, düşünüşte, inkılâbı anlayışta el ele yürür bir cemiyet hâlinde görmeyi en esaslı gaye bilir. Bu itibarla, birer kültür kaynağı ve Halk Üniversitesi namzedi olan halkevleriyle şehir ve kasabalarımızı manen aydımlatır ve öldürürken, vasıtalarının azlığı ve muhitlerinin darlığı yüzünden halkevi açmaya müsait bulunmayan köy ve mahalleleri bu güzel teşebbüsten mahrum bırakmamak ve yüksek idealini aynı zamanda oralara da ulaştırmak için, halkevlerinin küçük bir nüvesi olan halkodaları ile buralara da girmeyi muvafık gördük. Geçen Büyük Kurultaydan tasvibini alan bu karar, bugün ilk olarak 141 halkodası ile tatbik sahasına girmiş bulunmaktadır.'

³⁶ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.1, TTK Basımevi, Ank., 1961, s.383.

³⁷ Suna Kili, Atatürk Devrimi, Ank., 1981, s.178.

³⁸ Refik Saydam, Ülkü, C.15, S.85 (Mart 1940), s.1-2.

Büyük kent ve kasabalardan, daha küçük kasabalara ve köylere doğru gidildikçe halkevleri örgüt ve çalışma yönetmeliklerinin aradığı yöre koşullarının daraldığı, halkevi kurulma olanak ve araçlarının bu kurumu işletmeyecek kadar azaldığı göze çarpıyor. Halkevi örgütü ile varılamayan bu yerlere, oraların gereksinimlerine, istek ve koşullarına uygun bir örgütle girilmesi düşünülüyor, bu gereksinim sonucu halkodaları doğuyor. 1939 yılında Türkiye’de nüfusu 500’den fazla olan kent ve kasaba sayısı 403, halkevi sayısı ise 366’ya ulaşıyor. Nüfusu 500’den fazla olan kent ve kasabaların toplam nüfusu ise 3.802.642’dir. Ülkenin kalan nüfusunun 1940 sayımına göre yaklaşık olarak 14 milyonu küçük kasaba ve köylerde yaşıyor. Her ne kadar her halkevi sadece yakın çevresinde etkinlik göstermiyorsa da, gidebildikleri çevre kasaba ve köy sayısı hem kısıtlı kalabiliyor hem de sürekli gidemiyor. Bu nedenlerle küçük kasaba ve köylerde de birer kültür kurumu oluşturmak zorunlu oluyor.

Halkodaları yönetmeliğine göre; bina, toplantı ve konuşmalar için temiz ve düzenli olarak hazırlanıyor, uygun gazete dergi ve benzeri yayınlar için okuma yeri müzik toplantıları, halkoyunlarını özendirme, kısa ve yalın oyunlar, karagöz gösterileri, yerli ürünler için sergiler, güreş, cirit, avcılık, binicilik gibi sportif çalışmalar, ulusal törenlerin hazırlığına katılmak, yoksul, düşkün ve hastalarla ilgilenmek gerekiyor. Eğitim kadrosunun ise Cumhuriyet okullarının yetiştirdiği ve orduda bilgi ve deneylerini arttırdığı gençlikten sağlanır diye düşünülmüştür. 19 Şubat 1940’da 141 halkodası ile başlayan bu yayılma 1951’de 4,322’ye ulaşmıştır.

Tek partili dönemden çok partili döneme geçildiğinde halkevleri de etkileniyor. CHP halkevlerinin yapısında ve işleyişinde, değişiklikler getiriyor. Tümü ile parti örgütü olarak çalışan halkevleri için yasalarda “Hükmi şahsiyet”, “Cemiyet” ve “Tesis” üzerinde tartışılıyor. Halkevleri ticarî kuruluş olmadığı için “Şirket” biçimi uygun bulunmuyor. “Dernek” biçimine ise, halkevlerine beklenen gelişmeyi ilgili dernekler yasası sağlamaz deniliyor. Ve “Tesis” (kurum) olarak biçimlenme uygun görülüyor.³⁹ Özellikle muhalefet partisi tarafından getirilen eleştiriler, bütçeden halkevine ayrılan ödenek ekseninde yoğunlaşınca, halkevleri gelir kaynakları açısından kendine yeten kurumlar hâline getirilmeye çalışılıyor. 27.11.1946 tarih ve 8/2896 sayılı genelge ile halkevleri salonlarının halkevi çalışmalarına engel olmaması koşuluyla belirli süreler içinde kiraya verilebileceği,

³⁹ 7. Büyük Kurultayda Halkevleri ve Halkodaları, *Ülkü*, 3. Seri, C.5, S.12 (12 Aralık 1947), s.19-20.

salonda satranç, domino, dama, briç, bilardo ve masa tenisi oynanabileceği, salon jimnastikleri yapılabileceği, yörenin koşullarına göre bira içilebileceği belirtiliyor.⁴⁰ Ayrıca kollarm düzenleyeceği müsamereler, balolar, geziler, konserler, temsiller, film gösterileri, spor gösterileri vb. etkinlikler de gelir kaynakları arasına alınıyor. Sadece Türkçe okuma yazma kursları ve diğer kurslara katılan yoksullardan hiçbir ücret alınmayacaktır.

19 Şubat 1932'de 14 halkevi ile başlayan gelişme 1951'de 478 halkevi ve 4322 halkodasına ulaşıyor. 882 sayılı ve 11 Ağustos 1951 tarihli resmî gazete ile yayımlanan 5830 numaralı yasa ile gittikçe artan bir hızla yaygınlaşan halkevleri ve halkodaları, 1950 seçimleri ile iktidara gelen Demokrat Parti tarafından kapatılıyor.⁴¹

102. Halkevlerinin Kuruluş Aşaması ve Amaçları

"Halkçılık fikriyatının gereği olarak aydın-halk arasındaki ikiliği kaldırıp yeni bir toplum oluşturma gayretleri, dikkatleri Batının uyguladığı halk eğitimi çalışmalarına çevirmişti. Bu amaçla Avrupa'da bulunan halk okullarını inceleyip rapor sunmak üzere çeşitli kimseler yurt dışına gönderilmişti. Yurtdışına gönderilenlerden Selim Sırrı Tarcan, İsveç'e giderken; Vildan Aşır Savaşır da Orta Avrupa ülkelerini incelemek üzere görevlendirilmişti. Halk eğitimine ilişkin kurumların en tipik örneği Almanya "Yüksek Halk Okulları" idi. Söz konusu okullar, Alman eyaletlerinde 'Hemşerievleri', köy gibi küçük yerleşim birimlerinde de 'Toplumevleri' adı altında örgütlenmişlerdi. Çok amaçlı salonlarda bölge halkının ihtiyaçlarına yönelik olarak konferans, seminer, kurs gibi etkinlikler düzenliyorlardı.⁴²

Avrupa'dan gelen raporlar incelenirken bu arada tüm Orta Avrupa'yı dolaşan Vildan Aşır Savaşır'ın dikkatini Çekoslovakya'daki 'Sokollar' çeker. Çek dilinde 'şahin' anlamına gelen sokol kelimesi, adının mitik özellikleri ile Çekler arasında önemli yer tutmaktadır. Bir Çek efsanesine göre düşmana ve saldırılara karşı koruyan bir ana şahindi 'Sokol'. Bu bakımdan ulusal bir toplanma merkezi oluşturan Sokollar kısa sürede Çek halkını ortak bir payda etrafında bir araya getirmişti.

⁴⁰ "Halkevi Yönetmeliklerindeki Son Değişiklikler Hakkında", *Ülkü*, 3. Seri, C.1, S.1 (Ocak 1947), s.47-48.

⁴¹ Nurhan Karadağ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları*, 1. Baskı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/ 2098, Ank., 1998, s.58-63.

⁴² Çeçen, *age.*, s.91-99.

Türkiye'ye döner dönmez Türk Ocağı binasında verdiği konferansta Vildan Aşir'in Sokollara ilişkin anlattıkları ilgi çeker. Aynı konuyu Ankara Radyosu'nda da anlatınca Atatürk bu konu ile ilgilenir ve radyoyu arayarak Vildan Aşir'e teşekkür eder. Bu tarihten sonra millî eğitim bakanı Dr. Reşit Galip'in çağrısı ile Türk Ocağı binasında bir toplantı düzenlenmiş ve bu toplantıya, Reşit Galip, Şevket Süreyya Aydemir, Recep Peker, Ali Rana Tahran, Hasan Cemil Çamlıbel, Ziya Cevher Etili, Münir Hayri Egeli, Cevdet Nasuhi, İsmail Hüsrev Tökin, İshak Refet, Hamit Zübeyir Koşay, Sadi Irmak, Behçet Kemal Çağlar ve Vildan Aşir Savaşır katılmıştır. Bu toplantı sonunda, Ziya Cevher Etili'nin başkanlığında, Şevket Süreyya Aydemir, Sadi Irmak, Tahsin Banguoğlu, Hamit Zübeyir Koşay, Hüseyin Namık Orkun, Kerim Öner Çağlar, Namık Katoğlu ve Vildan Savaşır'dan oluşan bir komisyon oluşturularak halkevlerinin ana tüzüğünü hazırlamakla görevlendirilmişlerdir. Bu çalışma iki ay kadar sürmüş ve CHF Genel Sekreteri Recep Peker Beye sunulmuştur. Bunun üzerine 10-18 Mayıs 1931 tarihinde toplanan CHF üçüncü büyük kongresinde halkevlerinin kurulmasına karar verilmiştir.⁴³

Halkevlerinin CHF'nin yan kuruluşu olması sebebiyle, mevcut gelişmeyi parti-devlet örtüşmesinin bir göstergesi diye tanımlayabiliriz. Böyle bir yapılanmadan asıl amacın kamusal alanı yeniden inşa etmek ve bu inşa süreciyle birlikte yeni bir toplum üretmek olduğu fikrine ulaşabiliriz. Bunun için kültürel kurulma temelinde gelişme özel bir hattın varlığını işaret etmektedir. Söz konusu hat, özellikle Osmanlı geçmişinin "paranteze alınması, mahkum edilmesi noktasında hem CHF'nin daha radikalleşerek sürdürdüğü İttihat Terakki Modernizmine karşı iktidar alternatiflerinin önemli kısmının tasfiyesi noktasında ideolojik işlev görmüştür. Kaynağını Osmanlı'dan alan, modernizm karşıtı dinsel muhalefetin siyasal ve kamusal alanda tarihsel kökenlerinden koparılması, gayrimeşru konuma itilmesi açısından Osmanlı'nın mahkûm edilmesi aktifleşmiştir."⁴⁴

Halkevleri, genel hazırlıkları tamamlandıktan sonra 19 Şubat 1932 günü başta merkez Ankara olmak üzere 14 ilde aynı anda açılmıştır. Ankara Halkevleri eski Türk Ocağı binasında faaliyete başlamıştır. Ankara'daki tören oldukça kalabalık olmuştur. Devlet erkanının yanında milletvekilleri ve Meclis Başkanı Kazım Karabekir açılışta yerlerini almıştı. Halkevlerinin açılışı CHP Genel sekreteri Recep Peker'in konuşmasıyla

⁴³ Çeçen, age., s.109-111.

⁴⁴ Canlı, age., s.77.

başlamıştır. Halkevleri nizamnamesinin hazırlanmasında önemli payı bulunan Millî Eğitim bakanı Dr. Reşit Galip'in konuşmalarıyla sürmüştü, tören aynı anda radyodan halka duyurulmuştur.⁴⁵

Halkevleri birinci dönemde CHF tüzük, program ve tamimleriyle yürütülmüştür. Zaten halkevleri açmak partinin iznine bağlı idi. Halkevi ismiyle bir cemiyet kurmak ancak şehir merkezlerinde mümkün iken, köy gibi küçük yerleşim yerlerinde halkevi yerine halk odaları açılabilirdi. Devlet kurum ve kuruluşları halkevi ve halk odaları açılmasına yardım etmek mecburiyetinde idiler. Parti emirlerinin dinlenmemesi disiplin cezasını gerektiriyordu. Bütün bunlardan da anlaşılacağı gibi halkevleri CHF'nin yeni bir ulus yaratma projesinin en işlevsel kurumu niteliğinde idi. İnkılâplar bu kurum sayesinde tabana yayılacak ve yeni Türkiye bu sayede gerçekleşecekti. 1940'lı yıllarda halkevleri ile ilgili yeni bir yönetmelik hazırlanmıştır. 'Halkevleri İdare ve Teşkilât Talimatnamesi'nin birinci maddesi, 'Halkevleri, Cumhuriyet Halk Fırkasının cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, lâiklik ve inkılâpçılık prensipleri içinde çalışan bir kurumdur. Halkevinin kapıları partiye yazılı olan ve olmayan bütün yurttaşlara açıktır'⁴⁶ diye başlıyordu. Bundan sonra gelen maddelerinde halkevlerinin nasıl açılacağı, görev ve yetkileri ile disiplin kurullarının nitelikleri sıralanmıştır.⁴⁷

İsmet İnönü, halkevlerinin birinci kuruluş yıl dönümünde halkevlerinden umulan yararları iki ana dalda bütünleştirmektedir: "*Cumhuriyet Halk Fırkası'nın halkevleri vasıtasıyla memleket içinde takip ettiği kültür politikası; bu vasıta ile ilim ve fenni, güzel sanatları yaymak, bu memleketin siyaseti, iktisadiyatı hakkında en yeni ve en doğru malûmatı ortaya dökmektir.* (Ülkü, C.1, S.2, s.100-101.)"⁴⁸

Halkevlerinin ana amaçlarının yanında özellikle ilgili yöneticiler bu kuruluşlardan çok çeşitli yarar ummaktaydılar. Bunlardan bazıları:

- a- Halk ile aydın arasında bilgi-deney alış verişini sağlamak,
- b- Köylüyü lâiklik olduğu yüksek düzeye çıkarmak,

⁴⁵ Çeçen, *age.*, s.123.

⁴⁶ Canlı, *age.*, s.81.

⁴⁷ Gürsoy, *age.*, s.298-300.

⁴⁸ Karadağ, *age.*, s.64.

- c- Meslekler, seviyeler, sınıflar arası etkileşim,
- d- Ülkü birliği sağlamak,
- e- Çalışkanlık, fedakârlık, karşılıklı yardım, milleti için çalışma gibi konularda kişinin fazilet ve ahlâk değerlerinin yükseltilmesi,
- f- Batı bilgisi ve uygarlığı ışığında ulusal kültür, sanat ve yaşama geçmeyi sağlama,
- g- Çağdaş uygarlığa varmak için halk gücünü örgütlemek,
- h- Ülkeyi ve insanı manevî değerlerle tanıma,
- i- Rejim karşıtı olan fesatla savaş,
- j- Ulusun kendi kendini tanımasını sağlamak,
- k- Kemalist gençlik yetiştirmek,
- l- Kişinin yalnızlık ve aylaklıktan kurtulmasını sağlamak,
- m- Etkin ve aktif katılımlı bir halk oluşturmak...⁴⁹

Halkevleri, açıldığı 1932'den çok partili hayata geçilmesi ile başlayan 1950'li yıllara kadar hiç kesintiye uğramadan faaliyetlerini sürdürmüştür. Ancak 1951 yılında iktidar olan DP tarafından halkevlerinin CHP'nin yan kuruluşu olmasını gerekçe gösterilerek kapatmasıyla birinci dönem sona ermiştir. İlk döneminde kurucu iktidarın ideolojisini taşıyan halkevleri ikinci ve üçüncü dönemlerinde yeniden açıldığında eski temellerden gittikçe ayrışarak sosyalist temellere doğru bir kayma göstermiştir. Kurulduğu 1932'den kapatıldığı 1951'e kadar geçen süre içinde yurt genelinde açılan toplam halkevi sayısı 478'dir. Bu süre zarfında kurucu ideolojinin temsilcisi olan halkevleri en çok 112 şube ile Ege, ikinci 100 şube ile Karadeniz Bölgesi'nde açılmıştır.⁵⁰

Yukarıda kısaca bahsedilen sebeplerden dolayı 8 Ağustos 1951'de yürürlüğe giren, 11 Ağustos 1951'de resmî gazetede yayımlanan 5830 sayılı kanunla halkevleri kapatılmış ve mal varlıklarına el konulmuştur.

⁴⁹ Karadağ, *age.*, s.66.

⁵⁰ Canlı, *age.*, s.85.

Tablo 1: Halkevlerinin -Açılış Sıralarına Göre- Listesi

<u>19. 02. 1932'de açılanlar</u>	<u>24. 06. 1932'de açılanlar</u>	<u>24. 02. 1933'te açılanlar</u>
1 – Afyon	1 – Antalya	1 – Adana
2 – Ankara	2 – Bilecik	2 – Alanya
3 – Aydın	3 – Edirne	3 – Aksaray
4 – Bolu	4 – Gazi Antep	4 – Bafra
5 – Bursa	5 – Giresun	5 – Balıkesir
6 – Çanakkale	6 – İzmit	6 – Boyabat
7 – Denizli	7 – Kastamonu	7 – Çankırı
8 – Diyarbakir	8 – Kayseri	8 – Çorum
9 – Eskişehir	9 – Kırıkkale	9 – Erzincan
10 – Eminönü	10 – Kütahya	10 – Gümüşhane
11 – İzmir	11 – Ordu	11 – Isparta
12 – Konya	12 – Rize	12 – İnebolu
13 – Malatya	13 – Silifke	13 – Kars
14 – Samsun	14 – Sinop	14 – Manisa
	15 – Ş. Karahisar	15 – Mersin
	16 – Tekirdağ	16 – Muğla
	17 – Trabzon	17 – Nazilli
	18 – Van	18 – Niğde
	19 – Yozgat	19 – Sivas
	20 – Zonguldak	20 – Tokat
		21 – Urla
<u>22. 02. 1934'te açılanlar</u>	<u>22. 02. 1935'te açılanlar</u>	<u>23. 02. 1936'da açılanlar</u>
1 – Adapazarı	1 – Akçakoca	1 – Acıpayam
2 – Amasya	2 – Alaşehir	2 – Akhisar
3 – Beyazıt	3 – Ayvalık	3 – Artvin
4 – Bergama	4 – Bartın	4 – Ayancık
5 – Bitlis	5 – Bayburt	5 – Babaeski
6 – Çorlu	6 – Beşiktaş	6 – Bandırma

7 - Düzce	7 - Beyoğlu	7 - Birecik
8 - Elaziz	8 - Burdur	8 - Bolvadin
9 - Erzurum	9 - Dinar	9 - Bor
10 - Iğdır	10 - Edremit	10 - Çapakçur
11 - Maraş	11 - Gerede	11 - Çarşamba
12 - Mardin	12 - Göynük	12 - Develi
13 - Milâs	13 - İnegöl	13 - Devrek
14 - Mudanya	14 - Kadıköy	14 - Elbistan
15 - Muğla	15 - Kandıra	15 - Ereğli (Konya)
16 - Muş	16 - Merzifon	16 - Fethiye
17 - Ödemiş	17 - Mudurnu	17 - Gebze
18 - Sandıklı	18 - Sımav	18 - Gelibolu
19 - Siirt	19 - Söke	19 - Gerze
20 - Silvan	20 - Şehremini	20 - Gönen
21 - Urfa	21 - Şişli	21 - Harput
22 - Uşak	22 - Tire	22 - İskilip
23 - Ünye	23 - Üsküdar	23 - Kırşehir
24 - Ürgüp		24 - Kilis
25 - Uzunköprü		25 - Lüleburgaz
		26 - Nevşehir
		27 - Niksar
		28 - Safranbolu
		29 - Salihli
		30 - Siverek
		31 - Turgutlu
		32 - Yalvaç/ 33 - Zile

21. 02. 1937'de açılanlar

- 1 - Akşehir
- 2 - Ardahan
- 3 - Burhaniye
- 4 - Ceyhan
- 5 - Emirdağ
- 6 - Erbaa

1938'de açılanlar

- 1 - Adıyaman
- 2 - Ahlat
- 3 - Arapgir
- 4 - Aşkale
- 5 - Balya
- 6 - Biga

7 - Ergani	7 - Bozöyük
8 - Fatsa	8 - Buldan
9 - Hozat	9 - Çeşme
10 - Kağızman	10 - Çine
11 - Karaman	11 - Demirci
12 - Keşan	12 - Dikili
13 - Kırkağaç	13 - Divriği
14 - Oltu	14 - Eleşkirt
15 - Pasinler	15 - Elmalı
16 - Perşembe	16 - Gediz
17 - Pertek	17 - Gemlik
18 - Sarayköy	18 - Karamürsel
19 - Sarıkamış	19 - Kemâliye
20 - Tarsus	20 - Keskin
21 - Tavas	21 - Kığı
22 - Tefenni	22 - Menemen
23 - Tirebolu	23 - Nusaybin
24 - Tosya	24 - Savur
25 - Turhal	25 - Seferihisar
(+ 6: 31)	26 - Sındırgı
	27 - Sivrihisar
	28 - Sungurlu
	29 - Ulukışla
	30 - Vezirköprü (+ 13: 43)

Kaynaklar: Aksu, C.1, S.13 (Şubat 1937), s.26-28/ Anıl Çeçen, Halkevleri, Gündoğan Yayınları, Ankara 1990, s.438-9.

Yukarıdaki tabloda gösterilmiş olanlara ek olarak 1939'da 163, 1940'da 6, 1941'de 4, 1942'de 6, 1943'de 5, 1944'de 12, 1945'te 32, 1946'da 17, 1947'de 8, 1948'de 6, 1949'da 5 ve 1950'de 4 halkevi daha açılarak toplam halkevi sayısı 478'i bulmuştur.⁵¹

⁵¹ Canlı, age., s.84./ Karadağ, age., s.94.

103. Halkevlerinin Yapısı

1030. Halkevleri Teşekkülünde Umumî Esaslar

1- Halkevi kalplerinde ve dimağlarında memleket mukaddes ve ileri yürüten yüksek bir heyecan hâlinde duyanlar için toplanma ve çalışma yeridir. Bu itibarla halkevinin kapıları fırkaya kayıtlı olan ve olmayan bütün vatandaşlara açıktır. Ancak halkevi idare heyetiyle şube idare komitelerine aza olabilmek için Halk fırkasına mensup olmak lâzımdır. (Memurların bu idare heyetlerine ve şube komitelerine girmelerinde kanunî mahzur yoktur.)

2- Halkevlerinin açılma kararı ve merasimin umumî sevk ve idaresi Fırka umumî idare heyetine, evlerin tesis, teşkil, tanzim ve murakabesi halkevlerinin talimatnamesi ahkâmına göre vilâyet idare heyetlerine aittir.

3- Ankara Halkevinin reisi umumî idare heyeti tarafından intihab olunur. Bu Halkevinin bütçesi umumî idare heyeti tarafından tasdik olunur. Ankara Halkevi doğrudan doğruya kâtib-i umumî ile muhabere eder ve raporlarını buraya gönderir.

4- Muhtelif ihtisas, istidat ve arzulara göre her vatandaş tercih edeceği bir faaliyet sahası bulabilmek için halkevleri müteaddit şubelerden terekküp edecek tarzda teşkil olunur. Bu şubeler şunlardır:

- 1- Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi
- 2- Güzel Sanatlar (Ar) Şubesi
- 3- Temsil (Gösterit) Şubesi
- 4- Spor Şubesi
- 5- İctimâî Yardım Şubesi
- 6- Halk Dershaneleri ve Kursları Şubesi
- 7- Kütüphane ve Neşriyat Şubesi
- 8- Köycüler Şubesi
- 9- Müze ve Sergi Şubesi

5- Her şubenin, intisap eden azayı kayda mahsus bir defteri bulunur. Aza sayısı ondan elliye kadar olan şubeler 3; elliden fazla olanlar 5 kişilik şube komitesi intihab ederler.

Halkevi idare heyeti şubeler idare heyetlerinin seçecekleri birer mümessil azadan terekkep eder. Mensuplarının sayısı 10'dan eksik olan şubelerin idare heyetleri bulunmaz; bunların halkevi idare heyetleri için seçecekleri mümessil aynı zamanda o şubenin idaresine ait işleri görür. Şubeler faaliyet şekil ve tarzlarına ve komite azaları arasındaki iş bölümüne ait hususî talimatnamelerini kendileri tertip ederler. Bu talimatnamelerin halkevi idare heyetinin tetkik ve tasdikinden geçmesi lâzımdır.

6- Halkevlerinin tesisi ve teşkilinde evvelâ üçüncü maddede sayılan şubelerin faaliyetini temin edecek unsurlar ve bunların çalışmasına elverişli bina, para ve diğer maddî vasıtalar aranır. Bütün şubelerin aynı zamanda teşkiline kifayet edecek mesai unsurları bulunmazsa en az üç şubenin faaliyeti temin olunmak şartıyla halkevleri açılabilir ve diğer şubeler tedrici surette tamamlanır.⁵²

7- Halkevlerinin açılması geciktiği takdirde halkevleri mesai şubelerine tekabül eden millî ve mahallî teşekküllerin faaliyetleri firka idare heyeti tarafından himaye ve teşvik olunur.

8- Halkevleri binaları Cumhuriyet Halk Fırkası İdare Heyetleri tarafından temin, tanzim ve teşrif olunur.

9- Halkevleri, vilâyet firka heyetlerinin temin ve tespit edeceği varidatla idare edilir. Vilâyet firka idare heyetleri halkevlerinin bütçelerini tasdik ve murakabe ederler.

10- Mesai şubelerinin hepsi için yetecek genişlikte bina bulunmazsa bazı şubelerin başka bir binada çalışmaları caizdir.

11- Halkevleri salonları firkamızın prensiplerine muhalif olmayan veya başka siyasi fırkalara mensup bulunmayan bütün millî cemiyetlerin toplanmaları için açıktır.

12- Halkevlerinde bilârd, salon tenisi ve diğer salon jimnastikleri için yer tahsis olunur. Müskirat ve başka oyunlara müsaade edilmez.

13- Halkevlerinde radyo ve sinemalardan istifade tarzı merkezce ayrıca tanzim ve tespit edilerek bildirilecektir.

14- Halkevlerinde en az ayda bir defa bütün halka mahsus muntazam programlı umumî müsamereler tertip edilir. Konferans, musahabe ve musiki akşamların bundan ayırılır.

⁵² YGG., Nr.230, 4 Şubat 1932.

15- Halkevleri şubeleri mesaisinin inkişafı maksadı uğrunda yapılacak teberrular, halkevi idare heyetince kabul edilir. Şubelerden herhangi birinin tayin ve tasrihi suretiyle yapılan teberruların o şube ihtiyaçlarına tahsisi lâzımdır.⁵³

1031. Halkevi İdare Heyeti

1- Halkevi idare heyeti dokuz mesai şubesinin ayrı ayrı intihab edeceği birer mümessilden teşekkül eder. Halkevi idare heyetleri ile şube komiteleri intihapları iki yılda bir yapılır. Azaların yeniden intihabı caizdir.

2- Mesai şubeleri teşkilâtı tamamlanmamış halkevlerinde idare heyeti yalnız teşekkül etmiş şubelerin mümessillerinden tereküp eder.

3- Vilâyet firka idare heyetinin kendi azası arasında seçeceği zat halkevi idare heyetine riyaset eder.

4- Halkevi idare heyetinin vazifesi şunlardır:

a- Millî bayramlara ait umumî halk tezahürleri tertip ve idaresi.

b- Halkevi müsamere programlarının tatbiki.

c- Muhtelif şubeler arasında çalışma ahenginin korunması.

d- İhtilaf ve anlaşamamazlık hâllerinde şubeler arasında hakemlik.

e- Şubelerin kendi faaliyetlerine tanzim için hazırlayacakları hususî talimatnameleri tetkik ve tasdik.

f- Halkevi hesaplarının tutumu ile demirbaş eşyanın bakımı.

g- Halkevi bütçesinin tanzim ve tatbiki hususları.

5- Halkevi idare heyeti, hesap ve mahallî idare işlerine vilâyet firka idare heyetleri ile şubelere ait talimatnamelerde gösterilen vaziyet ve faaliyetlerine müteallik hususlarda firka umumî kâtipliği ile muhabere eder. Halkevleri bütçesi vilâyet idare heyetinde tasdik edilir.

6- Halkevleri idare heyeti azalarından herhangi suretle infisal edenlerin yerine mensup oldukları şubeler tarafından yenisi intibah olunur.

7- Halkevi idare heyetinin ve komitelerinin kararları ekseriyetle verilir. Reyler müsavi olursa reisin iltihak ettiği taraf ekseriyet sayılır.

8- Şube komitelerinin her hususta mercilerin halkevi idare heyetleridir.

⁵³ YGG., Nr.232, 25 Şubat 1932.

9- Halkevleri idare heyeti her üç ayda bir umumî kâtipliğe muhtelif şubelerin mesai ve faaliyetleri hakkında bir rapor gönderir. Bu raporun bir suretine mahallî firka idare heyetine verir.⁵⁴

1032. Halkevi Şubeleri

10320. Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi

1- Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi muhitin umumî bilgisini yükseltmeye yarayacak mevzularda musahabeler ve konferanslar tertip eder. Bu musahabelerde cumhuriyet ve inkılâp prensiplerinin kökleşmesine; memleket sevgisinin vatandaşlık duygusunun yükselmesine; halk için ameli surette faydalı olacak bahislere daha fazla hisse ayrılacaktır.

2- Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi, ana Türk dilini bugünkü yazı ve edebiyatta kullanılmayan; fakat halk arasında yaşayan kelimeleri, istilahları ile, kadim millî masalları, atasözlerini araştırıp toplar. Millî tarihin mahallî safhalarına, bilhassa -eğer varsa- muhitteki göçebe Türk aşiretleri arasında olmak üzere alelumun kadim millî an'ane, âdetleri tetkik eder.

3- Şube azaları, mecmua çıkararak veya çıkarılmakta olan mecmua veya gazetelere intisap edecek birinci ve ikinci maddelerde sayılan maksatlar üzerinde neşriyatta bulunurlar.

4- Şube, yeni yetişen gençler arasında ilim ve edebiyat sahalarında hususi bir istidat gösterenleri himaye ve teşvik eder. İstidat ve kabiliyetlerinin inkişafı için yollar ve çareler temine çalışır.⁵⁵

“- Çevrenin genel bilgisini yükseltmeye yarayacak konularda konuşmalar, konferanslar düzenler. Cumhuriyet, devrim, parti ilkelerinin yaygınlaşmasını ve kökleşmesini, vatan ve vatandaşlık görev duygusunun yükselmesine çalışır. Çalışma ağırlığı pratik yaşama dönüştürülecek biçimde düzenlenir.

- Ana Türk Dilinin halk arasında yaşayan sözcüklerini, deyimlerini, masallarını, atasözlerini araştırıp toplar. Ulusal tarihin yöresel evrelerini, özellikle göçebe Türk oymakları arasında saptar.”⁵⁶

⁵⁴ YGG., Nr.232.

⁵⁵ YGG., Nr.233, 3 Mart 1932.

⁵⁶ CHP Halkevleri Öğreneği, Ank., 1938./ Karadağ, age., s.75-76.

10321. Güzel Sanatlar (Ar) Şubesi

1- Güzel Sanatlar Şubesi; musiki, resim, heykeltıraşlık, mimarlık gibi sahalarla sanatkâr, amatör unsurları bir araya toplar. Genç istidatları himaye ederek inkişaflarına çalışır.

2- Şube, halkevlerinin umumî müsamere programlarının musiki kısmını izhar ve tatbik eder; halk için umumî musiki akşamları tertip eyler.

3- Halkevleri musiki mesai ve müsamerelerinde beynelmilel modern musiki ile millî türkülerimiz esas tutulacak ve beynelmilel musiki ve teknik aletleri kullanılacaktır. Yani musikide gayemiz modern ve beynelmilel musikiyi (ve teganni tarzını) esas tutmak ve bunu tatbik ve temin etmektedir. Halkın musiki zevkini artırmak ve yükseltmek için radyo, gramofon gibi vasıtalarından da istifade edilmelidir.

4- Şube, mümkün olan yerlerde açacağı sergilerle güzel sanatlara müntesipleri çoğaltmaya ve muhitte bedîi duyuş ve anlayış seviyesini yükseltmeğe çalışır.⁵⁷

5- Bütün halkın millî marşları ve şarkıları öğrenmesini yardım etmek ve bunların millî tezahür günleri ile halkevleri umumî müsamerelerinde milletçe, bir ağızdan söylenmelerini temine çalışmak, güzel sanatlar şubesi musiki kısmının en başta gelen vazifelerindedir.

6- Şube, halk arasında, bilhassa köylerde ve aşiretlerde söylenen millî türkülerin notaları ve sözleri ile millî oyunlar tarz ve ahengini tespit eder.⁵⁸

“-Olanak bulunan yerlerde kurslar açılır, çevrenin sanat duyuş ve düşünüşünü yükseltmeye çalışılır.”⁵⁹

10322. Temsil (Gösterit) Şubesi

1- Halkevleri Temsil Şubeleri, temsil sanatına heves ve istidadı olan kadın ve erkek azadan mürekkep bir temsil grubu teşkil ederler.

2- Halkevleri umumî müsamerelerinde idare heyetince mevcutlar arasında tercih edilecek veya yeniden telif ettirilecek piyesler, temsil ettirilir. Bunlardan ayrı olarak temsil ettirilecek piyeslerin merkezce görülüp tensip edilmiş olması lâzımdır.⁶⁰

⁵⁷ YGG., Nr.234, 10 Mart 1932.

⁵⁸ YGG., Nr.235, 17 Mart 1932.

⁵⁹ Karadağ, a.g.e., s.76.

⁶⁰ YGG., Nr.235.

10323. Spor Şubesi

1- Spor ve bütün beden hareketleri gençlik terbiyesinin ve millî terbiyenin vazgeçilmeyecek aslı ve mühim bir rüknüdür. Bu sebeple Türk gençliğinde ve Türk halkında spora ve beden hareketlerine sevgi ve alâka uyandırmak bir kütle hareketi millî bir faaliyet hâline getirilmelidir.

2- Bu millî idealin tahakkuku için, sporun ve beden hareketlerinin fennî usuller ve kaideler dâhilinde, sistem ve plân dairesinde tatbik ve icrası lâzım geldiği daima göz önünde tutulmalı ve bunun için, Türkiye idman cemiyetleri ittifakına dâhil bulunan ve bulunmayan spor teşekküllerinin inkişafı, terakki ve tekâmüllerine yardım edecek, memleketimizde teknik spor faaliyetlerinin intişarını terviç etmelidir. Bunun gibi, ittifaka dâhil olmayan kulüplerin federasyon nizamnamesinin talep ettiği liyakate çıkararak ittifaka girmelerini ve henüz hiç kulüp bulunmayan yerlerde kulüp tesisine teşvik, izhar ve temin etmelidir. Yine bunun gibi hariçte kalan gençleri spor kulüplerine girmeğe ve kulüpler dâhilinde fennî metotla yetiştirilmiş birer hakikî sporcu olmaya teşvik etmelidir.

3- Bugünün spor mefhumu bedeni güzelleştirecek, tekâmül ettirecek ve irade, nefse itimat gibi ruhî vasıfları yükseltecek bir faaliyettir. Her yerin hususî imkân ve vaziyetine göre aşağıda sıralanan fennî spor tasnifine uyan hareketlerin inkişafı teşvik ve takip edilmelidir.

a- Daha ziyade sıhî masatlara hizmet eden, kuvvet sarfıyla yapılan ve bedeni kuvvete, bünyeye inkişaf ettiren spor neveleri: Kürek çekme, yürüme atletizm (bunda jimnastiklerin birçoğu dâhildir.).

b- Kuvvet ve maharet talep eden ve bunları inkişaf ettiren spor neveleri: Futbol, yüksek jimnastik hareketleri, eskrim, boks, güreş, otomobil, bisiklet, yüzme, âdi ata binme, müdafaasız hayvanlar avı, iç sulara olta ve ağ ile balık avları, silâhla atıcılık.⁶¹

c- Kuvvet ve maharet talep eden ve az çok bir tehlike ile bağı olan spor neveleri: Müdafaalı hayvanlar avı, sürgün avı ve at koşuları, millî cirit oyunu, dağ ve kış sporu, yelkenli sürat hareketi, açık denizde balıkçılık, açık denizde yelken sporu.

⁶¹ YGG., Nr.235.

4- Jimnastik ve diğler beden hareketleri de ferdin ve milletin bedenî, ruhî, ahlâkî terbiyesinde ve sıhhatinde büyük bir ehemmiyeti haizdir. Jimnastik ve beden hareketleri şunlardır: Serbest beden hareketleri, ritmik jimnastik, sanath danslar, toplu gezintiler, gülle, trapez vesaire gibi vasıtalarla yapılan aletli jimnastik. Bu jimnastik ve beden hareketleri ile bütün muhit gençliğı spor kulüplerine dâhil olan olmayan ve halk tabakaları iştigale sevk olunur. Halkevlerinde imkânın müsaadesi derecesinde ve tedricen jimnastik salonları ve açık jimnastik sahaları bulunur. Halkevlerinde spor ve gençlik şubeleri bu salon ve sahalarda münferit ve toplu hareketleri öğrenirler.

Beden terbiyesi ve jimnastik öğretmek işi daima bilgili ve tecrübeli muallimlerin eline ve nezaretine bırakılır. Vatandaşlara modern sıhhat telâkkisini esası olan ev ve oda jimnastikleri öğretmek ve bunun günlük yaşayışının en lüzumlu bir vasıtası olduğuna herkesi inandırmak şubenin mühim vazifesidir.

Spor ve gençlik şubesi jimnastik salonunda veya saha talim ve tatbik edeceği hareketleri yüzlerce ve yerine göre binlerce vatandaşlara müsait fırsat ve zamanlarda kütle hâlinde tatbik ettirmeyi bu husustaki iştigalin yüksek hedefi gayesi etmelidir. Beden terbiyesi ve jimnastik çalışmaları zamanlı ve programlı olmalıdır.⁶²

Halkevleri, yerine ve imkânına göre bir veya iki yılda bir mahallî jimnastik günleri tertip ederler. Ayrıca üç veya dört yılda bir bütün vatana şamil büyük jimnastik bayramları tertip olunur. Bu bayramları umumî idare heyeti tanzim ve tebliğ eder. Tatbikatı halkevleri spor şubeleri tanzim ederler. Jimnastik bayramları büyük milli birliğin asaletli, muhabbetli bir tezahürü olduğu gibi bu vesile ile halkevleri spor ve gençlik şubeleri çalışmalarının hesabını vermiş olur.

Yurdun uzak her köşesini sevmek duygusunu kuvvetlendirmek için, bir gezme kulübü yaratmalı veya vasıtalı seyahatle ve kamplarla Türk vatanını dağlarında ormanlarında ve sularında gezmeyi, yaşamayı, bunlara alışıp ısınmayı, bunları sevmeyi, bunlara ruhen bağlı kalmayı ve bunlar için can vermeğı millî bir seciye, bir şuur ve bir ideal hâline getirmelidir. Spor ve gençlik şubesinin bu yolda heves uyandırması ve fiilen tertip ve tatbik etmesi vazifesidir.

⁶² YGG., Nr.236, 24 Şubat 1932.

Spor ve gençlik şubesinin vazifesi olarak sayılan bütün bu faaliyetler hakkında herkeste alâka ve heves ve sevgi uyandırmak için halkevlerinin umumî konferans mesaisi arasında yer ayırmak mühimdir.⁶³

10324. İctimaî Yardım Şubesi

Şubenin esas vazifesi; halkevinin bulunduğu mntıkada hakikî surette yardıma muhtaç kimsesiz kadımları, çocuklar, malûller, dermandan düşmüş ihtiyarlar ve hastalar... vb. zavallılar hakkında içtimaî heyetin şefkat ve yardım hislerini uyandıracak ve hisleri yavaş yavaş en yüksek derecesine çıkaracak faaliyet ve delâletlerde bulunmaktadır. Bunun için:

1- Memlekette mevcut bütün hayır cemiyetlerinde faaliyetlerine hakikî suretle semereli ve muvaffak kılacak surette çalışır.⁶⁴

2- Resmî ve hususî hastane, darülaceze, dispanserler çocuk doğum ve bakım evleri, kimsesiz işçi kadınlar ve bunların çalıştıkları zaman çocuklarına bakacak müesseselerde (Kreş, talebe yurtları, hıfzıssıhha kanunda yazılı şirketler ve müesseseler tarafından vücuda getirilen işçi tedavi yurtları... vb. gibi içtimaî yardım müesseselerinde) çalışmalarını semereli kılacak ve bu müesseselerde barınanların ihtiyaçlarını daha iyi bir surette temin ettirebilecek alâka ve işigalde bulunur. Hapishanelerde bulunan muhtaçları da gözetmek şiar olmalıdır. Kimsesiz mektep çocuklarının elbise, yemek, ikamet ve bakımları ile bilhassa alâkadar olunur.

3- Tedavi müesseselerinde yatırılarak tedaviye alınması lâzım gelen muhtaç hastaların mahallî hastanelere kabul ve tedavilerine, başka mahalde tedavi icap edenleri o mahalde nakle delâlet eder. Evlerinde yatan kimsesiz hastalara ve evlerinde doğuran kimsesiz muhtaç kadımlara mümkün olan yardımları yapmak tedbirini düşünür.⁶⁵

4- Köylerden tedavi için gelen çiftçi ve ailelerinin kent ve kasabalarda barındırılması, tedavileri ve fakir işçi ailelerine aynı yardımda bulunma işlemleri yapılır.

⁶³ YGG., Nr.237, 31 Mart 1932.

⁶⁴ YGG., Nr.237.

⁶⁵ YGG., Nr.238, 7 Nisan 1932.

5- İşsizlere iş bulunması için çalışır.⁶⁶

10325. Halk Dershaneleri ve Kursları Şubesi

1- Halkın değerini yükseltecek her türlü okutma, yazdırma ve yetiştirme işlemleri için, her halkevinde halk dershaneleri, el sanatları, pratik yaşam eğitimi, teknik ve uzmanlık kursları, tarih ve yurt bilgileri, medeni bilgiler, matematik, muhasebe, daktilo gibi yaşam için yararlı olan dersler verilir.

2- Bu kursların öğretmenliği ücretsiz ve gönüllü olarak yapılır.⁶⁷

10326. Kütüphane ve Neşriyat Şubesi

1- Her halkevi bir kütüphane ve okuma odası sağlar. Okunmuş gazete, dergi, kitap, basılı eserler, fotoğraf koleksiyonları vb. kütüphaneye bağışlanması özendirilir.

2- Parti yayınları, Hâkimiyet-i milliye (Ulus gazetesi), bakanlıkların eski ve yeni yayınları, resmî gazete gibi merkezin parasız ya da uygun ücretlerle sağlayacağı eserler alınır.

3- Parti genel yönetim kurulunun önereceği eserler halkevi bütçesinin alınabilir, abone olunabilir.

4- Özel kütüphanelerde bulunup okutulmasında yarar görülen kitaplar ödünç veya kira ile alınabilir.

5- Bu kol, ulusal kültürü besleyecek eserleri zenginleştirmek ve her zümrede okuma isteği uyandırmak için olabilecek her uygun önlemi alır.

6- Kütüphanelerden eser dışarıya çıkarılamaz, okumadan ücret alınmaz.

7- Uygun yerlerde ve zamanlarda yetenekli biri, bir guruba yüksek sesle eser okuyabilir.

- **Yayın dalı:** Bu dal aynı zamanda partinin de yayın koluna yardımcı olarak çalışır. Telgraf, telsiz telgraf, radyo vb. haberleşme araçlarından yararlanılarak halka yayılması gereken bilgiler için geniş bir yayın alanı sağlamaya çalışır.⁶⁸

⁶⁶ Karadağ, age., s.77.

⁶⁷ Karadağ, age., s.77.

⁶⁸ Karadağ, age., s.77.

10327. Köycüler Şubesi

1- Köylerin uygar, sağlıklı ve estetik gelişim ve oluşumuna, köylü ile kentli arasında karşılıklı sevgi ve uyum duygularının güçlenmesine çalışır.

2- Yöre köylerini olabildiğince yoğun olarak halkevi gösterilerine, uygun mevsimlerde köylerde düzenlenecek kır bayramlarına çağırarak sevişme anlaşma neden ve araçları sağlar. Diğer kollarla da ilişkiye girilerek her on beş günde bir yazı bilmeyen köylülerin mektuplarını yazar, kasta köylülere yol göstericilik yapar.

3- Sakat,özelilikle savaş sakatı köylülerle, şehit köylülerin aile ve yetimlerini korur ve bunların kasaba ve kentlerdeki izlenmesi zor işlerini izler, kolaylaştırır ve sonuçlandırır.

4- Bütün köy öğretmenleri bu kolun doğal üyesi sayılır.⁶⁹

10328. Müze ve Sergi Şubesi

Bu kol halkevi müzesi ve sergiler diye iki dala ayrılır.

Müze Dalı;

1- Bağlı olduğu halkevi yöresindeki tarihî eser ve anıtların iyi korunması konusunda resmi kuruluş ve derneklerle yardımlaşır.

2- Yöredeki resmî müzeleri zenginleştirmeye, eksikliklerini tamamlamaya çalışır. Tarihî anıtların fotoğraflarını çeker, maketlerini yapar, üzerindeki yazıların kopyalarını çıkarır.

3- Bağış ya da satın alma yoluyla, tarihî değeri olan eski yazılar, ciltler, altın kaplı yaldızlı eşyalar, divanlar, minyatürler, çiniler, halılar, oyalı yazmalar, çevreler, eski kılıçlar, yatağanlar, tüfekler, tabancalar ve diğer silâhlar, sedef, altın, gümüş, vb. kakmalar, oymalar gibi ulusal etnografya belgelerini toplamaya çalışır.

Sergi Dalı;

Güzel sanatlar ve ulusal ürünler olmak üzere ikiye ayrılıyor.

1- Güzel Sanatlar bölümü; ressamların, heykeltıraşların, mimarların, hattatların, altın kaplamacıların vb. sanatçıların eserlerini geçici veya sürekli olarak sergilemeye çalışır.

2- Ulusal Ürünler bölümü; yurdun her yanına ait ulusal ürün örnekleri sergiler, alım satım koşullarını halka duyurur. "Millî Tasarruf ve İktisat" kollarına yardım eder.⁷⁰

⁶⁹ Karadağ, age., s.78.

⁷⁰ Karadağ, age., s.78.

11. Giresun Halkevi

110. Giresun Halkevinin Açılışı

“Türk Ocağının yurt genelinde 1931’de kapatılmasından sonra 19 Şubat 1932’den itibaren kurulan halkevleri Giresun’da da faaliyete geçirilmek istenmiştir. Bu amaçla, aynı zamanda CHF’nin yan kuruluşu olduğundan, halkevi kurmak üzere Giresun Cumhuriyet Halk Fırkası gerekli çalışmalar yapmakta gecikmemiştir. Halkevi açılışıyla ilgili prosedür gereği herhangi bir yerde halkevi açılabilmesi için, teklifin CHF il yönetim kurulunca parti genel sekreterliğine gönderilmesi gerekiyordu. Halkevlerine herkes üye olabiliyordu ancak, yalnız CHF üyeleri ve devlet memurları yönetici olma hakkına sahipti. Başkanlar ise, bağlı oldukları ilin CHF il başkanlarınca tayin edilirdi.

Giresun’da bir halkevi açılması için öncelikle parti binasının hazır hale getirilmesi gerekiyordu. Bunun için de Giresun CHF İl binasının tamirine, düzenlenmesine ihtiyaç vardı. Dönemin Fırka Reisi Fahri Bey elinden gelen tüm çabayı göstererek mevcut parti binasının onarılmasına çaba göstermiş, gerekli ekonomik kaynağı temin etmek maksadıyla piyango düzenlemiştir.⁷¹ Yeşilgireson gazetesinin haberine göre Fahri Bey hastalığına rağmen işi sıkıya almakta, bir an evvel tamirin bitirilmesine çalışmaktadır.⁷² En nihayet nisan ayının sonuna gelindiğinde tamirat bitmiş, hazırlıklar tamamlanmıştır.⁷³ Artık halkevi açılacak durumdadır.

Hazırlıklar tamamlandıktan ve şartlar yerine getirildikten sonra Giresun’da bir halkevi açılması için teklif Ankara’ya gönderilmiştir. Ankara gerekli incelemeleri yaptıktan sonra Giresun’un teklifini uygun bularak halkevi açılmasına karar vermiştir. Açılış töreninin iki ayağı vardır: birisi Ankara’da yani merkezde düzenlenen tören, ikincisi halkevi açılacak illerde düzenlenen tören. Törenlerin en dikkate değer tarafı, CHF genel merkezince düzenlenen törendir. 24 Haziran Cuma günü parti genel merkezinde, içinde Giresun Halkevinin de bulunduğu 20 ilin halkevi açılış töreni için program hazırlanır.⁷⁴ Ankara Merkez Halkevinde konferans ve temsil verilecek, aynı anda 20 il bunu radyodan

⁷¹ YGG., Nr.232, 25 Şubat 1932.

⁷² YGG., Nr.236, 25 Mart 1932.

⁷³ YGG., Nr.240, 25 Nisan 1932.

⁷⁴ YGG., Nr.247, 16 Haziran 1932.

dinleyerek açılış töreni hep birlikte başlatılacaktır. Bu sebeple düzenlenen törende Ankara Halkevi merkezinde saat 16.00'da CHF Kâtib-i Umumîsi (Genel sekreteri) Recep Bey konferans verecek, akabinde "Mavi Yıldırım" piyesi oynanarak tüm Türkiye'ye, pek tabii özellikle de yeni halkevi açılan 20 ilin davetlilerine dinletilecektir.⁷⁵ İşte bu sebeple Giresun'da halkevinin açılacağı gün, salona büyük bir radyo getirilmiştir.⁷⁶ Ancak havalarm kötü gitmesiyle parazit meydana gelmiş, radyo dinletilmesi gerçekleşmemiştir. Buna rağmen Giresun'daki tören canlı geçmiştir. Küçük aksaklıklara rağmen Ankara'nın ortaklaşa yürütmeyi plânladığı program gereğince Giresun Halkevi, 24 Haziran 1932 Cuma günü parlak bir törenle açılmıştır. Halkevinin açılışı ile ilgili töreni Yeşilgireson gazetesi şöyle haber vermektedir:

"O gün havanın muhalefeti yüzünden Kâtib-i umumî Recep Beyefendinin Ankara Radyosu vasıtasıyla söyledikleri nutuk, maalesef dinlenememiş, ancak buradaki program tatbik edilmiştir. Hilâl Kulübü musiki heyeti tarafından söylenen İstiklâl Marşı ayakta dinlenmiş, müteakiben üstad bir saz heyetinin iştirakiyle umum halk tarafından 'ant' söylenmiştir. Bunu müteakip Halk Fırkasının kıymetli reisi Fahri Bey, halkevlerinin yapmak istediği işler ve gayeleri hakkında veciz ve belîğ bir nutuk irad etmişler ve talimatnamenin icap eden kısımlarını okuyarak lâzım gelen izahatı vermişlerdir.

Orta Mektep talebesinden Sefahattin Bey 'Açılırken' isimli şiiri okudu. Salim Süha Bey 'Gazi' isimindeki çok nefis şiirini büyük bir heyecan vererek okudu. Ali Arif Bey, o gür ve lâhuti nağmeleriyle 'Çankaya'yı okudular. Şükrü Turgut Bey kısa bir hitabeden sonra hazirunu halkevlerine aza olmaya davet etti. Bundan sonra hazırlanmış defterlere isimler yazılmaya başlanmıştır..."⁷⁷

Merkez bağlantısının yeterince sağlanamayıp açılış töreninin plânlandığından farklı biçimde gerçekleşmesi çok önemsenmiş olsa da halkevi açılışı, limonata ve dondurma ikram edilerek sürdürülmüştür. İnkılâpçı ideoloji, her faaliyeti önemseydiğinden Giresun Halkevi açılışını hükûmet üyeleri ve CHF yöneticileri Ankara'dan telgraf çekerek kutlamışlardır.⁷⁸

⁷⁵ YGG., Nr.248, 23 Haziran 1932.

⁷⁶ YGG., Nr.248.

⁷⁷ YGG., Nr.249, 30 Haziran 1932.

⁷⁸ YGG., Nr.249.

CHF'nin yan kuruluşu olan halkevlerinin malî kaynakları il özel idareler ve köy bütçelerinden sağlanırdı. Dolayısı ile halkevlerinin üyeleri dışında faaliyetler için bir bütçesi daima vardı. İlin valileri, yerel yöneticileri halkevleri bütçesinin oluşturulmasında görevliyidiler.

Örgütlenme ve bu örgütün içeriği yönünden halkevleri bir yönetim kadrosu ile, kent içinde dallara ayrılan şubeler biçiminde örgütlenmişti. Halkevleri dokuz bölümde/dalda faaliyet gösteriyordu; ancak Giresun Halkevi ilk başta tüm kolları aktif hâle getirememişti. İlk etapta: Dil, Edebiyat ve Tarih, Kütüphane ve Neşriyat, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Güzel Sanatlar, Köycülük, İçtimai Muavenet şubeleri olmak üzere altı şube açılmıştı. Giresun Halkevi yönetimi, mevcut örgütlenme biçimine uyarak kurulduğundan iki gün sonra 27 Haziran günü Kütüphane ve Neşriyat Şubesine yazılan üyeleriyle toplanarak şube komitesi azalıklarına, İş Bankası Müdürü Suayip, Işık Matbaası Müdürü Naci, Ticaret Odası Başkâtibi Osman Beyi seçerek çalışmalarını başlatmıştır.⁷⁹ Giresun Halkevi daha sonraki yıllarda, şube sayısını artırarak çalışmalarına devam etmiştir. Meselâ 1934 yılında köycüler kolu kurulmuş ve hızla köy ve köylüye dönük faaliyetlerine başlamıştır.

Cumhuriyetin 10'uncu yılı öncesinde kurulan Giresun Halkevi, yayınlarıyla 10.Yıl kutlamalarına önemli katkılar sağlamıştı. Bu vesileyle hazırlanan ve Cumhuriyet dönemi Giresun'da gerçekleşen tüm kalkınma ve gelişme hamlelerini ifade eden bir dergi-kitap hazırlanmıştı.⁸⁰

111. Giresun Halkevinin Faaliyetleri

Giresun Halkevinin kurulmasıyla çeşitli faaliyetlere hemen başlanmıştır. Halkevinin ilk kurulduğu yıl açılan "Hesap ve muhasebe kursu" önemli bir açığı kapatmak amacını gütmüştü. Yeşilgireson gazetesinin verdiği kurs duyurusu aynı zamanda bir değişimin habercisi niteliğindedir. Haberde "Ey halk!..okka yerine kilo, arşın yerine metro kullanacağım ve sonra hesap, muhasebe bilgini artırmak için hiç vakit geçirmeden

⁷⁹ YGG., Nr.249, 30 Haziran 1932.

⁸⁰ Kapağında "1923 Büyük Tarihi yaratan ve yapan Büyük Gazi'ye Giresun halkının sonsuz sevgi, saygı ve şükran duygularıyla Giresun Halkevi" yazılı yayın, Yayın tarihi 1933.

Halkevinin açtığı gece derslerine devamla başla,"⁸¹ deniliyordu. Bu çağrıdan anlamamız gereken şudur: Halkevleri, atılan inkılâp temellerinin halk dershaneleri işlevini yüklenmiş değişimin benimsenip kabullenilmesinde önemli görevler yüklenmiştir.

Giresun Halkevinde, yeni kurulduğu 1932 yılı ve sonrasında Giresun'un ileri gelenleri, aydınları, bürokrat ve uzmanları tarafından pek çok konferans verilmişti. Kurulduğu yıl dördüncüsü düzenlenen ve dönemin sıhhiye Müdürü Ahmet Haşim Bey tarafından verilen konferansa yine o dönem Giresun Valisi Salih Cemal ve eşi ile birlikte katılmış,⁸² böylece halk ile yönetici önceden amaçlandığı gibi halkevinde birlikte aynı faaliyetin içinde bulunmuştur. Öte yandan kimi zaman konferanslardan sonra konserler verilmesinin ise, ortamın cazibesini bir hayli artırdığı söylenebilir. Nitekim söz konusu konferansı müteakip Giresun Halkevi güzel sanatlar kolu tarafından bir konser verilmiştir.⁸³ Tifo hastalığının herkesi tehdit ettiği o günlerde Sıhhiye Müdürü Ahmet Haşim Bey, yine halkı aydınlatmak için bilgilendirme konferanslarına çeşitli zamanlarda devam etmiştir.⁸⁴ Halkevi konferanslarının mutlak devam etmesi dönemin idealist yapısıyla örtüşmektedir. Söz konusu konferanslar, sağlık, iktisat, hukuk, dil, çocuk terbiyesi sanat vb konularda, önemine göre halka açık olarak düzenlenmekteydi. Kültür ve sağlık konularının yanında bizzat yeni idarenin tanıtılması, kabulünün kolaylaştırılması için de konferanslar düzenlendiği olmuştur. Bu amaçla hukukçu "Müdde-i Umumî yardımcısı (savcı yardımcısı) Necdet Bey, Cumhuriyet memurları, Cumhuriyet mukayeseleri" konulu bir konferans vermiş, hemen ardından yerli türkülerden oluşan müzikli bölüm başlamış, bu arada orta mektep hocalarından Semih Bey, sarı zeybek oyununu oynamıştır.⁸⁵

Halkevinin köycülük faaliyetinin köye yönelik ilk ve en önemli çalışması 3 Ağustos 1933 Perşembe günü Yavuzkemaal nahiyesine gezi düzenlenmesi olmuştur. Söz konusu gezi tetkik amaçlıdır. Anlaşıldığı kadarı ile gezi, Giresun bürokrasisinin hizmet kurumlarının yönetici veya görevlilerinin katılımıyla gerçekleşmektedir. Gazetenin haberine bakılırsa doktor, baytar, ziraatçı üçlüsü söz konusu geziye katılmayarak kalan heyetin üzüntüsüne sebep olmuş olacak ki bu durum Yeşilgireson gazetesi tarafından oldukça ağır bir üslûpla eleştirilmiştir. Köycülük grubu üyeleri, Giresun'dan hareket

⁸¹ YGG., Nr.267, İkinci teşrin 1932.

⁸² YGG., Nr.261, 29 Eylül 1932.

⁸³ YGG., Nr.261.

⁸⁴ YGG., Nr.258, 8 Eylül. 1932.

⁸⁵ YGG., Nr.321, 4 Kânunusani, 1934.

edildiği günün akşamı Yavuzkema1 nahiye müdürü Ziya Bey tarafından karşılanıp misafir edilmiş, ertesi gün Bektaş Yaylası'na gidilmiştir. Burada Halkevi Köycülük Şubesi ve aynı zamanda kafi1e reisi olan Cevat Bey ile beraberinde bulunan Karamanhoğlu M. Hulisi Bey ve Kurtzade Hacı Hafız Efendi tarafından pazar yerinde toplanan halka yer yer konuşmalar yapılmıştır. Bu konuşmalarda, halka halkevlerinin önemi ve ne iş yaptığı, nasıl çalıştığı anlatılmış, bunda halkın kendinin menfaati olduğu söylenmiştir. Ayrıca Halkevi Köycülük şubesi Reisi Cevat Bey tarafından bayrağın millet için ne anlama geldiği izah edilmiş, Bu tören sonunda bayrak bir köy muhtarına köyü adına teslim edilerek ardından halkevleri ile ilgili çeşitli yayımlar pazar yerinde bulunan halka dağıtılmıştı.⁸⁶ Köy gezileri ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. 1933 yılı Ağustos ayı yaz mevsiminin gezilere müsait olması hasebiyle olsa gerek köycülük faaliyetlerine daha da önem verildiği zaman dilimi olmuştur. Kurulalı henüz bir yılı ancak dolduran Giresun Halkevi Ağustos ayı itibariyle biri Keşap'a, diğeri Abdal'a, üçüncüsü de Erikliman'a olmak üzere üç gezi etkinliği düzenlemiştir.⁸⁷

Bütün bu faaliyetler sürüp giderken, bir taraftan da Halkevi yönetiminde çeşitli tartışmalar yaşandığı vaki olmuştur. İlk kurucu başkan olan CHF Reisi Fahri Beyin Halkevi başkanlığını bırakmasından sonra göreve getirilen Alaaddin Bey de "sıhhati ve ahvalinin müsait olmadığı" gerekçesiyle Halkevi başkanlığından çekilmiş, yerine "vilâyet azalarından Cemil Bey tayin olmuştur." Cemil Beyin göreve getirilmesinden sonra Halkevi komiteleri/ kolları yenilendiğinden önemli bir değişim gerçekleşmiştir.⁸⁸

Halkevi sadece köy gezileri düzenleyen bir kurum olmayıp, Cumhuriyetin kültürel varlığı ile yakından alakalı bir kuruluş olduğundan özellikle millî bayramlara aktif olarak katılmıştır. Komitelerin yenilenmesi tartışmalı geçse de, her yeni oluşan komite, Halkevi amaçlarına uygun olarak millî gün ve bayramları kutlamakta titiz davranmıştır. Halkevinin kurulduğu ilk yılın Cumhuriyet Bayramında muallim ve muallimeler büyük gayret göstermişler, Cumhuriyetin kuruluşunun 10. yılına denk gelen bu önemli günde "Akın" piyesinin sahneye konulmasını kararlaştırmışlardır. Piyenin sahnelenmesi için masraftan kaçılmamış, dekorların temini için İstanbul Halkevi ile temas kurularak, 350 lira

⁸⁶ YGG., Nr.305, 17 Ağustos 1933.

⁸⁷ YGG., Nr.306, 24 Ağustos 1933.

⁸⁸ YGG., Nr.314, 16 Teşrinisani 1933/ Nr.315, 23 Teşrinisani 1933.

gönderilmiş ve dekor siparişi verilmiştir.⁸⁹ O günlerde Giresun'a gelen Erkan-ı harp Kaymakamlığından müteakıt Ali Rıza Beye Halkevinde İstiklâl Harbi hatıraları ile ilgili bir sohbet yaptırılmıştır.⁹⁰ Aynı şekilde kurulduktan sonra kutlanan ilk 23 Nisan Bayramı'na da zengin bir programla hazırlanan Halkevi yönetimi, bayram günü ve akşamına yönelik, çeşitli hazırlıklar yaparak bayramı kutlamıştır.⁹¹

Ülkenin yokluklardan çıkması, ekonominin ne derece zor durumda olduğunun de göstergesiydi. Kurtuluş Savaşı sonrasında kurulan yeni rejimin en temel gerçeği ve başarması gereken en mühim husus elbette kalkınma olmuştı. Bu sebeple, ekonomik faaliyetlerin ve millî iktisat bilincinin tabana yayılması politikasına büyük önem veriliyordu. Halkevleri halka hükümet politikalarını benimseten ve aynı zamanda halk eğitimi veren bir kuruluş olması hasebiyle, "Tasarruf ve Yerli Malları Hafta"larına özel bir önem verilmiş, halk bu konuda bilinçlendirilmiştir. Giresun Halkevi de kendi çapında bu etkinliklere yer vermiştir. Halkevinin bu hafta ile ilgili kutlamalarını Yeşilgireson gazetesi, 'Halkevinde Tasarruf Haftası' başlığı altında şöyle vermiştir:

"Tasarruf ve yerli malları haftasının birinci salı günü akşamı Halkevinde güzel bir gece yapılmıştır. Halkevi tarafından hazırlanan müsamereye Valimiz Salih Cemal Bey ve refikaları hanımefendi dahi teşrif etmişlerdir. Halkevi Reisi Cemil Bey millî iktisat ve milletin bugünkü iktisadî yükselişini mukayese ederek müdellel bir nutuk irat etmişlerdir. Cemil Beyin nutkunu müteakıp Hilâl Spor Kulübü Orkestrasının şefliği altında Onuncu Yıl Marşı hep bir ağızdan bir ant içer gibi heyecanla söylenmiştir. Gazetemiz sahibi Nuri Ahmet Bey tarafından şair Behçet Kemal Beyin 'Tasarruf Haftası Başlıyor' isimli orijinal bir şiiri okundu. Salonda hazır bulunanlar, başta sayın valimiz ve refikaları hanımefendi olduğu hâlde hep bir ayağa kalktılar, şiirin şu son 'Söz bir, namus bir/ Ahdimizden dönersek alçağız/ Yerli malı kullanacağız/ Yerli malı kullanacağız" mısralarının tekrarlamak sureti ile yemin etmişlerdir.

Halkevi Temsil Şubesi Reisi Muallim Hasan Basri Bey, yerli malları için yazılmış güzel bir şiiri okudular. Basri Beyin kürsüde gösterdiği her zamanki muvaffakiyeti alkışlarla mukabele gördü. Muallim Fehim Bey, gene tasarruf mevzuatına dair bir monolog

⁸⁹ YGG., Nr.311, 12 Teşrinievvel 1933.

⁹⁰ YGG., Nr.315, 23 Teşrinisani 1933.

⁹¹ YGG., Nr.288, 20 Nisan 1933.

söylediler. Bunu telgraf muhabere memurlarından Süreyya Beyin monoloğu takip etti. Müsamere saat ona kadar devam etmiş, Hilâl'in orkestrası zaman zaman alafranga parçalar çalmışlar, halkevi tarafından üzüm, incir, fındık, elma gibi çerezler ikram edilmiştir. İş Bankası ve Ziraat Bankası o akşam halkevi salonunda kumbara sergisi açmışlardır.”⁹²

Tasarruf haftası etkinlikleri bununla da kalmamıştır ikinci gün de devam eden etkinliklerde yine Halkevi Temsil Şubesi tarafından 'Akın' Piyesi sahneye konulmuş, sinema sahnesinde müsamereden evvel Fahri Akif Bey tarafından konferans verilmiştir. Piyesin oynanmasından sonra sinema müdürü Mehmet Beyin himmetiyle sabık Maarif Vekili Reşit Galip Beyin dil kongresinde söylediği istifadeli bir nutkun sesli filmi halka dinletilmiştir. Üçüncü gün ise Muallimler Birliğinin desteği ile Halkevi salonunda sergi açılmıştır.⁹³

Halkevi bir taraftan bilgilendirme, öte yandan toplumsal katılım ve bilinçlendirme faaliyetlerini sürdürürken, bir taraftan da kurslar düzenleyerek halkın beceri ve yeterliklerini artırmaya çalışmıştır. Osmanlı'dan geçiş sürecinde teknik gelişmelerin ve modern teknolojilerin halka tanıtılmasında bu kurslar önemli rol oynamıştır. Giresun Halkevinin kurulmasından sonraki bir yıl içinde açtığı kursların hemen tamamı gelişmeye ve kalkınmaya verilen önemi ve bu devrin gelişme/kalkınma politikasını göstermesi bakımından önemlidir. "Halkevinde Kurslar Açıldı" başlığı ile verilen Yeşilgireson gazetesinin ilân içerikli haberi şöyledir:

"Bu kurslar teşrinisaninin 25'inci cumartesi gününden itibaren açılmış ve derslere de başlanmış bulunulacağından aşağıda isimleri yazılı kurslara devam talip olan vatandaşlarımızın 18 Teşrinisani 1933 Cumartesi gününden itibaren Halkevine müracaatla isimlerini ve hangi kurslara devam edeceklerini kayıt ettirmeleri rica olunur.

Kurslar:

1. Halk Hıfzıssıhhası (Salı akşamları)
2. İctimaiyat dersleri (Çarşamba akşamları)
3. Modern İnşaat dersleri (Pazar akşamları)
4. Bankacılık dersleri (Cumartesi akşamları)

⁹² YGG., Nr.318, 14 Kânunuevvel 1933.

⁹³ YGG., Nr.318, 14 Kânunuevvel 1933.

5. Medenî Hayat ve Elektrik dersleri (Pazartesi akşamları)
6. Daktilo dersleri (Cuma akşamları)⁹⁴

Halkevinin dönem içinde verdiği kurslar elbette gelecek yıllarda da devam etmiştir. Halkevi, spor çalışmalarına da yer vermiş bu maksatla müsabakalar düzenlemiştir. 16 Haziran 1933'de düzenlenen "Spor Şenliği" bunlardan biridir.⁹⁵

Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesinde 1 avukat, 5 muallim, 7 tüccar, 12 sair meslekten; 2 kadın, 23 erkek, toplam 25/ Temsil Şubesinde 4 muallim, 2 tüccar, 1 çiftçi, 1 sanatkâr, 13 sair meslekten; 3 kadın, 18 erkek, toplam 21/ İctimai Yardım Şubesinde 8 doktor, 6 tüccar, 14 sair meslekten; 28 erkek, toplam 28/ Kütüphane ve Neşriyat Şubesinde 1 muallim, 4 tüccar, 1 çiftçi, 18 sair meslekten; 1 kadın, 23 erkek, toplam 24/ Köycüler Şubesinde 1 avukat, 14 tüccar, 8 çiftçi, 3 işçi, 42 sair meslekten; 68 erkek, toplam 68/ Güzel Sanatlar Şubesinde 5 muallim, 5 tüccar, 3 sanatkâr, 10 sair meslekten; 4 kadın, 19 erkek, toplam 23/ Halk Dershaneleri ve Kursları Şubesinde 18 muallim, 1 tüccar, 4 sair meslekten; 7 kadın, 16 erkek, toplam 23/ Spor Şubesinde 2 muallim, 54 sair meslekten; 56 erkek, toplam 56 – genel toplam 268- kayıtlı üyesi bulunan –Müze ve Sergi Şubesi kurulamamıştır.- Giresun Halkevinde 1933'te 44 umumî halk toplantısı yapılmış ve bu toplantılara yaklaşık 4.000 kişi katılmıştır. 39 konferans, 13 konser, 6 temsil verilmiş ve 7.200 kişi bunlara iştirak etmiştir. 804 kitabı bulunan Halkevi kütüphanesinde okuyan sayısı 173'tür.⁹⁶

Giresun Halkevinin 1933 senesi, senelik faaliyetleri raporu hulâsası şu şekildedir:

- 1- Spor Şubesi: Futbol, denizcilik, atıcılık, atletizm gibi sporlarla meşgul olmuş, spor şenlikleri tertip etmişlerdir.
- 2- Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi: Söz derlemesiyle, tarihî tetkiklerle meşgul olmuş, Elmalı köyü civarında dört parça tarihî para ve bir tunç heykel bulmuş ve bunlarının fotoğraflarını ve bu husustaki malûmatı alâkadar cemiyete göndermiştir.
- 3- Güzel Sanatlar Şubesi: Yalnız musiki üzerinde kısmen çalışabilmiştir.

⁹⁴ YGG., Nr. 314, 16 Teşrinisani 1933.

⁹⁵ YGG., Nr. 294, 1 Haziran 1933.

⁹⁶ Halkevleri Faaliyet Raporları, Ank., 1933, s.82-121.

4- İctimaî Yardım Şubesi: Muhtaç yurttaşların parasız muayeneleriyle meşgul olmuştur.

5- Halk Dershaneleri ve Kursları Şubesi: Fransızca kursları açmıştır.

6- Kütüphane ve Neşriyat Şubesi: Kütüphanesi vardır. 300 cilt kitabını umumun ifadesinde arz etmekte, Aksu mecmuasını neşretmektedir.

7- Köycüler Şubesi: Köylünün şehirdeki işlerini takip etmekte, istidalarını parasız yazdırmakta, onları her hususta tenvire çalışmaktadır.

8- Temsil Şubesi: Esaslı bir faaliyeti yoktur.⁹⁷

1934 yılında Giresun Halkevinde: Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesinde; 1 avukat, 4 muallim, 6 tüccar, 1 sanatkâr, 14 sair meslekten; 1 kadın, 26 erkek, toplam 26/ Güzel Sanatlar Şubesinde; 9 muallim, 6 tüccar, 6 işçi, 2 sanatkâr, 7 sair meslekten; 5 kadın, 25 erkek toplam 30/ Temsil Şubesinde; 12 muallim, 7 tüccar, 6 sair meslekten, 6 kadın 19 erkek toplam 25/ Spor Şubesinde; 1 avukat, 2 muallim, 11 tüccar, 32 işçi, 38 sair meslekten; 84 erkek, toplam 84/ İctimaî Yardım Şubesinde; 11 doktor, 5 tüccar, 3 işçi, 17 sair meslekten; 36 erkek toplam 36/ Halk Dershaneleri ve Kursları Şubesinde; 11 muallim, 1 tüccar, 2 işçi; 2 kadın, 12 erkek toplam 14/ Kütüphane ve Neşriyat Şubesinde; 2 avukat, 4 doktor, 2 muallim, 9 tüccar, 1 işçi, 14 sair meslekten; 32 erkek, toplam 32/ Köycüler Şubesinde; 1 muallim, 14 tüccar, 8 çiftçi, 41 sair meslekten; 68 erkek, toplam 68 -genel toplam 315- kayıtlı üye vardır ve 26 konferans 4 temsil verilmiş, bunlara 4.020 kişi katılmıştır.⁹⁸

Giresun Halkevinin 1934 senesi, senelik faaliyet raporu hulâsası ise şu şekildedir:

1-Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi: Folklor tetkikleri ile uğraşmış, bir yıl içinde "687" mâni toplamış, bunların çoğunu çıkarmakta olduğu Aksu mecmuasında neşretmiştir. Giresun'a ait ulusal ve mahallî tetkiklerle meşgul olmuş ve tetkiklerini Aksu mecmuasına neşretmiştir. Altı konferans vermiştir.

2- Güzel Sanatlar Şubesi: Bu kol yalnız modern musiki alanında çalışmaktadır .

3- Temsil Şubesi: Bir yıl içinde yedi temsil ve iki konferans vermiştir.

⁹⁷ Age., s.40.

⁹⁸ Halkevleri Faaliyet Raporları, Ank., 1934, s.140-199.

4- Spor Şubesi: Kentte mevcut spor kulüplerine elden gelen yardımı yapmış, ayrıca dağcılıkla uğraşacak bir "Dağcılık Kolu" kurmuştur.

5- İhtimaf Yardım Şubesi: Yoksul yurttaşların parasız muayenelerini temin etmiş, 320 hasta yurttaşı muayene ve bunlardan 66 hasta yurttaşın ilâçlarını Halkevi bütçesinden yaptırmıştır. Üç köy ziyaretine iştirak eden bu kola kayıtlı doktorlarımız köylerde fakir ilkokul öğrencilerine okuma levhası dağıtmışlar, hapishanede gece dersi verilmesine önayak olmuşlardır.

6- Halk Dershaneleri ve Kursları Şubesi: Bir okuma ve yazma kursu ve bir de elektrik kursu açmış, bunlara 23 talebe muvaffakiyetle devam etmişlerdir.

7- Kütüphane ve Neşriyat Şubesi: Ev içinde ayrıca bir okuma odası açmış, radyosu ile Ankara ve İstanbul'da verilen inkılâp derslerini takip etmiş, okuma odasında bir yıl içinde 2.100 kitap ve 10.800 gazete ve mecmua okunmuştur. 13 konferans verilmiştir.

8- Köycüler Şubesi: Bir "Köylü Başvurma Odası" açmış, pazar kurulan köylere ve diğer iç köylere beş seyahat tertip etmiş, 2.600 köylüye öğüt vermiştir. "Köylü Kardeşlere Öğütler" adlı broşür bastırarak köylüye parasız olarak "1.500" nüsha dağıtmıştır. Köy çocuklarına, köy yatı mekteplerine yardımlarda bulunmuştur.⁹⁹

Köylüsü ile şehirlisi ile Giresun halkının modernleşmesini sağlamak ve kültürel seviyesini yükseltmek için hemen her kolda hizmet veren Giresun Halkevinin yukarıda iki yıla ait ayrıntılı olarak verdiğimiz faaliyetleri sonraki yıllarda artarak devam etmiş; 1945'lerden sonra hızını kaybeden ve siyasî mecraya kaymaya başlayan bu faaliyetler 1951'de halkevlerinin kapatılması ve mal varlıklarına el konulmasıyla birlikte son bulmuştur.

⁹⁹ Age., s.50-51.

İKİNCİ BÖLÜM

2. HALKEVLERİNİN YAYIN FAALİYETLERİ ve GİRESUN HALKEVİNİN YAYIN ORGANI OLAN AKSU DERGİSİ

20. Halkevleri ve Yayıncılık

Halkevleri -özellikle Dil ve Edebiyat Şubelerinin- çalışmalarıyla bölgelerinin folklor zenginliklerini derleme, kitap ve dergilerde yayma gibi bir hizmette de bulunmuşlardır.¹⁰⁰ Zaten Türk folklor çalışmaları yoğun ve verimli çalışma devrini halkevlerinde yaşamıştır. Atatürk'ün davasına ve Cumhuriyet'in ilkelerine sınıksız bağlı inanan aydınlar -özellikle öğretmenler ordusu - halkevi bayrağını şehirlerden kasaba ve köylere kadar taşıyarak tiyatro, müzik, spor, edebiyat ve folklor çalışmalarına şekil vermeye çalışmışlardır.¹⁰¹

Halkevleri bir propaganda aracı olarak yayıncılığı, özellikle dergiciliği etkin olarak kullanmaya çalışmışlardır. Hemen her halkevi halka yön verebilmenin, ona telkinatta bulunabilmenin bir yolu olarak bir mecmua çıkartmıştır. Bütün yurttaki halkevleri, müstakil birer dergi çıkarmayı amaç edinmişlerdir ve bu dergiler kuruluşların 'kültür bayrağı' olarak nitelendirilmiştir. Bunlardan ilki Ankara Halkevinin çıkarttığı Ülkü adlı kültür ve sanat dergisidir. Bu dergilerden kimi (ilgili halkevinin imkânlarına paralel olarak) on beş günde bir, kimi ayda bir, kimi üç ayda bir yayımlanmıştır.

Halkevlerinin kültür bayrağı, kabarık sayıda çıkan ve bugün çok aranan özlü, güzel, pırıl pırıl halkevi dergileridir. O dergiler ki araştırmaların, incelemelerin, titiz derlemelerin yayınlandığı kıymetli organlardır. Hepsi de kaynak niteliği taşıyan bu dergilerin yeri doldurulamazdır... Halkevi dergileri, Anadolu'da bir yazarlar ordusunun boy vermesine

¹⁰⁰ Sami Özerdim, "Halkevlerinin Kitaplık ve Yayınları", *Halkevleri*, S.86 (Aralık 1973), s.4.

¹⁰¹ Osman Atilla, "Halkevlerinde Folklor Çalışmaları", *Türk Folklor Araştırmaları*, S.358 (Mayıs 1979), s.8661.

hizmet etmiş, mektep vazifesi görmüş, folklor araştırmacılarına Őevk ve heyecan kazandırmıştır. Bu Őevklemdir ki ölümsüz eserler ortaya çıkmıştır.¹⁰²

Folklorcular; ellerinde sadece kalem ve kâğıt olduğu hâlde kasaba ve köylere koşmuşlar, saz ve söz ustalarını bulmuşlar; ninelerden, dedelerden derlemeler yapmışlardır. Masal, türkü, ağıt, mâni, tekerleme, deyiş...vb. millî hazineye ait ne buldularsa kaydetmişler ve bunları o gün çıkan dergiler sayesinde bize intikal ettirmişlerdir. Ayrıca derlemelerini halkevi dergilerinde rahatlıkla yayımlama imkânı bulan folklorcular, bu çalışmalarını kitap hâlinde yine halkevleri kanalıyla çıkarabilmişlerdir.¹⁰³

Hasan Taner'in 'Halkevleri Bibliyografyası' adlı eserinde belirtildiğine göre 01.08.1944 tarihine kadar halkevlerinin çıkardığı kitap sayısı 738'dir.¹⁰⁴

Çeşitli halkevlerinin çıkartmış olduğu dergiler şunlardır:

Tablo 2: Halkevleri Dergileri

Dergi adı	Yayın yeri	Dergi adı	Yayın yeri
Abant	Bolu	Bozkurt	Manisa
Akgünler	Adana	Bozok	Yozgat
Akpınar	Niğe	Burdur	Burdur
Aksu	Giresun	Bursa	Bursa
Altan	Elazığ	Çağlayan	Antalya
Altınyaprak	Bafra	Çamdağı	Hendek
Anafarta	Çanakkale	Çoruh	Artvin
Atayolu	Erzurum	Çorumlu	Çorum
Bakırköy Halk Dergisi	Bakırköy	Çukurova	Adana
Barbaros	Beşiktaş	Dağarcık	Mudanya
Başpınar	Gaziantep	Derme	Malatya
Batı Yolu	Kırıkkale	Devrimin Sesi	Bilecik

¹⁰² Attila, agm., s.8861.

¹⁰³ Attila, agm., s.8862-8863.

¹⁰⁴ Özerdim, agm., s.4.

Dıranaz	Sinop	Konya	Konya
Doğuş	Kars	K. Menderes	Tire
Dört Eylül	Sivas	Marmara	Tekirdağ
Duygular	Bolu	Muğla	Muğla
Edirne	Edirne	Notlar	Yozgat
Edirne'de Altıok	Edirne	Ocak	Urla
Ege	Edremit	On Dokuz Mayıs	Samsun
Erciyes	Kayseri	Ordu	Ordu
Erzurum	Erzurum	Orta Yayla	Sivas
Fikirler	İzmir	Sakarya	Adapazarı
Gediz	Manisa	Sultandağı	Akşehir
Görüşler	Adana	Taşan	Merzifon
Güney	Mersin	Taşpınar	Afyon
Halkbilgisi Haberleri	Eminönü	Türk Akdeniz	Antalya
Halkevi (Porsuk)	Eskişehir	Uludağ	Bursa
Halkevleri Folklor D.	Eminönü	Ülker	Niksar
Halk İçin	Fatih	Ülker	Burdur
Hatay	Antakya	Ülker	Ankara
İlgaz	Kastamonu	Ülkü	Ankara
İçel	Mersin	Ün	Isparta
İnan	Trabzon	Yayla	Erzurum
İnanç	Denizli	Yeni Doğuş	Manisa
İstanbul	İstanbul	Yeni Milas	Milas
Karacadağ	Diyarbakır	Yeni Tokat	Tokat
Kara Elmas	Zonguldak	Yeni Türk	Eminönü
Kaynak	Bahkesir	Yeşilirmak	Amasya
Kılıçözü	Kırşehir	Yeşilordu	Ordu

Kaynaklar: Aksu, C.3, S.31, s.41; S.32, s.33/ Nurhan KARADAĞ, age., s.203.

21. Giresun Halkevinin Yayın Organı Aksu Dergisi

Yukarıda da vurgulandığı gibi çıkarılan bir dergi o halkevinin kültür bayrağı addolunmaktadır. Giresun Halkevinde de kurulduktan hemen sonra nasıl bir dergi

çıkartılabileceğinin hesapları yapılmıştır. Bütün halkevlerine örnek olan Ülkü dergisi daha ilk sayısından itibaren büyük bir dikkat ve zevkle takip edilmekte ve Giresun'da böyle bir derginin hasreti çekilmektedir.¹⁰⁵

Nihayet kıt imkânlar zorlanarak "Aksu" isimli bir derginin çıkarılması aşamasına gelinir. Aylık olarak yayımlanması plânlanan Aksu dergisinin ilk yazı işleri Müdürü Maarif Müdürü şair Rifat Necdet Beydir. Yazı kadrosunda ise, Müderris İsmail Hakkı Bey, Mustafa Şekip Bey, şair Faruk Nafiz ile Necip Fazıl Beyler sürekli olarak yazacaklardır. Bu kadroyla ortaya çıkan Aksu, Eylül 1933'te ilk kez yayımlanmış ve böylelikle faaliyete geçmiştir.

Giresun Halkevi çıkardığı Aksu dergisi ile çalışmalarını kamuoyuna duyurmanın ötesinde bilgi ve fikir verme işlevini de yüklenerek Giresun insanının kültürel seviyesini yükseltmeye çalışmıştır. Nitekim Aksu dergisi millî meselelerin yanında, sanat çalışmalarına, dil meselesine yer veren bir dergi olmuştur

210. Aksu Dergisinin Tarihi ve Aksu'da Yer Almış Halkbilimle İlgili Yazılar

2100. Aksu'nun Tarihi

Aksu dergisinin 1933'ten 1950'ye kadar süren yayın hayatını gösteren aşağıdaki listeden derginin yayımlanmasında bir hayli güçlük çekildiği hatta zaman zaman iki üç yıl süreyle yayın hayatının kesintiye uğradığı görülmektedir.

Tablo 3: Yıllara Göre Aksu Dergisinin Yayın Hayatı

<u>Sayı</u>	<u>Tarih</u>	<u>Sayı</u>	<u>Tarih</u>
1.Cilt		2.Cilt	
1.	Eylül 1933	17.	1 Şubat 1940
2.	1. Teşrin 1933	18.	1 Mart 1940
3. 4. 5. 6.	Mart 1934	19.	1 Nisan 1940
7. 8.	Mayıs 1934	20.	Mayıs 1940
9.	Haziran 1934	21.	Haziran 1940
10.	1. Teşrin 1934	22.	Temmuz 1940

¹⁰⁵ YGG., Nr.286, 287, 292, 298, 299, 304, 308, 318, 330, 331, 333, 337, 345.

11.	2. Teşrin 1934	23.	Ağustos 1940
12.	1. Kânun 1934	24.	Eylül 1940
13.	Şubat 1937		
14.	Mart 1937		
15.	Nisan 1937		
16.	Mayıs 1937		

3.Cilt

25. 26	29. 1. Teşrin 1940
27. 28.	Şubat 1941
29.	Haziran 1941
30.	Temmuz 1941
31.	Şubat 1942
32.	Şubat 1945
33.	19 Mayıs 1945
34.	17 Haziran 1945 (Ö. S.)
35.	24 Temmuz 1945
36.	26 Eylül 1945
37.	Aralık 1945

4. Cilt

38.	Şubat 1946
39.	23 Nisan 1946
40.	1 Temmuz 1946
41. 42.	15 Kasım 1946
43.	1 Ocak 1947
44.	1 Mart 1947
45. 46.	1 Temmuz 1947
47.	Eylül 1947
48.	Aralık 1947

5.Cilt

49.	Şubat 1948
50.	Nisan 1948
51.	Haziran 1948
52.	Ağustos 1948
53.	Ekim 1948
54.	Ocak 1949
55.	Mart 1949
56.	Mayıs 1949
57.	Ağustos 1949
58.	Aralık 1949

Yeni Seri

Sayı 1	Mayıs 1950
--------	------------

Kaynak: Aksu, S.1-58.

Yukarıdaki listede de görüldüğü gibi Aksu uzun soluklu bir dergidir. Ancak değişik nedenlerden dolayı çeşitli zamanlarda inkıtaya uğramıştır. Eğer bu dergi düzenli yayımlanabilmiş olsaydı ilk yayımlandığı tarih olan Eylül 1933'ten elimizde bulunan ilk döneme ait son sayı olan Mayıs 1950 dönemine ait yeni serinin birinci sayısı ile birlikte 197 sayıyı bulması gerekirdi. Kesintilerden dolayı bu sayı ancak 59'a ulaşabilmiştir. Bu kesintilerin en büyük nedenlerinden biri maddî olumsuzluklardır. Dergi aylık olarak yayımlanmaktadır; ancak mutlak yayımlanamadığı durumlarda birkaç sayının birlikte yayımlandığı olmuştur -3,4,5,6; 7,8; 25,26; 27,28; 41,42; 45,46. sayıların birlikte yayımlandığı gibi-

Aksu dergisinde Giresun halkının kültürel seviyesini yükseltecek hemen her konuyla ilgili bilginin yanında inkılâbın esasları da etkili olarak işlenmiştir. Her sayıda yüklüce bir yer tutan devrim prensiplerinin işlendiği yazıların yanında derlemelere, folklorla ilgili yazılara, edebiyatın ve sanatın her alanıyla ilgili yazılara da yer vererek Giresun fikir ve kültür hayatında bir boşluğu doldurmuştur. Ayrıca çoğu sayısında eserlerine yer vererek genç istidatların yetişmesine de imkân hazırlamıştır

Aksu dergisinin yayım heyetinde de Giresun Halkevi ve özellikle Dil, Tarih Edebiyat Şubesinde meydana gelen kadro değişikliğine paralel olarak bazı değişiklikler olmuştur. Aşağıda bir tablo hâlinde bu kadro ve yayım yeri değişiklikleri verilmiştir.

Tablo 4: 1932/1950 Arası Aksu Dergisinin Takdimi, Yazı İşleri Müdürleri ve Basıldığı Matbaalar

Sayılar	Takdim	Yazı İşleri Müdürü	Basım Yeri
1-2	Aylık Kültür ve Mefkûre Mecmuası	Alâettin	Işık Matbaası, Giresun
3-12	Giresun Halkevinin Ülkü ve Kültür Mecmuası	Refik Fikret	Işık Matbaası, Giresun
13-16	Giresun Halkevinin Ülkü ve Kültür Mecmuası	Doğan Köymen	Akgün Basımevi, Giresun
17-18	Giresun ve Çevresi Halkevlerinin Dergisi	Av. İhsan Gürak	Işık Matbaası, Giresun
19-26	Giresun ve Çevresi Halkevlerinin Dergisi	Salim Süha Göksan	Işık Matbaası, Giresun

27-30	Giresun ve Halkevlerinin Dergisi	Çevresi	Salim Süha Göksan	Yeşilgireson Matbaası, Giresun
31-40	Giresun ve Halkevlerinin Dergisi	Çevresi	Muharrem Tekdal	Yeşilgireson Matbaası, Giresun
41-44	Giresun ve Halkevlerinin Dergisi	Çevresi	Ali Avni Öneş	Yeşilgireson Matbaası, Giresun
45-58	Giresun ve Halkevlerinin Dergisi	Çevresi	Suat Akgün	Yeşilgireson Matbaası, Giresun

Kaynak: Aksu, S.1-58.

2101. Aksu'daki Halkbilim Yazıları

Tablo 5: Aksu Dergisindeki Halkbilimle İlgili Yayınların Bibliyografyası

No	Cilt	Sayı	Sayfa	Başlık	Yazar
1	1	1	26-29	Halk Yaşayışı (Yavuzkema)l	Avcioğlu
2	1	3-6	3-6	Aksu	Fahri
3	1	3-6	29-31	Halk Yaşayışı (Gicora)	A. Süreyya
4	1	3-6	54	Atasözleri	Aksu
5	1	3-6	63-66	Mâni	Aksu
6	1	7-8	30-31	Esa, Musa ve Karacaoğlan	Aksu
7	1	7-8	31-34	Mâni	Aksu
8	1	9	13-17	Eski Dügünler	Çilesizoğlu
9	1	9	18-21	Halk Hayatı (Akyoma)	Reyhan
10	1	10	18	Giresun Şairleri	A. Süreyya
11	1	11	10-13	Köylü ve Köylülerimiz	Rahmi Korkut
12	1	11	34	Atasözleri	Aksu
13	1	12	10	Giresun Köylüleri	Ali Arif
14	1	12	21-25	Halk Hayatı (Kamık)	A. İşsever
15	1	12	28	Bilmeceler	Aksu
16	1	12	29-32	Mâniler	Aksu
17	1	13	10-13	Halk Hayatı (Zil)	Salim Süha Göksan

18	1	13	15	Atasözleri	Dil, Tarih, E. Kom.
19	1	13	19-21	Mâni	Dil, Tarih, E. Kom.
20	1	14	25	Mâniler	Sadi Sunam
21	1	15	20-22	Halk Hayatı (Lapa)	A. Süreyya İşgör
22	1	16	11-15	Madazih Âşık Osman	Salim Süha Göksan
23	1	16	20-23	Halk Hayatı (Lapa)	A. Süreyya İşgör
24	2	17	5-6	Fındığım Vatamı (Mitoloji)	Baki Cinemre
25	2	17	31	Kemençe Türküleri	Salim Süha Göksan
26	2	18	33-34	Giresun'da Düğün	Aksu
27	2	18	35	Kemençe Türküleri	Salim Süha Göksan
28	2	19	9-11	Folklor	O. Turgut Pamirli
29	2	19	28-29	Giresun Sporunun Geçmiş Zamanlarına Bir Bakış	Şükrü Turgut
30	2	20	6-8	Folklor	O. Turgut Pamirli
31	2	20	10-12	Halk Hayatı (Düzköy)	R. Korkut Ögütçü
32	2	20	23-24	Giresun Sporunun Geçmiş Zamanlarına Bir Bakış	Şükrü Turgut
33	2	21	3-6	Halk Hayatı (Şeyhmusa)	İbrahim Erenel
34	2	21	9-10	Folklor	O. Turgut Pamirli
35	2	21	22-23	Giresun Sporunun Geçmiş Zamanlarına Bir Bakış	Şükrü Turgut
36	2	22	12-15	Halk Hayatı (Düzköy)	R. Korkut Ögütçü
37	2	22	16	Koşma	Salim Süha Göksan
38	2	22	21-23	Folklorda Zaman Meselesi	O. Turgut Pamirli
39	2	23	13-15	Tirebolu Mânileri	O. Turgut Pamirli
40	2	24	18-21	Halk Hayatı (Boztekke)	R. Korkut Ögütçü
41	3	25-26	30-33	Mâniler Hak. Birkaç Söz	O. Turgut Pamirli
42	3	25-26	34-35	Halk Hayatı (Boztekke)	R. Korkut Ögütçü
43	3	27-28	4-5	Halk Sağlığı	Dr. Asım Özmen
44	3	27-28	8-10	Halk Hayatı (Boztekke)	R. Korkut Ögütçü
45	3	27-28	31-32	Tirebolu'da Gelin Güvey Mânileri	O. Turgut Pamirli

46	3	29	3-5	Folklor ve Sahne	O. Turgut Pamirli
47	3	29	8-10	Halk Hayatı (Boztekke)	Rahmi K. Öğütçü
48	3	30	16-17	Tirebolu Mânilerinde Tirebolu Kalesi	O. Turgut Pamirli
49	3	30	18-19	Halk Yaşayışı (Boztekke)	R. K. Öğütçü
50	3	31	7-11	Bilmeceler, Meseller	O. Turgut Pamirli
51	3	31	31-35	Şair Refî Hakkında	R. Korkut Öğütçü
52	3	32	17-22	Fındık ve Giresun Folkloru	Kemal Peker
53	3	33	7-9	Giresun Fıkraları	Ali Avni Öneş
54	3	35	8-9	Giresun Fıkraları	Ali Avni Öneş
55	3	35	12	Seyrânî'nin Seyahat Destanı ve Giresun Fındığına Dair	Kemal Peker
56	3	36	9-11	Diğer Fıkralar	Ali Avni Öneş
57	3	36	13	Mânilerimizde Kiraz	Ali Avni Öneş
58	4	38	Kapak	Koşma	Dumanoğlan
59	4	39	25	T. Halk Edebiyatında Fındık	Kemal Peker
60	4	41-42	16-17	Gireson Fıkraları	Ali Avni Öneş
61	4	41-42	28-29	Gireson Şairleri	Şükrü Turgut
62	4	44	23	Anadolu'da Düğün	K. Karaibrahimoğlu
63	4	47	23	Oğuzlama'dan	Basri Gocul
64	4	48	10	Oğuzlama'dan	Basri Gocul
65	5	50	1	Folklor Ekibimizin Ankara Seyahati	Aksu
66	5	50	2-4	Çandır Tüfekli Oyunu	Muzaffer Sarısözen
67	5	51	11	Oğuzlama'dan	Basri Gocul
68	5	52	14	Koşma	Kırşehirli A. Boytok
69	5	53	5	Oğuzlama'dan	Basri Gocul
70	5	54	5	Koşma	Turan Dertli
71	5	55	10	Oğuzlama'dan	Basri Gocul
72	5	55	26	Koşma	Turan Dertli
73	5	56	7	Koşma	Turan Dertli

74	5	56	32	Türk Millî Destanı Altın Betik ve Oğuzlama'dan	Basri Gocul
75	5	57	10-11	Semaî / Koşma	Turan Dertli
76	5	57	18-19	Oğuzlama'dan	Basri Gocul
77	5	58	1	Folklor ve Giresun Folkloruna Dair	Salim Süha Göksan
78	5	58	4-5	Oğuzlama'dan	Basri Gocul
79	Yeni seri	1	2-3	Folklor ve Şiir	Sabahattin Eyüboğlu

Kaynak: Aksu, S.1-58.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GİRESUN HALKEVİNDE YAPILAN HALKBİLİM ÇALIŞMALARI

30. Halk Edebiyatı

300. Manzum Türler

3000. Mâniler

Çalışmamızda önemli bir yer tutan mâni, halk şiirinin en küçük nazım şeklidir. Hacim bakımından küçük olan mâniler ifade ve manaca zengin oldukları içindir ki mâniye “halk şiirinin incisi” denilir. M. Fuat Köprülü, mâninin en eski Türk nazım şekli olduğu görüşündedir.¹⁰⁶ Ancak mâninin kaynağı ve adının nereden geldiği konusu, hâlen netlik kazanmamış ve üzerinde değişik görüşlerin savunulduğu bir konudur. Köprülü, mâni kelimesinin Arapça “ma'nâ”dan bozularak geldiğini savunur.¹⁰⁷ P. Naili Boratav da bu görüşe katılmaktadır.¹⁰⁸ S. Akalın, mâninin Türkçe “Türkmâni”den kısaltmayla gelmiş veya Çağatayca olan “mane”den gelmiş olabileceği ihtimali üzerinde durur.¹⁰⁹

Mâniye; Kars, Azerbaycan'da **akışta, hakuşka**; Eğin'de **alagözlü, kömürgözlüm**; Doğu Anadolu'da **bayatı**; Diyarbakır, Urfa, Kerkük'te **hoyrat**; Doğu Karadeniz'de **karşı-beri**; Iğdır'da **söz**; Kars'ta **peşrevî**; Kırım'da **cır**; Azerbaycan'da **mahni**¹¹⁰ / Urfa'da **me'ani**; Kazak ve Kırgızlarda **aytıpa, kayım, ülenek**; Özbeklerde **aşula, koşuk**¹¹¹ ... vb. isimler verilmektedir. Mâni söyleyenlere de “mânici, mâni yakıcı, mâni düzücü” gibi

¹⁰⁶ M. Fuat Köprülü, Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, İst., 1934, s.216.

¹⁰⁷ Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, İst., 1926, s.321.

¹⁰⁸ P. Naili Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, 9. Baskı, Gerçek Yayınevi, İst., 1999, s.171.

¹⁰⁹ L. Sami Akalın, Türk Mânilerinden Seçmeler, C.1, 1. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İst., 1972, s. 21.

¹¹⁰ Akalın, a.g.e., s.14-17.

¹¹¹ Ali Çelik, Trabzon Şalpaazarı Çepni Kültürü, 1. Baskı, Trabzon, 1999, s.56.

isimler verilir. Anadolu'da mâni söylemeye “mâni yakmak, mâni düzmek, mâni atmak” denir.

Mâniler, genellikle yedi heceli, bağımsız tek dörtlükten oluşur. Böyle mânilere **düz** veya **tam mâni** denir. Ancak hece sayısı yediden farklı (4, 5, 8, 11, 14 heceli) ve mısra sayısı dörtten fazla olan (5, 6,...14 mısralı) mâniler de vardır. Mâniler, bu özelliklerine göre **düz, kesik, ayaklı, artık, yedekli, müstezat...** vb. değişik adlar alırlar.¹¹² Mânilerin kafiye örgüsü genel olarak iki şekildir. İlki; **a a b a** şeklindeki, ikincisi ise **b a c a** şeklindeki örgüdür. Fakat mâninin asıl düzeninin bu ikisinden hangisi olduğu konusunda edebiyat âleminde bir ittifak yoktur. T. Kowalski gibi kimi ilim adamları **b a c a** şeklindeki örgütün mâninin ilk düzeni olduğunu savunurlar. P. Naili Boratav gibi bazı edebiyatçılar ise bu görüşe katılmazlar ve **a a b a** düzeninin mâninin asıl düzeni olduğunu savunurlar.¹¹³

Mânilerde –genel itibarıyla- ilk iki mısra ahengi sağlamak, kafiye örgüsünü kurmak ve asıl anlatılmak istenene giriş yapmak için söylenir. Asıl anlatılmak istenen konu genellikle üçüncü mısrada başlar; son mısrada net olarak ortaya çıkar ve ilk iki mısram mana bakımından bunlarla pek ilgisi yokmuş gibi görünür. İlk iki mısra ile son iki mısra arasındaki bu irtibatsızlık, mâninin genel itibarıyla irtical ile söylenen bir nazım biçimi olmasına bağlanabilir. P. Naili, ilk iki mısraı asıl anlatılmak isteneni daha etkili, ahenkli anlatabilmek için vakit kazanma olarak değerlendirir.¹¹⁴ İlk iki mısraı birtakım kalıp sözlerle dolu olan mâni sayısının bir hayli fazla olması bu görüşü destekler.

C. Dilçin mânilerin başlıca konusunun aşk olduğunu; ancak bunun dışında günlük hayatın hemen her konusu ile ilgili olarak da mâni söylenebileceğini belirtir.¹¹⁵ Boratav, konu bakımından mânileri sekiz ana başlığa ayırır.¹¹⁶ Mânide işlenen konular çeşitlidir çünkü insanların kendini ifadede rahatlıkla ve sıklıkla başvurduğu yollardan biri mâni söylemektir. Dolayısıyla hemen her yerde ve her konuyla ilgili olarak mâni söylenebilir.

¹¹² Akalın, *age.*, s.16-17.

¹¹³ Boratav, *age.*, s.174.

¹¹⁴ Boratav, *age.*, s.174.

¹¹⁵ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 4. Baskı, Ank., 1997, s.280.

¹¹⁶ Boratav, *age.*, s.176-177.

Giresun Halkevinin 1934 yılına ait faaliyet raporunda Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi tarafından 687 adet mâni derlendiği ve bunların çoğunun çıkarılmakta olan Aksu dergisinde neşredildiği belirtilmektedir.¹¹⁷ Fakat biz, söz konusu bu mânilerden ancak 515'ine ulaşabildik. Geriye kalan 172 mâni hakkında şu ana kadar herhangi bir bilgi edinebilmiş değiliz. Aksu dergisinin 13. sayısındaki Giresun Halkevi çalışma raporundan da bu mânilerden 132 adedinin Türk Dili Tetkik Kurumuna gönderildiği anlaşılmaktadır.¹¹⁸

Giresun ve yöresinden çeşitli zamanlarda derlenmiş ve Aksu dergisinin değişik sayılarında herhangi bir tasnife tâbi tutulmadan yayımlanmış bu 515 mâniyi, son mısram son harfinden başlayarak alfabetik sıraya göre tasnif ederek verdik. Ayrıca düzeltildiği belirtilen 34 mâniyi de çalışmamıza dâhil ettik ve böylelikle toplam mâni sayısı 549'u buldu.

Bu mânilerin hepsi Giresun ve çevresi mânileridir demek pek doğru olmaz. Çünkü bunların çoğu ya aynen ya da varyant olarak Anadolu'nun başka yerlerinde rahatlıkla bulunabilir:

Tamzara'da bir kuş var,
Kanadında gümüş var.
Gitti yârim, gelmedi;
Elbet bunda bir iş var.

Erzurum'da bir kuş var,
Kanadında gümüş var.
Yârim gitti gelmedi;
Elbet bunda bir iş var.

Özellikle, Tirebolu Kalesi ile ilgili oldukları belirtilen mânilerin çoğunda geçen kalenin özellikleri bu kaleyle ilgili bile değildir. Bunları kalesi olan hemen her yerde görmek mümkündür:

Kale ardı kabristan.
Yıkılsın Arabistan.
Arabistan kızları,
Ne don giyer ne fistan.

Kale arkası pamuk,
Yâr uyur, ben uyanık.
Var mıdır benim gibi
Küçükten bağı yanık?

Bu durum mâniler için gayet tabiidir. Çünkü mâni çok rahat yayılabilen bir türdür. Askerlik, tahsil, iş... vb. nedenlerle memleketinden ayrılmış insanlar, yörelerinin

¹¹⁷ Halk Evleri Faaliyet Raporları, Ankara, 1934, s.50.

¹¹⁸ Aksu, C.1, S.13 (8 Şubat 1937), s.29.

mânilerini gittikleri yerlere götürebilecekleri gibi gezip gördükleri yerlerin mânilerini kendi memleketlerine getirebilirler. Bundan dolayı çalışmamızdaki mânilere “Giresun ve Tirebolu yöresinden derlenmiş mâniler” demek daha doğru olur.

Kaynaklardaki mânilerde görülen şekil ve anlam bozukluklarından derlemelerin sağlıklı yapılmadığı kanaati hâsıl olmaktadır.¹¹⁹ Şekli ve muhtevayı bozan aksaklıklar baskıdan da kaynaklanmış olabilir.

Mâniler söylendikleri muhit için önemli olan maddî, manevî kıymetleri bünyelerinde taşırlar. Kaynaklarda Giresun yöresinde önemli olan Aksu, Tamdere, Tamzara... vb. yer isimleriyle; fındık, kiraz, mısır...vb. ürünler ve bunlarla ilgili kavramlarla ilgili mâniler önemli yer tutar ve bunlara “Giresun mânileri” demek de yanlış olmaz:

Fındık düşüren gelin, Fındık dalda kalmasın. Gel beri konuşalım; Ahım sende kalmasın.	Hey Asiye, Asiye Tütün koydum kesiye. Sana yazma alayım Fındıkta veresiye.	Karanfilim saksıda, Bir yâr sevdim Aksu’da. Mevlâ’m bizi kavuştur Akşam ile yatsıda.
Bu yıl darı çok oldu; Doldu serenti, doldu. Ne yapalım sevdiğim? Bize Allah’tan oldu.	Güneş ibrik ısıtmaz. Gönlüm yâri unutmaz. Karagöl’den kar gelse Ateşimi soğutmaz.	Tamzara’nın üzümü, Dinle benim sözümü. Vallahi dinlemezsен Göremezsен yüzümü.
Abrul verir gülleri; Kırmızıdır her biri. Ben seni seviyorum Kiraz ayından beri.	Kirez ayı girende Ustalar vurun rende. İki gece bir olsa Yâr koynuma girende.	Hey Giresun Bulancak, Bu iş nasıl olacak? İkimizin günahı Babandan sorulacak.

Çalışmamızda yer alan mânilerin büyük bir kısmı konusuna göre sevda mânileri grubuna giren mânilerdir. 549 mâniden ancak 25 tanesinin konusu farklıdır (davulcu, bekçi, mektup, gelin-kaynana mânisi ...vb.);

¹¹⁹ Bakınız: Bu çalışma, “Tirebolu Gelin Güvey Mânileri”, s.78 / “Diğer Mâniler”, s.102.

Mektup yazdım yaz idi,	Al şalım yeşil şalım,	Mektup yazdım gel hele;
Kalemim kiraz idi.	Dağları dolaşalım.	Bilmez isen hecele.
Daha çok yazacaktım;	Aramızda dağlar var;	Mektup benim nişanım;
Mürekkebim az idi.	Mektupla konuşalım.	Al koynuna her gece.

Mektup yazdım bilesin,	Evinin önü iğde,	Bahçeniz bayır olsun,
Okuyup da gülesin.	Sen koydun beni derde.	Ot bitsin çayır olsun.
Bu mektubun üstüne	Aç kapıyı nazlı yâr;	İşte ben gidiyorum;
Durmayıp da gelesin	Saatler geldi dörde.	Geceniz hayır olsun.

Mânilerden 379'u, kafiye örgüsü a a x a şeklinde klâsik düz mânilerdir. 163'ü ise sadece Doğu Karadeniz bölgesinde görülen ve Kowalski'nin en eski mâni olarak kabul ettiği, kafiye örgüsü b a c a şeklindeki mânilerdir. Mâni olarak kaydedilen 7 dörtlük ise kafiye örgüsü bakımından mâniye uymamaktadır.

549 mâninin hemen hepsi düz mânidir. Ölçüsü farklı olan 13 mâni aslında gelinle güveyi arasında geçen bir olayı hikâye etmektedir¹²⁰ ve bunlar, bazıları sekiz heceli bir kısmı ise ölçüsüz olan gelin güvey mânileridir.

Mânilerden 101'i yarım kafiyeli, 220'si tam kafiyeli, 158'i zengin kafiyelidir. Mânilerden 70'inde ise ahenk sadece redifle sağlanmıştır.

¹²⁰ Bakınız: Bu çalışma, "Tirebolu Gelin Güvey Mânileri" s.78.

Giresun Mâni Metinleri

30000. Giresun Mânileri I¹²¹

-A-

1

Karanfilim saksıda,
Bir yâr sevdim Aksu'da.
Mevlâ'm bizi kavuştur
Akşam ile yatsıda.

2

Gideceğim yaylaya
Ben kurula kurula.
Baban seni vermezse
Alacağım zorula.

3

Kestim kâküllerini,
Yana değiyor yana.
Yavrum senin bakışın,
Cana değiyor cana.

4

Giderim, ağlasana.
Karalar bağlasana.
Asılmaya gidiyom;
Urganı bağlasana.

5

Armutun dallarını
Çıkıp budamasana,
Seni alırım." diye
Beni aldatmasana.

6

Ha buradan o yana
Giderim yana yana.
Bıçağımın ucunda
Dön o yana, bu yana.

7

Bu evi yapan usta,
Yatsın yedi yıl hasta.
Hiç de delik koymamış;
Delikanlılar baksa.

8

Karanfil ektim taşa;
Bitmedi, kaldı kışa.
Mavi gözlü sevdiğim.
Yalanın kadar yaşa.

9

Bir kurşun atacağım,
Fırttan aşırmaya.
Bir çift nuska yazdırdım,
Kız seni şaşırmaya.

10

Omuzumda tüfengim;
Koza giderim koza.
Ben çok heves ederim
Kolu boncuklu kıza.

-E-

11

Tamdere'nin¹²² düzündü.
Yalan var mı sözümdü?
Yârim kalktı, gidiyor;
Yaşı kaldı gözümdü.

12

Yaylanın çimenine
Gül açtı mine mine.
Cıgaramın içine
Sığar mısın Emine?

¹²¹ ? , "Folklor, Mâni", Aksu, C.1 , S.3-6 (Mart 1934), s.63-66.

¹²² Tamdere: Giresun – Şebinkarahisar yolu üzerinde bir yayla.

13

Çayır çimen dizime
İzime gel izime.
Dolanayım Ayşe kız
Yanal elma yüzüne.

14

Mendilim deste deste,
Beni annemden iste.
Eğer annem vermezse,
Kadir Mevlâ'mdan iste.

-I, İ-

15

Yeniyol¹²³ dut ağacı,
Bir evde iki bacı.
Büyüğü şöyle böyle,
Küçüğü can ilacı.

16

Dereler aka aka
Dibinde kum kalmadı.
Güzele baka baka
Göztümde nur kalmadı.

17

Kayadibi¹²⁴ uşağı,
Alçak bağlar kuşağı.
Şaka maka dinlemez
Yıssa eder bıçağı.

18

Derenin kıyısında
Vurdum sarı yılanı.
Öpmedim, ısırmadım;
Söylüyorsun yalanı.

19

Usta eyi yapıyor
Martinimin yayını.
Öğretti yârim bana
Kapının kolayını.

20

Ayağına yer etti
Yeni yolun taşları.
Alış veriş ediyor
Bekârların kaşları.

21

Kale duvarı dizi,
Devriye sardı bizi.
Hep beraber olalım;
Kurtaralım şu kıızı.

22

Yanyom kuzu gibi,
Fırının közü gibi.
Ben annemi bırakmam
Ellerin kıızı gibi.

23

Mendil yudum kar gibi,
Katladım kâğıt gibi.
Yâr kapıdan geçerken
Uyandım saat gibi.

24

Yüzdürdüm kayığımı,
Rizeliyim Rizeli.
Adam cebinde saklar
Senin gibi güzeli.

25

Kayadibi belleri
Yeseydim o dilleri.
Çirkin karısı olan,
Karıştırırım külleri.

26

Dereden dudu geçti,
Mendili yudu geçti.
Kurban olduğum çeşme,
Sana ne dedi geçti?

27

Haşurda kara kedi,
Ağzında leylek eti.
Şu kız benim olmazsa
Yıkarım memleketi.

¹²³ Yeniyol: Giresun'un doğu yakasında bir semt.

¹²⁴ Kayadibi: Giresun'un bir mahallesi.

-K-

28

Mendilim benek benek
Olur mu yâre doymak?
Yâre doydum diyenin
Caizdir boynun vurmak.

29

Haburadan¹²⁵ u yanı
Bahçe değil tepelik.
Kızları yosma eden
Fistan değil eteklik.

-M-

30

Tabancamı doldursam,
Varıp yola otursam.
Ayşe kızın uğruna
Verip canı kurtulsam.

31

Girebi¹²⁶ alacağım,
Ormana dalacağım.
Bir yâr ile olmuyor;
Bir daha alacağım.

32

Al şalım yeşil şalım,
Dağları dolaşalım.
Aramızda dağlar var;
Mektupla konuşalım.

33

Mâniyi tekerledim,
Üstünü şekerledim.
Ben o yârin yolunu
Gül ile tikenledim.

34

Güle çıktım, gülmedim.
Gülden düştüm, ölmedim.
Yârim ile gezmesi
Safa imiş, bilmedim.

35

Susadım, su isterim.
Su yolunu gösterin.
Çarşafıdan bezmişim;
Açık yüzlü isterim.

36

Bahçede gezer oldum,
Sevdalık sezer oldum.
Güzelim yüzünden
Okuyup yazar oldum.

37

Haburadan aşağı
Dönüm gidiyor dönüm.
Ayrıldım sevgilimden
Ölüm gidiyor ölüm.

-N-

38

Gemi gelir Tonya'dan,
Kurtulmuş fırtınadan.
Gel, eline koyayım
Cebimdeki kınadan.

39

Mahpushane çeşmesi,
Yandan akıyor yandan.
Sevdalılık var iken
Askerlik de bir yandan...

40

Omuzumda tüfengim,
Nişan kurarım nişan.
Göremedim yüzünü;
Peştemalımı kuşan.

¹²⁵ Habura: İşte bura, bu ara/ Haşura: İşte şura, şurada, şu ara.

¹²⁶ Girebi: Burunlu nacak.

41

Atın uşaklar, atın.
Tozu dumana katın.
Barutunuz biterse
Toprak doldurun, atın.

-R-

42

Haydi gidelim yârim
Bizim vatana kadar.
Sarılalım, yatalım.
Ölüp gidene kadar.

43

Sıra sıra kavaklar,
Dibi on adam saklar.
Ben o yâri alamazsam
Beni bir kurşun paklar.

44

Ağızdaki dişlerin
Işıl ışıl ışıldar.
İki yıllık sevdayı
Anca duydu komşular.

45

Odam dolu kilim var.
Cebim dolu gültüm var.
Güzelliğim yok ise,
Sana tatlı sözüm var.

46

Dağlar başı çiseler.
"Yâr geliyor." deseler.
Bir kuş kadar canım var,
Müjdeckiye verseler.

47

Meyhane köşesinde
Açılıyor şişeler.
Allah'ın emriledir
Güzel olur Ayşeler.

48

Mâni mâniyi heyler
Mâniye gelen beyler,
Mâni yâri getirmez
Şöyle bir gönül eyler.

49

Saatimin kapağı,
Gümüş değil kalaydır.
Senin gibi güzeli
Kandırması kolaydır.

50

Kulağında küpeler
Kuyumcunun işidir.
Kız, yüzünde leke var.
Acep kimin işidir?

51

Mâni mâniyi bildirir.
Mâni söyleyen kimdir?
Bir sen söyle, bir de ben;
Bakalım dertli kimdir.

52

Gidiyom gidişimdir,
Varmadan dönüşümdür.
Gel beri konuşalım;
Belki son gidişimdir.

53

Pencereden yel gelir,
Deste deste gül gelir.
İlişmeyin yârime,
Ayda yılda bir gelir.

54

Beyaza meyil etme;
Üç günde bir kirlenir.
Seversen esmeri sev;
Öptükçe dilberlenir.

55

İnce çubuk bel verir.
Tepesinde gül verir.
Ah eloğlu değil mi,
Sever sever, yol verir.

-Z-

56
İnceden elek olmaz.
Çuhadan yelek olmaz.
İçeri gel sevgilim;
Kapıdan dilek olmaz.

57

Horan oynama ile
Horan yeri düz olmaz.
Kadife geyme ile
Kocakarı kız olmaz.

58

Haydin gidelim dağa;
Dağlar olsun evimiz.
Gürgen¹²⁷ yapracıkları
Olsun kiremidimiz.

Giresun Mânileri II¹²⁸

-A-

59
Elimde bıçak kama,
Bir gelin verin bana.
Bir tane daha verin;
Götüreyim babama.

63

Asma kilit olaydım
Yayla kapılarına.
Gelmez oldun sevgilim
Pınar kıyılarına.

64

Bir kurşun atacağım,
Kaymakamın kazına.
Gurban olam Emine'm
Yapma şeker ağzına.

60

Elindeki bağlama,
Kömür gözlüm ağlama.
Ben buralı değilim;
Bana gönül bağlama.

65

Saatimin kösteği,
Dolahdır boynuma.
Gevşet ilik düğmeyi;
Elim sığsın koynuna.

61

Al elma, kızıl elma
Raflara dizil elma.
Yârim gelip geçecek,
Cebime dizil elma.

66

Gidelim haydi gelin
Çiçekli yaylalara.
İkimiz de sevdalı;
Bakalım aynalara.

62

Gece geldim kapına;
Elden korkular yeme.
Dolanayım cilvelim
Uygun yapılarına.

67

Eli elimde olsa,
Şah belimde olsa.
Ben işimi bilirdim
Fırsat elimde olsa.

¹²⁷ Gürgen: Kayın ağacı.¹²⁸ "Folklor, Mâni", Aksu, C.1, S.7-8 (Mayıs 1934), s.31-34.

68

Ay bulutta bulutta.
 Çemberim kaldı dutta.
 Kalırsa kalsın varsın;
 Yenisi var sandıkta.

-E-

69

Ay buluta girende
 Ustalar vurur rende.
 İki gece bir olsa
 Yâr koynuma giren de.

70

Kahve piştiği yerde,
 Pişip taşıdığı yerde,
 Güzel çirkin aranmaz
 Gönül düştüğü yerde.

71

Atma beni daş ile;
 Gözüm doldu yaş ile.
 Ben neriye giderim
 Bu sevdalı baş ile?

72

Peştemalın tersine,
 Yâr yavaş yürüsene.
 Seni alırım diye
 Çalım eylemesene.

73

Gün doğdu tersine;
 Yâr döndü Giresin'e.
 Yârim şahin, ben doğan;
 Bineyim ensesine.

74

Allah'im, dolanayım
 Kırmızı güneşine.
 Kurban olayım yavrurum,
 Salınıp gelişine.

75

Kamamı diktim yere,
 Kurusun Kanlıdere.
 Kız ben seni almazsam
 Kanlı girerim yere.

76

Hey Asiye, Asiye
 Tüttün koydum kesiye.
 Sana yazma alayım
 Fındıkta veresiye.

77

İncecik iğnesine,
 Vurulduğum cilvesine.
 Yârim ile kavuştum;
 Darısı cümlenize.

-I-

78

Mor şalımın saçağı,
 Kindan çektim bıçağı.
 Sözüümüz böyle miydi
 Yiğitlerin alçağı ?

79

Gel, üstünden aşağı;
 Sileyim yaşlarımı.
 Bıçağımın ucuyla
 Alayım kaşlarımı.

80

Kale, kaleye karşı
 Kalenin ardı çarşı.
 Açılmamış gül olsam
 Açsam yârime karşı.

-İ-

81

Su akar karnış gibi,
Durulur gümüş gibi.
Yâr kokuyor burnuma
Turfanda yemiş gibi.

-M-

82

Mektup yazdım köşeli,
İçinde gül döşeli.
Benim gönlüm hoş değil;
Yârdan ayrı düşeli.

88

Ay ışığı varamam;
Dile destan olamam.
Ay buluta girende
Bağlasalar duramam.

83

Tamzara'ya¹²⁹ vardın mı?
Meyhaneye girdin mi?
Kama, bıçak yedikçe
Anam anam dedin mi?

89

Kalelerden atlardım,
Çarşafımı katladım.
Yârim, hadi gel artık;
Beklemekten patladım.

84

Kaleden atın beni,
Kumlara katın beni.
Ben bir cahil uşağım;
Kızlara katın beni.

90

Sigaramı yandırdım,
Pencereye kondurdum.
Uyuyan gözlerini
Öptüm de uyandırdım.

85

Belimdeki bıçağım,
Bıçaklayayım seni.
Azacık beriye gel;
Kucaklayayım seni.

91

Hey bıçağım bıçağım,
Ben seni satacağım.
Bıçağımı satıp da
O yâri alacağım.

86

Sini, kalaylı sini
Beğendim iyisini.
Evlenmek bir keredir;
Sev de al birisini.

92

Kemençemin teline
Güller taktıracağım.
Konuştuğumuz yere
Türbe yaptıracağım.

-L-

93

Al, şalım yeşil şalım
Dağları dolaşalım.
Sen duman ol, ben rüzgâr;
Havada buluşalım.

87

Giresun'dan kalk da gel,
Sular gibi ak da gel.
Ben intizar bilmiyom;
Sen Allah'tan kork da gel.

94

Karanfilim, sarkarım;
Açılmaya korkarım.
"Yâr geliyor." deseler
Meyyit isem kalkarım.

¹²⁹ Tamzara: Şebinkarahisar yolu üzerinde bir yayla.

95

Dumanlı derelere
Ben de duman olayım.
O çiçekli yazmana
Yârim, kurban olayım.

96

Elmas yüzük yaptırdım;
Taşı sensin sevdiğim.
Bu kadar güzellerin
Başı sensin, sevdiğim.

97

Mavi yelekli yârim
Tombul bilekli yârim.
Geç geldi, erken gitti
Hain yürekli yârim.

98

Mavi iplik eğirim,¹³⁰
Yâre gömlek dikerim.
İşittim yâr evlenmiş
Döner baştan dikerim

99

Susadım, su isterim.
Su yolunu gösterin.
Çarşafıdan bezmişim;
Açık yüzlü isterim.

100

Karşıdan gel, göreyim
Saçın uzun öreyim.
Sınanmamış yiğitsin;
Nasıl gönül vereyim?

101

Aşma kırandan, aşma;
Ben seni tanıyorum.
Yaylâ çiçeklerini
Emine'm sanıyorum.

-N-

102

Kahveyi pişirdim ben.
Pişirip taşırdım ben.
Kahve diye yârime
Gözyaşı içirdim ben.

103

Çiçek aldım çimenden,
Yâr kanmadım ben senden.
Yer yağmurdan kanarsa
Ben de kanarım senden.

104

Pencerenin kanadı,
Çeliktendir, çelikten.
Böyle seyir görmedim;
Evli bakar delikten.

105

Fındık düşüren gelin,
Fındık dalda kalmasın.
Gel beri konuşalım;
Ahım sende kalmasın.

106

Ben seni seviyorum;
Sen de seviyor musun?
Anan ile babana
Bir şey demiyor musun?

107

Çektim bıçağı kından;
Oyun ederim oyun.
Martin çubuğu gibi
Ah yavrum, senin boyun.

-R-

108

Ayağı mesten çıkar,
Kâkültü yandan çıkar.
A benim nazlı yârim,
Gel, beni baştan çıkar.

¹³⁰ Eğermek: Eğirmek, yün, pamuk gibi şeyleri iğ (eğercek) ile büküp iplik hâline getirmek.

109

Ha bu akan dereyi
Gözünden bağlasalar.
Sevdiğimin saçını
Salıma bağlasalar.

110

Yazı yazarım yazı;
Okusun okuyanlar.
İki gözünden bulsun
Çarşafı dokuyanlar.

111

Sis dağının¹³¹ üstünde
Oynadığım oyunlar.
Kurban olsun kız, sana
Sarı başlı koyunlar.

112

Karşıda bir alan var.
Beni derde salan var.
Çek kayıkçı küreği;
Gözü yolda kalan var.

113

Parmağında mühür var,
Yüreğimde kahr var.
Yârim gitti gideli
Yemeğimde zehir var.

114

Kotra suda yan gider.
Sevdaya yanan gider.
Sana âşık olandan
Para gider, can gider.

115

Pencerenin ağzında
Yığın yığın dōşekler.
Sarıldım buğazına;
Hep dōküldü fişekler.

116

Entarisi al mıdır?
Senden güzel var mıdır?
Eğer varsa söyleyin
Sevilecek yâr mıdır?

117

Ha bu akan dereeler,
Gözlerimin yaşıdır.
Sevdalık dedikleri,
Ölümün gardaşdır.

118

Yanağından aşığı,
Zülüfleri taşıyor.
Bu ne kadar güzellik;
E kız aklım şaşıyor.

-Ü-

119

Peştembalm göğüdü,
Kimden aldın öğüdü?
Ben sana yalvardıkça
Senin gönlün büyüdü.

-Z-

120

Güneş ibrik ısıtmaz,
Gönlüm yâri unutmaz.
Karagöl'den¹³² kar gelse
Yüreğimi soğutmaz.

121

Duman dağa yukarı
Kılavuzdur, kılavuz.
Alır kaçırım seni;
Anan kalır yalnız.

¹³¹ Sis dağı: Giresun – Trabzon sınırında yüksek bir dağ.

¹³² Karagöl: Çevresinde yıl boyunca erimeyen karlar bulunan bir Giresun gölü.

Giresun Mânileri III¹³³

-A-

122

Mektubunu yaz yolla,
Sitemini az yolla.
Elâ gözlü sevdiğim,
Bir ferahlık söz yolla.

123

Elindeki bağlama,
İçin için ağlama.
Ben askere gidersem
Ele gönül bağlama.

124

Emine'm dolanayım
Boncuklu kollarına.
İmeciden gelirken
Çıkarım yollarına.

125

Altun yüzük yaptırdım
Gireson ustasına.
Doktor rapor vermiyor
Sevdalık hastasına.

-E-

126

Su çektim kova ile;
İçmedim safâ ile.
Beni yârdan ayıran,
Can versin cefa ile.

127

Değirmenin piri ile,
Görüştüm biri ile.
Söz verdim, kaçıyorum
Yiğidin biri ile.

128

Tamzara'da bir çeşme;
Yârim ordan su içme.
Eller ne derse desin,
Sakın benden vaz geçme.

129

Değirmenin pendine,
Döner kendi kendine.
Seni gören yiğitler,
Yanar kendi kendine.

130

Otur sevdiğim, otur
Çubuk iskembisine.
Yüreğimin derdini
Diyemem hepisine.

131

Yağmur yağıyor, yağmur
Derin derin göllere.
Tabur gelse üstüme
Vermem seni ellere.

132

Üzüm koydum sepete,
Yârin evi tepede.
Sallan sevdiğim, sallan;
Şan verdin memlekete.

-I-

133

Dereler aka aka
Dibinde kum kalmadı.
Güzele baka baka
Gözümde nur kalmadı.

134

Yağmur yağıyor, yağmur;
Acab yerler kanar mı?
Benim yüreğim gibi
Seninki de yanar mı?

¹³³ ? , "Folklor, Mâniler", Aksu, C.1, S.12 (Birinci Kânun 1934), s.29-32.

135

Şu dağın cazuları,¹³⁴
Yayılır kuzuları.
Mevlâ bana mı yazmış
Bu kara yazıları?

-M-

136

Ata vurdum yuları;
Yayılır kıyıları.
Uyu sevdiğim, uyu
Sevdalık uykuları.

142

Bir fındığım içini
Yâr, senden ayrı yimem.
Bugün gördüm yârimi
Öldüğüme gam yimem

137

Al eline kazmayı,
Sar başına yazmayı.
Arar da bulamazsın
Benim gibi yosmayı.

143

Sigaramı yandırdım;
Pencereye kondurdum.
Uyuyan gözlerini
Öptüm de uyandırdım.

138

Ölürsem, baş ucumda
Söyleyin tamzarayı.¹³⁵
Yâr gelirse, gösterin
Göğsümdeki yarayı.

144

Şu dağı yarık sandım,
Yâri uyanık sandım.
Açtım, koynuna girdim;
Atılmış pamuk sandım.

-İ-

145

Ay doğar merdin merdin,
Bilinmez benim derdim.
Deniz mürekkep olsa
Yazılmaz benim derdim.

139

Gemi geliyor, gemi
Dikilmesin direği.
Selâm söyle yavruma,
Sıkılmasın yüreği.

146

Makarada ipliğim,
Hani benim kekliğim.
Bir vefasız yâr için
Nedir benim çektiğim?

140

Çuha yelek geymeli,
Yakaları düğmeli.
Öpme ile duyulmaz;
Seni bütün yemeli.

147

Bahar gördüm, yaz gördüm.
Güzel buldum, naz gördüm.
Kız, senin gibisini
Dünyada pek az gördüm.

141

Odaya serdim halı;
Boyu karanfil dahı.
Gören maşallah desin;
Kimin var böyle yâri

148

Tamzara'nın yolları,
Döndüm gidiyor, dönüm.
Ayrıldım nazlı yârdan;
Ölüm gidiyor, ölüm.

¹³⁴ Cazu: Cadı.

¹³⁵ Tamzara: Topluca oynanan Doğu Anadolu'ya has bir halk oyunu ve bu oyun esnasında söylenen türkü.

-N-

149

Tarlaya ekdim soğan,
Bitmedi yedi doğan.
Hep mi güzel oluyor
Senin anandan doğan?

150

Çiçek aldım çimenden,
Yâr kanamadım senden.
Yer yağmurdan kanarsa
Ben de kanarım senden.

151

Bir ay doğar kırıandan,¹³⁶
Kıranın gediğinden.
Mevlâ'm, beni ayırma
Gönlümün sevdiğinden.

152

Kebabın közlerinden,
Döndün mü sözlerinden?
Bilsem ayrılacaktın;
Öperdim gözlerinden.

153

Köprü altında diken,
Yaktın beni gül iken.
Allah da seni yakısın
Üç günlük gelin iken.

154

Gemi geliyor, gemi
Güvertesi demirden.
Kömür gözlü Ayişe'm,
Sensin beni delirten.

155

Şu tarlanın otunu
Gelin, kime kazdırdın?
Ölüyorum aşkımdan;
Beni kime yazdırdın?

156

Tamzara biçim biçim
Ölüyom senin için.
Hep dostlar düşman oldu;
Seni sevdiğim için.

157

Bahçeniz bayır olsun,
Ot bitsin, çayır olsun.
İşte ben gidiyorum;
Geceniz hayır olsun.

-R-

158

Sıra sıra kazanlar,
Kara yazı yazanlar.
Cennet yüzü görmesin
Peştemal dokuyanlar.

159

İndim, dere düz gider.
Bir kınalı kız gider.
Kız, yolunu şaşırmış;
İnşallah bize gider.

160

Parmağında yüzüğün,
Taşı mercana benzer.
Fındıkçıldır sevdiğim,
Kalbin aynaya benzer.

161

Dut ağacı dutludur,
Dibi yeşil otludur.
Kurban olduğum Allah,
El kızı ne tatlıdır.

162

Aldır sevdiğim, aldır
Al yanakları baldır.
O kınalı elinle
Beni uykudan kaldır.

¹³⁶ Kıran: Tepe, sırt, dönemeç.

163

Kalenin yüzü çayır;
Çıkamam yolu bayır.
Gel pencere önüne;
Sevgili diye çağır.

164

Kara koyun yayılır,
Top zülûfün sayılır.
Yavru, çıkma kapıya;
Seni gören bayılır.

165

Mahpushane çeşmesi,
Şıldır mıldır akıyor.
Koyver beni yüzbaşım;
Yavrum yola bakıyor.

166

Şu yokuşun başında
Dizlerim kamaşıyor.
Gâvurun kızına da
Güzellik yakışıyor.

167

Başındaki yazmayı,
Yudur sevdiğim, yudur.
Gönül kimi severse
Dünya güzeli udur.

-Ş-

168

Omuzundan aşağı
Kız, saçların örülmüş.
Dünyanın güzelliği
Hep sana mı verilmiş?

-U-

169

Bu yıl darı çok oldu;
Doldu serenti,¹³⁷ doldu.
Ne yapalım sevdiğim?
Bize Allah'tan oldu.

170

Al elmanın üçünü,
Yâr yüklemiş göçünü.
Güle güle geliyor;
Bastırıyor suçunu.

-Ü-

171

Çınarların söğüdü,
Kimden aldım öğüdü?
Ben sana yâr dedikçe
Senin gönlün büyüdü.

-Z-

172

Güneş ibrik ısıtmaz.
Gönlüm yâri unutmaz.
Karagöl'den kar gelse
Ateşimi soğutmaz.

173

Dam üstünde duran kız,
Bayram geldi donan kız.
Bayram, kurbanız olmaz;
Ben sana kurbanım kız.

174

Duman, dağa yukarı
Kılavuzdur, kılavuz.
Alır kaçırım seni;
Anan kahr yalavuz.¹³⁸

¹³⁷ Serenti: Fındık, mısır kurutmak ve saklamak için yapılmış direk üstü ahşap oda.

¹³⁸ Yalavuz: Yalnız, tek başına.

30001. Tirebolu Mânileri

300010. Tirebolu Gelin Güvey Mânileri

O. Turgut Pamirli, Tirebolu çevresinde yaptığı halkbilim çalışmaları sırasında karşılaştığı mânileri tasnif etmeye başladığında bunlardan sekizinin hem şekil hem de muhteva olarak ortaklık gösterdiğini fark ettiğini; gelin güvey mânileri oldukları anlaşılan bu mâniler üzerine araştırmalarını devam ettirdiğini, nihayetinde sayılarının on üçü bulunduğunu söyler.¹³⁹

Pamirli'nin anlattığına göre halk arasında bu mânilerin doğmasına neden olduğuna inanılan olayla ilgili bir hikâye anlatılmaktadır:

Evleneceği erkeği daha önce görme fırsatı bulamamış gelin, zifaf gecesi kocasını ilk kez görür; ama beğenmez, ona kanı ısınmaz. Ömrünü beğenmediği bir koca uğrunda heba etmek istemez. Kocasından kurtulmak için bir çare düşünürken bir pire yakalar; pireyi güveye vererek dışarı atmasını ister. Heyecanlı güvey, karısının ilk arzusunu yerine getirmek için dışarı çıktığında gelin, sokak kapısını kapatır. Güvey, geline kapıyı açması için şafak sökünçeye kadar yalvarırsa da kapı açılmaz. Nihayet gün doğarken ümidini keserek oradan ayrılır ve bir daha dönmek üzere memleketi terk eder. Bu hazin olay halk zihninde kuşaktan kuşağa aktarılan mânilerle yaşatılarak bugüne taşınmıştır.¹⁴⁰

Mâniler kısmının başında da belirtildiği gibi bu mâniler ölçü bakımından bozuktur. Asıl şekillerinin düz davulcu, bekçi mânileri olduğunu düşündüğümüz bu manilerdeki ölçü bozukluğunun nedeni bunların halk arasında türkü formunda okunmasıdır. Türkü formunda belirli bir ezgiye göre okunan mânilere bazı hece eklemeleri yapılmış olabilir.

¹³⁹ O. Turgut Pamirli, "Tirebolu Gelin Güvey Mânileri", *agm.*, C.3 , S.27-28 (Şubat 1941), s.31. / Folklor, Yeşilgireson Matbaası, 1943, s.23.

¹⁴⁰ Pamirli, *agm.*, s.32.

1

Elime değdi pire.
İlâhi, göynüme göre.
Aç kapıyı nazlı yârim;
Saatler geldi bire.

2

Dağlarda olur tilki.
Hanım, annesinin ilki.
Aç kapıyı nazlı yârim;
Saatler vuruyor iki.

3

Evlerimin önü yüce.
Mevlâ'm, ölüm verme gence.
Aç kapıyı nazlı yârim;
Saatler geliyor üçe.

4

Güveyle yer pilâv, zerde.
Hanım bizimki nerde?
Aç kapıyı nazlı yârim;
Saatler geliyor dörde.

5

Dağlarda olur meşe.
Gelinler durur (hanımlar oturur) köşe.
Aç kapıyı nazlı yârim;
Saatler geliyor beşe.

6

Gökte yıldız karaltı,
Gelin güveyi saldı.
Aç kapıyı nazlı yârim;
Saatler vuruyor altı.

7

Yalı kenarı (deniz dibi) midye.
Altun saatim hediye.
Aç kapıyı nazlı yârim;
Saatler geldi yediye.

8

Aktarda (çamlarda) olur sakız.
Hanımlar doğurur erkiz.
Aç kapıyı nazlı yârim;
Saatler çalıyor sekiz.

9

Dağlarda gezer domuz.
Elime değmedi omuz.
Aç kapıyı nazlı yârim;
Saatler çalıyor dokuz.

10

Bürüncüktendir donu,
Hanım nedir bunun sonu?
Aç kapıyı nazlı yârim;
Saatler vuruyor onu.

11

Elimde kaldı pire.
Sevdam gönlüne gire.
Acı bana nazlı yârim;
Saatler geldi on bire.

12

Acı gelmez çekiye.
Gönül seni sevdiye. (sevdi ya)
Acı bana nazlı yârim;
Saatler bak on ikiye. (on iki ya)

13

Gidiyorum uğrolsun.
Karadeniz yolum olsun.
Senden başka yâr seversem
İki gözlerim kör olsun.¹⁴¹

¹⁴¹ Pamirli, agm., s.32.

300011. Tirebolu Kalesi ile İlgili Mâniler

1

Kale kapı taş kapı.
Bıçağım sandık (kemik) sapı.
Yârim gitti, gelmiyor;
Dilensin kapı kapı.

2

Kaleden atma beni,
Çamura katma beni.
İki güzel görünce
Kaldırıp atma beni.

3

Kaleden attı beni;
Kumlara kattı beni.
Kumlara katacağı
Niçin aldattı beni?

4

Kaleden indim ancak.
Elimde yeşil sancak.
Ne kız oldum ne gelin;
Ateşe düştüm ancak.

5

Kale arkası pamuk,
Yâr uyur, ben uyanık.
Var mıdır benim gibi
Küçükten bağı yanık?

6

Kalelerden atlادم,
Çarşafımı katladım.
Yârim artık gelsene;
Beklemekten patladım.

7

Kalenin ucu muyum, (burcu muyum)
Dil bilmez Gürcü müyüm?
Felek gözün kör olsun;
Ben gurbet harcı mıyım?

15

Kaleden indim atsız,
Bir elma yedim tatsız.
Sen orada, ben burada;
İkimiz de muratsız.¹⁴²

8

Kaleden inişelim,
Bayramdır gülüşelim.
Hare yorgan altında
Koç gibi dörtüşelim.

9

Kaleden iniyorum,
Çağırсан dönüyorum.
Kurudum, kibrit oldum;
Üflesen yanyorum.

10

Kaleden akan yılan,
Dişleri divan yılan.
Beni yârdan ayıran,
Ne din bulsun ne iman.

11

Kale ardı kabristan.
Yıkılsın Arabistan.
Arabistan kızları,
Ne don giyer ne fistan.

12

Kaleden endim bugün
Elimde altın güğüm.
Yâri hasta dediler;
Ne dün yedim ne bugün.

13

Kaleden kavun yerler;
Biz de varsak ne derler?
Otursak bile yesek;
“Şu şunu sevdi.” derler.

14

Kaleden indim iniş,
Mendilim dolu yemiş.
Yâre verdim, yememiş;
“Hani kendisi.” demiş.

¹⁴² Pamirli, “Tirebolu Mânilerinde Tirebolu Kalesi”, *agm.*, C.3, S.30 (Temmuz 1941), s.16-17.

300012. Diğer Tirebolu Mânileri - I

-A-

1

Dut ağacı boyunca;
Dut yemedim doyunca.
Ağzım dilim kurusun;
Yâr demedim doyunca.

2

Evleri karşımızda,
Sevdası başımızda.
Gelirse yârim gelsin;
Sallansın karşımızda.

3

Atladım girdim bağa;
Nişan aldım yaprağa.
Yârden evvel ölürsem
Koymasınlar toprağa.

4

Elimdeki bağlama,
İçin için ağlama.
Ben askere gidersem
Ele gönül bağlama.

5

Al elma, kızıl elma
Bir daha düzül elma.
Yâr altından geçerken
Başına süzül elma.

6

Ata vurdum kantarma¹⁴³
Bağlı dursun kurtarma.
Yâr benim öz malımsın;
Gir koynuma, utanma.

7

Saatimin kösteği,
Dolalıdır boynuma.
Gevşet ilik düğmeyi;
Elim sığsın koynuna.

8

Patlıcan turşusuna,
Geçtim yâr karşısına.
Adam âşık olur mu
Kapı bir komşusuna?

9

Bu evi yapan usta,
Yatsın yedi yıl hasta.
Hiç delik bırakmamış;
Delikanlılar baksa.

10

Muradım var ırakta,
Yârim hangi tarafta?
Yâr elime düşerse
Saracağım bir hafta.

11

Giderim hafta hafta.
Bastığım çürük tahta.
Yedi davul dövürdüm;
Bir kız için beş hafta.

-E-

12

Tamdere'nin düzündü
Yalan var mı sözümde?
Yârim kalktı gidiyor;
Yaşı kaldı gözümde.

13

Değirmen piri ile,
Görüştüm biri ile.
Söz verdim, kaçıyorum
Yiğidin biri ile.

14

Atma beni taş ile;
Gözüm doldu yaş ile.
Ben nereye giderim
Bu sevdalı baş ile?

¹⁴³ Kantarma: Azılı atların ağzına vurulan demir, gem.

15

Mavi ışık, mor düğme,
Gene düştün gönlüme.
Her gönlüme düşende
Kan iner yüreğime.

16

Çiçeğim hane hane,
Topladım tane tane.
Yâre mektup yolladım;
Yüreğim yane yane

17

Değirmenin pendine,
Döner kendi kendine.
Seni gören yiğitler,
Yanar kendi kendine.

18

Girdim yiğit inine,
Baktım yârin rengine.
Felek evin yıkılsın;
Varamadım dengine.

19

Yaylanın çimenine
Gül açtı mine mine.
Cıgaramın içine
Sığar mısın Emine?

-I-

20

Mor şalımın saçağı,
Kından çektim bıçağı.
Sözümüz böyle miydi
Yiğitlerin alçağı?

21

Elmas yüzüğün yanı,
Söyle canımın canı.
Seni seven çok olur;
Candan seveni tanı.

22

Usta iyi yapıyor
Martinimin yayını.
Öğretti yârim bana
Kapının kolayını.

23

Şu dağın mazıları,
Yayılr kuzuları.
Mevlâ'm bana mı yazmış
Bu kara yazıları?

24

Şeftali ağaçları,
Türlü çiçek kaşları.
Kurulu yaya benziyor
Sevdiğimin kaşları.

25

Ata vurdum yuları,
Yayılsın kıyıları.
Uyu sevdiğim, uyu
Ayrılık uykuları.

26

Mavidir yüzük taşı,
Yanıyor yürek başı.
Yâr aklıma gelince
Akar gözümün yaşı.

27

Al eline kazmayı,
Sar başına yazmayı.
Arar da bulamazsın;
Benim gibi yosmayı.

28

Herayî herayî
Süpürsünler sarayı.
Sen al giy, ben yeşil;
Düşman giysin karayı.

29

Mavi ışık morayı
Satın aldım orayı.
Hatırımı sorarsan
Sıla eyle burayı.

-İ-

30

Yanarım özü gibi
Fırının közü gibi.
Ben annemi bırakmam;
Ellerin kızı gibi.

31

Ayağında kundura,
Kapakara zeytin gibi.
Bıraktın gittin beni
Anasız yetim gibi.

32

Çuha yelek giymeli
Yakaları düğmeli.
Öpme ile doyulmaz;
Seni bütün yemeli.

33

Mektup yazdım köşeli,
İçinde gül döşeli.
Benim gönlüm hoş değil
Yârdan ayrı düşeli.

34

Minarenin alemi.
Kaşlarının kalemi.
Madem doktor değildin
Neden açtım yaremi;

35

Al elma dişlenir mi?
Çehre gümüşlenir mi?
Andır kalsın cahillik;
Eloğlu istenir mi?

36

Damda otlar bitmez mi?
Süpürseler gitmez mi?
Tez gel gurbetten yârim,
Bu hasretlik yetmez mi?

37

Ayağında yemeni,
Yemeniye sar beni.
İki yâr bir sevilmez;
Ya onu al, ya beni.

38

Söyleyin güle benden;
Vermesin dile beni.
Koysun altın kafese,
Gezdiresin bile¹⁴⁴ beni.

39

Isıtma tuttu beni;
Tuttu kuruttu beni.
Elâ gözülü aslanım
Haçan¹⁴⁵ unuttu beni?

40

Rafta bal var kaynana,
Ne hor baktın sen bana.
Ah kocamın anası,
Hiç durmuyor çenesi.

41

Kapımdan atlı geçti,
Nalı parlattı geçti.
Ellere selâm verdi;
Beni aldattı geçti.

-K-

42

Altun tas, altun tarak,
Varamam yolum irak.
Diz dize otururken
Olduk yıldızdan irak.

43

Furun üstünde kürek,
Orak getirin biçek.
Ben yârimi tanırım;
Orta boylu mor çiçek.

¹⁴⁴ Bile: Birlikte, beraber.

¹⁴⁵ Haçan: Ne zaman, ne zaman ki, hemen nasıl?

-L-

44

Dinle de sesimi al,
Başımdan fesimi al.
Gel bu köye uğra da;
Beğen de hasımı al.

45

Sevdiğim uyan da gel,
Renklere boyan da gel.
Sakın korkun olmasın;
Allah'a dayan da gel.

46

Denizde kayık yüzer,
Annem kendini üzer.
Üzme anam kendini;
Nişanlım benden güzel.

-M-

47

Damlalıkta buz olsam,
Evde bekâr kız olsam.
Yâr kapıdan geçerken
Evde yalnız olsam.

48

Tabancamı doldursam,
Varıp yola otursam.
Ayşe kızın uğruna
Verip canı kurtulsam.

49

Çubuğum var, uzatam.
Uzak yollar gözetem.
Cihanda menendin yok
Seni kime benzetem.

50

Derelerde yayıldım,
Sıcaklardan bayıldım.
Gülüşmeyin bana;
Ben yârimden ayrıldım.

51

Patlıcan oyamadım,
Tabağa koyamadım.
Kömür gözlü yârime
Kanıp da doyamadım.

52

Karşı karşı duralım,
Gel beraber olalım.
Seni âşık diyorlar;
Gel imtihan olalım.

53

Al şalım, yeşil şalım
Dağları dolaşalım.
Aramızda var engel;
Biz nasıl kavuşalım?

54

Elimde bir mantarım,
Günden güne artarım.
Sen sözüne bütün ol;
Ben yoluna bakarım.

55

Yeni yolun başında
Armudumu soyarım.
"Yâr geldi." deseler
Aç kalsam da doyarım.

56

Ben bir uzun kamaşım,
Göllere dayanmışım.
Hasta bilmeyin beni;
Sevdadan sararmışım.

57

Al elmayı işledim,
Sapını gümüşledim.
O yârimin ismini
Dekolteme işledim.

58

Muslin¹⁴⁶ çorap örmedim;
Ayağıma giymedim.
Yıkıl Ayvasıl Burnu;
Ben yârimi görmedim.

59

Sarı kâğıt yazdırdım,
El aleme gezdirdim.
Ne sevdim ne sevildim;
Arkam sıra gezdirdim.

60

Portakal dilim dilim,
Geliyor benim gülüm.
Ne dedim de darıldın?
Kopasica bu dilim.

61

Çubuk benim tel benim,
Kâhyam değil el benim.
El yanında düşmanım;
Tenhalarda yâr benim.

62

Mavi yelekli yârim,
Tombul bilekli yârim
Geç geldi, erken gitti,
Hain yûrekli yârim.

63

Mavi ipek dikerim,
Yâre gömlek dikerim.
İşittim yâr evlenmiş;
Döner baştan dikerim.

64

Hey esmerim esmerim,
Çavuş seni alacağım.
Çavuş seni alırsam
Dallı birman isterim.

65

Mendilimi düreyim,
Bekle beni geleyim.
Hiç durmadan sar beni;
Yâr olduğunu bileyim.

66

Kalenin ardındayım,
Ayın on dördünde yim.
Eller tasasız yaşar,
Ben yârin derdindeyim.

67

Kalenin ardındayım,
Kâfirler yurdundayım.
Eller ne derse desin,
Ben bir yâr derdindeyim.

68

Gide gide yoruldu,
Ben yollara kuruldu.
Eski yâr şöyle dursun;
Yeni yâre vuruldu.

69

Portakalı oydurdum,
İçine güller koydurdum.
Şükür olsun Mevlâ'ya
Kendime yâr uydurdum.

70

A benim alışığım,
Bal ile karışığım.
Böyle miydi ah yavrum
Seninle konuşduğum?¹⁴⁷

-N-

71

Mektup yazdım karadan,
Dağlar kalksın aradan.
Kavuştur ikimizi
Yeri göğü Yaradan.

72

Ben ne yedim sabahtan
Bal yemişim tabaktan.
Ne hayırlı gün imiş
Yâri gördüm sabahtan.

¹⁴⁶ Muslin: Mendil, iç çamaşır yapılan sıkça dokunmuş, ince, hafif bir çeşit kumaş.

¹⁴⁷ Konuşuk: Anlaşma, sözleşme; üslûp.

73

Oda yaptım bölmeden
Yâri görsem ölmeden.
Üç gün sarılsam yatsam
Yandan yana dönmeden,

74

Entarisi penpeden
Leke değdi giymeden
Sevdim ise ben sevdim
On beşine girmeden.

75

Çiçek aldım çimenden,
Yâr kanmadım ben senden.
Yer yağmurdan kanarsa
Ben de kanarım senden.

76

Bahçeye inme sakın,
Al da karanfil takın.
Beni babamdan iste;
Aman bırakma sakın.

77

Atın uşaklar atın,
Tozu dumana katın.
Barutunuz biterse
Toprak doldurup atın.

78

Bahçeniz bayır olsun,
Ot bitsin çayır olsun.
İşte ben gidiyorum;
Geceniz hayır olsun.

79

Dam üstünde durursun,
Samur kürkün sürürsün.
Mevlâ izin verirse
Altın beşik tüğrürsün.¹⁴⁹

-R-

80

Barabutta kayıklar
Suda oynar balıklar
Balıkçıya kız vermeme
Yemek yerken sayıklar.

81

Evimin ardı pınar;
İçsem dudaklar donar.
Bir murada ermedim;
Gönlüm sırf buna yanar.

82

Yârimin abası var,
Bir namlı kebesi¹⁴⁸ var.
Yârım bir yiğit, ama
Ev yıkan anası var.

83

Güğümün kalayı var,
Gönlümün alayı var.
İki gönül bir olsa
Kaçmanın kolayı var.

84

Ocak başında minder,
Yönünü bana dönder.
Döndermezsen dönderme;
Ayda bir selâm gönder.

85

Gökte yıldız maneler,
Yıkılsın meyhaneler.
Ölürse çoklar ölsün;
Yaşasın bir taneler.

86

Şu taşı kaldırsalar,
Yılanı öldürseler.
Kuş kadcırcık canımı
Müjdecıye verseler.

87

Karşıdan akan seller,
Ayrılsın sırma teller.
Sensin yüreğimin taşı;
Acıyor bana eller.

¹⁴⁸ Kebe: Kalın keçe; kalın keçeden yapılmış kaput, kepenek.

¹⁴⁹ Üğrümek: Sallamak, beşik sallamak.

88

Dağlar başında fener,
Mum yanar yanar söner.
Bizi kavuşturmanın
Mezarına nur iner.

89

Bugün günlerden pazar,
Dil okur, bülbül yazar.
Yârim gurbet ellerde
Eli koynunda gezer.

90

Cebimin ağzı dardır,
İçinde neler vardır.
Sabır eyle sevdiğim
Sabırda neler vardır.

91

Saatimin kapağı,
Gümüş değil kalaydır.
Senin gibi uşağı
Kandırması kolaydır.

92

Kalenin yüzü çayır,
Çıkamazsın yolu bayır.
Gel pencere önüne,
Sevgilim diye çağır.

93

Kara koyun yayılır,
Top zülûfün sayılır.
Yârim çıkma kapıya;
Seni gören bayılır.

94

İstemliler alınır,
Hasretliler kavuşur.
Yârim, gurbet ellerde
Benim için çalışır.

95

Ay ışıktır ışıktır,
Sinin dolu kaşıktır.
Eller ne derse desin;
O kız bana âşıktır.

96

Çayda çıra yanyor,
Kırmızı boyanyor.
Sevdiğini alamayan
Ölene dek yanyor.

97

Bu dereler akıyor,
Yâr yüzüme bakmıyor.
Her çiçekler açıldı
Yâr burnuma kokmıyor.

-Ş-

98

Derelerde çakıl taş,
Ördekleri yeşil baş.
Benim bir sevdiğim var;
Al yanaklı, çatik kaş.

99

Karanfilim mor açmış
Saksıları dolaşmış.
Sen benimsin ben senin;
Falcı bize fal açmış.

100

Deniz bir diyar imiş,
Kenarı meyva imiş.
Uyudum yâr koynunda;
Uyandım rüya imiş.

101

Entarisi mor imiş,
Yâr sevmesi zor imiş.
Ömrümde bir yâr sevdim
Müşterisi var imiş.

-U-

102

Ekinler orak oldu,
Yakınlar irak oldu.
Yârim gitti gelmedi;
Bu bana merak oldu.

-Z-

103

Ey su yolu su yolu,
Gidenler gelir oldu.
Gügüm kulpun kırılısın
Ağrıdı yârin oldu.

105

Kürkün yakası kunduz,
Gökte şafaklı yıldız.
Ayrılmazken bir saat;
Ayrıldık gece gündüz.

104

Kova koydum oluğa;
Varın bakın doldu mu?
Gönderdiğim yüzükler,
Parmağma uydumu?

106

Yola giden yorulmaz,
Yolda çamur sorulmaz.
Andır kalsın¹⁵⁰ bekârlık;
Evde barkta durulmaz.

107

Kaput üstünde pekmez,
Al yanaktan kim öpmez?
Yârimin kazandığı,
Benim süsüme yetmez.¹⁵¹

¹⁵⁰ Andır: Sahipsiz, aşağılık hâli (Andır kalsın: "Kahrolasıca, sahipsiz kalasıca" manasında bir beddua.)

¹⁵¹ Pamirli, "Tirebolu Mânileri", agm., C.2, S.23 (Ağustos 1940), s.13-15.

Diğer Tirebolu Mânileri II

-A-

108

Giresin bucağında,
Ot yanar kucağında.
Çocuk olup gezeyim
Yârimin kucağında.

109

Geminin ambarında,
Mum yanar şamdanında.
Mevlâ'm bizi kavuştur
Ramazan Bayramı'nda.

110

Sırtım verdim armuda,
Seni ayu, kurtlar yuta.
Adam meyil mi verir
Senin gibi Nemrud'a?

111

Mendili işle yolla,
Ucu gümüşle yolla.
İçine beş elma koy;
Birini dişle yolla.

112

Mektubunu yaz yolla,
Yâr sitemi az yolla.
Ben sitem götüremem;
Tatlı tatlı yaz yolla.

113

Sarı yazma bağlama,
Benim için ağlama.
Ben bir garip kişiyim;
Bana gönül bağlama.

114

Türkü söylerim, türkü
Deyişlerim uydurma.
Aç kapıyı sevdiğim,
Beni burda buydurma.¹⁵²

115

Sevgilimin saçına,
Gören ondan kaçına.
Su yerine döndü mü
Dökerim bakracına.

116

Gümüş bıçak yaptırdım
Giresun ustasına.
Reçete kâr etmiyor
Sevdalık hastasına.

117

Yolum düştü kenara,
Başım geldi pek dara.
Derdimi açamadım;
Utandım nazlı yâra.

118

Dere sıra, kum sıra;
İplik sardım samura.
Koyun olsam yayılsam
Garibin peşi sıra.

119

Eli elimde olsa
Şalı belimde olsa.
Ben işimi bilirim
Fırsat elimde olsa.

120

Karanfili ektim taşta,
Bitmedi, kaldı kışa.
Ne yapalım sevdiğim,
Yazılan gelir başta.

121

Boya bak, boya boya
Kırpık örülmüş oya.
Dur karşımda sevdiğim;
Bakayım doya doya.

122

Dükkândan aldım boya;
Al da peştamal boya.
Hep talihsiz olmak mı
Verilmiş bizim soya?

¹⁵² Buymak: Donacak derecede üşümek, donmak.

-E-

123

Mektup yazdım gel hele;
Bilmez isen hecele.
Mektup benim nişanı;
Al koynuna her gece.

124

Kaş kara kirpik ince;
Duramam yâri görmeyince.
Karşıdan kâr etmiyor;
Yanıma gelmeyince.

125

Al kadife bir ende.
İnsaf senin nerende?
Kabahat sende değil;
Sana gönül verende.

126

Karanfilim haburda.
Keramet var sabırda.
Gel beraber ölelim;
Uyanalım kabirde.

127

Evimin önü iğde,
Sen koydun beni derde.
Aç kapıyı nazlı yârim;
Saatler geldi dörde.

128

Çubuğun özü ile,
Kim görmüş gözü ile?
Allah'ım ayırmasın
Düşmanın sözü ile.

129

Esvap serdim sicime,
Güvenme el piçine.
Yâr üstüne yâr sevmiş;
O gidiyor gücüme.

130

Ekin çıktı dizime,
Bakın da gel izime.
Göynümün yâri isen
Her gün görün gözüme.

131

Eşik eşik üstüne,
Ben de çıktım üstüne.
Şam kılıcı bağlamış
Al kaputun üstüne.

132

Kamayı diktim yere,
Kurusun Kanlıdere.
Yâr seni alamazsam
Canlı girerim yere.

133

İnci serdim hasıra,
Yârim gitti mısıra.
Bir şeftali versene
Benim gibi esire.

134

Bahçede gürgen, meşe
Güneşe gel güneşe.
Seninki bir gül ise
Benimki de menekşe.

135

Elma koydum sepete,
Yâri gördüm tepede.
Öyle bir yâr sevdim ki
Şan olsun memlekete.

136

Mendilim deste deste,
Kuş beslerim kafeste.
Bir vardım yâr çok hasta;
Bir vardım son nefeste.

137

Bir okka attım lemseye,
Saçı döktüm enseye.
Sever isem severim
Ziyanım yok kimseye.

138

Yemiş koydum tepsiye,
Gönderdim efendiye.
Bu diyarın kızları,
Bir okka leblebiye.

-H-

139

Ay doğar, aydın Allah,
Bu sevda nedir Allah?
Ya gel ya mektup yolla;
Ya bana sabır Allah.

140

Dağda gürgen yaş Allah,
Şu geline maşallah.
O gelinin belinden
Kemer düşer inşallah.

141

Elmas yüzük maşallah,
Sen benimsin inşallah.
Kavuşmadık yâr olmaz;
Kavuşuruz inşallah.

-I-

142

Mâniciyim mânici,
Hem altunum hem inci.
Babam vermezse eğer
Kaçıyıyım kaçıcı.

143

Mendilimin uçları,
Çıkamam yokuşları.
Yârime selâm eyle
Yedi dağın kuşları.

144

Tamzara'nın taşları,
Cıv cıv öter kuşları.
Efendimi vurdular
Karşı dağın puşları.

145

Denizde kum kalmadı,
Şamdanda mum kalmadı.
Mevlâ'm bizi kavuştur;
Gözümde nur kalmadı.

146

Çayır biçtim saz kaldı;
Kıyıları az kaldı.
Dolu gözlüm ağlama;
Kavuşmaya az kaldı.

147

Ortalığı pus aldı,
Beni derde bu saldı.
Yârimden ayrılalı
Bütün ömrüm kısaldı.

148

Karşıda kilim yandı,
Üfledim dilim yandı.
Yâr yanımdan giderken
İpek mendilim yandı.

149

Giresun uzun çarşı,
Dükkânlar karşı karşı.
Öyle bir yâr sevdim ki
Elâ göz, kalın kaşlı.

150

Siyah üzüm salkımı,
Benim yârım saklı mı?
Yârime yol ver dağlar;
Gaip ettim aklımı.

151

Göl kenarı sazlı mı?
Geceler ayazlı mı?
Yüzünde gül açmıyor;
Gülüştün de nazlı mı?

152

Dağlarda dağlandın mı?
Hastaydın sağlandın mı?
Gönül verip rengine
Yürekten bağlandın mı?

153

Al elmanın hasını,
Sil gönlümün pasını.
Eller çekti, ben aldım
Yiğitlerin hasını.

-İ-

154

Su akar kamış gibi,
Durulur gümüş gibi.
Yâr kokuyor burnuma,
Turfanda yemiş gibi.

155

Ay doğar sini gibi,
Dolanır servi gibi.
Yârimden koku gelir
Dağların güllü gibi.

156

Odaya fener girdi,
Göynüme neler girdi.
Şu küçüçük yaşında
Başıma neler geldi.

157

Bahçede kiraz dalı,
Altında yeşil halı.
Kavuştur ikimizi
Ya Muhammet, ya Ali.

158

Al kadifenin enini,
Gizli severim seni.
Aşkareye¹⁵³ çevirdim,
Bırakmam inan seni.

159

Bir ay gördüm sapsarı
Koynumda gördüm yâri.
Uyandım ki koynum boş;
Ağladım zari zari.

160

Eşik eşik arası,
Buldum atlas parası.
Göz gördü, gönül sevdi;
Nedir bunun çaresi?

161

Bugün pazar ertesi,
Yandı yürek ortası.
Eğil bir yol öpeyim?
Ayrılıktır ötesi.

162

Dereden durdu geçti,
Mendili yudu geçti.
Kurban olduğum çeşme,
Sana ne dedi geçti?

163

Dağlarda olur tilki,
Hanım annesinin ilki.
Aç kapıyı küçük hanım,
Saatler vurdu on ikiyi.

-K-

164

Küp içinde ağırşak,
Sevdiğim bir genç uşak.
Sevdiğimi alırsam
Çok düşman çatlayacak.

165

Elmas yüzük, dal parmak,
Muradım seni almak.
Her yiğidin hakkı mı
Memleketten kız almak?

¹⁵³ Aşkare: Bilinir, aşikâr.

166

Saç yağım üç bacak.
Yârimi gördüm bayak.¹⁵⁴
Yâri gördüğüm yerde
Ne el tutar ne ayak.

-M-

167

Furun¹⁵⁵ üstünde kürek,
Gene ah çekti yürek.
Her derde dayanansın
Buna da dayan yürek.

174

Sarmaşık sarmadım,
Ben murat almadım.
Ağaçlar yuva dolu;
Kuş kadar olamadım.

168

Denizde alabalık,
Okkalıktır okkalık.
Beni evlendir ana;
Yeter oldu bekârlık.

175

Yaş nene kurutmadım,
Yâr seni unutmadım.
Yârdan ayrı düşeli
Göz yaşım kurutmadım.

169

Bahçelerde özenlik,
Aşktan gelir güzellik.
Çirkinlere mezarlık;
Güzelere nazarlık.

176

Kekliği bıçakladım,
Tüyünü saçakladım.
Yâri koynumda sandım;
Yastığı kucakladım.

170

Ateşim var, küllüm yok.
Bülbül oldum, dilim yok.
Yârim gitti gideli
Ağlamadık günüm yok.

177

Hastayım ilaç aldım,
Âşıklardan taç aldım.
Vardım onun yanına;
Perçeminden saç aldım.

171

Mangalım var, küllüm yok.
Odamda bülbülüm yok.
Yârdan ayrı düşeli
Ağlamadık günüm yok.

178

Kaleden atışalım,
Kuş dili konuşalım.
Sen bulut ol ben güneş;
İnerken buluşalım.

172

Karpuz kestim, yiyen yok.
Hâlin nedir diyen yok.
Ben yârime kavuştum;
Gözün aydın diyen yok.

179

Karanfilim sarkarım,
Açılmağa korkarım.
Yâr yanına gelende
Ölü olsam kalkarım.

173

Yaylanın düzündü
Kuzuların badı yok.
Gitme yârsız yaylaya;
Yârsız yayla tadı yok.

180

Gece yukarı bakarım,
Gökten yıldız kaparım.
Cennetten kantar getir;
Yeri göğü tartarım.

¹⁵⁴ Bayak: Az önce, demin.

¹⁵⁵ Furun: Fırın.

181

Dağda gürgen yararım,
Kime benim zararım?
Evvvelki günlerimi
Yana yana ararım.

182

Sarı ipek sararım,
Yitürmüşüm ararım.
Sakın unuttu sanma;
Her gelene sorarım.

183

Kahveyi pişiririm,
Korkarım taşırırım.
Yâr aklıma vurunca
Yolumu şaşırırım.

184

Güle çıktım, gülmedim.
Gülден düştüm, ölmedim.
Yârim ile gezmesi
Sefa imiş bilmedim.

185

Mâni demeğe geldim,
Yoğurt yemeğe geldim.
Meramım yoğurt değil;
Yâri görmeğe geldim.

186

Derelerde yüzelim,
Geçenleri süzelim.
Sen orada, ben burada;
Hep ayrı mı gezelim?

187

Kuzum, adım saz benim;
Defterime yaz benim.
Yâr yolunu beklerken
Benzim oldu saz benim.

188

Beyaz yelekli yârim,
Narin bilekli yârim.
Nasıl bensiz durursun
Mermer yürekli yârim?

189

Karanfil tenli yârim,
Ağlattım beni yârim.
Dünya dolu yâr olsa
Severim seni yârim.

190

Entarisi ak yârim,
Dön ardına bak yârim.
Sen orada, ben burda.
Bize ölüm hak yârim.

191

Bahçenizde biberim,
Ben ablamdan dilberim.
Sıkılma nazlı yârim,
Geldim ise giderim.

192

Sini sini şekerim;
Yâr yoluna dökerim.
Ben yârimin yoluna
Dünya malı dökerim.

193

Canı benim öz benim.
Kan ağlıyor gözlerim.
Hangi yoldan geçerse
Yâri ordan gözlerim.

194

Susadım, su isterim;
Su yolunu gösterin.
Çarşafıdan bezmişim;
Açık yüzlü isterim.

195

Feleği dolap ettim,
Bahtımı kelep ettim.¹⁵⁶
Sevgili hasretinden
Ömrümü harap ettim.

196

Kahve iç yudum yudum,
Sende vardır umudum.
Sakın geçme benden;
Yolun üstünde durdum.

¹⁵⁶ Kelep: Çile hâlinde sarılmış iplik, büyük iplik çilesi.

197

Bahçede uyuyorum,
Yemeni dokuyorum.
Yârden bir elma gelmiş;
Yemeğe korkuyorum.

198

Karşıda kuzu gördüm,
Tüyü kırmızı gördüm.
Şükür olsun Huda'ya;
Sevdiğim kızı gördüm.

-N-

199

Kahve içtim fincandan,
Bir uğurlu mercandan.
Gel beni öldür yârim;
Usandım ben bu candan.

200

Ay doğar dağ ardından,
Benim yârim Bartın'dan.
Allah şahit ölümlüm,
A kız senin ardından.

201

Ay doğar ayan beyan,
Yoluna düştüm yayan.
Ah kara gözlü yârim,
Koynuna girdim uyan.

202

Kahveyi pişirdim ben,
Pişirdim, taşkırdım ben.
Kahve diye yârime
Gözyaşı içirdim ben.

203

Hırka giyer pikeden,
Belli eder giymeden.
Beni verem edecek
On beşime girmeden.

204

Çiçek aldım çimenden,
Yâr kanmadım ben senden.
Yer yağmurdan kanarsa
Ben de kanarım senden.

205

Ayrıyım gözlerinden,
O tatlı sözlerinden.
Bana tez gelir isen
Öperim gözlerinden.

206

Örümcek özlerinden,
Kim görmüş gözlerinden.
Ben yârimden vazgeçmem.
Ellerin sözlerinden.

207

Entarisi üç nişan,
Delidir aşka düşen.
Bu aşkın davası çok;
Nafile dile düşen.

208

Geçemiyom geçekten,
Geçir beni geçekten.
Ben nasıl ayrılalım
Senin gibi çiçekten?

209

Dağları yarılmasın,
Yâr bana darılmasın.
Yâr bana darılıp da
Ellere sarılmasın.

210

Mânici başı mısın?
Cevahir taşı mısın?
Sana bir mâni yazsam
Cebinde taşır mısın?

211

Ağaçta hurma mısın?
Gergefte sırma mısın?
Sen orada ben burda;
Ah çekip durmaz mısın?

212

Mektup yazdım bilesin,
Okuyup da gülesin.
Bu mektubun üstüne
Durmuyup da gelesin

213

Bahçelerde bibersin,
Yârim sen ne dilbersin.
Sana gönül veremem;
Sen askersin, gidersin.

214

Derenin dibi durgun,
Yiğitler bana vurgun.
Hepsi şöyle dursun;
Biri canıma uygun.

215

Mezarım derin olsun,
Su serpin serin olsun.
Dünya muradı bilmem;
Başımda telim olsun.

216

Deniz ne kudurursun?
Her gün nara vurursun.
İstanbul' da yârim var;
Beni mi korkutursun?

-R-

217

Tomurcuk çiçek açar,
Dört yana koku saçar.
Gözünü açar ele;
Beni görünce kaçar.

218

Güneş batar, ay doğar.
Gam kaçar, tasa koğar.
Gözümde yaş sızarken
Yâr uyanmış göz oğar.

219

Ayağı mesten çıkar,
Perçemi festen çıkar.
Kömür gözlü ah yârim,
Gel beni yastan çıkar.

220

Yaylanın yollarında
Sıra sıra ağaçlar.
Ben bilirim yengemi;
Kızı bana bağışlar.

221

Sıra sıra kavaklar,
Dibi on adam saklar.
Ben o yâri almazsam
Beni bir kurşun paklar.

222

Kara kara kazanlar,
Kara yazı yazanlar.
Cennet yüzü görmesin
Aramızı bozanlar.

223

Ağızdaki dişlerin
Işıl ışıl ışıldar.
İki yıllık sevdayı
Anca duydu komşular.

224

Gökyüzünde yıldızlar,
Baktıkça içim sızlar.
Pencereye üşüşür
Beni görtünce kızlar.

225

Belimde urganım var,
Kadife yorganım var.
Eğer yâri alırsam
Kara koç kurbanım var.

226

Tabak tabak balım var,
Günden güne arım var.
Karlı dağlar ardında
Bir kispetli yârim var.

227

Örtümcekte özler var,
Yârde elâ gözler var.
Yâri görsem tenhada;
Söylenecek sözler var.

228

Tamzara'da bir kuş var,
Kanadında gümüş var.
Gitti yârim, gelmedi;
Elbet bunda bir iş var.

229

Dağların sümbülü var,
Bağların bülbülü var.
Yazda güzde açılır;
Yârimin bir gülü var.

230

Çini tabakta reçel,
Yârim kapıdan geçer.
Ağzım dilim söylemez;
Kalbimden neler geçer.

231

Karanfil deste gider,
Kokusu dosta gider.
Bizi böyle görenler
Evine hasta gider.

232

Ay doğar, aya gider.
Elinde maya gider.
El yârini sevenin
Emeği zaya gider.

233

Kotra suda yan gider.
Sevdaya yanan gider.
Sana âşık olandan
Para gider, can gider.

234

Ocak başında minder,
Altını üste dönder.
Ah benim esmer yârim,
Ayda bir selâm gönder.

235

Karşıda çevirmeler,
İçinde geyik meler.
Giyinir keten gömlek;
Görünür ak memeler.

236

Yemek dolu siniler,
El deyince iniler.
Gurbette yâri olan,
Geceleri diniler.

237

Yüzünde çifte benler,
Hayran oldu görenler.
Bilmem nasıl vazgeçer;
Sana gönül verenler.

238

Mâniye maraz derler,
Gerdanı beyaz derler.
Yârinden ayrılana
"Yana yana gez." derler.

239

Bülbül çimende öter,
Güller dalında biter.
Ölüm Allah'ın emri;
Ayrılık ondan beter.

240

Dereler akmak ister.
Gül yüzün yaşmak ister.
Bu benim garip gönlüm,
Yâre kavuşmak ister.

241

Ay doğar, açmak ister.
Gül yüzün yaşmak ister.
Bu benim fakir gönlüm,
Yâre kavuşmak ister.

242

Cigaram ince tüter,
Düşünsem aklım yiter. _
Sağ olsun da sallansın.
Gördüğüm ayda yeter.

243

Kırandan aşan aydır.
Bindiğim sarı taydır.
Bir gün görmesem yâri
Sanırım on dört aydır.

244

Dağda çiğdem beyazdır,
Sevgi düşmanı nazdır.
Senin gibi güzeli
Yudumla içsem azdır.

245

Sarı ipek sararım,
Benim gönlüm kararır.
Ne kadar kötü olsa
Elbet bir gün aranır.

246

Gökte yıldız ellidir,
Ellisi de bellidir.
Ben yârimi tanıdım;
Yüzü çifte benlidir.

247

Denizin dibi mildir,
Bunu söyleyen kimdir?
Bir sen söyle bir de ben;
Bakalım dertli kimdir.

248

Mâniye mâni bindir,
Mâni bilen kimdir?
Bir sen söyle bir de ben;
Bakalım dertli kimdir.

249

Gidiyorum, gidişimdir.
Varmadan dönüşümdür.
Gel beri konuşalım;
Belki son gidişimdir.

250

Kekliğim uçar gelir,
Yurdundan kaçır gelir.
Gönlül koşar ardından;
Dağları aşar gelir.

251

Kekliğim seker gelir,
Tüyünü döker gelir.
Hakikatli yâr ise
Dağları deler gelir.

252

Su gelir, pendi bilir.
Güzeli fendi bilir.
Selâm eyleyin yâre;
Gelmezse kendi bilir.

253

İnce çubuk bel verir,
Tepesinde gül verir.
Ah eloğlu değil mi;
Sever sever yol verir.

254

Altun ibrik şan verir,
Kız kapıda yan verir.
Oğlan sizi görünce
Ayak üstü can verir.

255

Pencereden bakıyor,
Kitap almış okuyor.
Perçemimde kolonya,
Yel vurdukça kokuyor.

256

Dağların seli olur,
Yaylanın yeli olur,
Gönlüm seni yitirse
Sanırım deli olur.

257

Mendil ucu dört olur,
Yâr sözüne mert olur.
Bir yâr sevsem yeniden
Eski yâra dert olur.

-T-

258

Ah saat, çalar saat,
Beklerim uzak saat.
Sensiz geçen günlerde
Bir yıl oldu bir saat.

259

Elimde sarı kâğıt,
Ağlarım saat saat.
Gelin geri gidelim;
Otursak rahat rahat.

260

Ak bulut, kara bulut,
İçimde yara bulut.
Yerine ben ağlasam
Anlatsam yâra bulut.

-U-

261

Arpalar biter oldu,
Kısmetler yiter oldu.
Kısmet verici Allah,
Bizimki biter oldu.

262

Tasa koydu yoğurdu,
Biz de yesek n' olurdu?
Ayrılık günü geldi
Ayrılmasak n' olurdu?

263

Fındık fıstık olur mu?
Saman yastık olur mu?
Yâr gurbete giden de
Böyle dostluk olur mu?

264

Yaseminin kokusu,
Çöktü içe korkusu.
Gözleri kapanıyor;
Geldi yârin uykusu.

265

Maydanozun kurusu,
Bir annenin kuzusu.
Aşk ile sevdim seni;
Ayrılamam doğrusu.

-Ü-

266

Peştamalı göğüdü,¹⁵⁷
Kimden aldın öğüdü?
Ben sana yâr dedikçe
Senin gönlün büyüdü.

267

Sarı kavun dilimi,
Ben yitürdüm gülümü.
Eller yârim dedikçe
Ben ararım ölümü.

268

Tamzara'nın üzümü,
Dinle benim sözümü.
Vallahi dinlemezsün
Göremezsün yüzümü.

269

Pencereden kuş uçu,
Yandı yürek tutuştu.
Ellere düğün bayram;
Bize ayrılık düştü.

-Z-

270

Sevdalık ince maraz;
Yürek yakar, can almaz.
Sevda hâminden bilen,
Kızından para almaz.

¹⁵⁷ Göğüdü: Mavi idi. (Gö: mavi veya yeşil renk.)

271

İnceden elek olmaz,
Çuhadan yelek olmaz.
İçeri gel sevdiğim;
Kapıdan dilek olmaz.

272

Güneş ılık ısıtmaz,
Gönül yâri unutmaz.
Karagöl'den kar gelse
Yüreğini soğutmaz.

273

Ben gülerim, o gülmez.
Gülse bile görünmez.
Şu can tenimde varken
İçimde sevdan sönmez.

274

Yemiş uzun, el gitmez.
Sevdan içimden gitmez.
Bu gözler seni gördü;
Sultanı kabul etmez.

275

Denizde makaramız,
Uzak düştü aramız.
Uzaklık ziyan etmez;
Gönüldedir yaramız.¹⁵⁸

30002. Kiraz ile İlgili Mâniler

Kirazın Giresun tarihinde ve kültüründe çok önemli bir yeri vardır. Giresun adının kirazdan geldiği söylenmektedir. Kirazın çok eskiden beri Giresun ve çevresinde yaygın olarak yetiştiği, hatta bu meyvenin ana vatanının Giresun olduğu; Kral Lucullus'un milâttan önce 72 yılında bu bölgeyi ele geçirdikten sonra ilk kiraz fidanını buradan Roma'ya gönderdiği, böylece kirazın Avrupa'ya ve dolayısıyla bütün dünyaya yayıldığı tarihi kaynaklarda mevcuttur.¹⁵⁹ Giresun'un kayıtlardaki en eski adı "Kerasus"tur. Bu kelimenin Rumca kiraz demek olan "kerasea" veya yine Rumca boynuz manasına gelen "keras"tan geldiği şeklinde iki ayrı görüş vardır. Birinci görüşü ortaya atanlar, eskiden bu bölgede çok kiraz yetiştiğini, bu nedenle kiraz demek olan Kerasea'nın değişerek "Kerasus" olduğunu, bunun da zamanla halk söyleyişinde Giresun'a dönüştüğünü savunmaktadırlar. Şehrin adının kerasa (boynuz)dan geldiğini savunanlar ise bu iddialarını şehrin doğu ve batı sahillerinin coğrafi durumunun boynuza benzemesine dayandırmaktadırlar.

¹⁵⁸ Pamirli, "Tirebolu Mânileri 2", *agm.*, C.3, S. 25-26 (1. Teşrin 1940), s.30-32.

¹⁵⁹ Fahri; "Giresun Hakkında Tarihî Kayıtlar", *agm.*, C.1, S.3-6 (Mart 1934), s.55-60.

Giresun ve çevresinde, geçmişteki kadar çok ve nitelikli olmasa da, kiraz hâlen yetiştirilmektedir. Kirazdan yapılan değişik yemekler, ondan yapılan araç gereçler üzerine söylenmiş birçok türkü vardır. Giresun halk takviminde Haziran ayının adı “kirez ayı”dır. Kiraz ve kirazla ilgili kavramlar Giresun mânilerinde de sıklıkla geçmektedir. Aksu dergisinde kirazla ilgili, “Kiraz” ve “Mânilerimizde Kiraz” başlıkları altında 28 mâninin müstakil olarak yayımlanmış olması da yörede kiraza verilen önemi açıkça göstermektedir.

Otuz Beşinci Sayıdaki Kirazla İlgili Mâniler

1
Nar dalı, kiraz dalı;
Aldım kucacığma.
Kız, kocanın ismini
Yazdım bıçacığma.

2
Kirez ayı¹⁶⁰ girende
Ustalar vurun rende.
İki gece bir olsa
Yâr koynuma girende.

3
Kiraz koydum sepete,
Asker geldi nöbete.
Gelecek mi sevdiğim
Bu bahar memlekete?

4
Al da yaşmacığımı
Gel, inelim şu düze.
Kız çıkalım seninle
Karşıdaki kireze.

5
Çıkıyorken kireze
Ayağım düştü ize.
Bir öpmekle kızını
Niye darıldım teyze?

6
Kirazın dallarını,
Bilirim hâllerini.
Azıcık gel, emeyim
Dudağın ballarını.

7
Kirazın karasını,
Dalının arasını.
Hangi cerrah sağ eder
Bu gönül yarasını?

8
Kiraz dalı eğmeli;
Kirazını yemeli.
Komşu kızı var iken
Kime boyun eğmeli?

9
Eğmeli kiraz dalını,
Sarmalı beyaz gelini.
Gidip söylen o yâre;
Bilsin bekâr hâlini.

10
Abrul¹⁶¹ verir gülleri;
Kırmızıdır her biri.
Ben seni seviyorum
Kiraz ayından beri.

¹⁶⁰ Kirez ayı: Giresun yerel takviminde haziran.

¹⁶¹ Abrul: Giresun yerel takviminde nisan

11

Davulumun çomağı,
Kirazdandır, kirazdan.
Kitleme kapıları;
Geleceğim birazdan.

12

Ey kemeççe, kemeççe
Kirazın dalı mısın?
Meraklı çalıyorsun;
Benden sevdalı mısın?

13

Kirez ayı gelende
Dağda ayaz olur mu?
Kız kapıya gelir de
Oynaşamaz olur mu?

14

Bir dalda iki kiraz;
Biri al, biri beyaz.
Kâtip kölen olayım;
Bir güzel de bana yaz.¹⁶²

Otuz Altıncı Sayıdaki Kirazla İlgili Mâniler¹⁶³

1

Kirazın filizini
Çıkıp dala bursana.
İstemiyorum seni;
Şu kapımı vursana.

2

Kiraz dalda, dal yerde.
Bülbül öter her yerde.
Ötme bülbülüm ötme;
Her birimiz bir yerde.

3

Kiraz koydum sepete,
Yârim evin tepede.
Sallan sevdiğim, sallan;
Şan verdin memlekete.

4

Kiraz dikili kaldı,
Yakam sökülü kaldı.
Eller yâre kavuştu;
Boynum bükülü kaldı.

5

Su boyunda saz gibi,
Dallarda kiraz gibi.
Başkasında görmedim;
Bu sendeki naz gibi.

6

Mektup yazdım yaz idi,
Kalemim kiraz idi.
Daha çok yazacaktım;
Mürekkeğim az idi.

7

Bahçede kiraz dalı,
Altında yeşil halı.
Kavuşturun ikimizi
Ya Muhammet, ya Ali.

8

Kiraz dalda bir çiçek.
Benim yârim küçücek.
Yârim gitti yaylaya;
Büyüyüp de gelecek.

9

Kirazi çiçek sandım.
Yâri küçücek sandım.
Yâr kapıdan geçerken
Beni görecek sandım.

10

Bahar gördüm, yaz gördüm.
Dallarda kiraz gördüm.
Kız, senin gibisini
Dünyada pek az dördüm.

¹⁶² A. Avni Öneş, "Kiraz", agm., C.3, S.35 (24 Temmuz 1945), s.15-16.

¹⁶³ Öneş, "Mânilerimizde Kiraz", agm., C.3, S.36 (26 Eylül 1945), s.13.

11

Kirazın dalı mısın?
Yaylanın balı mısın?
Acaba benim kadar
Sen de sevdalı mısın?

13

Kiraz yedim tatlıdır.
Benim yârim atlıdır.
Onu sevdim seveli
Yüreğim kanatlıdır.

12

Ağaçlarda kirazlar,
O yâr kendini nazlar.
Haftaya düğünüm var;
Her yerden gelsin sazlar.

14

Zambaklar açar beyaz,
Dallarda sarkar kiraz.
Kavuşmamız için hep
Ederim Hakk'a niyaz.

30003. Diğer Mâniler

Yukarıda verdiğimiz mânilerden başka Aksu dergisinin 13. ve 14. sayılarında da toplam 44 adet mâni daha tespit ettik. Her iki sayıdaki mâniler de Sadi Sunam imzasıyla yayımlanmışlardır. Bunlardan 13. sayıdakiler “Dil, Tarih, Edebiyat Komitesince Derlenen, Düzeltilen Birkaç Mâni” başlığı ile yayımlanmıştı. Bu 44 mâniyi de “Diğer Mâniler” başlığı altında çalışmamıza dâhil ettik.

On Üçüncü Sayıdaki Mâniler

(Dil, Tarih Edebiyat Komitesi Tarafından Düzeltilen Mâniler)¹⁶⁴

Aksu'da belirtildiğine göre aşağıdaki 34 mâni üzerinde Dil Tarih Edebiyat Komitesi tarafından düzeltmeler yapılmıştır.¹⁶⁵ Bu düzeltmeler, daha önceki sayılarda yayımlanan mânilerdeki baskı hatasından kaynaklanan yanlış yazımların veya derleme sırasındaki yanlış tespit edilen mâniler üzerinde yapılan türden düzeltmeler değildir. Kelime veya hece değişikliği olmuş gibi görünen bu farklı basımlar aslında bir değişiklik değildir. Bazı mânilerde “düzeltme” adı altında yapılan iş aslında, mânilerde çok sık görülen¹⁶⁶ ve bir mâninin bazı mısralarının değişerek farklı bir mâni şeklinde söylenmesinden başka bir şey değildir.

¹⁶⁴ Sadi Sunam, “Dil, Tarih, Edebiyat Komitesince Derlenen, Düzeltilen Birkaç Mâni”, *agm.*, C.3, S.13 (Şubat 1937), s.19-21.

¹⁶⁵ *Agm.*, C.1, S.13 (Şubat 1937), s.19-21

¹⁶⁶ Bkz. Ali ÇELİK, Trabzon Halk Kültürü Araştırmaları-1 Mâniler, (Basılmadı).

Karanfil ektim taşa;
 Bitmedi, kaldı kışa.
 Ne yapalım sevgilim (Mavi gözlü sevdiğim)
 Yazılan gelir başa. (Yalanın kadar yaşa.)

Karşıda kiliseler, (Dağlar başı çiseler)
 “Yâr geliyor.”deseler.
 Kuş kadarcık canım var; (Bir kuş kadar canım var)
 Müjdeciye verseler.

1
 Elimdeki bağlama,
 Dolu gözlüm ağlama.
 Ben “Ağlama.” dedikçe,
 Ele gönül bağlama.

2
 Türkü söylerim, türkü;
 Deyişlerim uydurma.
 Aç kapıyı sevdiğim,
 Beni burda buydurma.

3
 Derenin kıyısında
 Su verdim patlıcana.
 Bin canla kurban olam
 Sendeki tatlı cana.

4
 Gümüş bıçak yaptırırım
 Giresun ustasına.
 Reçete kâr etmiyor
 Ayrılık hastasına.

5
 Karanfil ektim taşa;
 Bitmedi, kaldı kışa.
 Ne yapalım sevgilim
 Yazılan gelir başa.

6
 Armut dalda, dal yerde.
 Bülbül öter her yerde.
 Ötme bülbülüm, ötme,
 Her birimiz bir yerde.

7
 Serentiler yaptırırım
 Altın direk üstüne.
 Bu benim türkülerim,
 Yanık yürek üstüne.

8
 Kamamı diktim yere,
 Kurusun Kanlıdere.
 Kız ben seni almazsam,
 Canlı gireyim yere.

9
 Dere akıyor, dere;
 Kumunu sere sere.
 Al beni, götür dere
 Yârin olduğu yere.

10
 Derede gürgen, meşe.
 Güneşe gel, güneşe.
 Seninkisi gül ise,
 Benimkisi menekşe.

11

Sen sarı, saçın sarı;
Tel olur kemeñçeye
Alır kaçırım seni,
Koyarım hemeñçeye¹⁶⁸

12

Tabancamın gümüşü,
Elli dirhem varıdı.
Ben yayladan gelirken
Yayla yolu karıdı.

13

Çayır biçtim, az kaldı;
Kıyıları saz kaldı.
Güzel gözlü sevdiğim,
Kavuşmamız az kaldı.

14

Kara kaş boyanır mı?
Öpsem yâr uyanır mı?
Bu ne kadar güzellik,
Buna can dayanır mı?

15

Kaynar kazan taşmaz mı?
Yol kırandan aşmaz mı?
Merak etme sevgilim,
Ayrılan kavuşmaz mı?

16

Çeşme başı, su başı.
Severim kalem kaşı.
Çirkin ile bal yeme;
Güzel ile taş taşı.

17

Kaleden attı beni,
Kumlara kattı beni.
Kumlara katacağı,
Neden aldattı beni?

18

Kemeñçemin telleri
Bağırsaktır, bağırsak.
Acab yâr işitir mi
Buracıktan bağırsak?

19

Yaylaların düzünde
Kuzuların badı¹⁶⁷ yok.
Gitme yârsız yaylaya;
Yârsız yayla tadı yok.

20

Bir findığın içini,
Yâr serden ayrı yemem.
Henüz gördüm yârimi,
Öldüğüme gam yemem.

21

Sarmaşık saramadım.
Ben murat almadım.
Ağaçlar yuva dolu,
Kuş kadar olamadım.

22

Al şalım, yeşil şalım,
Dağları dolaşalım.
Aramız derya, deniz,
Biz nasıl kavuşalım?

23

Karanfilim, sarkarım;
Açılmaya korkarım.
Yârin gelmiş.” deseler
Ölü olsam kalkarım.

24

Koynundaki saati
Getir yâr, ben kurayım.
Günler yirmi dört saat,
Yalnız nasıl durayım?

25

Elmas yüzük yaptırdım;
Taşı sensin sevdiğim.
Kapanası gözümün
Yaşı sensin sevdiğim.

26

Geçemiyom gerçekten,
Geçir beni geçekten.
Nasıl ayırlayım yâr
Senin gibi çiçekten?

¹⁶⁷ Bad: Çit, sınır.

¹⁶⁸ Hemeñçe: Boyuna asılan çanta

27

Bahçelerde bîbersin,
Yavrum sen ne dilbersin.
Sana gönül veremem,
Sen askersin, gidersin.

28

Kara kara kazanlar,
Kara yazı yazanlar,
Uçmak yüzü görmesin
Aramızı bozanlar.

29

Ay doğar, aya gider,
Elinde maya gider.
El yârini sevenin
Emeği zaya gider.

30

Karşıda kiliseler,
"Yâr geliyor." deseler,
Kuş karcık canım var,
Müjdeciye verseler.

31

Cıgaram ince tîter,
Düşünsem aklım yîter.
Sağ olsun da salınsın,
Gördüğüm bana yeter.

32

Kırandan aşan aydır,
Bindiğim sarı taydır.
Bir gün görmesem yârî
Sanırım on dört aydır.

33

Gökte bulut kaçıyor,
Ucu yağmur saçıyor.
Bıldırki¹⁶⁹ sevdiceğim,
Bu yıl benden kaçıyor.

34

Karanfil biter oldu,
Hâlîme yeter oldu.
Eloğlu ne tathymış,
Gözümde tîter oldu.

On Dördüncü Sayıdaki Mânîler¹⁷⁰

1

Göl kenarı sazlı mı?
Geceler ayazlı mı?
Yüzünde gül açmıyor,
Gülüşün de nazlı mı?

2

Dağlarda dağlandın mı?
Hastaydın, sağlandın mı?
Gönül verip rengine
Yürekten bağlandın mı?

3

Adım hecelerken,
Ayrılık beni yerken.
Siper oldu sızılar,
Aşk yüreğim delerken.

4

Ben bir ray, sevgi tren.
Duyuyorum görmeden.
Ağırlıkla ezilir
Almadan gönül veren.

¹⁶⁹ Bıldır: Geçen sene.

¹⁷⁰ Sadî Sunam, "Mânîler", agm., C.1, S.14 (Mart 1937), s.25.

5

Güneş ağar, ay doğar.
Gam kaçır, tasa koğar.
Gözlümden yaş sızarken
Yâr uyanmış, göz oğar.

6

Yeni doğan kuzular,
Meler anasını arar.
Gel gecele gönlümde;
Dışarda karanlık var.

7

Dağda çiğdem beyazdır,
Sevgiyi kıran nazdır.
Senin gibi güzeli
Yudumda içsem azdır.

8

Dağların seli olur,
Yaylanın yeli olur.
Gönlüm seni yitirse,
Sanırım deli olur.

9

Nem olur, hey nem olur
O kız benim nem olur?
Sana baktıkça gözler,
Bir kurumaz nem olur.

10

Ak bulut, kara bulut,
İçimde yara bulut.
Yerine ben ağlasam,
Anlatsan yâre bulut.

3001. Ninniler

Ninni, annenin çocuğunu kucağında salıncakta ya da beşikte uyutmak için kendine özgü bir besteyle söylediği basit türkülerdir.¹⁷¹ Kaynaklarımızda tespit ettiğimiz ninnileri yedili bir tasnife tabi tutarak bu bölüme dâhil ettik.

30010. Bebeğin Cinsiyetine Göre Tertiplenmiş Ninniler

Armut dalda sallanır
Yere düşer ballanır hu hu
Bir oğlan güzel olsa ninni
Çok kızlara yalvartır övve.

Beşiğini devirsin ninni
Erlüğünü bildirsin öve
Tanrı korusun seni hu huu
Sen yavrumum ilkinsin ninni.

Beşiğinin oku bakır
Sallarım takır takır
Babasını görtünce
Oğlum güler hakır hakır ninni.

Bir oğlum olsa versem hocaya
Okuya okuya, çıksa heceye
Ne iyilik etsem ben o hocaya
Ninni benim yavrum ninni.

¹⁷¹ Dilçin, age., s.290.

Dereler akar olsun hu huu
Bu köyler yeter olsun ninni
Evinden ayrılıp da oğlum
Gurbet yüzü görmesin övve.

Hey kargalar, kargalar hu hu
Ceviz dalı ırgalar
Haydi defolun oradan hu hu
Düşme oğlumum peşine ninni.

Ninni desem yaraşır
Gül bahçeyi dolaşır
Mahallenin kızları hu hu
Benim oğluma sataşır ninni.

Oğlum beyler beyidir
Beyler elin beyidir
Kırk kız kurbanı olsun
Oğlum yürek beyidir ninni.

30011. Bebeğin İlk Emekleme, Koşma, Hareket ve Faaliyetlerinde Söylenen Ninniler

Bacak bağı kestim
Kale dağına estim hu hu
Bebeğim yürüyecek övve
Kırıldı bugün destim ninni.

Benim oğlum dik durur
Koşar abasını bulur
Korkmaz düşerim diye
Vardığına sarılır ninni.

Tel sarar yavrum tel sarar,
Tel bulamazsa ne sarar
Pencereyi açar da
Komşunun kızını sarar ninni.

Kızım kızım kız altun
Kızımın fiyatı yüz altun
Yüz altunu versinler
Kızımı alup götürsünler ninni.

Ninni derim yaylasına
Bir kuş konmuş tarlasına
Beş yüz altun vermişler hu hu
Kızımın uykusuna ninni.

Petekten akar ballar
Kızım kendisini sallar
Ninni sesi duymazsa
Durur, durur da ağlar hu hu.¹⁷²

Boy versin bebeğim övve
Bir ocağa elversin hu hu
Arslan gibi yürütün
Kediyi yere sersin ninni.

Irgalan dedim ırgalan
Dibine serdim yorgan
Hele yavrum yürütün
Keserim çifte kurban ninni.

¹⁷² Pamirli, Folklor, Yeşilgireson Matbaası, Giresun, 1943, s.103-104.

Kapular açılacak
Yavruma saçılacak
Hele bir yürüsün de
Ona hep şaşılacak hu hu.

Uyusun da büyüsün inşallah
Koşa koşa yürüsün hu hu
Eline kılıç alsın da paşam
Düşmanları küfürsün ninni.¹⁷³

**30012. Çocuk Evindeki Ölüm, Çocuğun Ölümü, Hastalık vb. Elim
Facialarla İlgili Ninniler**

Ağla Zeynep'im ağla ninni
Kara yazmalar bağla ninni
Babası ölen çocuk hu hu
Haydi bağrım dağla ninni.

Derdi gözyaşı ettim hu hu
Figan ile sabah ettim ninni
Tanrıma ben ne ettim
Uyusun yetimim övve.

Çağır oğlum baban gelsin ninni
Topraktan geri dönsün ninni
Mevlâ'm sana ömür versin
Uyusun yavrum ninni.

Şu dağlar kara dağlar ninni
İrmağı coşar çağlar ninni
Yavrum baba diye ağlar
Uyu bağrımın taşı hu hu.

Çalkalan Karadeniz çalkalan
Gemilerde olur yelken
Çınarlarda Derviş Sultan hu hu
Himmet etsin kızıma ninni.

Yarın Cuma günleri hu hu
Köye çıkar ünleri
Ömürlerimi sayalım ninni
Yaşlı geçen günleri övve.

Dağlarla olur direk hu hu
Suyu nerden indirek ninni
Babasını aldı kahpe felek
Yetim bebeğim uyusun ninni.

Yavrularım çift idi hu hu
Çifti de herif idi ninni
Felek gözün kör olsun övve
Biri cihana yeter idi ninni.¹⁷⁴

¹⁷³ Pamirli, age., s.105.

¹⁷⁴ Pamirli, age., s.106.

30013. Kendisinden Küçük Çocukları Kiskanarak, Huysuzluk Yapan Çocuklar İçin Söylenen Avutucu Ninniler

Bebek bağıır hu diye	Dandini koca oğlan dandini
Agası sağır işitmez	Çocuk etmiş kendini
Ninni sesi duyunca hu hu	Ne domuzdur bilseniz hu hu
Koca oğlanın başı ağırır ninni.	Kimse bilmez fendini da da daa.

Yalan yalan kırk yalan

Dil ucunda kik yalan

Kıskanır küçüğünü hu hu

Dandini dandini hep yalan ninni.¹⁷⁵

30014. Diş Çıkarma Hâdisesinde Söylenen Ninniler

Baklava ısırarak hu hu	Dişini göstermiş de ninni
Hanım ninesi darılacak övve	Gömlük vermiş enişte ninni
Hanım ninesi darılırsa hu	Artık ısırarak mı hu hu
El âlem darılacak ninni.	Süt bulmazsa enişte ninni.
Dişimi gören aba hu hu	El uzatma ağzına ninni
Diksin ona bir aba ninni	Diş dolu ağzına hu hu
Abayı giysin de övve	Kıt etsin bebeciğim
Binsin oğlum dolaba ninni.	Abasının kulağına ninni. ¹⁷⁶

30015. Alışkanlık Hasebiyle Ninni ile Uyumayı İtiyat Edinmiş Yetişkin Çocuk Ninnileri

Çelik çomaktan gelsin hu hu	Ninnilemek yakışmaz he he
Yemek yesin genirsin	Görenler bana şaşmaz hu hu
Yorulsun uzansın da	Koskoca yılan mı bu
Gözlerini yumsun eylesin ninni.	Ninni ister utanmaz ninni. ¹⁷⁷

¹⁷⁵ Pamirli, age., s.107.

¹⁷⁶ Age., s.107.

¹⁷⁷ Age., s.108.

30016. Diğer Ninniler

Hop, hop ederim ninni
 Gül top ederim ninni
 Gül ağacı dibinde
 Soy sop ederim ninni.

Ninni, ninnisi gelir hu hu
 Uyum uykusu gelir övve
 Uzun uzak yollardan
 Efendi babası gelir ninni.

Ninni demeğe geldim ninni
 Seni görmeye geldim hu hu
 Meramım ninni değil hu hu
 Torun görmeye geldim ninni.¹⁷⁸

30017. Konu ile İlgili Makaleler**300170. Türk Ninnilerinden Motifler**

Ninniye; Türk anası, çocuğunu uyuturken söyler. Dünyanın her milletinde ninni denilen çocuk uyutma türkileri vardır. Fakat tereddütsüz olarak söyleyebiliriz ki ninniye Türk ırkı icat etmiş ve insanlığa hediye bırakmıştır. Bunu herhangi bir tefahür hissini doğurduğu ihtiyakla söyleyemiyoruz. İddiamızı teyit için bilhassa Türk olmayan ilim adamlarının müspet vesikalarına dayanarak ispat edebiliriz. Şark lisanları ve bilhassa Türk folkloru üzerinde 35 yıl gibi bir ömrü kucaklayabilen koskoca zaman tetkiklerde bulunan Macaristan akademiyası azalarından büyük müsteşrik Ignacs Kunos zamanımızdan 17 yıl önce neşretmiş olduğu Türkçe "Ninniler" adlı eserin ön sözünde aynen şunları söylüyor:

"Yalnız hicretin 446. senesinde telif olunan Divanü Lûgati't - Türk'te Türk analarının ninni makamında olarak çocukları uyutmak için "bilö, bilö " dedikleri yazılıdır. Bu izahat bize şayanı dikkat bir malûmat vermezse bile ninninin ne kadar eski ve Türklüğe has olduğunu göstermesi bakımından pek kıymetlidir."

Bir yabancı âlimin vesaike müstenit şu itirafları; ninnilerin en asil Türk oluşunda hiç kimsede bir ukde bırakmazsa yeridir. Binaenaleyh; ninni her hususiyle Türk icadı ve Türk analarının dünya analarına emsalsiz armağandır.

¹⁷⁸ Age., s.104.

Türk anaları sadece ninnileri yaratmakla kalmamış, aynı zamanda dünyaca takibedilen loğusa âdet ve an'anelerini; bilhassa bu hâdiselerle ilgili, şerbet, helva gibi loğusa ikramlarını da yadigâr bırakmışlardır.

Ninniler inşa ve ibdasıyla Türk analarının sağlam ruh ve karakterlerini göstermesi bakımından da ayrıca tetkike şayan bir mevzudur. Her Türk anası ninniye hiç zahmet çekmeden söyler, bu münasebetle kulakları çocukluğun en kıymetli hatırası olarak ninni sesi duymamış Türk olamaz. Hepimiz bu şirin ve cidden uyku davet edici ninni nağmeleri ile gözlerimizi kapamış ve tatlı anne sesinin füsunkâr sihriyle yıllarca avunmuşuzdur. Çocuğunun sevgisine karşı, bağında yaşattığı analık his ve şefkatinin üstün meziyetleri bahsinde; Türk anası dünya analarının en hakikîsi ve en canlısı mevkiinde görülmür.

Ninniler aynı zamanda, millî oluşlarımızın sanat bahsindeki tezahürleri sırasında halk edebiyatımızın; yabancı tesir ve müdahalelerinden masun kalmış yegâne servetimizdir. Az önce de işaretlediğimiz gibi ninniler; yani umumiyetle “beşik türküleri” ananın yavrusuna verdiği kıymet ve ehemmiyetin en canlı misalleri sayılır. Beşikte, salıncakta, yatakta, kolları arasında yavrunun ıstırap çektiği veya yorgun düşerek uyumak istediği her yerde, ana dudaklarından dökülen nağmeli sesler çocuğun mutlak bir huzurunu temin eder. Bu itibarla Türk anasında; evlâdına karşı duyduğu şefkati, sevgiyi, büyük ölçüdeki bağlılığı yüksek şiir duyguları ile ifade edebilmek meziyeti de vardır.

Yakın tarihlerimiz gösteriyor ki Türk ailesinde çocuğun çok oluşundan hiçbir suretle endişe duyulmazdı. Dünyaya gelişiyle sayısı artacak çocuk için “gelen kısmetini de getirir” sözü, bunun aydın bir misalini taşır. Folklorumuz için bu kadar büyük kıymeti haiz olan beşik türkülerinin, hâlen, maalesef pek azını olsun bir araya toplamış değiliz. Onları derli toplu bir yekûn yaparak ciddî bir kitapta toplanması için müsmir faaliyetlere şahit olmakla beraber, o mes’ut günü yakın sanamıyoruz. Yabancı müdekkikler hariç birkaç müstesna yazıcının gayretine terk edilen bu millî vazife hiç şüphe yok ki şümüllü çalışmalar bekler.

Halk bilgilerimizin hemen hepsi teknil vatandaşların yetebildiği kadar gayretine muhtaçtır. Ninniler ise fazlasıyla Profesör Ignacs Kunos’un halk bilgileri kütüphanemize hediye ettiği birkaç kıymetli eserden sonra, yavaş yavaş yerli müdekkiklerin bu vadideki

eserleri görünmüş bilhassa Cumhuriyet devrinin millî cephemize verdiği yapıcılık hızı ile sür'atlenmiş bulunmaktadır.

Eminönü Halkevi, diğer bütün Halkevlerinin bu husustaki çalışmaları kısa bir zamanda hasretimizi dindirecek mahiyette görülmektedir. Halk bilgisi haberleri mecmuası gayesini tamamen bu ülküye çevirmiş bir dergidir. Onun sayfeleri bugün sahipsiz bir hâlde bulunan halk bilgilerimizi eserleştirecek kudrettedir.

Bugün elimizde ninnilere tahsis edilen yegane kitap, kıymetli folklorist öğretmen Enver Behnan Şapolyo'nun "Halk Ninnileri" adlı eseridir. Bu kitaptaki ninnilerin ise sayıları ancak 220'yi aşmaz. Hâlbuki Türk ninnileri için bu miktar bir sayı olamaz. Bununla beraber kıymetli yazıcının emeği muhakkak surette taktire şayandır. Her münevver kendisine düşen bu mutlu hizmeti yapsa, o zaman beşik türkülerinden koskoca bir kütüphane vücuda gelir. Ninni; bahsinde bir noktaya da işaret etmek isteriz. Beşik türküleri sadece yavruları uyutmak veya onları hiç olmazsa avutmak için söylenen, lirik şiirler makamındaki türküler olarak tanınır. Sade ninniler toplanırsa bu yanlış olur. Çocuğa ait inan, türe ve halk bilgileri vardır ki asıl onlarla birlikte toplanırsa değerleri artar. Bu itibarla ninni elde etmek, onları biriktirmek işi tek taraflı görülmemelidir.

Ninnilerde tasnif: Ninniler evvelâ söylenme zaruretlerine göre şu kısımlara ayrılır;

1- Çocuğu uyutmak için ona hareket vererek "kış kış, hu hu, dandini dandini, eee, ööövve" tarzındaki deyişler. (Bebek kundağa belendir, beşiğe yatırılır veyahut kucakta avutulmak istenirken söylenir. Uykudan kalkan çocuklar için neş'eli türküler yakılır. Bu ninni hareket temposu veren ses ve ahenklerden meydana gelmiştir. Dandini, - dii - dii - tel sarar oyunu gibi. Çocuk bu ninnilerle, taklidî hareketleri birlikte yaptığından ona bu anlarda türlü hareketler yaptırılır.)

2- Yavrunun cinsiyetine göre tertiplenmiş ninniler. (Bu ninniler çocuğun kız veya erkek oluşu hasebiyle tertiplenmiş ninniler olup, umumiyetle erkek çocuklar "ocak tütüsü" olduğundan halk arasında tercih edilir. Oğlan baba evinde kalacak, baba ocağını tütürecek kimse olduğundan kız çocuktan ileri görülür.)

3- Bebeğin ilk emekleme, koşma hareket ve faaliyetlerinde söylenen ninniler.

4- Çocuk evindeki ölüm, çocuğun ölümü, hastalık gibi elim aile faciaları, insanlar, bilhassa anne ruhu üzerindeki tesirle ninnilerde kendini göstermiştir. (Çocuk evindeki hastalık ve ölüm hâdisesi; beşik türküleriyle uzun zaman yaşar. Bunlar o derece yanık bir ahenk taşırlar ki, anne çok defa kendi nağmelerini göz yaşlarıyla sular.)

5- Kendisinden küçük çocukları kıskanarak, huysuzluk yapan çocuklar için söylenen avutucu ninniler.

6- Diş çıkarma hâdisesinde söylenenler. (Diş çıkarma bebek âdetlerinin en önemlilerinden sayılır. Türk âdetleri çocuk diş çıkarma hâdisesinde çok değişik manzaralar arz eder. Bizim memleketimizde çocuğun yeni çıkan dişini ilk defa kim götürse, bebeğe bir gömlek yapmak mecburiyetindedir. Bu hâdiseyi müteakip anne ve aile efradı sonsuz bir sevinç duyarlar. Ninniler bu sevinç ve meserretin canlı birer ifadeleri hâline gelir.)

7- Alışkanlık hasebiyle ninni ile uyumayı itiyat edinmiş yetişkin çocuk ninnileri. Bunlar daha ziyade mizahî bir hâl taşıdığından oldukça eğlenceli olur. (Alışkanlık dolayısıyla, kendisine daima ninni söylenmesini isteyen çocuklar da çoktur. Bunların şımartılmasında ebeveynin de oldukça tesiri vardır. Bu maksatla söylenen ninniler ekseriyetle gülünç olur.)

Ninniler küçük beşik türküleri olup sonlarında mutlaka “ninni, hu hu, kiş kiş, öve, hu hu hı” gibi diyapazon vazifesi gören ahenktâr muttarit sesler bulunur. Ninnilerin bu hususiyetleri onları diğer türkü ve mânilerden kolaylıkla ayırır.¹⁷⁹

3002. Koşmalar

Aksu dergisinin değişik sayılarında tespit edilen halk edebiyatı nazım biçimlerinden biri de koşmadır. Koşma halk edebiyatı nazım türlerinin en önemlilerinden biridir.

“Hece ölçüsünün 6+5 ya da 4+4+3 duraklı kalıbıyla yazılır. Bu kalıpların karışık olarak kullanıldığı koşmalar da vardır. Dört dizeli bentlerden oluşur. Dörtlük sayısı en az üçtür ve genellikle 3 ile 5 arasında değişir. Dörtlük sayısı beşten artık koşmalar da vardır. Uyak düzeni birinci dördlüğün dışında bütün dördlüklerde aynıdır. Uyak düzeni genellikle şöyle olur: **b a b a / c c c a / d d d a...**

¹⁷⁹ Pamirli, Folklor, Yeşilgireson Matbaası, Giresun, 1943, s.99-108.

İlk dörtlüğün uyak düzeni x a x a ya da b b b a biçiminde de olabilir. Şair koşmanın son dörtlüğünde mahlasını söyler. 4+3 yedili ve 4+4 sekizli kalıpla yazılmış koşmalar da vardır. Bunların koşma olarak gösterilmeleri ezgilerinden dolayıdır. Zaten, halk arasında özel bir ezgiyle okunan herhangi bir şiire koşma adı verilir.

Koşmalar genellikle lirik konularda yazılır. Aşk duyguları, üzüntüleri, acıları; sevgiliye kavuşma isteği, ayrılıktan yakınma, doğayla ilgili türlü duygu ve düşünceler hep koşma ile anlatılmıştır. Atasözleriyle işlenmiş, öğüt veren, talihten, kaderden yakınan konularda yazılmış koşmalar da vardır.”¹⁸⁰

Aksu dergisinin değişik sayılarında dokuz koşma tespit edildi. Bu koşmalardan biri Karacaoğlan’a ikisi Âşık Osman’a, biri Ali’ye, beş tanesi de Dertli mahlasını kullanan Turan Dertli’ye aittir. Dergide bu şiirlerin “Koşma Denemeleri” başlığı altında verilmiş olmalarından bu şairlerin âşık/ saz şairi olmadıklarını, halk şiiri tarzında yazmaya çalışan kimseler olduklarını ve halkevlerinde sadece derleme çalışmalarının yapılmadığı, bunun yanında halkın en çok sevdiği tür olan koşma tarzında şiir yazmaları için şairlerin özendirildiği görülmektedir. Bu şiirlerden biri, asıl bendi üçlük bağlama bendi ikilik türkü formundadır. Koşma başlığı altında verildiği için biz de onu koşmalar bölümüne almayı uygun gördük.

KOŞMA

Kadir Mevlâm, kederim ahım çoktur.
Böyle bir acayip hâl ettin beni.
Devretsem cihanı hiç mislim yoktur.
Yaktın ateşine kül ettin beni.

Benim sevdiceğim güzeller hası,
Daim çektiğimiz ağyarın yası
Yine cuş eyledi aşkın deryası.
Yaz bahar ayında sel ettin beni

¹⁸⁰ Dilçin, age., s.306.

Dem üstüne hiçbir demim sürmedim.
 Kem elinden gam defterin dürmedim.
 Çok arz ettim, dost cemalin görmedim.
 Dellâlda satılan mal ettin beni

Erenler meydana koymuşlar bir taç.
 Bir derde düşürdün, bulamadım ilâç
 Derviş Osman senin aşkına muhtaç
 Bekledim kapında kul ettin beni.¹⁸¹

KOŞMA

Vadem yetüp ömrüm tamam olunca,
 Azrail canımı al melûl melûl.
 Hak sahibi emanete gelince,
 Ağla, göz yaşını sil melûl melûl...

Herkes sevdiğinin ikrarın güder.
 Baki değil dünya, gelenler gider.
 Ehil, ayal, emmi, dayı ah eder
 Ufacık yavrular kal melûl melûl...

Olursun Hakka kul, Habib'e ümmet.
 Bulur dostlarını kılar şefaât.
 Cenazemde hazır ola cemaat
 İmam namazımı kıl melûl melûl...

Bir meniden halk eyleyen Yaradan,
 Leylû nehar işim ahüzar eden,
 Dostlarımız unutmasın duadan.
 Kabrim üstüne gel melûl melûl...

Ahret hakkın helâl etsin bilenler
 Seçilir mahşerde mümin olanlar
 Mizanda günahı ağır olanlar
 Sırat köprüsünde kal melûl melûl

¹⁸¹ Salim Sîha Göksan, "Madaztlı Âşık Osman", agm., C.1, S.16 (Mayıs 1937), s.15.

Derviş Osman der ki çare bulunmaz
 Irak yollardan geriye gelinmez.
 Unutulur ismim gayri anılmaz
 Yalnız kabirde kal melûl melûl¹⁸²

KOŞMA¹⁸³

İki yeşil geldi konuğullere;
 Başın yeşil ayakların kırmızı...
 Şeker de var dudağında, dilinde;
 Al yanaklar elâ gibi kırmızı...

Üç gün oldu ben şu dağdan aşalı,
 Beş gün oldu yâr sevdana dîşeli.
 Buyurun ağalar oda döşeli;
 Döşemesi baştan başa kırmızı.

O yârin adı da "Nazlı Sultan" dır.
 Öyle yâre tatlı canım kurbandır.
 İnci değil, sedef değil mercandır.
 Ak kollarda kol bağısı kırmızı...

Sizin bahçede de güller biterse;
 Bizim bahçede de bülbül öterse;
 Benim vadem senden evvel yeterse
 Dört taş dikin mezarıma kırmızı

Karac'oğlan der ki; gel otur yanıma
 Engellerin kastediyor canıma
 Öldür beni sok elini kanıma
 Desinler ki: on parmaklar kırmızı.¹⁸⁴

¹⁸² Göksan, "Madazılı Âşık Osman", *agm.*, C.1, S.16 (Mayıs 1937), s.14.

¹⁸³ Bu koşmaya dergide özel bir yer ayıran ve renkli bir sayfada yayınlayan S.Göksan, koşmanın Karacaoğlan'a ait olduğunu ve bugüne kadar hiçbir yerde yayımlanmadığını belirtir.

¹⁸⁴ S. Süha Göksan, "Koşma", *agm.*, C.2, S.22 (Temmuz 1940), s.17.

KOŞMA

Saçlarımı okşar sabah rüzgârı
Güzeller güzeli ömrümün varı,
Saadet kaynağı yayla baharı,
Oyalı çemberi allı güzelim.

Kalpleri ardından sürür gidersin,
Seveni görmeden yürür gidersin,
Ruhlara bir elem bürür gidersin,
Fistanı çiçekli, dalı güzelim.

Severim çok amma, bilmem adını,
Bana sen öğrettin aşkın tadını
Nedir kimse bilmez öz maksadını,
Güzel, ince belli şallı güzelim.

Benliğim öntünde çabucak erir,
Bir nazlı gülüş de bana elverir,
Bakışın Ali'ye teselli verir,
Gülen dudakları ballı güzelim.¹⁸⁵

KOŞMA

Sözüme iman et çatma kaşları
Sana hayran olan bir tek ben miyem?
Gözlerinden akan kanlı yaşları
Deryalara salan bir tek ben miyem?

Olgun âşık gibi çalamam sazı
Küçükten öksüzüm çekemem nazı
Sözünde durmayan hayırsız kızı
Arayup da bulan bir tek ben miyem?

¹⁸⁵ Kırşehirli Ali Boytok, "Koşma Denemeleri", agm., C.5, S.52 (Ağustos 1948), s.14.

Kalem olmuş kaşı fermanın yazar
 Yaralandı gönül kanları sızar
 Dostları bırakmış düşmanla gezer
 Kıyılarda kalan bir tek ben miyim?

Aşkın ateşi yanıyor dilde
 Genç yaşında beni düşürdü derde
 Vefasız sılada, ben gurbet elde
 Senelerce duran bir tek ben miyim?

Dertli der elinden badeyi içti
 Ferhat da Şirin'i yâr diye seçti
 Mecnun da Leylâ'yı yâr diye seçti
 Bu mizanı kuran bir tek ben miyim?¹⁸⁶

KOŞMA

Elini dünyadan çekmiş kulları
 Hulyaya daldırır kara gözlerin
 Hak deyup ağlayan yanan dilleri
 Sevdaya saldırır kara gözleri

Kimsede görmedim sendeki gözü
 Doğrudur iman et fakırın sözü
 Perdesi kırılmış çalmıyan sazı
 Düzensiz çaldırır kara gözlerin

İlâç bulamadım dilin pasına
 Vefasız dilberin düştüm yasına
 Ecel badesini aşkın tasına
 Durmadan doldurur kara gözlerin

Güllerin ağlatır bülbülün ahı
 Cemalin aratmaz göğdeki mahı
 Dünyaya hükmeden cihangir şahı
 Tahtından indirir kara gözlerin

¹⁸⁶ Turan Dertli, "Koşma", *agm.*, C.5, S.54 (Ocak 1949), s.5.

Dertli der badeyi elinden alsam
 Tutamayup başımı deryaya salsam
 Gelip de kapıda kul köle olsam
 Bilirim öldürür kara gözlerin¹⁸⁷

KOŞMA

Kınaman beni vefalı dostlar
 Eyiye kötüyü seçemez oldum
 Gönül yaralandı cananı ister
 Lokman ilâcını içemez oldum

Har almış gülüntü şeyda bülbülden
 Figan etse talihsiz ne gelir elden
 Ayırdı da felek nazlı yârimden
 Kırıldı kanadım uçamaz oldum

Derdimi söylemen düşman arından
 Gözlerim kan ağlar ah u zarından
 Beni küll eyleyen aşkın nârından
 Alıp da başımı kaçamaz oldum

Dedim bu ellerde bir zaman kalan
 Leylâ'yı ararken Mevlâ'yı bulan
 Aşkın ataşında küll olup yanan
 Keremin kıymetin biçemez oldum

Beni sevenlere her zaman kulum
 Âşıklar sazında çalınan telim
 Dilberden ayrıldım lâl oldu dilim
 Sırrımı kimseye açamaz oldum

Dertli der dertlerim herkese ayan,
 Yok mu bu ellerde derdime uyan?
 Aşkın badesini dilime koyan
 Hayırsız dilberden geçemez oldum.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Dertli, "Koşma", agm., C.5, S.55 (Mart 1949), s.26.

¹⁸⁸ Dertli, "Koşma", agm., C.5, S.56 (Mayıs 1949), s.7.

KOŞMA

Allah'a dua et, şükret gününe.
Sakın bu sözlümden sapayım deme.
Peygamberi hak bil, inan dinine
Dünya nimetine tapayım deme.

Besmele çekerek başla işine.
Haram karıştırma helâl aşına.
Tutulursan eğer yoksul kışına
Namert ellerine bakayım deme.

Özünü hakka ver, dönme yolundan.
Aç öl de şikâyet etme hâlinden.
Sim ü zere tapan kâfir elinden
Bir lokmacık ekmek kapayım deme.

Dünyaya gelişin anadan üryan.
Seni halk eyleyen Tanrı'ya inan.
Yetim hakkı yiyip ahrette yanan.
Hainler elinden tutayım deme.

Bu dünya fanidir, tez gelir geçer.
Her an için Ezrail kefenin biçer.
Allah eyi kulu ahrette seçer.
İmanımı paraya satayım deme.

Dertli, şimdi söyler hakkın dilinden.
Şikâyeti yoktur kendi hâlinden.
Seni derde salan dilber elinden
Ecel badesini yutayım deme.¹⁸⁹

¹⁸⁹ Dertli, "Koşma (Nasihat)", agm., C.5, S.57, s.11.

KOŞMA

Kış geçip de bahar günü gelince
 Karlı sular destileri delince
 Âşık olan sevdiğini bulunca
 Bu dağlara çıkan yârim sürmeli.
 İnce belden Osman sıkı sarmalı.

Yeşil otlar gelindeki tel gibi
 Dut yaprağı nazlı yârin el gibi
 Gül fidanı sevdiğimin bel gibi
 Bu dağlara çıkan yârim sürmeli.
 İnce belden Osman sıkı sarmalı.

Bahardaki otun şahı yoncadır.
 On beşinde kızın göğsü goncadır.
 Güzelin kıymeti er doğuncadır.
 Bu dağlara çıkan yârim sürmeli.
 İnce belden Osman sıkı sarmalı.

Bahar günü yâr omuzu sallanır.
 Siyah gözün altı yer yer allanır.
 Yâr koynunda gül memeler ballanır.
 Bu dağlara çıkan yârim sürmeli.
 İnce belden Osman sıkı sarmalı.

Bağır, aman Dumanoğlan'ım bağır.
 Dertli gönle dağlar, ovalar sağır.
 Sev güzeli, sevilmeyen kız soğur.
 Bu dağlara çıkan yârim sürmeli.
 İnce belden Osman sıkı sarmalı.¹⁹⁰

¹⁹⁰ Dumanoğlan, "Koşma", agm., C.4, S.38 (Şubat 1946), s.1.

3003. Semaîler

Kaynaklarda dört semaî tespit edilmiştir. “Semaî şekil olarak koşmaya benzer. Kafiye düzeni ayımdır; yalnız aralarındaki ayırım dizelerinin hece sayısı bakımındandır. Semaî hece ölçüsünün sekizli kalıbıyla yazılır. Ya 4+4 duraklı ya da duraksız olur. Dörtlük sayısı 3 ilâ 5 arasında değişir. Dörtlük sayısı beşten artık semaîler de vardır.

Semaîlerde daha çok sevgi, doğa, güzellik gibi konular işlenir. Koşmaya göre, daha canlı ve kıvrak bir üslûbu vardır. Semaîlerin de kendine özgü bir ezgisi vardır ve bu ezgiyle okunurlar.”¹⁹¹

OLUR MU?

Yine dumanlandı dağlar,
Birden bahar yaz olur mu?
Göz yaşından sular çağlar.
Deli gönül şâz olur mu?

Haset ile komşu olma;
Yıkılıp düşene gülme!
Muhannetin malın alma;
Onda güler yüz olur mu?...

Yeme şunun, bunun hakkın
Alır senden irak, yakın
Münafiktan kendin sakın
Müfrit ile söz olur mu?

Farı indi gönül farı.
Sağlık şu dünyanın varı.
Neyleyim vefasız yârı
Onda şifa naz olur mu?

¹⁹¹ Dilçin, age., s.334.

Derviş Osman çare bulmaz.
 Harâmın binası olmaz.
 Yıkılup da düşen gülmez.
 Ağustosta buz olur mu?¹⁹²

GÖRDÜM

Kadir Mevlâ'm hob yaratmış
 Mah cemalin yüzün gördüm
 Var mı bunda mekân tutmuş
 Aharını viran gördüm...

Uyarlar nefsi emmare
 Yolundan kılar âvare
 Seni atmak ister nâre
 O düşmanın şirin gördüm.

Âşığın hâlinden bilmez
 Müjde candan ayrılmaz
 Aksa deryalar sönmez
 Ben bu aşkı narin gördüm.

Seherden başla duaya
 Ahûzarın ersin semaya
 Gül yüzü de benzer aya
 Ferhat gibi Şirin gördüm.

Derviş Osman et niyazı
 Sürer dergâhına yüzü
 Dâim haktan diler bizi;
 Ah çekiyor zari gördüm.¹⁹³

¹⁹² Salim Süha Gökşan, "Madazılı Âşık Osman", agm., C.1, S.16 (Mayıs 1937), s.15.

¹⁹³ Gökşan, agm., s.15.

SEMAÎ

Bel ki bizde tath dil var
 Şeker, şerbet, balımız yok.
 Gelmez bize nazlı dostlar
 İskemlemiz, halımız yok.

Kapumuzda buyur eden
 Dostlarımın sözün güden
 Evimizde hizmet eden
 Bize uygun yerimiz yok.

Hanem kötü, yapısıyla
 Kırık tahta kapısıyla
 Bu ellerde tapusuyla
 Konağımız, yalımız yok.

Kırk yılda bir gelen olsa
 Hâlim hatırımı sorsa.
 Bir gececik mihman kalsa
 Ayva, yemiş, narımız yok.

Gönül gurbet elde hasta.
 Sağlık diler eşe dosta.
 Düşmanlardan sitem görse
 Dayanacak hâlimiz yok.

Dertli der "Dostlara kuluz.
 Şeyda bülbüllerde diliz.
 Bahçemizde açan gültüz
 Goncamızda harımız yok"¹⁹⁴

¹⁹⁴ Turan Dertli, "Semaî", *agm.*, C.5, S.57 (Ağustos 1949), s.10.

SEMAİ

Yürtü, soğuk pınarlardan
 İçelim Fatma, içelim.
 Kırılarda bir çift gül gibi
 Açalım Fatma, açalım.

Sevda gelmiş bir başa
 İmrenen olur bu işe.
 Gittiğimiz yere neşe
 Saçalım Fatma, saçalım.

Hulyalar durmaz yerinde,
 Tükenir günün birinde.
 Biz saadet göklerinde
 Uçalım Fatma, uçalım.

Aşalım yeşil belleri
 Dinleyelim hoş dilleri.
 Biz, bize dost hayalleri
 Seçelim Fatma, seçelim.

Bıkan olsa da canından
 Kaçılmaz gün önünden.
 Kötü şeylerin yanından
 Kaçalım Fatma, kaçalım.¹⁹⁵

3004. Türküler**ERCIYAŞ¹⁹⁶**

Evel baharda yaz ayları doğunca,
 Akar, karlı buzlu selin Erciyaş
 Lâle, sünbül, mor menekşe açılır;
 Kokar burcu burcu gülün Erciyaş...

¹⁹⁵ Halis Topçu, "Semaî", agm., C.5, S.58 (Aralık 1949), s.7.

¹⁹⁶ Salim Süha Göksan, "Madazılı Âşık Osman", agm., C.1, S.16, s.12.

Hiç gitmiyor kuyağından dumanın,
Nergise karışmış da yeşil çemenin,
Vakti gelüp yaylayacak zamanın.
Çekilüp geliyor ilin Erciyaş...

Ağustosta pere karın belinir.
Güzellerin nazlı nazlı salınır.
Kimya dedikleri sende bulunur;
Ne hoş serin eser yelin Erciyaş...

Erciyaş dersem Kaf dağının boyu,
Ab-ı hayât olmuş akıyor suyu.
Sana da dokunur mansırın payı
Savrulur havaya küllün Erciyaş...

Derviş Osman der ki gönül yorulmaz.
Aşkı, sevdası baştan ayrılmaz.
Güz gelince hiç semtine varılmaz.
Yamandır "Tekir" in "Bel" in Erciyaş...¹⁹⁷

Kemençe Türküleri

1

Gireson kayıkları hep geliyor kârından,
Vuruldum ölüyorum kız senin efkârından...

Dereler buz bağladı, avcılar iz bağladı
Beni bir gelin vurdu, yaramı kız bağladı...

Tabancamın ucunda fermana bak fermana,
Göremedim boyunu, kız gelsene harmana...

Yaylanın çemeninde kuzu güderim kuzu,
Tam buldun zamanını sallan gâvurun kızı...

¹⁹⁷ Gökşan, bu türküyü 1934 yılında Kayseri'nin Everek (Develi) ilçesine bağlı Madazı köyünde Molla Ali oğlu Durmuş'tan derlediğini; şairin bu şiirinden başka yedi sekiz şiirini daha derleyebildiğini belirtir.

Kemençemin yayına süreceğim reçine
Yaz gelende sevdiğim benzersin güvercine...¹⁹⁸

2

Kuyu başında bakır,	Kiraz dalı eğmeli,
Fatma'nın gözü çakır...	Kirazını yimeli.
Fatma hasta diyorlar;	Komşu kızı var iken
Ağlarım şakır şakır...	Kime boyun eğmeli...

Yaylanın çemeninde	Başında kara başlık,
Kuzum yok ki yayıla,	Türkü söyle gardaşlık...
Gel bari konuşalım;	Güzel bacım var ise
Baban yok ki darıla.	Veririm sana harçlık.

Hey Gireson Bulancak,
Bu iş nasıl olacak?...
İkimizin günahı
Babandan sorulacak...¹⁹⁹

3

Kır ata vurdum kolan,	Duman dağa yukarı
Bulan dereeler bulan.	Girdi taşın altına
Kız ben seni alacaktım	Kız yastığın yok ise
Kör olsun sebep olan.	Kolun başın altına.

Derin derin göllerin	Ha bu akan dereler
Dibi serin olur mu?	Gözlerimin yaşıdır...
Yenge senin kızından	Sevüp sevüp ayrılmak
Güzel gelin olur mu?	Ölümün gardaşdır... ²⁰⁰

Kaynaklarda "kemençe türküsü" olarak verilmiş olan yukarıdaki metinlerin aslında mâni türüne giren örnekler oldukları açıkça görülebilir. Aynı konuda söylenmiş veya

¹⁹⁸ Göksan, "Kemençe Türküleri", *agm.*, C.2, S.17 (1 Şubat 1940), s.31.

¹⁹⁹ Göksan, *agm.*, s.32.

²⁰⁰ Göksan, "Kemençe Türküleri", *agm.*, C.2, S.18 (1 Mart 1940), s.35. (Göksan, bu türküyü Görele'de bir düğünde derlediğini kaydeder.)

birbiriyle az çok ilgili mânilerin belirli bir ezgi eşliğinde bir araya getirilerek türkü formunda okunması bölgede çok yaygın rastlanan bir durumdur. Yukarıdaki üç kemeçe türküstü, Cem Dilçin'in Örneklerle Türk Şiir Bilgisi adlı eserinde türküleri yapılarına göre tasnif ederken kullandığı "Mâni dörtlükleriyle kurulan kavuştaksız türküler"²⁰¹ sınıfına dâhil edilebilir.

3005. Destanlar

30050. Ispartalı Seyrânî'nin Seyahat Destanı

Hayatı hakkında kat'î bir şey bilinmeyen ve hiçbir yerde tetkik konusu olarak ele alınmış bulunan Ispartalı Seyrânî'yi Evrekli Seyrânî'den (1222-1283) ayrı mütalaa etmek lâzımdır.

Eski Ispartalı milletvekili Süleyman Sami Yüci'nin bir mektubunda: "Seyrânî'yi bundan 48 yıl önce Isparta tarihini yazmaya başladığım zaman ben de aradım. Kendisinin Karaağaç mahallesi ahalisinden rençper ve bazan berber sınıfından, tabiatında şairlik bulunan bir kimse olduğunu ve Tanzimat-ı Hayriye'nin vilâyetimizde tatlibine başladığı bir asıra yakın zaman evvel yazda, kışta Isparta'ya uğrayan saz şairleriyle görüşerek bazı sohbet meclislerine iştirak ettiği bildirilmektedir."

Bu hâle göre Seyrânî'nin tam Ispartalı olmaktan ziyade Isparta'da uzun müddet bulunduğu anlaşılakta olan şairin destan seyahatnamesinin Karadeniz'e ait bölümünü aynen alıyoruz. Bu destanın son kısmında sözü edilen Karaağaç kazası eşrafından Hacı Raşit Efendi'ye dair Bursalı Tahir'in Osmanlı müellifleri eserinde 1251 yılı kaydına rastlanılmaktadır. Bundan Ispartalı Seyrânî'nin Evrekli Mehmet Seyrânî ile aynı yıllarda yaşadığı neticesine varılmaktadır.

Mezkur seyahatnamesinin bizim için en orijinal olan tarafı Gireson kaynaklarına ait fındık konusunun hiçbir eserde aydınlık olarak izine rastlanılmadığı hâlde halk şairi

²⁰¹ Dilçin, age., s.296.

Seyrânî'nin yüz otuz küsür yıllık bir geçmişe sahip bulunan seyahatnamesinde ilk defa fındık adının görülmüş olması memnuniyet verici bir durumdur denilebilir.

Gireson fındığını Sokrat'ın şakirdi Ksenofonun (435 – 355) Anabasis'inde “yassı ceviz” olarak görür ve Romalı hatip Lucullus'un M.Ö. 109 – 57 kiraz ağacının ilk olarak Roma'ya buradan naklettiğini okuruz. Buna muvazi olarak Charles Texier Küçük Asya kitabında kiraz ağacının İtalya'ya yine buradan götürüldüğünü yazar. Kim ne derse desin o tarihlerde de bu mahsul yabanî dahi olsa eski bahçelerde yaşadığına göre Gireson'da mevcut bulunduğuna kuvvetle inanabiliriz.²⁰²

Bu destandan bazı güzel parçalar:

21

Piri baba himmet; vardık Havza'ya,
Vezirköprü'süne düştük sefaya!
Hanedanı çalık Mahmut Ağa'ya.
Bir ay hanesinin olduk mihmanı.

22

Samsun yolun andan biz ele aldık,
Ayrılıp hasretlik bahrına daldık,
Yirmi gün orada eğlenip kaldık,
Samsun'dan arzu ettik Trabzon'!

23

Çarşamba'ya vardık var hesabımız,
Beş on gün anda olmuş babımız;
Çamurunda kaldı ayakkabımız!
Görmedim bir yerde öyle ormanı.

24

Samsun, Ünye, Fatsa vezir sancağı;
Mevç urur deryası her seher çağı;
Ordu semti gemiciler yatağı!
Gayet âlâ gördüm Vona limanı.

²⁰² Kemal Peker, “İspartalı Seyrânî'nin Seyahat Destanı ve Giresun Fındığına Dair”, *agm.*, C.3, S.35 (24 Temmuz 1945), s.12-13.

25

Ordu'da eğlendik on saat kadar;
İnsanı hoş amma suyu çok akar;
Yaz gününü serçeyi sıtmalar tutar;
Varanlara vermez aman zamanı.

26

Andan Gireson'a düş olduk yolcu,
FINDIĞI ol yerin ziyade bolca;
Çekilmiş kalesi yüceden yüce.
Arşa doğru çıkmış burcu, eyvanı!

27

Andan binip biz yolumuzu seçtik:
Espiasa²⁰³ bellerin yel gibi geçtik,
Büyük liman Balat suyundan içtik,
Gayet leziz olur ol yerin nani.

28

Gördük Trabzon bir güzel serhat!
Ne güzel şehirdir paytahtı berat;
Valisi bir şatırzâde ağa zat,
Trabzon hanedanı hemşani.

29

Anda meftun gördüm Sultan Velide,
Mekamı var Ahi Evran Veli'de;
Her taraftan çağlar suyu seli de..
Karşı karşıyadır bak Kırım Hanı.

30

Ayasofya'dan gönül neler diler:
Fethetti İslâm'a erenler, pirlere;
Ol tarafı semtine yakındır derler
Abaza, Lazistan, hem Gürcistan'ı.

²⁰³ Espiasa: Espiye.

31

Hattatı çok, Trabzon bizeldir
 Bu rütbe kalesi binayı ezeldir.
 Mahbupları, iskelesi güzeldir,
 Bir yanı bend eyler İran'ı, Turan'ı.

32

Gene tekrar gelip göründü Samsun,
 Çarşamba'dır vezirlerin enderun;
 Etrafi evliya, her yanı uygun...
 Buldu rahmet Süleyman Paşa Han'ı.

33

Samson hoş deryadır, garip eğlenir.
 Karadeniz yalısında dillendir.
 Yedi iklim, dört köşede söylenir,
 Dilde meşhur olmuş Bafra dehanı.

301. Mensur Türler

3010. Fıkralar

Bütün Doğu Karadeniz'de olduğu gibi Giresun'da da fıkra çok yaygın ve canlı yaşayan bir türdür. Çünkü bölge insanının fitratında mizah çok önemli bir yer tutar. Giresun ve çevresinde pek çok fıkra anlatılmaktadır. Giresun fıkraları içinde Keşaplı, Kırıklı, Meliklili, Ekinci ve Gemilerçekeği fıkraları özel bir yere sahiptir.

A. Avni Öneş, Melikli ve Gemilerçekeği fıkralarının önem ve ayrıcalığından Aksu'nun 33. sayısında bahseder ve bunlar hakkında müstakil bir çalışma yayımlayacağını belirtir. Fakat sözü edilen bu çalışma hakkında herhangi bir ize rastlayamadık. Aksu dergisinin değişik sayılarında neşredilmiş 24 fikrayı çalışmamıza dâhil ettik. Giresun Fıkraları ve Diğer Fıkralar olmak üzere iki ana başlık altında topladığımız fıkraları; "*Giresun bölgesinde Yaşamış Şahıslar Etrafında Teşekkül Eden Fıkralar, Bir Topluluğu Temsil Eden Tipler Etrafında Teşekkül Eden Fıkralar, Eş Kahramanlı Fıkralar*" şeklinde tasnif ederek verdik.

30100. Giresun Fıkraları

301000. Giresun Bölgesinde Yaşamış Şahıslar Etrafında Teşekkül Eden Fıkralar

3010000. Arabuloğlu

30 yıl kadar evvel²⁰⁴ Giresun'da Karayılan adında Kırıklı bir katırcı varmış. Ermeni tüccarlarından biri Karahisar'a demir göndermek ister. Bunun katırma yüklenir. İsmi öğrenmek isteyen mal sahibine Karayılan:

- Yaz; Atlageç deresinden Arabuloğlu, der ve çekip katırı gider Karahisar'a.

Gönderdiği malın ne olduğunu uzun zamandır öğrenmeyen Ermeni tüccar Arabuloğlu'nu arayadursun, O demirleri kendi hesabına satıp izini kaybettirir.²⁰⁵

3010001. Deli Emin

Çukurköy'den Deli Emin, sabahleyin elinde girebi dışarı fırlar. Karşısına ilk olarak, kiliseye gitmekte olan Rum papazı çıkar. Deli Emin girebiyi kaldırıp papazın önüne dikilerek:

- Hey bana bak, diye bağırır. Sana bir şey soracağım bilersen kurtuldun, bilmezsen şu girebiyle kelleni uçuracağım. Söyle bakalım; beşte misin, yedide misin; otuzda mısın, kırkta mısın?

Korkudan şaşırıp papazcağız tabii bu laflardan bir şey anlamaz, bocalar dili tutulur, cevap veremez. Bunun üzerine Deli Emin, "Senin katlin vacip oldu." diyerek girebiyi şöyle bir sallar. Papaz hızla kafasını eğdiği için girebi yalnız külâhını uçurur ve derisini bir parça sıyrır. Papaz selâmeti kaçmakta bulur. Ve doğru Gireson'a inerek şikâyette bulunur. Jandarmalar Deli Emin'i yakalayıp mahkemeye getirirler. Hâkim sorar:

- Sen niçin bu adamı öldürmek istedin?

- Çünkü sorduklarıma cevap veremedi, bunun için bu herifin katli vacip oldu.

- Ne sordun da cevap veremedi?

²⁰⁴ Şimdi yaklaşık doksan yıl önce.

²⁰⁵ Ali Avni Öneş, "Giresun Fıkraları", agm., C.3, S.35 (24 Temmuz 1945), s.9.

- Efendim ben ona “Beşte misin, yedide misin yani beş vakit namaz mı kılarırsın, yoksa yedi günde bir kiliseye mi gidersin?” diye; “Otuzda mısın, kırkta mısın? yani otuz gün oruç mu tutarsın, yoksa kırk gün perhiz mi yaparsın?” diye sordum. Bu nâbekâr cevap veremediği için ne Müslüman ne Hıristiyan olduğu anlaşılmıştır. Dünya yüzünde yeri yoktur; katli vacip olmuştur.²⁰⁶

3010002. Deli Yani

1

Bundan 30-40 yıl kadar evvel,²⁰⁷ Giresun’un boş gezer takımından bir Deli Yani varmış. Önceleri hâli vakti yerindeyken talihinin ters dönmesinden servetini kaybederek yarı meczup, yarı dilenci serâzât dolaşır olmuş. Eline birkaç kuruş geçse hemen içkiye verir, şurada burada sızır kalırmış.

Bir gün içkisizlik başına vurur. Fakat kendisine üç beş metelik verecek kimse çıkmaz. Ne yapsın? Sokak sokak sürtüp dururken karşıdan beyaz eşeğiyle Kaptan Yorgi’nin²⁰⁸ gelmekte olduğunu görür. Hemen boylu boyunca yere uzanır. Biraz sonra yaklaşan Belediye Reisi, Deli Yani’ye kenara çekilerek yol vermesini söyler. Fakat o hiç aldırmaz. Kaptan Yorgi birkaç kere tekrar eder. Deli Yani oralı olmaz. Nihayet yavaşça doğrulup:

- Reis efendi, ben bu şehirde ölünce belediye ölümü kaldırmak için ne kadar masraf eder?

Kaptan Yorgi:

- (...) kuruş, diye cevap verir.

Bu sefer Deli Yani:

- Aman, ne olur reis efendi sen o parayı bana şimdiden ver de kafayı doya doya çekeyim. Çünkü ben bu şehirde ölmekten vazgeçtim. Gidip başka bir şehirde öleceğim, der.²⁰⁹

2

Zengin Rumlardan biri kızını evlendirmek istiyor. Fakat vereceği genç, üç yüz altımlık drahomayı az bulduğu için kızı almamaktadır. Bunu işiten Deli Yani hemen adama giderek der ki:

²⁰⁶ Öneş, “Giresun Fıkraları”, agm., C.4, S.41-42, (15 Kasım 1946), s.16.

²⁰⁷ Şimdi yaklaşık yüz yıl önce.

²⁰⁸ Kaptan Yorgi: Giresun’un ilk belediye başkanı.

²⁰⁹ Öneş, “Giresun Fıkraları”, agm., C.3, S.33 (19 Mayıs 1945), s.9.

- Yahu, sen bana üç yüz değil yalnız otuz altın ver, ben karımı da beraber alırım!²¹⁰

3010003. Kadıyoran

Alucralılar, oldukça fazla meyilli bir yamacın orta yerinde, eğik olarak duran bir ağacı kesmeye koyulurlar. Fakat dereye yıkılmaması lâzımdır. Bunun için çare düşündürlerken Mehmet İci²¹¹ der ki:

- Yahu, bizim Kadıyoran'ın²¹² eşeğini bağlıyalım. Hayvanı deh deyip sürersek, dereye yıkılmakta olan ağacı doğrultup yukarı alır.

Bu fikir çok beğenilir. Gidip Kadıyoran'a danışrlar. Kadıyoran üç beş saniye düşüntp "Pekâlâ" diyerek kabul eder. Bunun üzerine, hazırladıkları uzun urganın bir ucunu ağacın tepesine, öbür ucunu hayvanın semerini bağlarlar ve baltalar işlemeye başlar. Derken, hiç umulmayan bir anda, büyük çatırtılarla aşağı doğru devrilmeye başlayan ağaç eşekceğizi havadan sallaya sallaya götürüp karşı yamaca çarparak pestilini çıkarır. Bu acıklı olay karşısında da zavallı Kadıyoran, "Kartal mı oldun ki uçuyorsun, vah uzun kulaklım vah!.." diye ağlayıp dövüntür ve sebep olanlara çıkışırken Mehmet Ağa yaklaşp arkasını sıvazlayak:

- Ağlama ici, ağlama, sıpası büytür de eşek olur! Der.²¹³

3010004. Kadri Bey

Eskiden çingenelele nüfus teskeresi verilmezmiş. Buna rağmen bir çingene genci (Trabzon) Nüfus Müdürlüğüne müracaat ederek bir hüviyet cüzdanı istemiş. Kanuna aykırı olduğu için kendisini atlatmışlar. Fakat herif her gün dairenin eşğini aşındırmaya başlamış. İyice canları sıkılan memurlar dayanamayp artık kesin olarak kovmuşlar. Bundan da yılmayan genç, meşhur Vali Kadri Beye bir istida vererek meseleyi anlatmış. Kadri Bey de başından savmak istemişse de bakmış herifte o surat yok, istidasının altına şunları yazarak nüfus dairesine havale etmiş:

²¹⁰ Öneş, agm, S.33, s.9.

²¹¹ İci: Ağa, bey.

²¹² Kadıyoran: Alucralıların akıl hocası olan bir zat.

²¹³ Öneş, agm., S.33, s.8.

“Çingeneler arsız olur
Eli yüzü nursuz olur
En iyisi hırsız olur
Verin bir nüfus kâğıdı da çekip gitsin.”²¹⁴

3010005. Kel İmam

Vaktiyle Keşap'ta “Kel İmam” namıyla maruf, açık göz, hilebaz, hinoğluhin bir imam varmış. Bir gün caminin kandilleri için alınan kocaman fitili cebine indirip Giresun'a gelmek üzere kayığa biner. Deniz güzeldir. Yelken de uygun bir gün doğusuyla tamamen dolunca, tekne yağ gibi kaymaya başlar. Dürmenin yekesi elinde keyifli kış üstüne uzanan kaykıcı, bu gidişi tarif için -kayığı kastederek- imama hitaben:

- “Aldı fitili kel imam.” diye söylenir.

Beriki sararır, kızarır, morarır ve birdenbire aşırıldığı fitili çıkarıp; “Ulan, aldım sa yemedim e!..” diyerek denize fırlatır.²¹⁵

3010006. Külünk Mehmet

Vaktiyle Bulancak'ın Kızilev köyünde Külünk Mehmet adında bir adam varmış. Karısı hakkında çeşitli dedikodular yapılır, geceleri evine girip çıkanlar olduğu söylenirmiş. Külünk Mehmet köye kolcu (bekçi) yapılır. Köyün, Avcı namında bir de meşhur tekerlemecisi vardır. Bir gün hep birlikte kahvede otururlarken.

- Yahu, şu bizim Külünk Mehmet için de bir şeyler söyle! Derler.

Avcı, göz ucuyla şöyle bir bakarak başlar ve:

“Külünk Mehmet bizim köyün kolcusu
Hiç tükenmez Kızilev'in yolcusu
Bir gece kol bekler, bir gece yol bekler
Kendi hanesini zor bekler.” der.²¹⁶

²¹⁴ Öneş, “Diğer Fıkralar”, agm., C.3, S.36 (26 Eylül 1945), s.10.

²¹⁵ Öneş, agm., S.33, s.7.

²¹⁶ Öneş, agm., S.35, s.8.

3010007. Mıgır Amet

Üç arkadaş geceleyin bir mezarlığın yanından geçerken içlerinden birisi “Ötülere selâm vermek sevaptır.” diye başını döndürüp mezarlığa seslenir.

- Esselâmunaleyküm ya ehli kubur!

Bu anda beklenmedik bir şey olur. Mezardan cevap gelir.

- Ve aleyküm selâm ya ehli dünya!

Neye uğradığını şaşırان üç arkadaş korkudan yere yıkılmak üzereyken birdenbire bacaklarına kuvvet gelir, arkalarına bakmadan koşmaya başlar ve kendilerini ilerdeki kahveye kadar atarlar. Başlarına geleni kekeleye kekeleye güç belâ anlatırlar. Bu vak’adan sonra artık kimse geceleyin mezarlığın önünden geçmeye cesaret edemez. Her yerde bu mezardan gelen cevaptan bahsedilmektedir. Mıgır Amet olduğu yerde kıs kıs gülmeye başlar. Diğerleri hayretle bakarlar. Amet dayanamaz.

- “Hâlinize gültüyorum.” der. Çünkü o akşam mezarlıkta cevap veren bendim. Kız oynatacaktık da arkadaşları bekliyordum.²¹⁷

3010008. Molla İsmail

Vaktiyle Giresun’un Kırık köyünden Emanet isimli bir Rum gencine çok şiddetli bir baş ağrısı ekleşir. Çeşit çeşit ilaçlar ve papazlara okutup üfletmeler hiç fayda vermez. Aksine ağrı başladı mı günlerce haftalarca sürer. Ne yapacağını şaşırان Emanet bir de hocalara müracaat etmeyi tasarlar. Muskalarının tesirliğiyle ün almış Molla İsmail namındaki üfürükçüye giderek bir muska ister. Molla ilkin “Yahu gâvura muska geçer mi?” diyerek başından savmaya çalışılırsa da berikinin yalvardığını görünce ve işin ucunda iki mecdiye olduğunu anlayınca istediği muskayı yazıp vererek bunu fesinin ortasına dikmesinin tembih eder.

Muska derhâl tesirini gösterir. Emanetin başı on sene, yirmi sene ağrımaz. Nihayet herif, “Bu kadar tesirli muskada acaba neler yazılı?” diye merak ederek başka bir mollaya okutmaya götürür. Molla, muskayı açıp içindeki kâğıda göz atınca katıla katıla şu satırları okur:

²¹⁷ Öneş, agm., S.41, s.17.

“Kara katırım sağrısı,
Gitmesin başının ağrısı.
Bu yıl bu yeter,
Yeniye daha beter.”²¹⁸

3010009. Veli Dayı

Birinci Cihan Harbi sırasında Veli Dayımın kahvesi çarıklı kurmayların umumî karargâhı olmuştur. Mahallenin ihtiyarları ve işsiz güçsüz takımı büyük mangalın başına toplanarak cephelerde yapılan hareketleri tenkit eder; küllün üzerinde maşayla yollar çizerek:

- Efendim, bu paşalar bir iş beceremiyor. Kanala asıl şuradan hücumla geçmek lâzımdır. Sarıkamış’a şu yönden yürütmek icap ediyordu. Çanakkale’de her işten önce bu tepeyi tutmalı... diye fikir beyan eder, münakaşa yaparlar.

Durmadan karıştırılan mangalda az zaman sonra kıvılcım bile bulunmaz hâle gelir. Mangalı boyuna doldurmak zorunda kalan Veli Dayı da harp darp nedir bilmeden atıp tutan bu kuru lâfçılara pek içerler. Sonunda dayanamayarak bir oyun oynamak ister. Küllün altına yarılmamış iri kestaneler yerleştirir. Bundan habersiz olan çarıklı kurmaylar gene küller üzerinde hayalî ordular yürütmeye, hücumlar yapmaya başlayınca birdenbire şiddetli ve devamlı bir yayılım ateşiyle karşılaşılır.

Havaya fırlayan küller ve kor parçaları arasında sırt üstü yere devrilirler. Neden sonra içlerinden birisi yavaşça başını kaldırıp “Geçti mi, geçti mi ?” diye sormak cesaretini gösterince öteden keyiften ağzı kulaklarına varan Veli Dayı upuzun yatanların baş ucuna gelerek:

- Bire tabansızlar sizi... Püf demeden yere yıkılacak kadar ödleğ olduğunuz hâlde şuradan hücum etmeli, buradan yürümeli diye lâf yarıştırsınız. Şimdi anlayın bakalım muharebe nasıl olmuştur! Der.²¹⁹

²¹⁸ Öneş, agm., S.33, s.8.

²¹⁹ Öneş, agm., S.36, s.9.

301001. Bir Topluluğu Temsil Eden Tipler Etrafında Teşekkül Eden Fıkralar

3010010. Bakkal

25-30 yıl kadar önce,²²⁰ Giresun'un hacı hoca geçinenlerinden biri dükkânında rakı satmaya başlar. Bunu gören ahbabları

- "Yahu sen Müslüman adamsın içki satmak sana yakışır mı? Hem ayıp, hem günahtır. Bırak o işi gâvurlar yapsın." derler.

O, hiç istifini bozmadan dükkânda çalışan kendi öz oğlunu göstererek.

- "Yok be birader, ben değil; bizim çırak Manuk satıyor." cevabının verir.²²¹

3010011. Bayındırlı

Bulancağ'ta bir Bayındır köyü vardır. Eskiden bu köyün halkı arasında eli uzunlar oldukça fazlaymış. Bir gün iki yabancının yolu buraya düşer. Bir eve misafir olup geceyi geçirirler. Fakat sabahleyin kalkınca ne görsünler, çarıkları sırta kadem basmış! Ev sahibine sorarlar. Herif, öbür bölmedeki²²² buzağıyı göstererek:

- "Ne yapalım arkadaş, dana yedi!" diye boynunu büker.

Berikiler de oldukça pişkin. Meseleyi anlarlar. Hiçbir şey söylemeden, yatarken bile yanlarından ayırmadıkları heybelerinden birer yenisini alıp ayaklarına geçirirlerken yaşlıca olanı:

"Ah Bayındır, Bayındır,
Adamları hayındır²²³
Dana çarık yemeze ya,
Bu bize bir oyundur." der, çıkıp giderler.²²⁴

3010012. Cerre Çıkan Hoca

Vaktiyle hocanın biri cerre çıkar.²²⁵ İlk uğradığı köyde ağanın evine konuk olur. Akşam kabak yemeği getirirler. Hoca:

²²⁰ Şimdi yaklaşık 85- 90 yıl kadar önce.

²²¹ Öneş, agm., S.35, s.9.

²²² Bölme: Evin yanına kendinden bölünerek ayrılmış küçük oda, ahır veya odunluk.

²²³ Hayın: Merhametsiz, hain.

²²⁴ Öneş, agm., S.33, s.7.

- “Efendim bu taam cennet taamıdır.” diye kabağı övmeye başlar.

Hoca kabağı çok sevdi diye ertesi sabah gene kabak. Artık hocanın önüne kabaktan başka bir yemek çıkmaz. Sabrı tükenen sarıklı:

- “Yahu cennet taamı dedikse hepsini dünyada yiyip bitirmek gerekmez ya! Biraz da cennete kalsın, orada ne yiyeceğiz?” der.²²⁶

3010013. Katırcı Hoca

Sinan isimli biri ölü; fakat köyle cenazeyi yıkayıp kaldırmak için imam yoktur. Ne yapsınlar! Bu sırada karşıdan bir katırcının gelmekte olduğunu görürler. “Tamam bulduk!” diyerek gidip adamcağızı yakalar ve kendisine imamlık yapmasını söylerler. Kabul etmeyince zorlarlar. Gene olmayınca piştovları çekip tehdit ederler. Katırcı kurtulamayacağını anlayınca “Başa gelen çekilir.” diyerek boyun eğer. Ölüyü yıkar, namazını kıldırır ve mezara koyar. Bu hizmete karşılık kendisine otuz akçe sunarlar. Sıra telkin vermeye²²⁷ gelince katırcı şöyle bir düşündükten sonra söylemeye başlar:

- Eeey Sinan,
Aç da gözünü inan!
Ben aldım otuzu,
Sen ye ahirette topuzu!²²⁸

3010014. Kırıklı

Kırk yaşına kadar deniz görmemiş bir Kırıklı Gireson’a gelir. Keşap’a gitmek için bir kayığa biner. Deniz biraz kalaşlıdır. Kayık dalgacıklar üzerinde inip çıkmaya başlayınca zavallının içi bulanır.

- Aman içi beni düz yoldan götür, diye yalvarır durur.²²⁹

²²⁵ Cerre çıkmak: Medrese talebelerinin üç aylarda halkı dinî yönden aydınlatmak için köylere gitmeleri; imamlık ve müezzinelik yapmaları

²²⁶ Öneş, agm., S.36, s.11.

²²⁷ Telkin: Bir ölü kabrine defnedildikten sonra mezarı başında bir din görevlisinin söylediği dinî sözler.

²²⁸ Öneş, agm., S.36, s.9.

²²⁹ Öneş, agm., S.35, s.9.

3010015. Pazarcı

Köylünün biri pazara gayet iyi cinsten üzüm getirir. Fakat salkımlar oldukça gösterişsiz ve taneler biraz renksizdir. Adamcağızın malını o kadar dil dökerek methetmesine, görünüşe aldanmayıp üzümün nefisliğine inanmaları lâzım geldiğini anlatmasına rağmen bir türlü alıcı çıkmaz. Köylü dayı nihayet şöylece bağırmaya başlar:

-Acı üzüm, acı üzüm, acı üzüm gel!

Herkes hayretle bakar. “Yahu insan malını bu şekilde mi metheder, bakalım nasıl şeymiş şu acı üzüm!” diyerek üzümünün başına toplanırlar. Meraklarını gidermek için ağzlarına birer tane atınca acılık şöyle dursun bunun gayet hoş, lezzetli bir üzüm olduğunu anlarlar. Böylece gelen bir okka alır giden iki derken yarım saatte küfede bir şey kalmaz.²³⁰

301002. Eş Kahramanlı Fıkralar

3010020. İşçi- Patron

Ayvasıl'da iki dülger bir ev tamirinde çalışmaktadır. Ev sahibi her öğünde yemek olarak pek âlâ cinsinden bir çanak pekmez gönderir. Gene bir yemek vakti küçük kız çocuğu pekmezi getirince usta, arkadaşına “Yahu bu ev sahibi ne iyi adam, bize boyuna pekmez gönderiyor.” der.

Bunun üzerine çocukcağız masumca:

- “Ama biz yemiyoruz ki... Çünkü içine sıçan düştü!” diye söylenir.

Ne olduğunu şaşırان usta “Vay namussuz!” diye çanağı hiddetle yere vurup parçalar.

Bu sefer kızcağız ağlamaya başlar ve:

- “Aman ustam ne yaptın biz onunla köpeğe yal veriyorduk.” der.²³¹

3010021. Koca ile Karıları

Birden fazla kadınla evlenmenin caiz olduğu devirde köylünün biri çalıştırmak maksadıyla dört kadın almış. Bunların her birine öbürlerinden habersiz olarak birer mavi boncuk vermiş ve “En çok seni sevdiğim için bunu veriyorum, sakın ötekilere söyleme!”

²³⁰ Öneş, agm., S.36, s.10.

²³¹ Öneş, agm., S.35, s.8.

demiş. Artık tarlada çalışırken biraz gevşeme başlayınca köylü “Haydi mavi boncuklum, göreyim seni!” dedi mi kadınların dördü de canla başla kazma sallamaya başlamış.²³²

30101. Diğer Fıkralar

301010. Benzetememiş de

Adamın biri kahvede oturan kelli felli bir zata yaklaşarak “Zatıâliniz Mehmet Beysiniz değil mi?” diye sorar. Adam “Hayır efendim.” cevabını verince diğeri ekler:

- Ya! Onun için benzemiyorsunuz demek ki!²³³

301011. Bir Don

Geceleyin bağında gürültü işiten bir bahçıvan merakla gelerek çitin arkasından bakar. Ne görsün; on kadar eşkıya... Birbirlerine “Kim gelirse keser biçeriz” diye kahramanlık satıyorlar. İçlerinden yalnız birisinin bunlara iştirak etmediğini görür. Kurnaz bahçıvan hemen köye dönerek bir sürü çoluk çocuk toplar gelir. Bahçenin etrafında bir yaygaradır başlar. Jandarmalar bastı, diye eşkıyanın hepsi bir tarafa kaçar. Bahçıvan hemen bahçesine dalarak o yere gelir. Bakar ki bir o ses çıkarmayan adam kalmış. Ona hitaben: “Aferin, ben onları tecrübe etmiştim. Sen kaçmadın. Dile benden dileğini!” der. Hâlâ yerinden kımldamayan adam cevap verir:

-Bir don.²³⁴

301012. Bunu Sayma

Nasrettin Hoca ile karısı bir gece misafirlikten döntüyorlarmış. Bakmışlar ki evde hırsızlar var. Hoca karısına dönerek “Şimdi ben yukarıya çıkacağım, onları birer birer merdivenden atarım. Sen say!” demiş.

Hoca hemen yukarı çıkar. Üst katta bir gürültüdür başlar. Derken merdivenlerden birisi yuvarlanarak düşer. Karısı mağrur bir sesle: “Bu bir!” der.

Hoca hemen doğrularak:

²³² Öneş, agm., S.36, s.11.

²³³ ?, “Fıkralar”, agm., C.1, S.3-6 (Mart 1934), s.49.

²³⁴ ?, “Fıkralar”, agm., S.3-6, s.49.

-Bunu sayma, bu benim! Der.²³⁵

301013. Lisan Bilmenin Faydası

Beş on kişi bir kayığa binerler. Yolda giderken kayıkçıya sorarlar:

- Sen Fransızca bilir misin?
- Hayır.
- Rusça?
- Hayır!
- İngilizce?
- Hayır!

Hep bir ağızdan kayıkçıya “Öyleyse sen yarı ölü bir adamsın.” derler. Biraz engine açıldıklarında bu defa kayıkçı onlara “Siz yüzme bilir misiniz?” diye sorar. Yolcular “Hayır.” cevabını verince kayıkçı:

- “Siz hepten ölüsünüz!” der ve kayığı ters çevirir.²³⁶

301014. Niçin Geçmezmiş

Bir imtihanda şoföre sorarlar:

- Soldan gitmek yasak, sağda ise mâni var; fakat arabanda beş dakikaya kadar hastahaneye yetişecek hasta bir müşteri var. Ne yaparsın? Soldan gitmenin yasak olduğunu aklına koyan genç şoför:

- Sağdan giderim efendim.
- Fakat mâni var!
- Mâninin kalkmasını beklerim.
- Lâkin hasta ölecek!

Müşkül durumda kalan genç şoför ne yapsın! Yukarı tükürse bıyık, aşağı tükürse sakal. Ter kan içinde kalır. “Ne olursa olsun.” diyerek cevap verir:

- Daha doğrusu, burada geçmem; ama orada geçerim efendim.²³⁷

²³⁵ ?,”Fıkralar”, agm., S.3-6, s.50.

²³⁶ ?,”Fıkralar”, agm., S.3-6, s.49.

²³⁷ ?,”Fıkralar”, agm., S.3-6, s.50.

311. Efsaneler

30110. Evliyalarla İlgili Efsaneler

301100. Şeyh Keramettin Hazretleri-1²³⁸

Rivayete göre Şeyh Keramettin üç veya dört kardeşi ile Horasan taraflarından veya Semerkant'tan hicret etmişler ve Giresun civarındaki bir köyde yurt tutmuşlar. Fakat önce hangi köyü merkez edindikleri malûm değildir. Bunlar mazanne-i kirâmdan²³⁹ imişler. Köylere dağılıp halkı İslâm dini ile dinleştirmek için vaaz ve nasihatte bulunurlar ve bazı keramet alâmetleri gösterirlermiş. Bunları çekemeyenler, zamanın padişahına nasılsa şikâyet etmişler. (Cengiz Gökşen, Giresun Efsaneleri adlı çalışmasında bu padişahın Fatih Sultan Mehmet olduğunu, Şeyh Keramettin'in Seyyid Vakkas Hazretleri'nin müritlerinden biri ve Giresun bölgesinin idarecisi olduğunu, aşağıda bahsedilen İstanbul saray macerasından sonra Şeyh Keramettin'i Giresun'da görenlerin onun ne zaman İstanbul'a gidip geldiğine şaşırıklarını belirtir.²⁴⁰) Padişah, bunları İstanbul'a davet etmiş. Bunlar padişahın huzuruna girerken birinci şeyh, önündeki halıya basmayarak ayağıyla kıvrıp kaldırmış ileri öyle geçmişler. Padişah bunlara oturmalarını emretmiş. Mindere oturmayıp yere oturmuşlar; yemek sofrasında yemek yememişler. Padişah, bu hareketlerin sebebini sorunca birincisi şu cevabı vermiş:

- Padişahım, sizin buraya serdirdiğiniz şu halılar cebr ile malları, davarları ellerinden alınmış biçarelerin gözyaşları ile işlenmiştir; bunlarda nice masumun hakkı vardır.

Padişah bunu hayretle dinledikten sonra "Niçin o minderlere oturmamız?" diye ikinciye sormuş. İkinci şeyh cevap vermiş:

- O minderlerin üzerindeki kadifeler ve ibrişimler devletinize muhtesipler zoru ile alınan ve mucibinden fazla tarh olunan paralarla tedarik edilmiştir.

Üçüncüye niçin yemek yemedikleri sorulduğunda cevabı şöyle olmuş:

- Padişahım, niçin taaccüp buyuruyorsunuz? Bunda tüyü bitmemiş yetimlerle kocası şehit olmuş asker ailelerinin ve tahsildar zoruna güçlü yetmeyip yatağını yorganını

²³⁸ R. Korkut Ögütçü, "Boztekke Köyü", agm., C.3, S.27 (Şubat 1940), s.8-9.

²³⁹ Mazanne-i kirâm: Ermiş sanılanlardan.

²⁴⁰ Cengiz Gökşen, Giresun Efsaneleri, Trabzon, 1999, s.55.

hasbetenlillâh satan fukara ve acezenin hakkı vardır. Zultümle kazanılan ekmeğin her bir parçası bir damla kandır.

Bu sırada önlerindeki pilav tepsisinden bir avuç pirinç alarak avuçları içinde sıkınca şıpır şıpır kan damlamaya başlamış. Bu sözleri işiten ve bu vaziyeti gören padişahta ses soluk kesilmiş. Şeyhler kendi heybelerindeki bir ekmeği dörde bölüp paylaşarak yemişler ve sofradan kalkmışlar.

Bu hâl karşısında mebhût kalan padişah bunların keramet sahibi olduklarına inanarak kendilerini affetmiş ve Boztekke'de ikametlerine ruhsat ve ellerine bir berat-ı hümayun vererek avdetlerine müsaade etmiş. Bu şeyhler memlekete döntünce devlet ve millete birçok hizmette bulunduktan sonra ölmüşler. Muhit halkı nazarında hürmete lâyük insanlar olduklarından kabirlerinin etrafı çevrilmiş ve üzerleri örtülmüş.

Kayıtlardan anlaşıldığı üzere evlenip zürriyet bırakmamışlardır. Kendilerinden kalan eserlerden tespit edilebilenler Kurtulmuş köyünde, Boztekke'de ve Giresun'da birer cami ile Boztekke'de bir zaviyeden ibarettir.²⁴¹

Gökşen'in Şeyh Keramettin hakkında kaydettiği üç efsane daha vardır. Yukarıda naklettiğimiz bilgileri tamamlaması için onları da buraya alıyoruz:

301101. Şeyh Keramettin Hazretleri- 2

Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslar, Trabzon ve çevresini işgal edince Giresun ve çevresinde yaşayanlar, buraların da işgal edilmesinden korkarak tedirgin olurlar. Şeyh Keramettin Hazretleri türbenin bakımından ve temizliğinden sorumlu hocanın rüyasına girerek, Rusların Harşit nehrinden bu yana geçemeyeceklerini söyler. Nitekim Ruslar Harşit nehrine kadar geldikten sonra Rusya'da ihtilâl olur ve Rus askerleri geri çekilirler.²⁴²

²⁴¹ Ögütçü, agm., S.29 (Haziran 1941), s.9.

²⁴² Gökşen, age., s.99.

301102. Şeyh Keramettin Hazretleri- 3

Giresun ve çevresinde yaşamış evliyalarından olan Şeyh Keramettin Hazretleri'nin türbesi kendi ismiyle anılan, merkeze 6 kilometre uzaklıkta bulunan, köydedir. Hakkında çeşitli menkıbeler anlatılan bu büyük zatın ölümünden yıllar sonra hakkında anlatılan menkıbelerden biri şöyledir:

Boztekke köyünün imamı, bazı sabahları kalkamadığından ezan okuma işini aksatır. Bir gün sabahleyin imam camiye ezan okumaya giderken, aniden karşısına nur yüzlü, ak sakallı bir ihtiyar çıkar. İmam birden karşısında birini görünce ilk önce biraz korkar. Fakat ihtiyarın kendisine güven verici bakışlarını görünce korkmayarak yanına varır. İhtiyar, hocaya zaman zaman sabah ezanlarını aksattığını, bundan sonra aksatmadan tam vaktinde okumasını, aksi takdirde bunun kendisi için iyi netice vermeyeceğini söyler.

Sabah olunca imam sabah namazına giderken gördüklerini cemaatinden birkaç kişiye anlatır. Onlar da bu kişinin caminin yanında türbesi bulunan Şeyh Keramettin Hazretleri olduğunu söyler.²⁴³

301103. Şeyh Keramettin Hazretleri- 4

Boztekke köyünün imamı ve birkaç cemaati sabah namazına dururlar. Tam bu sırada caminin içinde zelzele oluyormuşçasına bir gürültü olur ve ayak sesleri işitilir. Cemaat korkarsa da imam aldırış etmeden namaza devam eder.

Namaz bittikten sonra, cemaat imama namaz sırasındaki gürültünün ne olduğunu sorar. İmam, "Onu karıştırmayın." diyerek net bir cevap vermez.

Bundan sonra halk burada medfun bulunan Şeyh Keramettin Hazretleri'nin ve müritlerinin sabah namazlarını kılmak için camiye geldiklerine inanmaya başlar.²⁴⁴

²⁴³ Gökşen, age., s.100.

²⁴⁴ Gökşen, age., s.100.

30111. Yer ve Sülâle İsimleriyle İlgili Efsaneler

301110. Alınca Tepesi

Eskiden Ayvasıl'a Rumlar hâkimmiş. Çamuralioğulları denilen kahraman bir zümre Ayvasıl'ı zapt ettikten sonra Boztekke sahili yolu ile Giresun kalesine hücum etmişler. Bu sırada askerlerden biri komutanına bugün Alınca tepesi olarak bilinen tepeyi kastederek "Şu tepeyi alınca bu kaleye -şehre- giresin" demiş. Tepe aşılarak önündeki düzlükte epeyce muharebe edilmiş sonunda Çıtlakkale içinden geçilip Giresun kalesi elde edilmiş. Bugün o tepenin ismi "Alınca" ve şehrin ismi ise "Giresun"dur. Şimdi Tayyaredüzü diye adlandırılan büyük savaşın yapıldığı bu düzlüğe "Gaziler Düzü" de denir.²⁴⁵

301111. Deli Osman

Akyoma köyünde yaşayan "Deliosmanoğulları"nın ecdadı olan Osman isimli zat, bir oda yaptırmış. Herkesin burada yemek yemesini istiyormuş. Buna rağmen kimse de gelip yemek yemezmiş. Bir gün Osman, buraya rağbet etmeyen insanlara bağırıp çağırılmış ve o günden sonra da isminin yanına "deli" ilâve edilmiş.²⁴⁶

301112. Eğlenceoğulları

Bugün Akyoma'da yaşayan "Eğlenceoğulları"nın ecdatlarının çocuğu olmazmış. Bu nedenle evlerinde huzur, neşe yokmuş. Nihayet bir gün bir çocukları dünyaya gelir. Bunun üzerine adam karısına "Bu, bizim eğlencemizdir." der. O tarihten sonra bu ailenin ismi Eğlenceoğulları olarak kalır.²⁴⁷

301113. Kurt Kalesi

Boztekke – Darıköy yolunun doğusunda ve batısında birer kale vardır. Bunlardan batıdaki Kurt kalesi diğeri Mihrap kalesidir. Bundan yaklaşık 400 - 450 yıl evvel bu kalelerden birine adını veren Kurt Bey yahut Kurtoğulları Görele taraflarından buraya göç

²⁴⁵ Ögütçü, "Boztekke Köyü", *agm.*, C.3, S.25 (29 I. Teşrin 1940), s.35.

²⁴⁶ Reyhan, "Köy Tetkikleri, Akyoma", *agm.*, C.1, S.9 (Haziran 1934), s.18.

²⁴⁷ Reyhan, *agm.*, s.18.

etmişler. Boztekke ve civarını haraca bağlamışlar. Devlet bunların hakkından gelmek için Dikmen tepesi ve civarında hüküm süren Çamuralioğullarını tizerlerine salmış. Senelerce dövüşmeler olmuş.

Bu sırada Karaibrahimoğulları da Kaptan Kara İbrahim'in idaresinde güneyden (Kıbrıs'tan olabilir) ticaret maksadıyla Karadeniz sularına girmişler ve Burunucu civarını beğenerek oraya yerleşmişler. Çamuralioğullarıyla uyuşamayarak cidale başlamışlar. Nihayet Karaibrahimoğulları, Kurtoğulları ile ittifak ederek ve bir hile tertip ederek Çamuralioğullarını tamamen keserek o bölgeye hâkim olmuşlar. Geriye kalan iki sülâle iyi ilişkiler kurarak çoğalmışlar.²⁴⁸

3012. Hikâyeler

Aksu dergisinin sekiz sayısında destan türüne örnek metinlere yer verilmiştir. "Büyük Türk Destanı Oğuzlama'dan" başlığı ile verilmiş bu metinler aslında Dede Korkut destanı hikâyelerinden alınmış pasajlardır.

Dede Korkut Hikâyeleri genel olarak Oğuzların düşmanlarına karşı ve kendi içlerinde verdikleri mücadelelerin destanıdır. Hikâyelerin bütününde ortaya konan tablo; aynı devirde, aynı bölgede bir hanın çevresinde belirli bir hanlık düzeni içinde toplanmış bulunan Oğuz beylerini canlandırmaktadır. Başta ise bütün beylerin kendisine bağlı olduğu Bayındır Han bulunmaktadır. Oğuz dilinde yazılmış olan bu hikâyeler, Oğuzların iç ve dış mücadelelerini yansıtır.

Bu hikâyelerin "Oğuzlama" -Oğuzname- diye takdim edilmesi, söz konusu hikâyelerin çoğunda Oğuzların düşmanlarıyla yaptıkları savaşların konu edilmesi hasebiyle büyük Oğuz destanı olan Oğuzname'nin bir epizodu, bir devamı olarak sayılmasından ileri gelmiş olabilir.

Dede Korkut hikâyelerinden alınmış parçalar -dipnot ve açıklamalarıyla- buraya aynen alındı. Açıklamalara dikkat edilirse bu konu ile ilgili çalışmaların ehil bir ekip tarafından yapılmadığı ve ciddî bir incelemeden geçirilmeden yayımlandığı rahatça anlaşılabilir.

²⁴⁸ Ögütçü, agm., S.29 (Haziran 1941), s.9-10.

Çünkü aşağıdaki ilk açıklamada Oğuzlama hakkında “On bin mısra tutmaktadır. Dil Kurumu tarafından yayımlanacaktır.” denilmektedir. Söz konusu açıklamanın yılı 1947’dir. Oysa Selçuklu dönemine kadar Türk tarihini içine alan Oğuzname’nin bir parçası W. Bang ve Reşit Rahmeti Arat tarafından Oğuz Kağan Destanı adıyla 1936 yılında yayımlanmıştı. Sadece bu esere bakılmış olsaydı daha objektif bir bilgi verilebilirdi.

Hikâyelerden alınmış metinlerin -bazılarının- hemen altına orijinal metinlerini verdik. Bu orijinal metinlerden de anlaşılacağı üzere dergide yer verilmiş bu metinler; “Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı”, “Salur Kazan’ı Oğlu Uruz’un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan”, “Salur Kazan’ın Evinin Yağmalandığı Destan”, “Kazan Beyin Oğlu Uruz Beyin Esir Düştüğü Destan”, “Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı”, “Kanlı Koca Oğlu Kan Turah Destanı” ve “Basat’ın Depegöz’ü Öldürdüğü Destan”dan alınmış destan parçacıklarıdır.

30120. Dede Korkut’tan Hikâyeler

301200. Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı’ndan

Oğul, Böyle Olmaklık Gerek

(Dirse Han, kırk soysuz nökeri tarafından zor altında kâfir eline götürülmektedir. Eşi hatun, durumdan oğlu beyi habelerendirir:)

İşittin mi, işittin mi neler oldu?
Sarp kayalar oynamadı, yer doğruldu!
Atan Dirse yoldaşları, kırk densizin
Baskınına uğrıyarak apansızın
Kara çılbr takılıp ak ellerine
Götürüldü zalim kâfir illerine!
Yoldadırlar; kalk yerinden becit doğrul,
Ne yapıp yap, ellerinden kurtar oğul!²⁴⁹

“...Meğer sultanım, Dirse Hanuñ hatunı bunu tuymış. Oğlançuğuna karşı varup şoylamış, görelüm hanum ne şoylamış, aydur: görür- misin ay oğul neler oldı, sarp kayalar oynanmadı yir obrıldı, ilde yağı yoğ-iken senüñ babañuñ üstine yağı geldi, ol kırk

²⁴⁹ Basri Gocul, “Oğuzlama’dan”, *agm.*, C.4, S.47 (Eylül 1947), s.23.

nāmerd babamuñ yoldaşları babanı tutdılar, ağ ellerin ardına bağladılar, kıl sicim ağ boynına takdılar, kendüler atlu babanı yayağ yorıttılar, alubanı kanlu kâfir illerine yöneldiler, hanum oğul kalkubanı yirüñden örü turğul, kırk yigidüñ boyuña alğul, babanı ol kırk namerdden kurtarğul, yori oğul, babanı saña kıydı-y-se sen babanı kıymağul didi... ”²⁵⁰

(Dirse Han’ın bu umulmaz felâkete uğrayışı, tahrikçilik neticesinde, oğlu Boğaç Beyin canına kastetmesi ve fakat dileğine erememesi yüzündendir. Hâl böyle iken, Boğaç Bey haberi aldığı anda son derece teessürlenir. Hemen kara pulat kılıcını kuşanır, ala gözlü yiğitlerini çevresine toplar. Yola girer. Oğuzeli’nden ayrılacağı sırada anası hatuna karşı söylediği sözler şunlardır:)

A anam! Uyumayıp içmeyi ve yemeyi
Dağlar, çaylar aşayım; gündüz gece demeyi.
Azgın kara koçuma merhamet kılmıyayım!
Yüzü zağlı kılıçlar etimi dilmeyince,
Dahi akar kanımı yenimle silmeyince
Bağrı başlı atamın yolundan kalmıyayım!
“...Han babamuñ katına ben varayım
Ağır hazine bol leşker alayım
Azgun dinlü kâfire ben varayım
Paralanıp kazılık atumdan inmeyinçe
Yiñüm-ile alça kanım silmeyinçe
Kol bud olup yir üstine düşmeyinçe
Yaluñuz oğul yollarından dönmeyeyim
Yaluñuz oğul haberin a Dirse Han digil maña
Kara başum kurban olsun bu gün saña... ”²⁵¹

(Oğuzlama- Oğuzname; millî mitolojimizin Oğuzlara ait kısmını ihtiva eden manzum Türk destanıdır. On bin mısra tutmaktadır. Dil Kurumu tarafından yayınlanacaktır. Yukarıdaki parça Boğaç Bey başlıklı bölümden seçilmiş ve anlaşılmasında güçlük çekilmemesi için nesirleştirilmiştir.)

²⁵⁰ Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı- 1, TDK yayınları 169, Ank., 1997, s.91.

²⁵¹ Ergin, a.g.e., s.87.

301201. Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destandan

Cenk Yolculuğu

(Tutsak edilen ve Toman Kalesi'nde tarif dışı işkencelere katlanmakta olan Alplar başı Salur Kazan Beyin kurtarılması karara bağlanmıştır. Doksan tümenlik kahraman Oğuz ordusu, bu uğurda sınırların ötesinde savaşların en çetinini, en kanlısını verecektir. Çınar dirisi koç yiğitler; gemleri kasık yay boyunlu kişnek atlar arasında, kırmızı sunuşa sunuşa, kolca kopuzlarla çalınan uğurlama şarkılarını dinlemektedirler. Dernek meydanında öylesine bir sevinç havası eser olmuştur ki görüleni örneksiz Türk ozanı Cucu bile kolayca sözliyemez. Güneş, Alp Ertonga'nın kızı kadar güzel güneş, son ışıklarını pek az sonra uçsuz bucaksız bir kargı ormanı üzerine korkulu korkulu gönderecektir)

Hazırlığa başlandı o gün, karara göre;
 Oğuz'da şöylecekir cenge giderken töre:
 Her kişi her şeyini gözden geçirir, yoklar.
 Cebeler onarılır, uçlandırılır oklar,
 Kargılar parlatılır, kör kılıçlar zağlanır,
 Kısaca, akın için ne gerekse sağlanır.
 Oldukça uzun sürdü hazırlığın bitimi,
 Binilebildi ancak atlara günbatımı.
 Ordu taksim edildi beylere grup grup,
 Karagüne baş oldu; göçtüler boru vurup.

Ayrılık, "Esen kaaal!" sesleri.
 Ova, "Dizgini saaal!" sesleri.
 Yollar, "Sağı aaal!" sesleri.
 Yokuş, "Kamçıyı çaaal!" sesleri
 Orman, kırılan dal sesleri.
 Naralar, uçuşan kartal sesleri.
 Gece, nal sesleri...²⁵²

"...Anası ağladı, aydur: Oğul babañ sağdur amma söylemege korhar-idüm, kâfire varasın kendüzüñi urasın helāk olasın, anuñ-içün sana dimez-idüm canum oğul didi. Amma emmiñe adam sal gelsün görelüm nedir didi. Adam saldı, emmisini ohıdı. Geldi.

²⁵² Gocul, S.48 (Aralık 1947), s.10.

Uruz aydur: Men babam tutsak olduğı kal'aya giderem. İttifak-ile tamuşuk kıldılar. Cemi' biglere haber oldı, Uruz, babasına gider, yarağ-ile gelüñ didiler. Leşker dirildi, geldi. Alp Uruz çadırların açdırdı, cebehanasin yükletdi, Kara Göne çeri başı oldı. Borı ağardup köçdiler, yola girdiler... ”²⁵³

(“Alplar Başı Kazan Beyin Tutsaklığı” adlı bölümünden alınmıştır. Üstteki düz yazı izahlama dileğiyle ayrıca katılmıştır. Destan, aslında tamamen manzumdur./ Yaradan yarlıgayası Karagüne, Kazan Beyin kardaşdır. Oğuzlar yurdunun kılıcı öpülür batırlarındandır.)

301202. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destandan

Tanrı, Irz Düşmanlarını Her Zaman Belâlandırır

(Aydın günlere ermeysi ırz kırık kâfirler, umulmadık bir baskın neticesinde ele geçirdikleri Alplar başı Kazan Beyin eşi boyu uzun Burla Hatuna eğlenti derneğinde şarap sundurmak, ardınca beğenilmez işler eylemek düşüncesindedirler amma, Burla'yı birlikte bulunduğu ince belli kırk güzel kızın arasından ayırmak mümkün değildir. Bunun için zindandaki oğlu Uruz'u öldürüp parçalayacaklar, kaba kaba etlerinden tavalar dolusu kavurma yapacaklar, hepsine birden aş yerine vereceklerdir. Bir ana, göz göre göre oğul etini yiyebilir mi? Elbette ki yiyemez! Burla, böylelikle seçiliverecektir. İşte, Uruz kanaraya (Mezbaha) iletilmiştir; asılacağı ağacın altındadır. Zavalı, ağaca karşı ağlamaklı ağlamaklı ünler:)

Söyleme

Sendedir Medine'nin öpülesi eşiği;
Sendedir Hasan ile Hüseyin'in beşiği!
Sendedir kılıçların kılıcı Zülfekâr'm
Tutulduğu ak kabza, girdiği savatlı kın!
Görmektesin, çevremi kuşatan şu alçaklar
Sana asacaklar da benden öç alacaklar.
Asacak oldukları dalımı yere indir,
İndir de kutlu ağaç, Oğuzları sevindir!

²⁵³ Ergin, age., s.239.

(Ağaçtır bu! Hâlden anlar mı? Uruz, artık ölümlük sözlerini söyler:)

Söyleme

Doyunca binemedim; atıma yazık!
 Belenmeden batacak; adıma yazık!
 Bir düşman kesemedim; andıma yazık!
 Murada eremedim; adağa yazık!
 Oklarımı taşıyan sadağa yazık!
 Atamı avlandıran Akdağ'a yazık!
 Lapa lapa kar yağsa yaza kalmaz;
 Yapağılı gök çimen göze kalmaz;
 Kâfirler! ettiğiniz size kalmaz !

(Bu aralık kılıcı öpülür Alplar başı Kazan Bey ile sapanı öğüdür Çobanlar başı Karacuk imdada yetişirler. Ortaksız Tanrımız, namus düşmanlarını belâlandırır.)²⁵⁴

"...Böyle diğec anasınıñ kararı kalmadı, yorıyu virdi, kırk ince billü kuzuñ içine girdi. Kâfirler Uruzı alup kanara dibine getürdiler. Uruz aydur: Mere kâfir aman, Tañrınıñ birliğine yokdur güman, koñ meni bu ağaç-ile söyleşeyim didi. Çağırup ağaca şoylamış, görelüm hanum ne şoylamış:

*Ağaç ağaç dir isem saña erilenme ağaç
 Mekke ile Medinenüñ kapısı ağaç
 Mûsa Kelimüñ asası ağaç
 Büyük büyük sularuñ köprüsi ağaç
 Kara kara deñizlerüñ gimisi ağaç
 Şâh-ı merdan Alinüñ Duldülinüñ eyeri ağaç
 Zülfikaruñ kını-y-ile kabzası ağaç
 Şah Hasan-ile Hüseynüñ bişigi ağaç
 Eger erdür eger avratdur korhusı ağaç
 Başuñ ala bakar olsam başsuz ağaç
 Dibüñ ala bakar olsam dipsüz ağaç
 Meni saña asarlar götürmegil ağaç
 Götürececek olur-iseñ yigitligüm seni tutsun ağaç
 Bizüm ilde gerek idüñ ağaç*

²⁵⁴ Gocul, S.51, s.11.

*Kara Hindü kullaruma buyura-y-idüm
Seni para para toğrayalar-idi ağaç*

Andan ayıtdi:

*Tavla tavla bağlananda atuma yazuh
Kartaş diyü saklayanda yoldaşuma yazuh
Yumruğumda talbınanda şāhin kuşuma yazuh
Yeter ile tutanda tazıma yazuh
Biglige toymadın özüme yazuh
Yigitlige uşanmadın canuma yazuh... »255*

301203. Kazan Beyin Oğlu Uruz Beyin Esir Düştüğü Destandan

Korkulu Yürek, Düşmanların Olsun²⁵⁶

(Alplarbaşı Salur Kazan Bey, toy oğlu Uruz'u avlanmaya götürmüştür. Ata, oğul, ansızın çok sayılı düşman kuvvetlerine çatarlar. Alplarbaşı oğluna; "Pek hoş mahalde raşlaştık. Ne yazık ki ayağımın bağısın." der.

İş bu sözler Uruz'u incitir ve aşağıdaki teklifine yol açar:)

Söyleme

Kayın oklarımı sana saklardım;
Günü geldi, Tanrım eylerse yardım
Işık çaldırarak savursun yayım.
Bükülmez kargımı sana saklardım;
Günü geldi, Tanrım eylerse yardım
Sökülmez saflarda berk oynatayım!
Keskin kılıcımı sana saklardım,
Günü geldi, Tanrım eylerse yardım
Eti ete, kanı kana katayım!
A atam Kazan Bey! İzin ver izin,
A atam Kazan Bey, gecikmeksizin
Savaşın tadını biraz tadayım!

²⁵⁵ Ergin, age., 108-109.

²⁵⁶ Gocul, S.54, s.13.

“...Uruz aydur:

*Berü gelgil ağam Kazan
Kalkubam yirümden
Bidevi atum saklar-idüm bu gün için
Güni geldi
Ağ meydanda segirdeyin senüñ için
Ala evren süvri cıdamı saklar-idüm bu gün için
Güni geldi.
Kaba karın giñ göğüsde oynadayım senüñ-içün
Kara polat öz kılıcum saklar-idüm bu gün için
Güni geldi
Sası dünli kâfir başın kesdüreyim senüñ-içün
Egni bek demür tonum saklar-idüm bu gün için
Güni geldi
Yiñ yakalar dikdüreyim senüñ-içün
Başumda kunt ışuklar saklar-idüm bu gün için
Güni geldi
Kaba çomak altında boğradayım senüñ için
Kırk yigidüm saklar-idüm bu gün için
Güni geldi
Kâfir başın kesdüreyim senüñ-içün,
Aslan adum saklar-idüm bu gün için
Güni geldi
Yaka tutup kâfir-ile uğraşayım senüñ-içün,
Ağız dilden birkaç kelime haber maña
Kara başum kurban olsun ağam saña... ”²⁵⁷*

301204. Dede Korkut Hikâyelerinden Alınmış Diğer Parçalar

Ir

Bayraktı parlak güneş, Babuğdu Oğuz Kağan,
Kılavuzdu Bozbörü, kurıkandı gökçatı!
Yüreklerde bir sevinç, ellerde yay ve kalkan
“Tayma tayma...” diyerek dört nala sürdük atı!

²⁵⁷ Ergin, age., s.158-159.

Unutturdu gurbetin acılığını bize
Savaşın erler için doyulmaz olan tadı!
On yıllarca yol aldık bakmadan gerimize,
Bağlandı doğuya nal izlerimizle batı!

Dillileri yalvarttık, gözlüleri ağlattık,
Gücümüz karşısında eğilmeyen kalmadı!
Köle pazarlarında angın kağanlar sattık,
Sayemizde kağandır birçok kölenin adı!²⁵⁸

(Oğuzlama'nın sadece Oğuz Kağan'ın hayatından bahseder olan 1. cildinden alınmıştır.)
(Sözlükçük: börü: Kurt, kurikan: Çadır, tayma tayma: Saldırış haykırışı, ır: Teganni,
angın: Şöhretli.)

Ahıska Kalesi Cengi

Koyulduk bir geniş ovada cenge:
Çekik kılıçlardan kanlar saçıldı,
Er olan, olmıyan tek tek seçildi.
Boyandı yağız yer kıpkızıl renge!

Melik başlarına kondurduk kuzgun,
Nice anaları eyledik üzgün.
Atlar yorulmadan başladı bozgun
Haddini bildirdik çolpa frenge!

Gülbank'a çevrildi gök sarsan nara,
Kırıp kapısını girdik hisara;
Zulmüne karşılık olmak üzere
Tekür ayağına vurduk pranga...²⁵⁹

(Sözlük: çolpa; Meziyetsiz. gülbank: Bir ağızdan yüksek sesle edilen ahenkli dua.)

Bir Savaş Tasviri

Tunç burmalı borular acı acı calındı,
Kamcılar şırakladı, dizginlerse salındı

Et yürekler taş oldu, bir yaman uğraş oldu,
Toprak kanla yaş oldu, meydan dolu baş oldu.

²⁵⁸ Gocul, S.50, s.4.

²⁵⁹ Gocul, S.53, s.5.

Yararlıklar gösterdi nice doğuşlu erler,
Korkakları sakladı, gözlerden sapa yerler.

Beylerbaşı Kazan'ın kırımını Aslan Melik
Aradı girmek üzere sıçanlar gibi delik

Naralar ve çığlıklar yedi kat göğü tuttu.
Dövüş değil bir küçük kıyametti sanki bu

Karşılıklı hamleler devam etti epeyi
Kapladi kâfir leşi hep dereyi, tepeyi...²⁶⁰

(sözlük: Uğraş: Savaş. Doğuşlu: İyi yaratılışlı. Kırım: Teke tek yapılan cenkte savaşçılardan her biri.)

Çağırış

Gelsin, gelsin, gelsin, gelsin
Sesimi her duyan gelsin!
Sesimi her duyan değil
Börkü kaşa eğen gelsin.

Dizginimi açacağım;
Ürkünç yollar seçeceğim
Sınırları geçeceğim
Eli candan yuyan gelsin!

Bir yapmayan cenk olacak;
Geniş meydan tenk olacak;
Kim bin ere denk olacak?
"Benim benim" diyen gelsin!

(Sözlük: börk: Külâh. el yumak: Vaz geçmek. tenk: -Farsça. Teng- Dar.)

Şadlık

Üfûl üfûl eserken tanyeli erken erken
Elvan elvan çiçekler burcu burcu kokuyor.
Şahbaz şahbaz aygırlar kişir kişir kişnerken
Yalap yalap ırmaklar çığnam çığnam akıyor

²⁶⁰ Gocul, S.53, s.9.

Eğlenecek zamandır,
 Beylenecek zamandır,
 Han'dan akın buyruğu
 Beklenecek zamandır!

Sun sağrakçı! Yaşlılar yaşlarını unuta!
 Sun sağrakçı! Seçilmiye ulumuzla kulumuz
 Sun sağrakçı! İşliler işlerini unuta!
 Sun sağrakçı! Seçilmeye uslumuzla delimiz

Eğlenecek zamandır,
 Beylenecek zamandır,
 Han'dan akın buyruğu
 Beklenecek zamandır!²⁶¹

(Sözlük. yalap: Pırıl pırıl. sağrakçı: Saki. beylenmek: Bey olmak. Şadlık: Şenlendirici kopuz havası. / Not: Her türlü iktibas hakkı mahfuzdur.)

Bir Ayrılık Konuşması

(Seğrek pusatlanmış, atlanmış. Yolculuğu Kâfiristan'daki tutsak ağabeyisi içindir. Üngür üngür ağlıyan ak belikli anası ona şöyle seslenir:)

Söyleme

Benceğzi, oğlum yiğit.
 Yanın sıra al da git!
 Atın çekemez ise
 Kılıcını çal da git!
 Yol kurbanın olayım,
 Kurbanlı bir hâlde git!²⁶²

(Sözlük: pusatlanmak: Silâhlanmak. /Not: her türlü iktibas hakkı mahfuzdur.)

Kanturalı

Otursa post doldurur
 Yürüse toz kaldırır.
 Yamandır Kanturalı,
 "Vur!" denilse öldürür..

²⁶¹ Gocul, S.56, s.32.

²⁶² Gocul, S.56, s.32.

Seyrek dudak depretir,
 Sesi kulak yıpratır.
 Yamandır Kanturalı,
 Yok ona benzer batır!²⁶³

(Not. Her türlü iktibas hakkı mahfuzdur.)

Basat Sormaktadır

Kılıcım bilenecek
 Nerde bileği taşı?
 Aygırım yemlenecek
 Nerde ahırcı başı?
 Cebem onarılacak
 Nerde onarır kişi?
 Erlerim doyunacak
 Nerede yolluk aşı?
 Haydi çabuk olunsun,
 Dinsin göztünün yaşı!

(Not. Her türlü iktibas hakkı mahfuzdur.)

Ne İle

Doludur, dopdoludur,
 Yüreğimiz kin ile;
 Yarındası yiğitler
 Uyanalım tan ile;
 Hemen biniş binelim
 Biz Bayındır Han ile.
 Yeleler dizgin olsun,
 Gök sarsılsın ün ile.
 Sınırları geçelim
 Henüz doğan gün ile.
 Kükreyelim coşalım
 İlk verilen can ile.
 Kır atlar boyalansın
 Dökülecek kan ile.
 Terimizi silerken
 Lime lime yen ile

²⁶³ Gocul, S.57, s.18.

Çan sesleri basılsın
Banlanacak ban ile

(Sözlük: yarındası: Yarınki gün. binış binmek: Atlanmak. ün: Ses. ban banlamak: Ezan okumak.)

Alkış

Yeşiliyle okşar gözü ovası,
Sayrular sağaltan emdir havası,
Düşmanların bile gelir övesi.
Ah Oğuzlareli, Oğuzlareli!

Irmak boylarında söğütleri var,
Söğüt gibi boylu yiğitleri var,
Bezekli bezekli giyitleri var;
Ah Oğuzlareli, Oğuzlareli!

Bütün çenkçileri acar ve batır,
En çolpası günde bir at çatlattır.
Dilde gezmeleri iyi adladır,
Ah Oğuzlareli, Oğuzlareli!

Beyleri yolcuyu yoldan döndürür,
Döndürür de konuk edip kondurur
Tanrı da onları sever, ondurur.
Ah Oğuzlareli, Oğuzlareli!

Kızları dağbaşı karından beyaz,
Sanasın beşiklik huylarıdır naz;
Nazının öylesi Yağma'da doğmaz.
Ah Oğuzlareli, Oğuzlareli

Esmen kendin için ey tanyeli hep
N'olur, bu sabah da benim için kop
Oranın taşını, toprağını öp
Soyumun yurdudur Oğuzlareli!²⁶⁴

²⁶⁴ Gocul, S.57, s.19.

(Sözlük: giyit: Giyilecek şey. çolpa: Beceriksiz. Yağma: Türkistan'da Çiğil gibi güzelleriyle ünlenmiş bir şehir. kopmak: Esmek. /Not: her türlü iktibas hakkı mahfuzdur.)

Er Olalım

Er olalım, er olalım, er olalım.
 Erlik gerek, erlik gerek, erlik gerek
 Canımızın kaygısını yemiyerek
 Soyumuzun kaygısını yer olalım.

Bir olalım, bir olalım, bir olalım
 Kılıçların yüzü dönsün yüzümüzden.
 Böylelikle çoklar korksun azımızdan
 "Azımızdan çoklar korktu!" der olalım.

(Not: her türlü iktibas hakkı mahfuzdur.)

Erlerbaşı Kazan Bey öğünüyor:

Yiğitlikten yana benim
 Yeryüzünde yok ayarım!
 Düşman "Hey hey!" diyenedek
 İki vurur, bir sayarım!
 Yamanlığım şundandır ki
 Yaradan'a sırt dayarım!

(Not: her türlü iktibas hakkı mahfuzdur.)

Ak Kar Yağar Pala Pala

Ak kar yağar pala pala,
 Düşünürüm dala dala.
 Zindanda mı, ya yolda mı,
 Neredesin bala bala?
 Avuçlarım nasırlaştı
 Dizlerime çala çala
 Kurtulduğun gün içinde
 Dönmelisin yele yele.
 Gecikirsen bilmiyorum
 Sararmıyım güle güle?

Yaşama yıllarımdan
Ne kaldı ki kala kala?
Geldi yine ağlıyasım
Gür çığlıklar sala sala!

(Not: Oğlu kâfir elinde tutsak olan bir ana tarafından söylenmiştir. Her türlü iktibas hakkı mahfuzdur.)

Erimemiş Dileklere Erildiği Çağ

Ak alınlı Bayındır'ın şölenu için
Yeşillige kalıçalar serildiği çağ;
Uçtan uca otağlanan geniş alanda
Alp alp Oğuz beylerinin derildiği çağ;
Bol bezekli, şen gülüşlü kâfir kızları
Tarafından tas kımız verildiği çağ;
Yüğrük yüğrük aygırların üzerlerine
Sert yaylaların gacı gacı gerildiği çağ;
Yakarışlar Yaradan'ca benimsenerek
Erilmemiş dileklere erildiği çağ.²⁶⁵

(Sözlük; kalıça: Halı. yüğrük: Yürük – koşucu. / Not: Her türlü iktibas hakkı mahfuzdur.)

Oğuz Güzelleri

Dolaşan bilir ki Oğuzeli'ni
Otağlar dolusu güzelleri var,
Burarak burarak bir hoş biçimde
Saçları alına düzmeleri var.

Gölgeli yollarda türkü çığrışıp
İğrana ığrana gezmeleri var.
Şahinler bakışlı gözleri ile
Uzaktan uğrunca süzmeleri var.

Uğrunca bir süzüş, amma ne süzüş,
Gönülde olam sezmeleri var.
Yiğit annacında fak fak gülerken
Cilve eder gibi küsmeleri var.

²⁶⁵ Gocul, S.58 (Aralık 1949), s.4.

Söze söz ulamak gerek ise de
Beylerinin başı kesmeleri var.²⁶⁶

(Sözlük; ığranmak: Salınmak/ uğrana: Gizli/ fak fak gülmek: sesli gülmek, kakhaha/
ulamak: Ekleme.) (Not: Her türlü iktibas hakkı mahfuzdur.)

Yağan Yağmur Üstünedir

(Boğaç Bey, atası Dirse Han'ı yabancı diyarlarda bırakmak üzere kaçırın helâl süt
emmemişlerin izlerini izlemekte iken ansızın hava bozar, bir yağmur aldırır. Boğaç Beyin
anası tasalanır. Şu söyleme onundur.)

Söyleme

Gökte bulut biçim biçim,
Yağmur yağar sicim sicim
Yalınlanmış çıraymışça,
Cızıl cızıl yanar içim.

Eğnimdeki kürküm samur,
Eteğine çıktı çamur.
Boğaç'ımı yola saldım,
Aman aman yağma yağmur!

Vaylar vaylar vaylar vaylar
Geçit vermez oldu çaylar;
Netsin suyun azmışına
Kılıçlar, kargılar, yaylar?

Ne kılalım, nişliyeyim,
Etimi mi dişliyeyim!
Sağ dönerse aygırının
Nalını gümüşliyeyim!²⁶⁷

(Sözlük; yalınlanmak: Alevlenmek/ eğin. Sırt / Not: Her türlü iktibas hakkı mahfuzdur.)

²⁶⁶ Gocul, agm., S.58, s.4.

²⁶⁷ Gocul, S.58, s.5.

3013. Masallar

30130. Esa, Musa ve Karacaoğlan

Horoz imam, tavuk tellâl iken; anam eşikte, babam beşikte iken ben yine böyle bir Karacaoğlan idim. Biz bir kardeşlik. Kırıla kırıla üç kardeşe indik. Kardeşlerimin biri Esa, öteki Musa, biri ben: Karacaoğlan. Esa'nın gözü kör aklı yok; Musa'nın bacağı topal, deli; içlerinde akıllı, sağlam bir ben varım...

Bir gün dedim; "Arkadaşlar böyle oturmayla olmaz, biraz çalışalım." Bu sözü hepsi kabul etti. Esa değirmene yoğurt üğütmiye, Musa denize öküz koşmaya gitti. En akıllıları olan ben de elime hararı²⁶⁸ alarak dağlara rüzgâr tutmaya gittim.

Yine günün birinde dedim; "Arkadaşlar benim et yiyelim geldi. İster misiniz bir ava gidelim?" Hemen karar verdük. Sabahleyin tüfeğimizi tavandan indürdük. Bunlardan birinin kundağı yok, ötekinin düdüğü. Birinin de çakmağı yok. Allah nazardan saklasın; çakmadan ateş alıyor. Üçümüz bir yola koyulduk. Konuşa şakalaşa az gittik uz gittik, dere tepe düz gitdik; geri dönüp baktık ki bir mih boyu yer gitmişük.

Biraz daha yürüdüük. Bir bitmemiş ağunun²⁶⁹ dibinde doğmamış bir tavşan yavrusu; camış palağından²⁷⁰ büyük, yatıyor. Bunu kör kardeşim gördü, topal kardeşim tuttu, ben de vurdum. Onu alarak ormanlara dalduk. Karnımız da acıktı, ne yapalım? Düşünürken baktık ilerde birkaç ev. Oraya yaklaştuk. Yan yana üç ev var. Bunlardan birinin çatısı yok, birinin himi²⁷¹ yok, birinin de yanları yok. Biz himi olmayana girdük. Baktık, içerde üç kadın var. Biri ölmüş, ikisinin camı yok. Bunlardan bir tencere istedik. Bize üç tencere verdiler. Birinin dibi yok, ötekilerin de yanları yok. Dibi olmayana tavşanı eyice yerleşdüüdük. Ateş yakıp büşüdüüdük, büşüdüüdük, büşüdüüdük... Sonra; kapağı açar açmaz tavşan bir sıçramada kaçtı. Bunu güzelce yedük. Fakat ağzımızın haberi yok. Tekrar yola çıkduk. Tavşan bizi fazla susatmış olacak ki dehşetli su içesimiz geldi. İlerde üç oluk gördük, Bunların ikisi kuru, ötekileri susuz idi. Suyu olmayandan kana kana su içtüük. Artık akşam oluyordu. Geri

²⁶⁸ Harar: Genellikle fındık ağacından yapılan ağzı geniş, büyük sepet.

²⁶⁹ Ağu: Yaz kış yapraklı kalan ve öbek hâlinde bulunan, güzel çiçekli bodur bir bitki; orman gülü.

²⁷⁰ Palak: Camız buzağısı.

²⁷¹ Him: Taştan bina temeli.

döndük. Gelirken öyle bir gürültü koptu ki dünyayı batıracak sanduk. Biz gittikçe gürültü çoğaldı. Durup baktık; tel direğinde topal ve uyuz bir pire. Meğer bütün dünyayı gürültüye salan bu imiş. Esa buna kurşun attı; yedi yerinden vurdu. Giresun'un yılanı, gelir dağı dolanı dolanı, bugün çok söyledük yalanı, yarına geri kalanı.²⁷²

302. Manzum – Mensur Karışık Türler

3020. Atasözleri

Atasözleri; atalarımızın uzun deneyimler sonunda söylemiş oldukları, artık millete mal olmuş, bir düşünceyi en kısa ve etkili yoldan ifade eden veciz sözlerdir. Konuşma ve yazmada az sözle çok şeyi, hem de etkili olarak anlatmak için atasözleri yaygın olarak kullanılır.

Çalışmamızdaki atasözleri Giresun Halkevi çatısı altında Giresun bölgesinden derlenmiş ve değişik zamanlarda Halkevi vasıtasıyla yayımlanmış atasözleridir. Gerek Aksu dergisinde gerekse Giresun Halkevi tarafından bastırılmış kitaplarda yer alan bu atasözleri herhangi bir tasnif sistemine göre neşredilmemişti. Bu çalışmada ise toplam 430 atasözünü ilk harflerine göre alfabetik olarak verilmiştir.

Bu atasözlerinin hepsine “Giresun atasözleri” demek yanlış olur. Çünkü bunların çoğu Anadolu'nun herhangi bir bölgesinde rahatlıkla karşılaşılabilecek atasözleridir. Sonuç olarak bunların Giresun bölgesi atasözleri değil de Giresun ve çevresinden derlenmiş atasözleri olarak isimlendirilmesi daha doğru olur kanaatindeyiz.

Ancak az sayıda da olsa sadece Giresun bölgesinde kullanılan atasözleri de vardır:

“Kestane topurundan çıkmış, topurunu beğenmemiş.

Kirazından vazgeçtim kumbulumu ver.

Lahanayı görürsün de firaklıyı (firaktı) neden görmezsin?”... vb.

²⁷² Mehmet, “Esa, Musa ve Karacaoğlan”, agm., C.1, S.7 (Mayıs 1934), s.30.

A

Acele işe şeytan karışır.
 Acemi nalbant, çingeneyi eşek sahibi yapar.
 Acı, acıyı çay da sancıyı keser.
 Acı patlıcanı kırağı çalmaz.
 Acı yapan dişi çekmeli, ağrı yapan başı kesmeli.
 Aç ayı oynamaz.
 Aç köpeğin gözü ateşi korkutur.
 Aç tavuk, kendini darı ambarında sanır.
 Aça dağ, taş dayanmaz.
 Açla eceli gelen, konuşur.
 Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü.
 Adam adamı bir defa aldatır. **²⁷³
 Adamın iyisi sözü üstüne gelir.
 Adamın iyisi alışverişte belli olur. **
 Ağaç yaş iken eğilir.
 Ağır ol da batman gel.
 Ağlamayan çocuğa meme vermezler.
 Ağlarsa anam ağlar, gayrısı yalan ağlar.
 Ağzıyla isteyen, gözüyle yiyendir.
 Ak koç, kara koç geçitte belli olur.
 Akacak kan başta durmaz.
 Akan su pislik tutmaz (kaldırmaz).
 Akıl, akıldan üstündür.
 Akıntıya kürek sallama.
 Akşamın hayrından sabahın şerri iyidir.
 Alacağına şahin, vereceğine karga.
 Aldığını vermeyen aradığını bulamaz. **
 Aldırma; binin yarısı beş yüz.
 Allah dert verip derman aratmasın.
 Almadan vermek Allah'a mahsustur. **

²⁷³** "Atasözleri", agm., C.1, S.11 (İkinci Teşrin 1934), s.34.

Altunun değerinden sarraf anlar.
 Amasya'nın bardağı, biri olmazsa bir daha.
 Ana baba günü, ünlük günlük olmuş.
 Anam olsun da ağzı olmasın.
 Ananın bastığı yavru ölmez.
 Anasına bak, kızımı al; kenarına bak, bezini al.
 Aptal tekkede, hacı Mekke'de. **
 Arayan ya Mevlâ'sını ya belâsını bulur.
 Ariyet bastonun sapı ısınmaz.
 Aslı olmasaydı Kerem yanmazdı.
 Aslımı inkâr eden haramzadedir.
 Aş taşınca kepçeye paha biçilmez.
 At bilir meydan bilir.
 At binenin, yol yürütenidir.
 At karnından, yiğit alından belli olur.
 At, avrat, silâh, saat emanet edilmez.
 At, biniciyi tanır. ***²⁷⁴
 Ata arpa, yiğide arka gerek.
 Ata binsem çulum yerde kalmaz.
 Ata dost gibi bak düşman gibi bin.
 Atı eşek değil kamçı geçer.
 Atı eşekle bırakma; ya huyundan ya suyundan alır.
 Av, kapanındır.
 Ayı görür aya; günü görür güne tapar.
 Ayyaşın şafağı meyhanede söker.
 Az veren candan çok veren maldan.
 Aza kanaat etmeyen, çoğu bulamaz.
 Azıcık aşım, kaygısız başım.

^{274***}, "Dil, Tarih, Edebiyat Komitesince Derlenen, Düzeltilen Atasözleri", agm., C.1, S.13 (Şubat 1937), s.15.

B

Baba oğluna bir bağ bağışlamış oğlu babasına bir salkım üzüm vermemiş.

Babamın öleceğini bilsem tuza değişirdim.

Bağı bilinen üzüm dişe dokunmaz.

Bakmakla sanat öğrenilseydi köpekler kasap olurdu.

Balık, baştan kokar.

Balm eyisini aylar yer.

Balsız kovan, arıya mahpeştir.

Baş gövdeden, baş baştan üstündür. ***

Beli kırılan at, sahipsiz kalır.

Ben hadımım diye ağlarım; o oğul uşak sorar.

Beni sokmayan yılan bin yaşasın.

Besle kargayı oysun gözünü.

Beş kuruşun koynuma; veballerin boynuma. ***

Beş parmak bir değildir.

Beylik çeşmeden su içme.

Bildik evin kapısı, açılırken ses verir.

Bir abam var atarım, nerde olsa yatarım.

Bir dirhem et bin ayıp örter.

Bir elin nesi var; iki elin sesi var. ***

Bir elin sesi çıkmaz.

Bir fısıcık (kıvılcım) yedi köyü yakar. ***

Bir iğne deliği koca fiçiyi boşaltır. **

Bir kere ok yaydan çıkmasın.

Bir kötünün yedi mahalleye zararı vardır.

Bitmeyen, kösenin sakalıdır.

Boransız dağ olmaz.

Boş çuval, dik durmaz. ***

Bugün, dünden daha iyidir.

Bükemediğin kolu öp de başma koy. ***

Bülbüle altın kafes bile vatan olmamış.

Büyük balık, küçük balığı yutar. ***

Büyüklerden zeval gelmez.

C

Cahil sofı Őeytanın maskarasıdır. *²⁷⁵

Cami yıkılsa da mihrap durur.

Can cefadan da sefadan da osanır.

Can çıkar huy çıkmaz.

Can, boğazdan gelir.

Canı sopa isteyen keçi, çobanın değneğine sürtünür.

Cehennemde marifet gösterdim; "Aferin" diyen zebanî olmadı.

Ç

Çağrılan yere erinme, çağrılmayan yerde görünme.

Çalmasına bakmadan Hasandağı'na oduna gidiyor.

Çekiç yemeyen taş, yapıya uymaz. **

Çıkmayan canda ümit vardır.

Çingene evinde musandıra arama.

Çivi çiviye söker.

Çoban isterse tekeden süt çıkarır. ***

Çobanın gönlü olursa tekeden süt çıkarır. **

Çocuğu işe gönder ardından da sen git.

Çocuk kundakta, gelin duvakta terbiye olur.

Çocuk olan evde dedikodu olmaz.

Çok bilen çok yanılır.

Çörden²⁷⁶ çöpten kurulan evde balkon aranmaz.

Çuvalın ağızı dururken dibini delme.

D

Dağdan gelip bağdakini kovma.

Davulun sesi uzağa iyi vurur.

Deli atar, akıllı kapar.

Deli, kuyuya bir taş atar; kırk akıllı çıkaramaz. ***

Delinin beyi, pazarı olmaz.

²⁷⁵ *, "Öz Sözlür", agm., C.1, S.3-6 (Mart 1934), s.53-54.

²⁷⁶ Çör: Mısırın tarlada kalan köklü sapı.

Deme dostuna, der dostuna; ikisi bir olur, saman teper postuna. ***

Demir kızgınken dövülür.

Denizde bir taşın olsun.

Derdini demeyen derman bulamaz.

Dereyi görmeden bacağına sıvatlama.²⁷⁷

Dert ağlatır aşk söyletir. **

Deveciden dostu olanın kapısı büyük gerek. ***

Devrilen kazanın kıcı kara olur.

Dilenci parasının zekâtı olmaz.

Dişten artan hekime; işten artan kasaba. *

Doğacağa don biçilmez.

Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.

Dostun iyisi, akrabayı aratmaz.

Düğün yemeğiyle köpek tavlanmaz.

Düğünün aşısı, dertlinin yaşı çoktur.

Düşenin dostu olmaz.

Düşmez kalkmaz bir Allah.

E

Ecel geldi cihana, baş ağrısı bahane.

Eceli gelen köpek cami duvarına işer.

Ekmeğini helva bulduğun yerde ye. ***

El canından hayır gelmez.

El elden üstündür.

El eli ile yılan tut. *

El ol da baş yar.

El, elin eşeğini türkü söyleyerek arar.

Elde bulunan, beyde bulunmaz.

Eldeki bir kuş, daldaki iki kuştan iyidir. **

Elden öz, çalından köz olmaz.

Ele boyun eğmeden göbeğini kesmeyi öğrenmeli.

Elin ağzı torba değil ki bir defada büzesin. **

²⁷⁷ Sıvatlama: Sıvazlama.

Elin ağzı torba değil ki çekip büzesin.
 Elin geçtiği köprüden sen de geç.
 Elin yanında atının kuyruğunu kesme; kimi "Uzun" der, kimi "Kısa". ***
 Er evlenen döl ahır, erken yola çıkan yol ahır.
 Eridi köz, tükendi söz.
 Eşeğin yemediği ot başını ağrıtır.
 Eşek dört nala ahır yolundan kalkar.
 Eşek Kâbe ye gitmekle hacı olmaz. *
 Eşek, eşiği ödünç kaşır.
 Eşek, sevmediği otu yarma bırakır.
 Etliye sütliye karışma.
 Ev kabadayılığı yiğide yaraşmaz.
 Ev yıkanın evi olmaz.

F

Fakirlik tembelliğe koşar. **
 Fındığını ye harmanımı sorma.
 Fındık dalda iken cebe girmiş sayılmaz.
 Fikri ne ise zikri de odur.
 Garip kuşun yuvasını Allah yapar.
 Geç olsun da güç olmasın.
 Gelen, gidene aratır.
 Gelin ata binmiş de ya kısmet demiş.
 Gelin başını bağlayan, kendi başını bağlayamaz.
 Gelirsin bir ayak giderim iki ayak.
 Gezenin kuyruğu olur.
 Göbeğini kendi kesen, ele boyun eğmez. ***
 Gönlün sevdiğinden daha güzel olmaz.
 "Görmedim haberim yok." bin belâ savar.
 Gün battı gâvur yattı.
 Gün doğmadan neler doğar.
 Güneş olsa kimseye doğmaz.
 Güzelin köyü sorulmaz.

H

Ha astın ha kazığa vurdun.
 Haberi çocuktan al.
 Hak doğrunun yardımcısıdır.
 Hak yerini bulur.
 Hanım, hanım değilse hizmetçi lala arar.
 Hanımın keyfi halayığın canını çıkarır.
 Hasis evinde aş, ölü gözünde yaş olmaz.
 Hatır bozulur, kafiye bozulmaz. **
 Hatıra bakan geri bakar, başa bakan ileri bakar.
 Havlayan köpek değerini artırır.
 Haydan gelen huya gider.
 Hazır, kazık başında kardır. ***
 Hazıra dağ taş dayanmaz.
 Her gönülde bir aslan yatar.
 Her gördüğün sakallıyı baban sanma.
 Her horoz kendi çöplüğünde öter.
 Her koyunu kendi bacağından asarlar.
 Her kuşun eti yenmez.
 Her olanı biteni parmağına dolama.
 Her sakaldan bir tel olsa kōseye sakal olur.
 Her uğradığın yerde bir ev yap. ***
 Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır.
 Herkesin çektiği dilinin belâsıdır.
 Herkesle gelen düğün bayram.
 Hısımla ye, iç de alış veriş yapma.
 Hocanın yaptığı değil dediği yapılır.
 Horana giren, kıçını sallar.
 Horoz ölür, gözü çöplükte kalır.

İ

İki aslan bir posta sığmaz. **
 İki çıplak bir hamama yaraşır.

İki kaptan gemiyi batırır. **

İki kere iki, dört eder.

İleri gidip asılma; geri kalıp basılma. ***

İmam bildiğini okur.

İpe un serme.

İpimle urganım; yatağımla yorganım.

İstenilen yere git, ar eyleme; istenilmeyen yere gidip dar eyleme.

İş buldun sıvış, yemek buldun giriş.

İşten değil dıştan artar.

İt ismini tanımıyor.

İt kursoru sarı yağ getirmez.

İt, ite; it de kuyruğuna buyurur.

İt, itle hırlaşmazsa kediler aç kalır.

İtin ayağı taştan esirgenmez.

İtin hatırı yoksa sahibinin hatırı var.

İyi gelir, kendinden; kötü gelir senden bilirlir.

İyiliği et de denizin dibine at.

İyinin üstünde kötü lâf kalmaz.

K

Kabahat gelin olmuş, bir güvey bulamamış.

Kabahat samur kürk olsa kimse sırtına giyemez.

Kabahatli köpeğin kuyruğu kısık olur.

Kaçan balık büyük olur. ***

Kaçanın anası ağlamamış.

Kaderin önüne geçilmez.

Kahveci ile oyun oynayan müşterinin avanağıdır. *

Kambersiz düğün olmaz.

Kan sudan koyudur. ***

Kanunun kestiği parmak acımaz.

Kapımı sağlam kapa, komşunu hırsız tutma.

Kâr, ziyanın kardeşidir.

Kara haber yerde durmaz.

Kara koyun ak sürüye kurt olur. **
 Karanlıkta göz kırpma.
 Karnımdaki değil; sırtımdaki görünür.
 “Kaşımın üstünde gözün var.” deme.
 Kaş yaparken göz çıkarma.
 Katranı kaynat kaynat, olmaz şeker; cinsi bozuk olan, cinsine çeker. ***
 Kaz gelen yerden ördek esirgenmez.
 Kazan kazana “Dibin kara.” demiş; kepçe “Hepinizin dibini yokladım!” demiş. *
 Keçi olacak oğlak döşünden (dövüşünden) belli olur.
 Kedi ölünce meydan farelerindir.
 Kelin ilacı olsa başına sürer.
 Kem söz kalp akçe gibi sahibinde kalır. **
 Kem söz, kalp akçe gibi sahibinde kalır.
 Kendini fasulye gibi nimetten sayma.
 Keskin sirkenin ziyamı kabımadır.
 Kestane topurundan çıkmış, topurunu beğenmemiş.
 Kırağı çalan patlıcanın tohumu çimlenmez.
 Kırk dereden kırk su götürme.
 Kırk hızla bir mağarada kalmadın ya.
 Kısmetinse gelir Hint’ten, Yemen’den; değilse ne gelir elden.
 Kısmetsiz lokma yenmez.
 Kızanlayan inek öküzün sırtından aşar.
 Kızı kendisine bırakırsan ya davulcuya ya zurnacıya varır.
 Kime “Canım” dedimse “Canın çıksın.” dedi.
 Kirazından vazgeçtim kumbulumu²⁷⁸ ver.
 Komşu boncuğu saklanmaz. **
 Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.
 Korkulu rüya görmektense uyanık durmak daha iyidir.
 Köpeğe gem vurma; kendini at sanır.
 Köpeği öldüren sürür.
 Köpeğin pislik yemeyeni olmaz.
 Köpek hatırla, değnek hayırla.

²⁷⁸ Kumbul (Kumul): Sebze, meyve toplamada ve taşımada kullanılan sepet.

Köpeksiz köy buldun da deyneksiz geziyorsun.
 Köpekten dostu olan gayrıdan işkillenmez.
 Kör malın kör ahıcısı olur.
 Kör ölür badem gözlü olur.
 Körle yatan şaşı kalkar.
 Köşe taşı yerine yaraşır.
 Kötü komşu, adamı mal sahibi eder.
 Kötü söz sahibinindir.
 Kul bunalmayınca Hızır yetişmez.
 Kurt dumanlı havayı sever.
 Kurt kocayınca köpeklere maskara olur.
 Kurunun yanı sıra yaş da yanar.
 Kuzguna yavrusu güzel görünür.
 Küçük balık kılçıklı olursa; büyük onu yutamaz. *
 Kürdü ağa yapmışlar önce babasını asmış.
 Küsen dilenci boş cepli kalır.

L

Lâf lâfi; lâf da tabakayı açar.
 Lahanayı gördün de firaklıyı²⁷⁹ (firaktı) neden görmedin?

M

Mal canm yongasıdır.
 Malım seni ödünce vereyim de mi kötü olayım, vermeyim de mi kötü olayım?
 Malımı hırsıza emanet et.
 Merhametten maraz hâsıl olur.
 Meyvesiz ağacı kimse taşlamaz. ***
 Mezar taşıyla iftihar edilmez.
 Misafir misafiri, ev sahibi hiçbirini istemez.
 Misafir umduğunu değil bulduğunu yer.
 Mülâhazat hanesini açık bırak.

²⁷⁹ Firaklı: Hayvan girmesin diye tarla, bahçe kenarlarına yapılan ağaçtan çit.

N

Nasıl tas, nasıl tarak?
 Ne Şam'ın şekeri ne Arap'ın yüzü.
 Ne verirsen elinle, o gider seninle.

O

Oğlan dayıya, kız halaya çeker.
 Oldu olacak, kırıldı balta nacak.
 On dost on bin liradan iyidir. ***
 Ortak atın beli kırık olur.
 Oynaşına güvenen yârsız kalır. **

Ö

Ödünç mal güle güle gider; ağlaya ağlaya gelir.
 Ödünç yiyen malını yer.
 Ölenin sahibi çoktur.
 Ölenle ölinmez.
 Ölmeden çene çekilmez.
 Ölmüş eşsek arıyorsun nalını mihimi sökmeye.
 Ölümden hayıf alınmaz.
 Önceleri ardı; şimdi kâr oldu.
 Öne bakandan kork.

P

Paranın ağzı dili yoktur; nereye verirsen gider. ***
 Pay edene pay kalmaz.
 Pehlivan olan ustaya çıkmaz.
 Perşembenin gelişi çarşambadan belli olur.
 Pilavdan dönen kaşığın sapı kırılsın.
 Pireyi devecik yapma.
 Pişmiş aşı su katılmaz.

R

Rızkı kesmek Allah'ındır.
Rüzgârdan nem kapma.

S

Sabah olsun da hayrı bir olsun.
Sabahtan kalkan yol alır; küçükten evlenen dul alır. **
Sabrın sonu selâmettir.
Sağır, duymaz; uydurur.
Sahibinden hatır uman köpekten hayır gelmez.
Sakalım olsa sözüm dinlenir.
Saldım çayıra, Mevlâ'm kayıra.
Sarhoşluk arabacılığa benzemez.
Selâmını aldım, seni Allah'a saldım.
Sen ağa, ben ağa; bu malları kim sağa?
"Sen bilirsin." dedin mi değirmende kavga olmaz. ***
Serhoş serhoşu meyhanede bulur.
Sevip deli olacağına vur da kahraman ol. **
Sıcağa kar dayanmaz.
Sır eden sırdaş olmaz.
Sırtımı unlu görüp de değirmenci sanma.
Silâh beldeki değil; eldekidir. ***
Sineğin balı tembelin malı olmaz. **
Sinek balla tutulur. **
Sinekte bal, tembelde mal aranmaz.
Sirkeyi, sarımsağı hesaplayan paçayı yiyemez.
Sivri sinek rüzgâra vız gelir.
Soğan yiyenin ağzı kokar.
Solucana "Kıyamet kopacak!" demişler; "Görmeyeyim." diye toprağa girmiş. ***
Son pişmanlık fayda vermez.
Sona kalan dona kalır.
Sonradan görmüş, dininden dönmüşe benzer.
Söyleyene bakma; söyletene bak.

Su içene yılan bile dokunmaz.
 Su testisi su yolunda kırılır.
 Suya giden de bir, testiye kıran da bir.
 Sütte ağzını yakan yoğurttta üfler.

Ş

Şahinin kılavuzu karga olursa burnu pislikten çıkmaz.
 Şamdan, kavaktan konuşma.
 Şamdanın ışığı dibine vurmaz.
 Şeytan şerrine lânet.

T

Tanımadığın horuzun sesini dinleme.
 Taş ol; baş yar. ***
 Taş yerinde ağırdır.
 Taşan ırmağa yiğitlik olmaz.
 Taşkınılığın sonu şaşkınlıktır.
 Tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır.
 Tatlı tatlı yemenin acı acı geçirmesi var.
 Tatlı ye, tatlı konuş.
 Tathya tuzluya karışma.
 Tavşan dağa küsmüş de dağın haberi olmamış.
 Tavuk, tavuktur; kaz gibi yumurtlamaz.
 Tekkeyi bekleyen, çorbayı içer.
 Tencerede pişirir, kapağında yerim.
 Tepeden aşan yolcuya buyur edilmez.
 Tırıs giden atın karnı aç kalmaz.
 “Tilkiye tavuk çobanı olur musun?” demişler, “Dabanım yufka, tikenlerde
 gezemem.” demiş.
 Tok, açın hâlimden bilmez.
 Topalla gezen aksak olur.
 Turpu yediğin yerde geçir.

U

Ucuz etin yahnisi yenmez .
 Ummadığın taş, baş yarar.
 Uşlu atın çiftesi pek olur.
 Uyuyan yılanı uyartma.
 Uzak yola giren tepeleri sayar.
 Uzun ağaç kese kese tükenir. ***

Ü

Ümit yoksuzu olmaz.

V

Vakitsiz gelen misafir, kediyi bile uyandırır.
 Vakitsiz öten horuzun başını keserler.
 Vardığın yer körse sen de gözünü kırp bak.
 Verirsen elinle gider seninle. **
 Vuramayan sopanın büyüğünü alır. *
 Vursan ölüv vurmasan elinden ekmeğini alır. **

Y

Yabancı iğne can acıtmaz. *
 Yağmurda ıslananın denizden korkusu olmaz.
 Yahı gel de bir top at.
 Yangın olmayan yerden duman tütmez. *
 Yangına körükle gitme.
 Yaptığından değil yapamadığından kork.
 Yarası olan gocunur.
 Yarının tavuğundansa bugünün yumurtası.
 Yaş kesen, baş keser. ***
 Yaş yetmiş iş bitmiş.
 Yavuz hırsız, ev sahibini bastırır.
 Yediğim yerde değil; doyduğum yerde kalırım.
 Yediğin kaba tükürme.

Yedirdiğini doyur vurduğunu öldür. **
 Yedisinde ne ise yetmişinde de odur.
 Yel dumanı götürür.
 Yel esmeyince yaprak oynamaz.
 Yenen yerde bereket olur.
 Yere bakar yürek yakar.
 Yıkılan ağaca kafa tutan çok olur.
 Yılan bile toprağı tarta tarta harcar (Yol ahr). ***
 Yılan eğilir bükülür; deliğin ağzına varınca doğrulur. *
 Yiğidin gizlisi olmaz.
 Yiğidin karısı bir olur. *
 Yiğit, yiğidi gözünden tanır.
 Yiğit, yiğidi; it, iti bulur.
 Yolcu hancıya, hancı yolcuya daima muhtaçtır.
 Yolun kocattığı köpek akılsız olur.
 Yuvarlanan taş yosun tutmaz.
 Yük altında türkü mü olur?
 Yüz aldı astarını istiyor.
 Yüzmesini bilmeyen ördek kıçından batar.

Z

Zaman satar samanı. **
 Zehirden şifa, kahpeden vefa olmaz.
 Zengin olup düşünmektense uyuz olup kaşınmak evlâdır.
 Zengin, arabasını dağdan aşırır; züğürt düzde yolunu şaşırır.
 Zerdevanın²⁸⁰ gezip gezip geleceği yer kürkçü dükkânıdır.
 Zor oyunu bozar.
 Zora dağ taş dayanmaz.²⁸¹

²⁸⁰ Zerdeva: Derisinden kürk yapılan ağaç sansarı.

²⁸¹ O. Turgut Pamirli, Folklor, Yeşilgireson Matbaası, Giresun, 1943, s.71-89.

3021. Bilmeceler

Giresun yöresinde eskiden özellikle fındık ve mısır gibi ürünlerin imece usulüyle yapılan toplanması, akşamları evlerde elle ayıklanması, harmanlarda kurutulması sırasında ve sıkıcı geçen uzun kış gecelerinde herhangi bir eğlence aracı olmadığından vakti eğlenceli geçirebilmek için başvurulan yollardan biri karşılıklı bilmece sormaktı. Eskiden onlarca kişinin idare lambası ışığında geceler boyunca yaptığı fındık ayıklama işini günümüzde makineler birkaç saatte yapmaktadır ve Giresun'da mısır ekimi yerini fındığa bırakmış ve mısır tarlaları yok denecek kadar azalmış, hepsinden önemlisi başta televizyon olmak üzere teknolojinin nimetleri aileleri –hatta aile fertlerini- birbirinden uzaklaştırmıştır. Dolayısıyla aynı zamanda birer eğitim yolu olan bilmece gibi gelenek ve eğlence biçimleri modern çağın yenilikleri karşısında her geçen gün biraz daha kaybolmaktadır.

Giresun ve yöresinden derlenmiş bilmecelerden yaklaşık 300 tanesi Aksu dergisinde ve Giresun Halkevi kanalıyla neşredilmiş başka kitaplarda yayımlanmıştır. Yayımlanan bilmeceler herhangi bir tasnife tâbi tutulmadığından kaynaklarda aynı bilmecenin birkaç defa tekrarlandığı görülmüştür. Tekrar edilen bilmeceler çıkarıldığında geriye 281 bilmece kalmış ve bunlar; *“Tabiat ve tabiat hâdiseleri ile ilgili bilmeceler”*, *“İnsan ve onun uzuvları ile ilgili bilmeceler”*, *“Bitkiler ve onların mahsulleri ile ilgili bilmeceler”*, *“Hayvanlar, onların mahsulleri ile ilgili bilmeceler”*, *“Eşyalar, araç gereçlerle ilgili bilmeceler”*, *“Manevî, dinî unsurlar ve diğer kavramlarla ilgili bilmeceler”* ve *“Diğer bilmeceler”* başlıkları altında tasnif edilerek verilmiştir.

Birinci gruptaki 34, ikinci gruptaki 26, üçüncü gruptaki 56, dördüncü gruptaki 33, beşinci gruptaki 112, altıncı gruptaki 14, yedinci gruptaki 6 bilmece *cevaplarının alfabetik sırasına* göre verilmiştir.

Çalışmamızdaki bilmecelerin çoğu Giresun dışında da rahatlıkla tesadüf edilebilecek bilmecelerdir. Ancak Giresun bölgesinde yaygın olarak yetişen ve Giresunlunun hayatında yeri önemli olan bazı bitkiler ve Giresun'da kullanılan bazı araç gereçlerle ilgili aşağıdaki bilmecelerin *“Giresun bilmecesi”* olduğu rahatlıkla söylenebilir:

Ektim alaca, çıktı yelege –yeşilce-.	(Fasulye)
Alaca bulaca Çıkar gider ağaca.	(Fasulye)
Yol üstünde çıplak bacak.	(Güllük)
Bir küçüçük heykel; Dibi yassı, başı kel.	(Kabak)
Bir öküzüm var, Boyun kırmadan dama girmez.	(Kabak)
Ev ardında teke bağı, Boynuzu yere bağı.	(Kabak)
Kara tavuk, karnı yarık.	(Kestane)
Beyazla başladım, Yeşille işledim, Kırmızı ile bitirdim, Cümle alemleri yedirdim.	(Kiraz)
Dal ucunda kırmızı boncuk.	(Kiraz)
Dağa gider uzanır, eve gelir toplanır.	(Kolan)
Şu karşıda uçacak Belindedir bıçacık.	(Mısır)
Allah bilir işini Beline sokar şişini.	(Mısır koçanı)
Dal ucunda kınalı parmak.	(Taflan)
Dağdan gelir, taştan gelir, Beş bırıklı enişten gelir.	(Töngel)

30210. Tabiat ve Tabiat Hâdiseleri ile İlgili Bilmeceler

Bağırsan dinler,
Susarsan inler.

(Aks i seda)

Sarı öküz yattı, kalkmadı.
Kara öküz gitti, gelmedi.

(Ateş , duman)

Büyür sinsi sinsi
Olur bir koca tepsi.

(Ay)

Ev üstünde gümüş tabak.

(Ay)

Ev üstünde yarım tanur.

(Ay)

Min min minare
Dibi kare kare
Yüz bin çiçek
Bir lâle.

(Ay, yıldız)

Üç biraderler:
Kevakipzadeler
Biri berri havaî
Biri ebussefaî
Biri yeri turabî.

(Cemre)

Yatağından çıkmaz,
Yatmadan bıkmaz.

(Deniz)

Uzun uzun urgancık
Ucunda torbacık.

(Dere ve deniz)

Findil firek, göğe direk.

(Duman)

Değirmen tepe
Dört yanı küpe,
Altun hamayli
Gümüş süpürge.

(Gökyüzü, yıldız, güneş, gölge)

Mavi atlas
İğne batmaz

Terzi biçmez Makas kesmez.	(Gökyüzü)
Bakarsın cüce olur, Bakarsın yüce olur.	(Gölge)
Ben giderim; o gider Önümde tòm tòm eder	(Gölge)
Nazlı gitse yok. Hızlı gitse tozu yok.	(Gölge)
Silerim sileri çıkmaz.	(Gölge)
Ateşe girer yanmaz, Suya düşer –girer- ıslanmaz.	(Güneş)
Çıt demeden çalıya konar.	(Güneş)
Dağdan gelir, taştan gelir Çıt demeden çatıya geçer.	(Güneş)
Kapıda söğüt ağacı Dalsız budaksız. Biz ona nasıl çikalım Elsiz ayaksız?	(Güneş)
Suya girer ıslanmaz.	(Güneş)
Tavada iki balık: Biri sıcak, biri soğuk.	(Güneş, ay)
Benim bir halım var, Bütün dünyayı kaplar, denizi kaplamaz.	(Kar)
Bir çarşaf açtım, Kahmata seçtim.	(Kar)

Bir kızım var pamuk saçar.

(Kar)

Kapıyı açar,

Kapamadan kaçar.

(Rüzgâr)

İstanbul'dan attım kılıç

Halep'ten çıktı bir ucu.

(Şimşek)

Kara kara yüzü var,

Doymak bilmez gözü var.

(Toprak)

Gökten yere yağar,

Yerden göğe ağar.

(Yağmur, buhar)

Gökten attım hızla

Yedi bin yıldızla.

Ne toptu ne de tüfenk

İle hızı pekti pek.

(Yıldırım)

Gökten itilir,

Yere dikilir.

(Yıldırım)

Ne toptur ne de tüfek,

İle hızı pektir pek.

(Yıldırım)

Akşam serdim, sabah topladım.

(Yıldız)

Ayla açar, gündün kaçar.

(Yıldız)

30211. İnsan ve Onun Uzuvarları ile İlgili Bilmeceler

Evvelin vardı yiyorduk,

Yemesek ölüyorduk.

Şimdi de var

Yemesek de ölmüyoruz.

(Ana sütü)

Allah'tan gelür bir misafir,

Misafirin önüne goydum yahni.

Ne yahninin gemüğü var,

Ne misafirin dişi var.

(Bebek , ana memesi)

Yamada köpek oturur.	(Burun)
Heriye yavrum heriye, Askerleri yürüye. Böyle sırt üstü nereye?	(Cenaze, ölü)
Herkesten küçük, Herkesten büyük.	(Çocuk)
Yastada buzağı otlar.	(Dil)
Biz, birdik biridik Otuz iki kız idik. Ezildik, büzüldük Bir duvara dizildik.	(Diş)
Sıra sıra söğütler, Birbirini öğütler.	(Diş)
Keser sapı, kel kitabı Beş dalı var, beş çiçeği.	(El)
Alaca nazar, Dağları gezer.	(Göz)
Bir küçük fil taşı Dolanır dağı taşı.	(Göz)
Dünyayı görür de Gendünü bulmaz görünürde.	(Göz)
İşıldıyak, İşıldıyağın altında fişıldıyak Fişıldıyağın altında gevşenge, Gevşengenin altında bal torbası. -bayı tarlası-	(Göz, burun, ağız, sakal)
Kıl torbada gümüş yüzük.	(Göz)
Yedi delikli tokmak, Bunu bilmeyen ahmak.	

Ya bunu bileceksin, Ya bu diyardan gideceksin.	(İnsan kafası)
Ben giderim; o gitmez.	(İz)
Yedi delikli bir tokmak.	(Kafa)
Bir kayadan iki yılan bakar.	(Kaşlar)
Çatmacıkta yongacık.	(Kulak)
Ben giderim o gider. Öntüm sıra tin tin eder.	(Sakal)
Dereden gölgesiz geçer.	(Ses)
Herkesten önce varır, En önce de o varır.	(Ses)
Köprüden gölgesiz dere geçer.	(Ses)
Aldım ele vurdum yere, Allah bin bir belasını vere.	(Sümük)
Fukaralar atar, Zenginler cebe gor.	(Sümük)
Tıngır mıngır tıkısı var, İçinde bakısı var. İki tulum ağızı var, Altında bağısı var.	(Tıngırak, bebek, meme, havruz)

30212. Bitkiler ve Onların Mahsulleri ile İlgili Bilmeceleler

Anası eğri büğrü, Babası dut Hasan. Kendisi, kudretten yapılmış.	(Asma yaprağı, üzüm)
Yeni gelinin fesi, Acı gelir nefesi.	(Biber)

Bir kapalı kutum var; İçi dört dilim ekmek alır.	(Ceviz)
Bir sandığım var; Dört dilim ekmek çıkar.	(Ceviz)
Bir ufacık Arapçık Başındadır tablacık.	(Ceviz)
Dal ucunda kitli sanduk.	(Ceviz)
Ektim alaca, çıktı yelege –yeşilce-.	(Çeç fasulye)
Yol üstünde kırmızı bohça.	(Domates)
Alaca bulaca Çıkar gider ağaca.	(Fasulye)
Alaca ile ağaca salarım, Vallahi yalan billahi yalan.	(Fasulye)
Yol üstünde çıplak bacak.	(Güllük, eğreltiotu)
Harttır hurttur, Arnavut'tur Ağız yoktur, adam kapar.	(Isırgan)
Dal ucunda bal lokması	(İncir)
Hayvanda dilsiz, Kur'an'da mimsiz, Meyvede çiçeksiz.	(İncir)
Bir küçükük heykel; Dibi yassı, başı kel.	(Kabak)
Bir öküzüm var, Boyun kırmadan dama girmez.	(Kabak)
Ev ardında teke bağlı, Boynuzu yere bağlı.	(Kabak)

İp attım, küp geldi. **(Kabak)**

Allah yapar yapısını,
Bıçak keser kapısını. **(Karpuz)**

İçi kızıl taşı yeşil lâleler
Akıllılar akıl döke bulalar.
Akılsızlar düşüneler duralar. **(Karpuz)**

Mantosu yeşil,
Düğmesi siyah,
Entarisi kırmızı.
Bunu bilen kimin kızı? **(Karpuz)**

Dışı yeşil içi narın kelleler,
İçindedir ufak ufak balalar.
Bunu tanıyanlar şad ola güleler,
Tanımayanlar mat ola kalalar. **(Kavun)**

Kendisi pire kadar,
Boyu var direk kadar. **(Kendir tohumu)**

Kara tavuk, karnı yarık. **(Kestane)**

Çit çiten ağacı
Çitte biten ağacı
Kırmızı leylak
Pıt pıtan ağacı. **(Kırmızı acı biber)**

Varma güzel yanına
İki elin bal olur.
Tutar isen yavaş tut,
İki elin kan olur. **(Kırmızı tut)**

Zerre zerre taç olur,
Yeşil iken al olur.
Tad verir damağa,
Parmakları kan olur. **(Kırmızı tut)**

Beyazla başladım,
Yeşille işledim,

Kırmızı ile bitirdim, Cümle alemi yedirdim.	(Kiraz)
Dal ucunda kırmız boncuk.	(Kiraz)
Bir ufacık fiçıcık İçi dolu turşucuk.	(Limon)
Bir fiçım var; İçinde türlü suyu var.	(Limon)
Şu karşıda uşacık Belindedir bıçacık.	(Mısır)
Topraktan çıkar sofu, Belinde var piştovu.	(Mısır)
Allah bilir işini Beline sokar şişini.	(Mısır koçanı)
Hanım içerde, Saçı dışarda.	(Mısır koçanı)
Alımna kalıbına Yüz bin tane dolabına	(Nar)
Hanım uyandı, Cama dayandı. Cam kırıldı, Kana boyandı.	(Nar)
İstanbul'dan kutu gelir, Kutucular yapamaz. İçi dolu mercan gelir, Mercancılar yapamaz.	(Nar)
Mini mini fincan, İçi dolu mercan.	(Nar)
Bir ufacık boyu var, Kadifeden donu var.	(Pathcan)

- Hırtlar mırtlar
Yusuf'u yedi kurtlar.
Tırnağından su çeker,
Tepesinden yumurtlar. **(Pirinç)**
- Ev ardında oy anam anam. **(Sırgan)**
- Harttır hurttur, Arnavuttur
Ağız yoktur adam kapar. **(Sırgan)**
- Al renktedir al renkte,
Ne Rum'dadır ne Frenk'te.
Acı dilli acı sözlü,
Tek bıyıklı bir Frenk.. **(Soğan)**
- Bide gibi kat kat,
Bide desem hiç değil.
Elma gibi kızarır,
Elma desem hiç değil. **(Soğan)**
- Elma değil kırmızı,
Yufka değil kat kat. **(Soğan)**
- Kat kattır katmer değildir.
Pembedir elma değildir.
Yenir yenmesine,
Lâkin tatlı değildir. **(Soğan)**
- Dal ucunda tüylü dedem **(Şeftali)**
- Dal ucunda kınalı parmak. **(Taflan)**
- Bir gördüm tek direkli. **(Tirmit, -Mantar-)**
- Kat kat döşek,
Bunu bilmeyen eşek.
Ya bunu bileceksin,
Ya bu diyardan gideceksin. **(Top lahana)**
- Dağdan gelir, taştan gelir,
Beş bıyıklı enişten gelir. **(Töngel)**

Dışı siyah, kömür değil.
İçi beyaz, peynir değil.
Başı yeşil, emir değil.
Kuyruğu var, sıçan değil. (Turp)

Anam ferace, babam kütük
İki kardeşim var;
Birisi, sofrada gezer
Birisi, meyhanede gezer. (Üzüm)

Çiftliğe girdim,
Çıt kuşu tuttum.
Etini yedim,
Kemiğini attım. (Üzüm)

Dal ucunda sulusepken. (Üzüm)

30213. Hayvanlar ve Onların Mahsulleri ile İlgili Bilmeceler

Dört tane tirika turuka,
İki tane vız vız,
Bir tane sallandra. (Ayak, kulak, kuyruk)

Dağdan gelir viz vize
Ayakları kukalize. (Arı)

Bir köprüden üç atlı geçti:
Biri baktı, bastı geçti,
Biri baktı geçti,
Biri de ne baktı ne bastı geçti. (At, süvari, atın kulunu)

Dağda tatarına
Biz onu dutarına
Kıskacımla sıkarına. (Bit)

Et bulur girişir,
Su bulur sivişir. (Bit)

Min min minare
Çin çin çinare

Ortası delük,
Biz onu yerük.

(Bumbar)

Cansız doğar canlanır,
Kendini yer canlanır.

(Civeiv)

Sivri tepe,
Dört yanı küpe.
Can ahcı,
Çarpan çalıcı.

(Çoban, koyun, kurt, köpek)

Tavan üstünde takır tukur,
Samırsın halı dokur.

(Fare)

Dağda dalıman gördüm,
Suda Süleyman gördüm.

(Geyik, balık)

Canı var kanı var,
Mercan gibi gözleri var,
Doyulmaz sözleri var.

(Hamsi, Balık)

Dört kardeş birbirin taşlar.

(İnek memesi)

Hayvanda dilsiz,
Kur'an'da mimsiz,
Meyvede çiçeksiz.

(Karıncı, inna ateyna, İncir)

Yer altında kazan kaynar,
Çalı dibinde bulgur kaynar,
Dal ucunda lüle kaynar.

(Karıncı)

Uyur uyur, hır hırık
Konuşurken mırmırık.

(Kedi)

Yol üstünde yünlü yumak.

(Kedi)

Dağdan gelir dak gibi,
Kolları var budak gibi,
Eğilir su içer,
Bağırır oğlak gibi.

(Kurbağa)

Ol hanım gelir,
 Şol hanım gelir.
 Aman bakışlı,
 Keklik sekişli,
 Dere karpuzu,
 Mısır pirinci,
 Güllük gülistanlıktan,
 Bir hanım gelir.

(Kurbağa)

Kanı dersen yok,
 Camı dersen yok,
 Ziyamı pek çok.

(Örümcek)

Benim bir kuşum var;
 Kahve rengi,
 Kahvelerde çalar çengi.
 Eğlen kuşum keyfi bulsun,
 Al beylerden bir şeftali.

(Pire)

Canlıdan cansız çıkar,
 Hem kara hem tüysüz.

(Sığır pisliği)

Ev yanında kızıl ışkın.

(Solucan)

Öte geçin leylim
 Beri geçin leylim
 İliksiz, kemiksiz leylim.

(Sümüklü böcek)

Yol üstünde zıpatlak bacaklı.

(Tavuk)

Yarısı ak yarısı kara,
 Ada bana söyleyeyim sana.

(Tavuk pisliği)

Ayda uçar, günde kaçar.

(Yarasa)

Yeraltında yağlı kayış.

(Yılan)

Atılmaz, kapılmaz
 Yıkık duvarı yapılmaz.

(Yumurta)

Dokunmayın kırılır, Sıcak bulsa dirilir.	(Yumurta)
Kitli kutum açıldı, Sarı carı saçıldı.	(Yumurta)
U yanı kaya, Bu yanı kaya, İçinde sarı maya.	(Yumurta)
Pişerse aştır, Pişmezse kuştur.	(Yumurta)
Suya düşer kırılmaz, Yere düşer kırılır.	(Yumurta)

30214. Eşyalarla, Araç Gereçlerle İlgili Bilmeceler

Sarıdır özü, Güldürür yüzü.	(Altun)
Sarıdır safran gibi, Okunur Kur'an gibi, Sevilir can gibi. Ya bunu bileceksin, Ya bu diyardan gideceksin.	(Altun)
Canlı kaçır, Cansız kovalar.	(Araba)
Ne şurada ne burada, Ne u yanda ne bu yanda, Cümle alem içindedir.	(Ayna)
Bacada batman gördüm, Odada odman gördüm.	(Baca, ateş)
Dam üstüne oturmuş, Dumanı gözden kaçırmış.	(Baca)

Ev üstünde boduru Çıkar saçağa oturu.	(Baca)
Bin ilik, bin düğüm Bin diyesin bilmeyesin.	(Balık ağı)
Dağa gider seslenir, Eve gelir yaslanır.	(Balta)
İçinde bir ahbabım var, İki tulum azığı var, Kıçında bir kazığı var.	(Beşik, çocuk, meme, oturak)
Yumuğun ağızına, Sokarım boğazına.	(Cep- el)
Bağlarım yürür, çözerim durur.	(Çarık)
Anan yattı, baban kalktı.	(Çit çit)
Başına vurdum, Kayboldu durdum.	(Çivi)
Bir Arap'ın başındadır tablası	(Çivi)
Biri demiş: Vah başım Biri demiş: Vah dişim Biri demiş: Vah belim.	(Çivi, Tahta, Kiremit)
Bir ufacık arpacık Başındadır tablacık.	(Çivi)
Beş kardeş, bir duvar kaldırır.	(Çorap)
Beş kardeş, bir kuyu işler.	(Çorap şişleri)
Ses verir dağlara, Kurulur ağlara.	(Davul)
Tarlamda beyaz tohumum, Kara elimle ekerim, Dil ile biçerim.	(Defter, kalem, hokka)

Fır fır uçar Ağızından köpük saçar.	(Değirmen, un)
Taşandır, demirdendir Yediği hamurdandır.	(Değirmen)
Ben giderim o gider, Önümde akçe kadar iz eder.	(Değnek)
Altı çatal, üstü bir Bacak girdi onu bil.	(Don)
Alçacık dağdan kar yağar.	(Elek, un)
Ev arkasında küflü kocaman.	(Fırın)
Ev yanında ağız kara.	(Fırın)
Sürttüğçe, dürttüğçe Aldır izi bastıkça, Sıktıkça biter işi.	(Göz sürmesi)
Fen ile bilinir onun ilacı, Kabe'ye gitmeden olmuş hacı.	(Hacı yatmaz)
Ben giderim o gider, Önüm sıra kalbur kadar iz eder.	(Hedik)
Âlem yatar ellezcik uyarır (uyatır).	(İbrik)
İki delikli, bir saplı; Bilmeyenin yok aklı.	(İbrik)
Kendisi demirden, Kuyruğu kendirden.	(İğne, İplik)
Beyaz tarla, kara tohum Elle ekerim, dille biçerim.	(Kâğıt, kalem, yazı, söz)
Minareden attım kırılmadı, Suya attım kırıldı.	(Kâğıt)

“Çalılı derler bize.” der
Yürüdükçe iz eder.

(Kalem)

Altı tahta, üstü tahta
İçinde kanlı kahpe.

(Kama)

Bir demirim var çatal,
Her şeyimi o satar.

(Kantar)

Git gelinim, gel gelinim.
Yol üstüne dur gelinim.

(Kapı)

Sürmeliyi basarız,
Kızılcağı örteriz,
Kılı kılı katarız.

(Kapı sürmesi, yorgan, kirpikler)

Hamaloğun katırı,
Her ne olsa götürü.

(Kaşık)

Bir karıştan ufak boyu,
Deliğe girip çıkmaktır huyu.

(Kaşık)

Hancıoğlu'nun katırı,
Her ne versen götürü.

(Kaşık)

Son atı yükledim,
Duvardan itikledim.

(Kaşık)

Göl üstünde eğri dal.

(Kazan kulpu)

Çam ağacını oyarlar,
İçine ton ton koyarlar.
Ağlama ton tonum ağlama,
Kulağımı burarlar.

(Keman)

Sesi çıkar canı çıkmaz,
Canı çıkar sesi çıkmaz.

(Kemençe)

Bir ufak odada saklı
Başı sanki sarıklı.

(Kibrit)

Bir ufacık kutucuk, İçi dolu yongacık.	(Kibrit kutusu)
Topraktan suyu var, Bir karış yolu var.	(Kiremit)
Beyazdır toprağı, Siyahdır tohumu, Elle çekilir, dille biçilir.	(Kitap)
Bir kapaklı, bin yapraklı.	(Kitap)
O söyler hem de yazar, Okuyan dese kızar.	(Kitap)
Sokaktan aldım kara, Eve geldim kırmızı.	(Kömür)
O gider ben giderim, Herkeser destur derim.	(Kör değneğı)
Nefeslenir camı yok, Damarı var, kanı yok.	(Körük)
Benim bir kavuğum var; El başına kor oturur, Ben de altına kor otururum.	(Küllük)
Etten kantar, altun tartar.	(Küpe)
Altı üstü yok, Su üstünde akı yok.	(Lamba)
Kuyu, kuyunun içinde suyu, Suyunun içinde yılan, Yılanın ağzında mercan.	(Lamba)
Yüz paralık nişadır, Bütün evi dolaşır -Kuşatır-.	(Lamba)
Mesel mesel mali mesel Dil oynar damak keser.	(Makas)

Ortası nar Hazırlandı kehribar, Sevindi hünkar.	(Mangal)
Ben söylerim, o susar O söyler, ben susarım.	(Mektup)
İstanbul'da süt pişer, Kokusu buraya düşer.	(Mektup)
Bize gece gel de Kıçma değsin.	(Minder)
Zerre zerre dal olur Leyleği mercan olur Başı birdir, dili iki Her gören bu manaya Hayran olur.	(Mürekkep kalemi)
Boynunda bir yılan Bütün gün fıkırar.	(Nargile)
Yedirdik doyurmadık, Keyfi geldi buyurmadık. Sever kıtır kıtır İnsanı ısıtır.	(Ocak)
Bir kızım var; Döne döne gebe kalır.	(Öreke)
Dağdan akıttım, bükte sıkıttım.	(Para, kese)
Kırmızı boyarım, Ablamın önüne dolarım.	(Peştamal)
Altından yer, üstünden çıkarır	(Rende)
Bir kutum var; Türlü türlü ötüümü var.	(Saat)
Cebimde tık tık eder, Vaktimi belli eder.	(Saat)

Çit çitan hamam
Kubbesi tamam
Bir gelin aldım,
Babası imam.

(Saat)

Çıt çatan ağaç
Pıt patan ağaç
Kırmızı leylâk
Kılaptan ağaç.

(Saat)

Dağda aliman gördüm,
Suda Süleyman gördüm,
Tuzsuz pişen aş gördüm,
Köpük kusan aş gördüm.

(Sabun)

Dört köşedir, beş değil
Başı suyla hoş değil.

(Sabun)

Şıp demeden cimbirt suya.

(Sabun)

Hin hindi bin hindi
Kum koydu kuyruk salladı.

(Sacayak, tencere, un)

Dört bacaklı,
Daima yüklü.

(Sandalye)

Diz çöktüm önüne,
Uydurdum deliğine.

(Sandık)

Yer altından yıldız geçer.

(Sapan demiri)

Günde beş defa sarmaş dolaş,
Bil bakalım nasıl arkadaş.

(Seccade)

Devenin tabanı,
Öküzün sapanı,
Her yeri gezer,
Bilmez yalanı.

(Seyyar el terazisi)

Parasını el alır,
Dumanını yel alır.

(Sigara)

Derin kuyu, gürlere suyu.	(Silâh)
Hat dedim, hut dedim Kapı dibinde –ardında- yat dedim.	(Süpürge)
Tak burda, tak şurda Tak kapı arkasında.	(Süpürge)
Bir ufacak yüzlü, Hesapsız gözlü.	(Süzgeç)
Adamdan yüksek, Tavuktan alçak.	(Şapka)
Dağdan gelirse yıssa Tatarisa tomallasa.	(Şelek)
Tom tom dere, girmez eve Kes başını, girsin eve.	(Şemsiye)
Beş kardeş birbirini kovalar.	(Şiş)
Kara kediyi Kuyruğundan asarlar.	(Tava)
Karşıda hot oturur, Biri kalkar, bir oturur.	(Terazi)
Tıngır mıngır tıksı var, İçinde bakısı var, İki tulum azığı var, Altında kazığı var.	(Tıngırak, bebek, meme, havruz)
Tavuğum nereye gidiyorsun? Mısır'a gidiyorum. Kesmiyorum kıyısı sıra gidiyorum.	(Tıraş makinesi)
Benim bir keçim var; Öte geçe yayılır doymaz, Beri geçe yayılır doymaz.	(Tırpan)

Evde çatmaya yarar, Dağda atmaya yayar.	(Tüfek)
Öte geçe kırtıl, beri geçe kırtıl, Bir yayla ver de kurtul.	(Ustura)
Bir atım mihriban Göğsü suda her zaman. Arpa saman istemez, Gece gündüz kişnemez.	(Vapur)
Elemez hülemez Ocak başına gelemes, Gelse de duramaz.	(Yağ)
Gece harman, gündüz tepe.	(Yatak)
Gece yorulur, gündüz kurulur.	(Yatak)
Başında tale fesi, Yandan alır nefesi.	(Yayıık)
Biri kaynar, biri oynar.	(Yemek, kepçe)
Benim bir sarığım var; Sararım sararım tükenmez.	(Yol)
Başı kapı ardında, Kendisi dünya ucunda.	(Yol)
Kuru ağaç karşısında kuzgun yolunur.	(Yün tarağı)

30215. Manevî- Dinî Unsurlar ve Diğer Kavramlarla İlgili Bilmeceler

Tasaları dindirir, Çocukları sevindirir.	(Bayram)
Yol üstünde kalaylı tas, Gelene de has gidene de has.	(Cami)
<u>Kur'an'da mimsiz,</u> Hayvanda dilsiz, Meyvede çiçeksiz.	(İnna ateyna)

Bir kuş tuttum alaca,
Bağladım dört ağaca.
Mevlâm bir ev yapmış,
Ne kapı var ne baca.

(Mezar)

Yol üstünde kitli sandık.

(Mezar)

Abdest alır, namaz kılmaz;
Kılanlardan geri kalmaz.

(Ölü)

Huriye kuşum Huriye,
Sırt üstü yürüye.

(Ölü)

Ey Huriye Huriye,
Kuşlar gider sürüye.
Sürüde bir kuş gördüm
Arka üstü yürüye.

(Ölü)

Herkes görür,
Allah görmez.

(Rüya)

Bir bağa çıkmalı elsiz
Bir salkım üzüm var
Alıp yemeli, dilsiz damaksız.

(Ruh)

Ev ardına saç goydum,
Geleni geçeni aç goydum.

(Ramazan)

Yol üstüne saç goydum,
Geleni gideni aç goydum.

(Ramazan)

365 leyleğin 48'dir yuvası,
12 yumurtası 2 çıkar yavrusu.

(Sene, ay, hafta, dinî bayramlar)

Çarşıdan alınmaz,
Mendile konmaz,
Tadma doyulmaz.

(Uyku)

30216. Diğer Bilmeceler

Değnek ucunda yemiş,
Bunu yiyen ölmemiş.
Ramazan'da da yemiş,
Orucu bozulmamış.

(Dayak)

Uyanı taş, buyanı taş,
İçinde bin bir baş.

(Hamam)

Lamba söndü is oldu,
Sağan düştü tan oldu,
Sana bunu bul dedim.

(İstanbul)

Nar tanesi, nur tanesi
Dört köşenin bir tanesi.

(Mekke)

Sende de var,
Bende de var.

(Nokta -Eski yazılı-)

Günlerin padişahı,
Haftaların bir şahı,
Uzadır bacakları,
Dinletir ayakları.

(Pazar)²⁸²**30217. Konu ile İlgili Makaleler****302170. Bilmeceler, Meseller**

Halk bilgisinin belli başlı bölümlerinden olan bilmeceler; folklorik bakımdan diğer maddeler meyanında başlı başına bir hususiyet arz eder. Halk zekâ ve mantığının ustalıkla tertibinden doğan bunlar; maşerî şuurun en belîğ ifadesini taşıyan enteresan buluşlarıdır. Maksadın ifadesini karşısındakine çok güzel bir espri ile anlatmayı dolayısıyla muhatabının seziş kudretini ölçmek gibi birkaç taraflı gaye ile meydana getirilen bilmeceler folklor için çok kıymetli materyallerdir.

²⁸² O. Turgut Pamirli, **Aksu**, C.3, S.31 (Şubat 1942), s.7-12 / **Folklor**, Yeşilgireson Matbaası, 1943, s.55-70

Bilmeceler şekil ve mana bakımından başka bir hususiyet gösterirler demiştik. Bunu misallerle izaha çalışalım. Şekil itibariyle mâniler gibi yapılmış bilmeceler olduğu gibi; kafiyeli fakat iki mısralı ve kafiyesiz tek satırda da söylenmişleri çoktur. Meselâ:

Dağdan gelir dak gibi
Kolları var budak gibi
Eğilir su içer
Bağırır oğlak gibi (Kurbağa)

Bir ufacık kutucuk
İçi dolu yongacık (Kibrit Kutusu)

Çatmacıkta yongacık (Kulak)

Bilmecelerin halk arasındaki asıl adı meseldir. Bilmece adı son yıllarda mesele verilen bir başka isim olarak meydana gelmiştir. Meseller de mâniler gibi hususî bir tarzda söylenir. Yani bunun için müsait zaman ve zemin aranır. Ekseriyetle uzun kış gecelerinde mahalleliler arasında yapılan misafirlikler bu fırsatı hazırlamış olur. Eski bir âdet veçhile mangal başı lâleazar edilir.

Önce meselleşecek olanlar taraf taraf ayrılır. Ayrılmalar münakaşalı olur. Çünkü fazla mesel bilmek bu işte aranılan ilk şarttır. Hemen herkes bu gibilerle birlik olmak, dolayısıyla bahsi kazanan gruptan olmak ister. Nihayet meselleşmeler başlar. Bir tarafın söylediği meseli diğer taraf bulmaya çalışır. Bulursa mesel söylemek hakkı kendilerine geçer. Bulamazlarsa önceleri kendilerine ayrılan yurt bölgelerinden münasip bir şehri verirler. Eğer ne bulurlar ne de öğrenmek için, mukabilinde istenilen şehri vermeden sabırsızlık ederek, kendileri bir mesel söylemeğe kalkarlarsa; o grup hakkında derakap ceza tatbik edilir. Tatbik edilen bu ceza, meselleşmelerdeki intizam ve disiplini anlatan çok enteresan bir tarzda, gülünç ve düşündürücü mahiyettedir. Meselâ meseli söyleyen grup şöyle başlar:

___ Bir koyunum kaç a alırın?

___ Beşe

- ___ Vermem beşe, çalarım taşa.
 ___ Bir koyunum var kaç a alırsın?
 ___ Alıya
 ___ Vermem alıya, doğrarım salataya.

Bundan da anlaşılıyor ki meselleşmeler, derin bir intizam içinde sırayı ve hakkı takip eder. Ceza oradakilerin tek endişeleri olduğundan kimse pazara çıkarak gülünç bir tarzda satılmayı istemez. Haraç, mezar olanlar, oradakilerin kahkaha ve eğlence mevzuu olurlar. Eğer satılmak başlamışsa kabahatli taraf suçunu çabucak anlar. Affedilmesi için ayrı bir şehri verir. Ceza kaldırılır. Meselleşme gene eskisi gibi devam eder. Zekâ ve muhakemeleri, dikkat ve ihtimamı altında cereyan eden oyun öyle heyecanlı anlara varır ki bir tarafın kazandığı şehirleri, diğer grup kaybettiği için adeta muharebede galip ve mağlup ordular mevkisine düşerler.

Sevinç ve kederler görünür. Mesellerin birçok meziyeti yanında küçük çocukların derin bir alâkasını topladığından onların dimağ inkişafını da temin eden bir tarafı vardır. Çocukların mesellere karşı olan meyilleri fazlasıyla mevcuttur. Binaenaleyh terbiye ve tedriste mesellerin yardımı büyük olur. Bu maksatla toplanmış halk meselleri bilhassa ilkokul çocuklarının bilgilerini kuvvetlendirmek için hakikî bir vasıta olarak kullanılmağa başlanmıştır.

Aile terbiyesinde ise mesellerin kıymeti çok büyüktür. Ancak bütün hâllerde bunların sonradan uydurulmuş, halka aittir diye söylenenlerinden mümkün merteye sakınmak gerektir. Hele birtakım müstehcen olanları fayda yerine kötü bir âdedi destekleyerek itiyat hâline sokulacağından oldukça mazurdur. Bu gibilere esasen mesel denemez. Çünkü halk âdet ve terbiyesinin yüksek karakteri onları refüze etmiştir.²⁸³

²⁸³ Pamirli, agm., C.3, S.31 (Şubat 1942), s.7-8. / Folklor, Yeşilgiresun Matbaası, 1943, s.55-57.

31. Halk Hayatı

310. Evlenme

Kaynaklarımızda Giresun'daki halk hayatı ile ilgili olarak verilen bilgilerden en ayrıntılı olanı "Evlenme" hakkındaydı. Fakat bu bilgiler belirli bir yapıya göre verilmemişti. Burada ise Giresun düğünlerine ve düğün âdetlerine on dört alt başlık altında yer verilmiştir.

3100. Evlenme Çağı

Kaynaklarımızda evlenme çağı ile ilgili olarak sadece "Evlenme yaşı on beş yaşında başlar."²⁸⁴ kaydına rastladık. Bu cümle çalışmamızın sınırlı olduğu zaman dilimi için objektif bir bilgi vermektedir. Zira Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Giresun'da da eskiden evlenme yaşı kızlar için 13-15, erkekler için 15-18'dir.²⁸⁵

3101. Evlenecek Kişiler Arasında Yakınlık –Kan Bağı- Ölçüsü

Yararlandığımız kaynaklardaki yazılarda evlenecek kişiler arasındaki yakınlık, kan bağı konusunda herhangi bir bilgi tespit edilemedi. Eski Giresun düğünleri ile ilgili yapılmış çalışmalardan²⁸⁶ ve bölgede yaptığımız derlemeler²⁸⁷ sırasında elde ettiğimiz bilgilere göre çalışmamızın kapsadığı zaman diliminde bölgede hâkim olan evlenme biçimi egzogami yani akraba dışı evliliktir. Fakat özellikle ekonomik nedenlerden dolayı bu evlenme biçimi zamanla yerini yakın akraba evliliğine bırakmıştır.

3102. Eş Seçimi

Aksu dergisinde yer alan aşağıdaki kayıttan anlaşılacağı gibi Giresun düğünlerinin en ciddî, sıkıntılı ve uzun süren safhası eş seçimi meselesidir: "Bir genç evleneceği zaman

²⁸⁴ İbrahim Erenel, "Bulancak Kazasının Şeyhmusa Köyü", *agm.*, C.2, S.21 (Haziran 1940), s.7.

²⁸⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız; Ali Çelik, "Yeşilgiresun Gazetesi ve Diğer Kaynaklara Göre Giresun Düğünleri", *Yeşilgiresun Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun*, Hasan Ögütçü Armağanı, Giresun, 2003, s.40-41.

²⁸⁶ Çelik, *age.*, s.42-43.

²⁸⁷ Mustafa Hakyemez (Sofunun Mustafa) ile söyleşi, Çukurköy - Giresun, 2001/ Ayşe Özdemir ile söyleşi, Okçu - Giresun, 2001/ İsmet Konanç ile söyleşi, İcilli - Bulancak, 2000.

aylarca kız aranır; aslı, nesli, soyu sopusu herkesçe malûm bir kız... Nihayet kız bulunur, nişan onu müteakip nikâh düğünü yapılır. Artık hazırlık başlar oğlan tarafı ağırlık tabir ettikleri mücevherat kısmını; kız tarafı da evi donatacak eşyaları hazırlarlar.”²⁸⁸

Eş seçimi biçimleri hakkında net bilgi verilmiş olmasa da bu mesele üzerinde hassasiyetle durulduğu görülmektedir. “Aylarca kız aranır.” ifadesinden de anlaşılacağı üzere “eşi ailelerin seçip gençlerin onayının sonradan alınması” ve “görücü” usulleri eş seçiminde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bölgede bugün dahi bu iki usul kullanılsa da hâkim olan eş seçim biçimi “eş seçiminde tercihin gençlere bırakılması”dır. Bu üç şeklin yanında çeşitli şartların zorlaması sonucu “kaçma-kaçırma” veya “ailenin onayı alınmadan yapılan eş seçimi” usulleri de görülmektedir.

3103. Kız İsteme – Dünürlük – Söz Kesme

Yapılan araştırmalardan sonra münasip görülen gelin adayının, ebeveyninden istenmesine sıra gelir. Kaynaklarımızda kız isteme merasimi ve âdetleriyle ilgili olarak sadece bu işin zamanını belirten “Cuma günü kız istenir.”²⁸⁹ şeklindeki ifadeye rastlanmıştır. Bu iş için genelde cumaların tercih ediliyor olması her hâlde yapılacak hayırlı işe hayırlı bir zamanda başlama arzusundan ileri gelmektedir.

Giresun’da da kız isteme, söz kesme âdetleri –genel itibarıyla- Anadolu’nun diğer yerlerindeki âdetlerle benzerlik gösterir.²⁹⁰

3104. Başlık – Kalın

Güntümüzde eskiden anlaşıldığı şekliyle -erkek tarafının, kız tarafına kararlaştırılan miktarda bir para vermesi- uygulanmıyor olsa da bu âdet başkalaşmış bir şekilde hâlen devam etmektedir. Eskiden hemen her yerde görülen bu uygulamanın en önemli fonksiyonu kız tarafının yapacağı düğün masraflarını karşılamada ve kaybedeceği iş gücünü telafi etmede -oğlan evlendirerek- çekeceği maddî sıkıntıyı karşılamadır.

²⁸⁸ A. Necati Ülgen, “Giresun’da Düğün”, *agm.*, C.2, S.18 (1 Mart 1940), s.33-35

²⁸⁹ Rahmi Korkut Öğütçü, “Köylü ve Köylerimiz”, *agm.*, C.1, S.11 (2. Teşrin 1934), s.11.

²⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Çelik, *age.*, s.45-47/ Trabzon - Şalpaazarı Çepni Kültürü, Trabzon, 1999, s.332-333.

Günümüzde erkek tarafının, kızı tarafının masraflarını -altın, takı, mobilya, çeyiz...vb.- ve düğün masraflarını genel olarak karşılama şekline dönmüş olan başlık uygulaması eskiden çok yaygın olarak kullanılmaktaydı:

“Düğünlerde nikâh merasimi yapılırken ‘başlık’ denilen bir masraf karşılığı almak âdettir. Bunu vermek oğlan tarafına aittir. Bu da kız tarafının getireceği eşya nispetinde tehalüf eder.”²⁹¹ “Başlık umumiyetle kullanılan bir usuldür.”²⁹²

Düğün öncesinde önemli bir evre olan “Nişan” ve nişan âdetleri konusunda kaynaklarımızda hiçbir kayda rastlanamadı. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Çelik, “Yeşilgiresun Gazetesi ve Diğer Kaynaklara Göre Giresun Düğünleri”, Yeşilgiresun Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun, Hasan Öğütçü Armağanı, Giresun, 2003, s.49-50.)

3105. Düğüne Davet

Giresun düğün gelenekleri içinde en orijinallerinden biri de düğüne davet biçimidir. Düğüne davet çok hassas bir iştir ve düğün sahibinin durumuna ve çağırılacak kişinin konumuna göre değişik şekiller alır:

“Düğün; güvey babasının züğürtlük veya zenginliğine göre pazartesiden perşembeye dört gün yahut perşembeden perşembeye bir hafta sürer. Buyurultular on gün evvel yapılır. Çağırılanların değerleri ile aradaki dostluğun sevgisi buyurultuyu dörde ayırır:

- 1- Mektupla: Ara sıra görüşülen uzak tanışlara yalnız mektup yazılır.
- 2- Tava böreği ile: Evsiz barksız kimseler tava böreği ile çağırılır. -Arasına kıyma, peynir yahut haşlanmış pirinç konan yufka kızartmasıdır.-
- 3- Horozla: Orta hâllilerle yeni arkadaşlara horoz yollanır.
- 4- Koçla: Angın ve ünlü adamlara kan yalaşıklara koç gönderilir.”²⁹³

²⁹¹ Öğütçü, *agm.*, S.11, s.12.

²⁹² Erenel, *agm.*, S.21, s.7.

²⁹³ Çilesizoglu, “Eski Düğünler”, *agm.*, C.1, S.9 (Haziran 1934), s.13.

“Pazartesi günü köylüler düğüne çağrılır. Salıdan itibaren ocak kaynar, lokma dökülür, düğüne gelenlere yemek çıkarılır.²⁹⁴ Salı günü uslu hanımlar davet edilir. Eğlenti başlamadan evvel mükemmel bir ziyafet verilir. Bu ziyafette istediğiniz yemekleri bulabilirsiniz. Çeşitli çorbalar, envai çeşit tatlılar börekler baklavalar saymakla bitmez ki... Yemek bittikten sonra hanımlar arasında düğün yapılır. O gün yaşlı hanımlar bulunur.²⁹⁵”

3106. Düğünün Başlangıcı

Nihayet, mükemmel çalgılarla beş gün devam eden düğün başlar. Her günün ayrı ayrı ismi ve eğlentileri vardır: İlk gün, firdolayı düzlüklerle alanlara yer yer ateşler yakılır. Sayısız tavuklar, besili kısırlar, semiz sığırlar kesilir. Ciğerli pılavlar pişirilir. Çöten çöten²⁹⁶ darlırdan kazan kazan keşkekler kaynatılır. Tay tay unlarla gelder gelder²⁹⁷ yağlardan helvalar kavrulur. Kat kat arpa fetirleri,²⁹⁸ yığın yığın mısır bazlamaları dökülür. Konaklara yerler ayrılır. Oyunlara meydanlar açılır. Akşamın alaca karanlığı yavaş yavaş basınca gecedan geceye ıslıklaşan delikanlılar, karşıdan karşıya çağrıyan ergen kızlar susar; mehdar düğüne başlar.

Mehdar

Düğündeki çalgıların hepsidir; davul, zurna, kemençe, bağlama gibi. Davulla zurna mehdar başıdır. Ortalık iyiden iyiye kararınca mehdarbaşının gözleri annaklarda²⁹⁹ alev, kulakları kıranlarda takırdı arar. Mehderbaşı kendi yakasındaki konak beylerinin parolalarını bilir. Konakların kimisi peş peşe beş sık ve örnek örnek fişek yakarak kendilerini tanıtır.

Konaklar

Başlarında eke ve namlı delikanlılardan bir kılavuz – Bey – bulunan sekiz yahut on iki gençlik her bölük bir konaktır. Her konak beyi mehdar başının bildiği bir parolası vardır. Kırandan verdiği işmara mehdar başından yalnız kendi konağının tanıdığı kaydayla cevap

²⁹⁴ Öğütçü, “Boztekke Köyü”, agm., C.2, S.24 (Eylül 1940), s.19-20.

²⁹⁵ Ülgen, S.18, s.34.

²⁹⁶ Çöten: Genelde mısır veya gazel, ot gibi maddeleri saklamak için yapılan etrafı çalı ile örtülmüş küçük oda.

²⁹⁷ Gelder: Büyük küp, turşu kurulan büyük küp.

²⁹⁸ Fetir (fetil): Sacda pişirilen ince, yuvarlak ekmeç.

²⁹⁹ Annak: Görülebilen yer; ne olup bittiği anlaşılabilir, görüş mesafesinde olan yer.

alan bey; konağını düğün evini görünceye değin fişek yakmadan ilerletir. Eve yaklaşınca konağı önleyen mehdarın bahşişini bey verir, mehdar konağa kılavuzluk eder. Artık konaklayacakları meydan, çadır yahut eve kadar yakarak ilerler. Konaklar oyun vaktine kadar ayrı ağırlanır, ayrı yedirilir, ayrı oturtulurlar.³⁰⁰ Düğünlerde konak gitmek âdetleri var. Meselâ, bir köy düğüncüsü diğer köyler içinde tanıdıklarını çağırır. Çağırdıkları köylerden birlik hâlindeki şahıslar iyi elbiselerle o düğüne iştirak ederler. Ve gelirken de geldiklerini anlatmak üzere fişek atarlar. Ve bunlar düğün sahibi tarafından tutulan kemençeci veya davulcu zurnacı ve onlara uyan halk tarafından karşılanır.

Bu konaklara yemek vermek âdetidir. Gelen konaklar düğün evi önünde millî bir oyun yaparlar. Düğün bitiminde dağılırlar.³⁰¹

“Düğünlerde davul, zurna, kemençe ve klarnet gibi sazlar kullanılır. Bağlama çalanlar da vardır. Horan, karşılama, yürüme gibi oyunlar oynanır.³⁰² Kadın erkek ayrı ayrı eğlenilir. Erkekler kemençe; kadınlar def çalarak eğlenirler. Tamzara, dik horan, düz horan adlı oyunlar oynanır.³⁰³ Köylerimizde kemençe ve ya davul, zurna çalmak sureti ile düğün yapılır. Köy gençleri ev avlusunda veya tarlasında horan, karşılama, fingil kırma oyunları; kadınlar da en süslü elbiseleri ile düğün evinin müsait odalarında defle ve dışarıda çalınan çalgıya uyarak fingil, yürüme, çandır, horan, karşılama vesaire gibi oyunlar yaparlar.³⁰⁴ Düğünlerde kemençe, bazen de davul, zurna bulunur; horan, kol oyunu (Karşılama) ve çifte telli oynanır.³⁰⁵ Düğünlerde kadınlar evlerin içinde, erkekler ise dışarıda oynarlar. Kadınlar erkeklerin oyunlarını seyredebilirler; fakat erkekler kadınların oyunlarını göremezler.³⁰⁶”

Yemek

Değirmi yer sofraları kurulur. Her konağın bir sofrası, her sofranın iki sofracısı vardır. Sofracılar işlerini pek iyi bilirler. Sofraya art arda konması gereken yemekleri sofranın yanına sırayla dizerler. Yemeğin sonu geldi mi sofracı buyurun eder. Bey sofraya

³⁰⁰ Çilesizoğlu, *agm.*, S.9, s.14.

³⁰¹ Öğütçü, *agm.*, S.11, s.12.

³⁰² Erenel, *agm.*, S.21 (Haziran 1940), s.7.

³⁰³ A. İşsever, “Bir Köy Tetkiki; Şebinkarahisar Kanık Köyü”, *agm.*, C.1, S.12 (1. Kânun 1934), s.21.

³⁰⁴ Öğütçü, *agm.*, S.11, s.12.

³⁰⁵ Reyhan, “Köy Tetkikleri, Akyoma”, *agm.*, C.1, S.9 (Haziran 1934), s.18

³⁰⁶ A. Süreyya İşgör, “Lapa Köyü”, *agm.*, C.1, S.15 (Nisan 1937), s.21.

oturmadan yemekleri teker teker gözden geçirir. Eğer düğün sahibinin gücü ve konağının ününe yakıştırabilirse yemeği yerler; yoksa hemen şişlik isteme başlar.³⁰⁷

Şişlik İsteme

Şişlik isteme; bir işkencedir. Güveyin babası zengin olur da sofralardan dolu doyum yemeği esirgerse konak beyi kamasını sofranın orta yerine diker. Bu; biz buraya karın doyurmağa değil, düğüne geldik. Daha iyisini yapabilirken nekesliği yüzünden derme çatma yemek çıkaran herifin konağıma kurduğu sofrayı kaldırtmam demektir ki böyle bir şey oldu mu sofracı hemen düğün kâhyasını bulur, işi anlatır. Kâhya koşar, beye konaklarının yerilmediğini bir yanlışlık olacağını, isteyecekleri her şeyin verileceğini, yemeğe başlamalarını söyler. Bey, ikiletmeden kamasını kaldırır yemeğe başlarlar. Dışarı bir kırık iğne bile çıkarmadan doyuncaya kadar her şey istenir. İstenenler gelmedi mi kama yine sofraya saplanır, aldırış edilmezse “yakma” ele alınır.

Yakma

Delikanlı babasının elleri ayakları bağlanır. Coşkun bir ateşin karşısına yatırılır. Alına yanmış bir mum dikilir. Ateş boyuna tavlandırılır. İstenen şeyler gelinceye kadar eziyet edilir. Düğün sahibi yakılmasına rağmen nekeslikten vazgeçmezse güveyi yakalanır. Babasının gözü önünde yakılarak şişlik istenir. Baba bunu da kulak ardına attı mı hem oğlu hem kendisi bağlı olarak ateşin karşısına yatırılır. Ateşe bir avuç tuz atılır. Konak kalkar. İş öbür konaklara bildirir. Düğünden ayrılacağını söyler. Öteki konaklar işi araştırıp soruştururlar. Yerilen konağı doğru bulurlarsa mehdarı dağıtıp kalemligi yıkarak düğünden ayrılırlar.³⁰⁸

Mehdar Dağıtmak

Düğün sahibi haksız çıktı mı yerilen konakla birleşen öbür konaklar, mehdarbaşıya mehdarı dağıtıp düğünü terki emrederler. Mehdarbaşının hemen mehdarı dağıtıp savuşması âdettir. Mehdarbaşı yahut derme çatma konaklar mehdarı eğlemeye yeltenirlerse davul kasnağına varıncaya kadar bıçak ve kamayla delik deşik ederler. Zurna parça parça kırılır. Bu yüzden çok kereler adam bile öldürülür.

³⁰⁷ Çilesizoğlu, agm., S.9, s.15.

³⁰⁸ Çilesizoğlu, agm., S.9, s.16.

Kalemlik Yıkmak

Darıltılıp da giden konaklar; hep birden kalemlige³⁰⁹ yayılım ateş ederler. Bu; senin gibi yüzüzlerin ocağı tütmesin, bucağı kapansın demektir. Namuslu bir kız babası da böyle bir adamın oğluna kızını vermekten cayar. Düğünlerde sırf talan için işkenceye kalkan derme çatma konaklar da bulunur. Böyleleri öbür konaklar tarafından düğünden kovulurlar. Gitmeyi zorlaştırırlarsa silâhları alınır. Dayakla çıkarılırlar. Düğün sahibi bıkkınlık göstermez, elinden geldiği kadar gelenleri ağırlar, güler yüz, tatlı dille karşılarılarsa kimsenin burnu kanamadan eğlenirler, oynanılır, güreşler yapılır.³¹⁰

3107. Kına

Günümüzde olduğu gibi önceden de Giresun düğünlerinin en renkli dilimlerinden biri kına gecesidir. Bu gece, gelinin baba evinde son gecesidir. Kına gecesinin kendine has pek çok âdeti vardır. Bu geceyle ilgili kayıtları aynen alıyoruz:

“Kına gecesinde bir âdet daha vardır. O da bahşiş verme usulüdür: Bakarsınız elinde bir def kadın ortaya çıkar, hem def çalar hem de verilen bahşişleri veren adamların künyesi ile okur. İlk defa bahşişi kızın anası verir, eğer vermeyecek olursa bir beyit söylerler.

**“Anası gelmeyince
Bahşişi vermeyince
Kız vermez elini kınaya.”**

Anasından sonra sıra ile yakın akrabaları ve davetliler tarafından beşibirlik, Osmanlı, gazi ve ona benzer kıymetli altınlar ve onluk beşlik liralarla def çalan kadının elindeki kap dolar. Bu gece gelinin parmaklarına kına koyarlar. Kına konduktan sonra oyun başlar genç kızlar, yürüme ve çifte telli dedikleri oyunları oynarlar, çalgı durmadan devam eder, türküler şarkılar ve fitik şakırtıları ile sabahı bulurlar.

Hele o türküler, dertli dertli söylerler ta ki gelin ağlayıncaya kadar... Şayet gelin inatlık edip ağlamazsa tekrar başlarlar:

³⁰⁹ Kalemlik: Baca; evlerin “hamamlık” diye tabir edilen banyo kısmının bacası.

³¹⁰ Çilesizoğlu, agm., S.9, s.17.

Çevirdim eteğimi soktum belime,
Ayrılık yollarını aldım elime
Küçük bacımı anam koydum yerime
Eyvah anam eyvah ben gelin oldum.

Sacıyak yerde yücedir,
Duracağım bu gecedir,
Yarın ayrılık günleri,
Gelinim... hatunum...
Kınan kutlansın...

Harap yere ev yapma;
O, batar gider.
Uzak yere kız verme;
O, yiter gider...

O gece sabaha kadar eğlenirler. Sabaha karşı oğlan evinden çalgılı bir kafilé kız evine baskın verirler. İki taraf birleşince eğlenti artar ve daha güze bir şekilde sabahı bulurlar.”³¹¹
“Kına gecesi gelinin başına kına yakmak para atmak hediyeelik sahan, tencere veya başkaca münasip çeyizlik eşya takdim etmek gerektir.”³¹²

3108. Çeyiz

Çeyiz kültürümüzde kız çocukla müsemma olmuş gibidir. Bir atasözümüzde, “Kız beşikte, çeyiz sandıkta” denilmektedir. Kaynaklarımızda çeyizin nitelikleri, miktarı, hazırlanması, sergilenmesi gibi konularda ayrıntılı kayıtlara rastlanamadı. Tespit edilebilen tek kayıt, gelinin çeyizinden erkek tarafının “uslu” tabir edilen insanlarına uygun parçaların “yolluk-bohça” adıyla takdim edilmesi ile ilgilidir:

“Gelin çeyizlerinden münasip parçalar ayrılarak geline bahşış verenlere, kavim kabile içinden münasip kadın, erkek kişilere hediye edilir. Buna “yolluk” denilir.”³¹³

Çeyiz göçürme, oda donatma işlemleri sırasında değişik âdetler vardır. Yıllarca el emeği verilip göz nuru dökülerek hazırlanmış bu çeyizleri kız evinden alıp götürmek kolay değildir. Kızın bir sandık içine konulmuş çeyizlerini - bir arabayla götürmek üzere gelmiş dışarıda bekleyen- vermeme için elden gelen yapılır: Kızın erkek kardeşlerinden biri sandığın üzerine çıkar oturur, sandığın anahtarının kaybolduğu ve bulunamadığı

³¹¹ Ülgen, agm., S.18, s.34-35.

³¹² Öğütçü, agm., S.24, s.20.

³¹³ Öğütçü, agm., S.24, s.21.

söylenir...vb. Bunların hepsi tatlı ve kötü niyetli olmayan zorluklardır. Verilen bahşış bunları hemen ortadan kaldırır. Düğünden birkaç gün önce kız evinden alınan çeyizlerle gelinin odası yeni evinde donatılır ve orada çeyizler sergilenir.

3109. Gelin Süsleme (Gelin Donatma) ve Gelin Hamamı

İlk gün, gelin hamamı yapılır, o gün hamamda mükemmel bir düğün kurulur. Bu düğünde türlü oyunlar ve mâniler söylenir. Düğünün en eğlencili geçen zamanı Çarşamba günü gecesidir. O gün oğlan evinden kızı giydirmek için bir sandık elbise getirilir; geline tel, duvak takarlar, beyaz bir entari giydirirler. Sanırsınız bir melek. O gün şehrin genç kızları önceden hazırladıkları üç etek ve ona benzer eski usul elbiselerle süslenirler, her biri birer melâike gibi ortaya çıkarlar. Sabaha kadar eğlenirler, bu geceye “kına gecesi” derler.³¹⁴

“Kız evlerindeki düğüne en çok kadınlar iştirak ederler. Gelin olacak kızı, köydeki arkadaşları ve “yinge” tabir edilen bir kadın hazırlar. İlk günlerde babasının yaptığı çamaşır giydirilir. Çarşamba günü erkek evi tarafından gelen baş örücünün getirdiği bir sandık içindeki çamaşır lar giydirilir.”³¹⁵

31010. Gelin Alma – Gelin Getirme – Gelin İndirme

Kaynaklardan anlaşıldığı üzere Giresun düğünlerinin en renkli ve orijinal tarafı gelin alma, gelin indirme kısımlarında yaşanmaktadır. Bu durum Giresun köylerinde hâlen canlılığını korumaktadır.

“Çarşamba gecesine “büyük düğün gecesi” denir. Bu gece komşu köylüler düğüne iştirak ederler. Düğünlerde çok defa davul, zurna, kemençe bulunur. Konak gelen komşular çalgılarla karşılanır. Düğün alanına gelen konakçılar mehdarın çalgısına uyararak horan, karşılama, kırma gibi oyunlar oynadıktan sonra istirahat odasına çekilirler, yemek yerler. Konak gelenlere mehdar gitmezse niza çıkar. Düğüne başlarken, konak giderken tabanca, tüfek atmak âdettir. Ara sıra tatsızlıklar da olur. Düğünü idare eden “düğün kâhyası” tatsız

³¹⁴ Ülgen, agm., S.18, s.33.

³¹⁵ Ögütçü, “Boztekke Köyü”, agm., S.24 (Eylül 1940), s.20.

olayları yatıştırır. Oyun alanında sabaha kadar çırakmanlar yanar. Gelin perşembe gün almır. Kadınlı, erkekli büyük bir kabile silâh atarak, fişek yakarak kız evine varırlar; orada da oyunlar oynar, silâh atarlar. Başlık, şişlik istemek; almak veya alıp iade etmek, güveyiye bağışlamak âdetleri de vardır.”³¹⁶

Takı

Gelin göçürmeye gidilmezden bir saat evvel en büyük meydana bir halı serilir. Oğul babası en yakın hısımları ve konak beyleri ile beraber bir halka yaparak halıyı ortaya alırlar. Güvey; sol kolunda on, on iki yaşlarında bir çocukla gelir ilk önce babasının, sonra amcalarının ve yakın hısımları ile konak beylerinin ellerini öperek halkayı dolaşırlar. Kolundaki sağdıç da güveyin peşinden herkesin elini öper. Bu iş bitti mi baba, oğluna ne bağışlayacaksa söyler. Ananinkini de babası vekâleten verir. Takılar: kumaş, koyun, tarla, bahçe, inek, öktüz, at olarak takılır; para alınmaz. Güveyiye yarım at, yarım inek, yarım öktüz, yarım koyun da verilir. Bunların geriye kalan yarıları da geline bağışlanır. Gelinle güveyinin takıları da bütün olmuş olur.³¹⁷

Gelin Alıcı

Gelin pazartesi yahut perşembe günü göçürülür. Kız köyü konaklarından gayrı düğündeki olanca konaklar gelin göçürmede bulunurlar. Gelin göçürme alayı en namlı üç konak beyinin başkılavuzluğu ile yürür. Köye varılınca konaklar dıştan dışa adeta sararlar. Üç beş kılavuz köye girerler. Kız evinin kapısına gelir. Kız köyünde de herkesin kapısı kapalıdır. Sokaklarda hiç kimse bulunmaz. Kapıya gelen başkılavuzların en yaşlısı eşğin dibine toprağa beş fişek atar. Silâh sesini işiten konaklar beş altı koldan köye girerler. Kız köyünde meydana çıkar. Sokaklar dolar. Kız evinin kapısı açılır. Kapıda sağlı sollu yer tutarlar. Bunlardan sonra elinde ipekler ve yaldızlarla süslenmiş bir yumurtayla kız köyünün en ihtiyarı, peşinden ya bir koç, ya bir tay, ya bir boğa yedekleyen bir delikanlı, ondan sonra da ya bir saat ya son sistem bir tüfek veya tabanca taşıyan bir genç çıkar. Baş kılavuzlar evden ayrılır. Ağartmacıları güderler.³¹⁸

³¹⁶ Ögütçü, agm., S.24 , s.19.

³¹⁷ Çilesizoğlu, agm., S.9, s.14.

³¹⁸ Çilesizoğlu, agm., S.9, s.15.

Ağartma

Süslü yumurta bir ağacın çıplak bir dalına bağlanır. Saat, tüfek veya tabanca ağacın kaburgasına çakılan bir çiviye asılır. Koç, boğa veya tay da ağaca bağlanır. Yumurtayı ağaca bağlayan adam başkılavuzlara, bir mesafe tayin eder “Ağartmamız budur.” der. Üç başkılavuz kendi konaklarının silâhları ile gösterilen uzaklığı ölçer, biçerler. Uygun görürlerse ağartma başlar. Yoksa ağartmacı ile konuşur. Menzili silâhların vurabileceği kadar kısalttırırlar.

Olanca konak delikanlılarının ağartmaya beşer fişek atmaya hakları vardır. Kız köyünden erkek evine düğüne giden konaklar ağartmaya giremezler. Ağaçtaki eşya ağartmayı vuranıdır. Buna ağartma armağanı denir. Ağartmaya ilk önce yeni yetmeler başlar. Konak delikanlıları ağartmayı vuramazlarsa beyler atar. Onlar da vuramadılar mı sıra üç başkılavuzundur. Başkılavuzlar yalnız birer fişek atarlar. Ağartma gene vurulmazsa ağartmacı başkılavuzları bulur ve onlara “Ağartma vurulmadı, armağanlar satın alınmadıkça gelin verilemez.” der. Başkılavuzlar armağanın ceremesini sorarlar, ağartmacı:

“Kızdır, nazdır;

Bin kuruş azdır.

Oğlandır, oktur;

Bir akça çoktur.” diye kız babasının yaptığı olanca masrafı ister.

Başkılavuzlar parayı verir, gelini alırlar. Ağartmacının biçtiği cereme herkesin vaktine göre konak delikanlılarından alınır. Ağartma vurulursa hiçbir şey istenmeden gelin verilir.

Göç

Gelin, güvey köyünün en soy, en hırçın atına bindirilir. Kız köyünün en binici, en atik, en saygılı genci gelin atının başında yayan gider. Mehdar gelin göçürme havasını çalar. Başkılavuzlar konağından gayri bütün alaylar yakar. En önde gelinin çeyizi, onun peşinde konaklar, sonra mehdar, sonra gelin, en arkada da konak beylerinden seçilmiş sekiz kişilik bir konak – Başkılavuzlar konağı – ve başkılavuzlar gider.

İp Germe

Güvey köyünün tanınmış çobanlarından üç yahut beş kişilik bir çoban konağı beş altı yataktan seçilmiş en semiz, en iri, en azgın bir koçu, tellerler, pullarlar, kınalarlar; daracak

bir geçitte gelinin atı önüne bir urgan gerer koçu atın önüne diğeltirler. Gelin atın üstünden sağ elini uzatır ve bir tutmasında koçu terkisine alırsa artık koç gelinindir.

Çobanlar “Varol, bütün davarlar uğruna kurban olsun.” diye bağırarak ipi kaldırırılar. Koç gelinin terkisinde ta eve kadar ilerlenir, kapıda koç kesilir. Gelin attan iner. Sol ayağını kana basar. Sağ ayağı ile eşikten geçer. Gelin bir de koçu terkiye almadı mı çobanlar, atın başındaki delikanlıya kurbanın satılık olduğunu söylerler ve o günkü değerinin beş misline kadar koçu delikanlıya satarlar. Koç hemen oracıkta kurban edilir.³¹⁹

At Satma

Gelin kaynatasının evinden içeri girince atın başındaki delikanlı ata biner. Satılık at satılık at! narasını basar. Bu at üstünde bıçak ve başka oyun oynamaya delikanlı isterim demektir. Karşısına çıkan olmazsa bindiği at kendisindedir. Karşısına çıkan kendisinden üstün gelirse attan iner ve atı üstün gelen erkek köyü delikanlısına verir. O da sahibine teslim eder. Kendisi üstün gelirse at gene onundur. Kimse sahip çıkmaz.³²⁰

“Perşembe günü oğlan evinden bir kafilе kızı almaya gider, giderken şu türküyü söylerler:

**“Bir taş attım aman pencereye tık dedi,
Binnaz hanım anam annem evde yok dedi
İnanmazsan aman çık yukarı bak dedi.”**

Kesif bir kalabalık arasında ya kardeşi ve yahut en yakın akrabasından biri tarafından kız, oğlan evine teslim edilir. Gelirken şu türkü söylenir:

**“Biz gelini aşırabilesek,
Büyük evin avlusuna düşürebilesek.
Anasın babasın şaşırabilesek,
Altı aydır saydığımız gelini, almaya geldik.
Allarını pullarını dermeye geldik.”**

Gelin eve geldi mi tekrar düğün başlar. Evde düğün devam ederken o gün güvey hamamı yapılır. Gelin eve girdi mi eline bir kepçe verilir ocakta bulunan çorbayı karıştırır ondan sonra ortaya çıkar. Ve şu şarkılar söylenir:

³¹⁹ Çilesizoğlu, agm., S.9, s.16.

³²⁰ Çilesizoğlu, agm., S.9, s.17.

**Çam başına çıra yaktım yanmadı
Ben anama mektup yazdım gelmedi.
Kardeş küçücekti hâlden bilmedi.
Anamın bacası kabaca tüter,
Babamın ekmeği burnumda tüter.
El kadarlık olsa o bana yeter.³²¹**

“Pazartesi düğüne başlanır, çarşamba günü yolluk gönderilir. perşembe günü gelin eve getirilir. Gelini getirirken ata bindirmek ve “duvak” denilen çarşaf şeklinde kapalı bir örtü giydirmek âdettir.

Düğünlerde “adam yakmak ve asmak” denilen bir âdet vardır. Birkaç adam tarafından bir adam omuza kaldırılır ve bu adamdan düğün için bahşiş alınır. Bu da öküz, inek, horoz, koyun vesaire olur. Bu bahşişler yerine gelmedikçe gelin de eve giremez. Hatta gelin gelirken yoluna ip çekerler ve bahşiş isterler. Bahşiş verildikten sonra gelin geçer.

Gelin eve geldikten sonra güvey komşuların, büyük -uslu- sayılan adamların huzuruna getirilir. Güvey el öper. Ve güveyinin velisine, bir bahşiş vermesi teklif edilir. O veli de ya bir inek veya bahçeden, evden hissesinden bir kısım verir. Ve güvey çekilir. Akşam zifafa girer. Kız velisi de kızını gönderirken inek veya bir hayvan bağışlar.”³²²

“Gelin evden çıkarken ağlanır, ağlatılır. Çok kimseler gelini ve yengesiyle bir kaç kadını ata bindirirler. Gelin giderken çalgılar çalınarak ve yine silâh atarak güveyinin evine gidilir. Gelin içeri girerken başına şekerle karışık ufak para atılır. Kapıda bu evin ve yeni çiftlerin saadetine dualar edilir. Bu suretle büyük bir neşe içinde düğün sona erer.”³²³

31011. Gerdek

Gelin ile güveyin birlikte oldukları ilk gece olan gerdek hakkında: “Akşam erkeklere yemek daveti verilip gece güvey camiden çıktıktan sonra bir kalabalık kabile tarafından

³²¹ Ülgen, *agm.*, S.18, s.35.

³²² Öğütçü, *agm.*, S.11, s.11.

³²³ Öğütçü, *agm.*, S.24, s.21.

türkü ve şarkılarla eve getirilir.”³²⁴ “O gece yatsı namazından sonra güveyiyi arkadaşları içeri atar. Güveyi içeri girerken ve sabahleyin evden çıkarken berat haberi vermek üzere silâh atar.”³²⁵ şeklinde kısıtlı bilgi verilmiştir. Hâlbuki gerdeğin de kendine göre bir seremonisi vardır. (Ayrıntılı bilgi için bakınız: Çelik, age., s.81-83.)

31012. Gerdek Ertesi

Gerdek ertesi hakkındaki tek kayıt: “Güveyi sabahleyin evden çıkarken berat haberi vermek üzere silâh atar.”³²⁶ şeklindedir. Gerdek sabahında olacak olaylar -kızın durumuna göre- bütün Anadolu’da ve dış Türklere görülenerle aynıdır. Ya gelinin ak pak durumu ispatlanacak ve mutlu bir yuva kurulmuş olacak ya da kız ve ailesi için acı, hüsrân ve utançla dolu günler başlamış olacaktır.³²⁷

31013. Düğün Sonrası

Güvey ile gelin sevgili arkadaş ve yakın akrabasından müteşekkil bir heyetle kaim baba evine gidilir. Hısımlık temelleri kurulmuş olur.³²⁸

“Cuma ve cumartesi günleri gelin seyrine giderler. Pazar günü sele donanır, kızlar gelinler çerez yerler. Pazartesi günü de güveyi kayın pederin evine “yumurta yemeye” giderler. Sağdıçla arkadaşları o gün kayın validenin ve pederin ellerini öperler.Yemek sonunda içinde kavrulmuş fındık ve şeker bulunan çerez sahanı, ağzı kapaklı olarak gelir. Bunun açılması teklif edilir. Bilenlerden hiçbiri açmak istemez. Birkaç şakadan sonra münasip bir davetli sahanın kapağını açar içindeki çerezi hazır bulunanlara taksim ederek sahan içine bir iki lira para koyar. Kayın valide dahi damadına harçlık verir. Güveyi babalığının evine giderken münasip hediyeler götürür.³²⁹

³²⁴ Ülgen, agm., S.18, s.35.

³²⁵ Öğütçü, agm., S.24, s.21.

³²⁶ Öğütçü, agm., S.24, s.21.

³²⁷ Gerdek ertesinin de kendine has seremonisi vardır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Çelik, age., s.83-84.

³²⁸ Öğütçü, agm., S.11, s.12.

³²⁹ Öğütçü, agm., S.24, s.20.

Değerlendirme ve Sonuç

Yaşanan baş döndürücü değişim sonucunda pek çok âdet ve gelenekte olduğu gibi düğün âdetlerinde de ufak tefek değişiklikler olmuştur. Eskiden çok erken başlayan evlenme yaşı özellikle eğitim durumundan dolayı yükselmiştir. Düğünlerin en renkli bölümleri olan gelin alma, gelin indirme gibi aşamalar son yıllarda hızla artan düğün salonunda düğün yapma anlayışı yüzünden önemli ve renkli olan pek çok özelliğini yitirmiştir. Bu “düğünü düğün salonunda yapma” anlayışı yüzünden düğün süresinden düğünlerin yapısına ve düğünlerdeki bazı âdetlere varıncaya kadar hemen her aşamada önemli değişiklikler yaşanmıştır.

311. Ölüm

İnsanın bu dünyadaki hayatının son aşaması olan ölüm ve ölüm âdetleri ile ilgili olarak kaynaklardaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Var olan kayıtlar bölgede ölüm olayının duyurulması ve ölüm sonrasında yapılan devir- iskat ile ilgilidir.

3110. Ölüm Olayının Duyurulması

Bugün dahi ölüm olayını duyurmada en yaygın yol olarak kullanılan ölen için selâ (salâ) verme (okuma) eskiden de en bilindik yoldu. Ancak o devirlerde köylerde elektrik olmadığı ve hoparlör sistemi kullanılmadığı için komşu köylere seslenme metodu en pratik çare olarak kendini göstermektedir: *“Köylerde ölüm olunca bir köyden diğer köylere seslenmek âdettir. O köylerden haber alanlar merasime iştirak ederler. Ve bu sırada halk biri birini takip eder.”*³³⁰

3111. Ölüm Sonrası Âdetlerden Iskat

Ölüm sonrasında yapılan yıkama, kefenleme, tabuta koyma, cenazeyi taşıma, cenaze namazı, defin işlemi gibi konular hakkında herhangi bir kayda rastlanılmadı. Sadece “iskat – devir” merasimiyle ilgili olarak:

³³⁰ Rahmi Korkut Ögütçü, “Köylü ve Köylerimiz”, *Aksu*, C.1, S.11 (2. Teşrin 1934), s.12.

*“Ölünün ahirette iyi olması için vârisleri tarafından ıskat yapılır. İskat merasimi şu şekilde yapılır: Cenaze namazı kılındıktan sonra 3-4 imam vârisler tarafından verilen para kesesini halk ile beraber 700-800 defa elden ele devrederler. Sonra bu paradan halka dağıtılır. Geri kalan kısmı imamlar arasında paylaşılır. Dağıtılan para ne kadar çok olursa ölünün o kadar rahat edeceğine inanılır.”³³¹ şeklinde bir kayıt tespit edilebilmiştir. Ayrıca ölünün ardından -ölümünün 40. gecesinde- mevlit okutulup yemek verilir: *Ölenlerin kırkıncı gecelerinde mevlit okutulur, yemek verilir.*”³³²*

312. İnanmalar

Kaynaklarda halk hayatı ile ilgili kayıtların en kısıtlı olanları inanç eksenli konularla -inanma, ölüm, halk hekimliği...vb.- ilgili olanlardır. Girişte de belirtildiği gibi ya tetkikler sırasında bu konularla ilgili malzeme derlenememiştir ya da bu konular devrin hâkim anlayışı olan aydınlanma fikrine muhalif addolunduğu için kendilerine yer verilmemiştir. İkinci ihtimal daha yüksektir. Çünkü bölgede bugün dahi modern teknolojinin o müthiş olumsuz etkisi altında bile halk, söz konusu konularla ilgili bir hayli malzemeye hayatında yer vermektedir. Bu malzemenin çalışmamızı ilgilendiren dönemde daha korunmuş olarak bulunması tabii bir durumdur. Giresun halkı tarafından bugün bile büyük bir önem atfedilen “Mayıs Yedisi” ile ilgili inanmalar hakkında detaylı bilgi tespit edilmiştir.

3120. Günlerle İlgili İnanmalar

3120. Mayıs Yedisi

Aksu ırmağının kaynağı Kırklar tepesi eteğindeki Kurban gölü ile Sağrak gölüdür. Bu göller birer krater gölüdür. Bu göllerle bütün Karagöl mntikasından çıkan sular 5-6 kilometre aşağıda Yavuzkema1 nahiyesinin Aksu köyünde birleşirler. Taşının, toprağının beyaza yakın açık renkli olmasından, hemen her yerinden sular akmasından dolayı bu köye Aksu adı verildiği gibi ırmak da bu namı almıştır. Aksu, en eski adı Arityas (Boğa, sığır) olan ve Amazon kraliçelerinden Otyer ile Antiop’un tarihî hatıralarını taşıyan Giresun Adası karşısında denize dökülür.

³³¹ Reyhan, “Köy Tetkikleri, Akyoma”, agm., C.1, S.9 (Haziran 1934), s.21.

³³² Öğütçü, “Boztekke Köyü”, agm., C.2, S.24 (Eylül 1940), s.19.

Aksu, efsanevî menkıbelere malik bir ırmaktır. Buna ait efsaneler halk arasında asırlardan beri sihir-kâr bir tesir ile hâlâ yaşamaktadır:

Güya mayısın yirminci –eski hesaplara yedinci- günü ırmağın denizle birleştiği yerde suya girip yıkanan bekâr kızlar ve dul kadımlar tez koca bulurlar, çocuk doğuramayanlar gebe kalırlar, kocaları ile sevişemeyenler sevişirler, hastalar şifayâp olurlar, renksiz yetişkin kızlar renklenir gülbüzleşirler, iyi büyüyemeyen çocuklar birden gelişirler hülâsa ne niyetle bu suda yıkananlar murada ererler. Bunun için Aksu'nun denize döküldüğü yerin garbında her sene mayısın yirminci günü Mayıs Yedisi denilen bir panayıır kurulur; Giresun kasabası ile köylerden ve civar memleketlerden bu panayııra on binlerce halk gelir, hararetili alışveriş olur, burada toplananlar arasında genç kızlar ve genç kadınlar ekseriyet alırlar. Aile reisinden veya efradından veya komşudan başlarındaki erkekler ile beraber köylerinden hemen hemen geceleyin hareket eden bu kızlar ve kadınlar, sabahleyin erkenden panayıır yerinde bulunurlar, saf ve nezih türlü türlü emellerle yıkanurlar. Bu yıkanmanın bir usulü ve merasimi vardır: İrmağın kenarında derin olmayan kumlu bir yere girilir. Yıkananların karadaki erkeklerce görünmemesi için kara tarafına peştamallar gerilir. Yıkanacak olanın başına susakla³³³ yedi çift, bir tek -yani on beş defa- su dökülerek susak ırmağın akıntısına bırakılır. Sonra da ırmağa yedi çift, bir tek taş atılır. İrmaktaki bu merasim bittikten sonra hava müsait olursa kayıklar ve motorlarla karşıdaki Giresun Adası (Arityas) üç defa dolaşılır. Artık arzuların en kısa zamanda husul bulacağına mutmain olarak evlere dönülür.³³⁴

Mayıs Yedisi (20 Mayıs) bütün bölge için önemli bir gündür: *Alucra'nın Gicora köyünde bulunan çermiğin başında mayısın yirmisinde civar köylerden hatta kasaba merkezinden gelen halk toplanır – Mayıs Yedisinde Aksu ağzında olduğu gibi- yıkanır ve eğlenirler.*³³⁵ *“Köy halkı her yıl mayısın yirmisinde köye 1,5- 2 saat mesafede bulunan Hayran isimli yere giderek bütün köylerin iştirakıyla canlı bir panayıır yaparlar. Birinci gün erkeklerin, ikinci gün yalnız kadınlarıdır. Hayran'ın tılsımlı olduğuna inanılan suyunda yıkanılır, herkes bu suda şifa ve deva umar.”*³³⁶

³³³ Üzerinden keşkül tarzında açılmış olduğu için Giresun'da susağa keşkül de denir.

³³⁴ Fahri, “Aksu”, *agm.*, C.1, S.3-6, (Mart 1934), s.4-5.

³³⁵ A. Süreyya İlgör, “Ülkü Mecmuasının Beşinci Sayısında Çıkan Köy Anketi Üzerine Bir Köy Tetkiki, Gicora Köyü”, *agm.*, C.1, S.3-6, (Mart 1933), s.29.

³³⁶ S. Süha Gök, “Alucra'nın Zil Köyü”, *agm.*, C.1, S.13 (Şubat 1937), s.13.

3121. Diğer İnanmalar

Halkın inanmalarıyla ilgili olarak tespit edilen diğer kayıtlar şu şekildedir: “Bir kadının erkek önünden geçmesi uğursuzluktur. Salı günü uğursuz bir gündür, bu gün başlanacak bir işten hayır gelmez. Cılız veya hasta bir çocuk yeni gömülmüş bir ölünün mezarı üstüne bırakıldığında ağlarsa çocuk da ölür; ağlamazsa iyileşir, rahat eder.”³³⁷ “Kadınların erkeklerin önünden geçmesi uğursuzluktur. Tavşan görmek hayra alâmet değildir. Salı günü bir işe başlanılmaz.”³³⁸ “Yeşil kurbağa (göden) şer membaı addolunduğu için görülmesi hayra yorulmaz. Yeşil kurbağa ile karşılaşmanın başına mutlaka bir şer gelir, işleri ters gider.”³³⁹

“Keşap’ın Balıklısu köyünde aynı ismi taşıyan bir su vardır başka hiçbir suyla bağlantısı olmayan bir memba suyu olduğu hâlde bu suda senenin bazı günlerinde bazı gözlere bir balık görünmekte imiş. Herkesin göremediği bu balıklardan ötürü bu suya bir fevkalâdelik atfedilmiştir. Halk bu suya şifa verici bir ocak nazarıyla bakmaktadır.”³⁴⁰

313. Bayramlar, Törenler ve Kutlamalar

Ferdî ve içtimâî hayatımızın en renkli ve neşeli zaman dilimleri olan bayramlara ve bunlarla ilgili âdetlere kaynaklarda yok denecek kadar az yer verildiği görülmüştür: “Bayramda el ele musafaha ve tebrikâtta bulunurlar. Biri birini ziyarete giderler.”³⁴¹ “Bayramlarda ve kandil gecelerinde helva kavrulur. Bayramlarda kabir üstüne gidilir; kavim, kabile ziyaret edilir. Ölenlerin kırkinci gecelerinde mevlit okutulur, yemek verilir.”³⁴²

314. Oyunlar

Bu bölüme alınan oyunlar genelde çocukların ve gençlerin oynadığı türden oyunlardır. Ş. Turgut, bu oyunların oynanış yer, zaman ve biçimlerinden söz eden bir yazısında şöyle diyor:

³³⁷ A. Süreyya, *agm.*, s.30.

³³⁸ A. İşsever, “Bir Köy Tetkiki; Şebinkarahisar Kanık Köyü”, *agm.*, C.1, S.12 (1. Kânun 1934), s.21.

³³⁹ İşgör, “Lapa Köyü”, *agm.*, C.1, S.15 (Nisan 1937), s.22.

³⁴⁰ S. Turgut, “Gireson Sporunun Geçmiş Zamanlarına Bir Bakış”, *agm.*, C.2, S.19 (1 Nisan 1940), s.29.

³⁴¹ Öğütçü, *agm.*, S.11, s.11.

³⁴² Öğütçü, *agm.*, S.24, s.19.

“Pek yakın zamanlara kadar Gireson’da şehrin içinde birçok meydan vardı. Buralarda memleketin çocukları, gençleri koşup oynuyor, eğleniyorlardı. Hacıhüseyin ve Gemilerçekeği Mahallesi Sarıbayrakdaroğlu İzzet Kaptan çayırında -evvelce buraya Zenoğlu çayırı deniliyordu- ve Tabya denilen, deniz kenarında bulunan Karamustafaoğulları’nın küçük meydanlığında; Çınarlar Mahallesi, Kapukahve Mahallesi, Sultan Selim Mahallesi, Kale Mahallesi de Kale bayırında ve kısmen Zeytinlik denilen Çınarlar’dan Kale’ye çıkıyorken sağ kola düşen çayırılıkta; Soğuksu Mahallesi, Şeyhkeramettin Mahallesi şimdi Gazi Paşa Mektebinin kurulduğu arsada; Nizamiye, Osmaniye Mahalleleri -bunların ikisine birden evvelce Saytaş deniliyordu- Mavridi çayırında Hacımikdat, Hacısiyam -bunlara da Kumyalı deniliyordu- Mahalleleri de Pataroğlu düzündüde oynarlardı. Buralarda 7 yaşında çocuklardan tutunuz da 30 yaşında delikanlılara kadar bin bir çeşit oyunlar oynarlardı. Her cuma tatbik edilen bu oyunlar memleket gençliğini dipdiri tutuyor, onların zinde, çevik ve çalak olmalarını temin ediyordu.”³⁴³

3140. Artırma

Artırma oyunu uzun atlama müsabakasının en zorlusudur. Bunda oyuncu seçmek, para veya taş atarak ebe tespit etmek yoktur. Oynayanlardan uzun atlamada en geri kalan yani müsabakada herkese geçilen ebe olurdu.

Evvêlâ tek adım atlama yapılır, sonra üç adım atlamaya sıra gelirdi. En geri kalan bu suretle seçilip belini düz getirmek sureti ile eğilince üzerinden her oyuncu sıra ile ve fakat uzun atlamaya dikkat ederek atlardı. Bunda da yine en son kalan yatar ve oyun işte böyle devam ederdi. Tek adımda iki bazen 2,60 atlayanlar; üç adım atlamada 5-6 metre atlayabilenler vardı.³⁴⁴

3141. Ateş (Esir Almaca)

En ehemmiyetli ve en başta gelen bir oyun vardı: Esir almaca buna “ateş” de deniliyordu. Bu oyun gençlerin adedi ne kadar çok olursa olsun hepsinin iştirakiyle

³⁴³ Şükrü Turgut, “Giresun Sporunun Geçmiş Zamanlarına Bir Bakış”, Aksu, C.2, S.21 (Haziran 1940), s.22.

³⁴⁴ Turgut, agm., s.24.

oynanırdı. Mamafih oyun tertip edenler sür'ati iyi olanları seçerlerdi. İki iyi oyuncu ortaya çıkar, diğer oynamak isteyenler de bunların etrafını alırlardı. Bunların biri "Ben beni" der diğeri "Ben de beni" der. Ver bana bir eş öteki al bu suretle izin alan oyuncu en iyi oynayanlardan birini seçer kendi tarafına alırdı. Bundan sonra diğeri "Ben beni" der ve izin alarak kendisine oyuncu seçerdi. Her iki taraf kuvvetlerinin eşit olmasına bu suretle dikkat edilirdi. Ondan sonra her iki baş oyuncu birer birer oyuncularını seçerlerdi. Her iki takım karşı karşıya cayırın uzunluk ve enliliğine göre bazan 80 ve bazan 100 metre ara ile dururlardı.

Bunların durdukları çizgi bayağı sığınakları olup "ömen" ıtlak olunurdu. Hangi takımın birinci çıkışı yapacağı havaya para, yahut bir tarafı ıslatılmış bir taş atarak tespit olunurdu. İlk çıkışı yapacak takımdan bir kişi -ki bunu daima baş oyuncu seçerdi- ve oyunun devamı müddetince 0 "Sen gel, sen çık." diye oyuncuları isimleri ile çağırarak idare ederdi. "Ateş aldım geliyorum." der ve çıkardı. Karşı tarafın baş oyuncusu bunun üzerine, hiç ses çıkarmadan birini çıkarırdı. Bu oyunda evvelce çıkanın ateşi sonra çıkana nazaran sönmüş sayılırdı. Bu itibarla bu oyuncu kendisinden sonra çıkana tutulmadan ateş alma yerine dönmek ve ateşini tazelemek zorunda bulunurdu.

Her iki takımın hızlı oyuncularına karşı takımın ateş alma yerine kadar sokulur çalım yaparlardı. Bu gibi oyunlarla bazan iki oyuncu birden çaktırmadan çıkıp yolunu kestirmeye çalışırlardı. Yolu kesilen oyuncu ateş alma yerine dönmeden başka tarafa kaçardı. Bu taktirde birçok oyuncular pes peşe çıkarlar ve birbirini takibe koyulurlardı. Bu vaziyette kaçmak ve kovalamak bazan saatlerce devam ederdi. Bu iş de hem sür'at ve hem mukavemet koşusunun bir arada tatbikinden başka bir şey değildi. Sonra çıkanlar tarafından tutulanlar -bunlara vurulanlar denilirdi- her iki takımın ateş alma yerine yakın adımla ölçülerek tayin olunan yere -ki buraya "esir durağı" denilirdi - bırakılırlardı. Bu sefer her iki tarat da verdikleri esiri bütün gayretleri ile kurtarmağa ve aldıkları esiri vermemeğe çalışırlardı. İki taraftan biri, iki kişi kalana kadar oyun devam ederdi. Bu oyunda hiç şüphesiz sür'ati ve mukavemeti çok iyi olanlar kazanırlardı.³⁴⁵

³⁴⁵ Turgut, agm., s.22-23.

3142. Birdir Bir

Birdir bir oyunu da en çok oynanan ve sevilen oyunlardan biridir. Bu oyunu da beş, on, on beş kişi oynayabilirdi. Aralarından biri yerden bir küçük taş alır ve bu taşı bir elinin içinde gizleyerek ellerini yumruk hâlinde kapatarak oynayacaklardan birine uzatırdı. Eğer bu oyuncu taş tutulan ele vurursa ebe olurdu. Boş ele vurursa ebelikten kurtulurdu ve “Hali çıktı.” denilirdi. Bu suretle diğerlerine de taş tutulur en son taşa vuran ebe olurdu.

Ebe olan, iki eli diz kapaklarına gelene kadar eğilir, dururdu. Bu vaziyette duranın üzerinden diğer oynayanlar atlamaya başlardı. Atlayış sıra ile yapılırdı. Birdir bir, ikidir iki, üçte turunç, dördte vurmaca, beşte binmece... derler ve ebenin üzerine binerlerdi. Bunda muvazeneli durabilmek işti. İyi binemeyenlerin muvazenesi bozulur düşer ve ebe olurdu. “El değer etek değmez”e sıra gelirdi. Bunda herkes ellerinden başka hiç bir yerinin ebeye değmemesine dikkat ederdi. Elinden başka herhangi bir yeri ebeye değen ebe olurdu. Bu suretle oyun devam ederdi. El değer etek değmeze sıra gelince ebe oyuncusuna göre ve bazen atlayanların isteği ile kametini doğrultur bir tek başını eğri tutardı. Bu vaziyette de ebenin. üzerinden elinden gayri yerini hatta bazen elini bile değdirmeden muvaffakiyetle atlayabilenler çok olurdu. Bu, canlı sehpa da yüksek atlama demektir. Küçükler 1,10 büyükler 1,70 kolaylıkla atlayabiliyorlardı. Hâlen bu yükseklikten atlayabilenler pek enderdir.³⁴⁶

3143. Çandır Tüfekli Oyunu

Halkevlerinin açılışını her yıl dönümünde yurdun çeşitli bölgelerinden gelerek törene katılan halk sanatkârları başkentimize tükenmez sanat hazinelerinden nefis örnekler hediye etmektedirler. Bu yıl sıra Konya ve Giresun’undu. 22 Şubat Pazar günü bu iki ilimizden gelen saz ve oyun takımlarının yarattığı sihirli hava, Ankara Halkevinin arası kesilmeyen takdir sesleri ve alkışlarla doldurdu. Konya Halkevinin kuvvetli sanatkarları gibi Giresun’un değerli oyun ekibi de ayrıca izaha lüzum bırakmadan çevrelerinin sanat güzelliklerini ve inceliklerini büyük başarıyla gösterdiler. Bugünkü yazımızda bu güzel sanat gösterileri içerisinden sadece “Çandır tüfekli oyunu”nu ele alacağız ve onun etrafındaki görüşlerimizi kaydedeceğiz.

³⁴⁶ Turgut, agm., s.23.

1943'te Millî Eğitim Bakanlığı emriyle Giresun'da yaptığımız araştırmalar sonucunda bu bölgenin en karakteristik halk oyunu olarak kayda geçen Çandır tüfekli oyunu, eskiden beri düğünlerde gelenek hâlinde ve tören mahiyetinde yapılır. Çarşamba günü gelin almaya gelen düğün alayının silahlı gençleri tarafından kız evinin önünde oynanılan "Çandır"ı beş bölümde özetleyebiliriz:

1- Bu ilk kısımda tüfekliler birbiri arkasına sıralanarak bir daire çizecek şekilde dönmek suretiyle bir müddet oynarlar. (Bu durumda, tüfekler arkada, namlular sağa yukarı, dipçikler sola aşağı, sağ eller kayış yerinden ve sol eller dipçik altından tüfeği tutmaktadır. Oyuncuların başında bulunan ve *barutçu* adını alan kimsenin silahı yoktur. Sol tarafında barut torbası asılıdır.)

2- Oyun bütün hızıyla devam ederken barutçunun bir işaretiyle keskin bir nara yükselir: Eyy... gene bir dost geldi!

Bu anda çok çevik bir hareketle silâh davranma durumuna geçmiş bulunan oyuncular ikinci bir işaretle tüfekleri hep beraber oyun halkasının tam ortasına boşaltırlar.

3- Bu kısımda barutçu baştan ayrılmış ve halka içine atılmıştır. O şimdi tüfek boşaltan arkadaşlarına barut dağıtmaktadır. Her yanından geçene bir atım barut verir. Sonra hep beraber silâh doldurma figürleri yapılır. Gene bir işaretle tüfekler memeye barut inmesi için, üç defa yere vurulur. (Dokuz sekizlik ölçünün son üçünde sola dönülür ve ölçü başından altı sekizlikte üç defa tüfekler yere vurulur, son üçte tekrar sağa dönülerek oyuna devam edilir.) Barutçu her geçene birer kapsül verir ve kapsül takma figürleri yapılır. Tüfekler doldurulunca çok kere, sağ eller kabzada ve sol eller kayış takma yerinde olduğu hâlde silâhlar baş üstüne kaldırılarak oyuna devam edilir.

4- Bu kısımda oyun sıralı yürüyüş şeklinde karşılama tarzına geçer ve böylece devam ederken naralar yükselir;

-Eyy ... Gene bir dost geldi! Ve silâhlar tekrar boşaltılır.

5- Bu son kısımda tüfekler omuza asılır ve "Titiz horan" başlar. Titiz horanda bir müddet oynanılır. O sırada ev sahibi misafirlerine buyurun der ve odalarını gösterir.

Çandır tüfekli oyununda bütün hareketlerin ve çeşitli figürlerin hepsi müzikteki tempo ve ritme uygun olarak yapılır. Oyunun en ince tarafı budur. Çandır da köroğulları, hançer barları, kılıç kalkan oyunları gibi konusu kahramanlık olan oyunlarımızdandır. Giresun'da bize tüfekli oyunu gösteren halk sanatkârı Asım Karakaş ve arkadaşlarından aldığımız

bilgilere göre, bu oyunda iyi giyinmek, bilhassa başlığı güzel sarmak, iyi nara atmak ve silâhı çabuk doldurmak başlıca meziyet sayılmaktadır. Oyunda dikkat çekilmesi gereken mühim bir nokta da, tüfekleri boşaltmadan evvel “Gene bir dost geldi.” diye bağırılmasıdır.

Çandır tüfekli oyunu, güzellekle kahramanlığı ve kahramanlıkla insanlığı bir araya getiren eşsiz geleneklerimizden birisidir. Elde silâh dost aramak, ne asil bir jest! Dost uğruna silâh davranma, dostluk için silâhlanma ne kadar insanca bir kahramanlık!³⁴⁷

3144. Metinlerde Sadece Adı Geçen Diğer Oyunlar

Bölgede yukarıda tafsilâtı bir şekilde anlatılan oyunlardan başka birçok oyun daha vardır; fakat bunların oynanış zaman, yer ve biçimleri ile ilgili ayrıntılı kayıtlara rastlanamamıştır. Adı geçen oyunlar şunlardır: “Bunlardan başka **bohça**, **cehennem**, **çatal eşek**, **cehennem kızdı**, **fot**, **kör ebe**, **köşe kapmaca**, **çelik** gibi oyunlar da pek enteresandır.”³⁴⁸ “Çocuklar yünden yapılan bir top ile oynanan **güdü** oyunu yanında **çelik çomak** ve **beştaş** oynarlar.”³⁴⁹ “Köyün oyunları genelde kışları yapılan güce ve tahammüle dayalı oyunlardır. Horan, dik horan, tamzara oyunu, üç ayak oyunu. Bir de yavaş yavaş terk edilen ‘**gücünün iki katısı**’ diye bir oyunları vardır ki kadın erkek bir halka teşkil ederek birlikte oynarlar.”³⁵⁰ “Köyde oyunlar hemen hemen aynıdır **beştaş**, **çelik**, **ceviz** oyunları ile **çötük** oyunu oynanır. Çötük dikkat ve nişan oyunu olduğu için terbiyevî ve faydalıdır.”³⁵¹

315. Giyim – Kuşam, Süslenme

Bölge halkının giyim – kuşamını ele alan müstakil bir kayda kaynaklarımızda rastlanamadı. Ancak Aksu dergisinin değişik sayılarındaki kök tetkiklerinde halkın giyimiyle ilgili bilgilere de yer verilmiştir. Bu kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla bölgedeki erkeklerin giyimi diğer yörelerdekilerle benzerlik gösterirken kadınların giyim – kuşamı

³⁴⁷ Muzaffer Sarısözen, “Çandır Tüfekli Oyununa Dair”, *agm.*, C.5, S.50 (Nisan 1948), s.2-4.

³⁴⁸ Turgut, *agm.*, s.24.

³⁴⁹ İşsever, *agm.*, S.12), s.21.

³⁵⁰ S. Süha Gök, *agm.*, S.13, s.14.

³⁵¹ İşgör, , *agm.*, S.3-6, s.30.

bugün de olduğu gibi yöreye has özellikler gösterir. Ayrıca fakir de olursa giyim – kuşama önem verildiği anlaşılmaktadır.

“Köylünün giyinişi çok basittir. Kadınlar, pamuk ve ketenden yapılmış dokuma ve basmalardan fistan dedikleri uzun bir entari giyerler, evde peştamal sararlar, dışarıya çıkarken bir peştamal da başlarına örterler. Peştamalin bağlanması ve düğümünün sağa, sola atılışı kadının yaşına ve şıklığına göre değişir. Pek az kadın ipekli ve yünlü kumaşlardan elbise giyebilmiştir; o da belki gelin olurken. Ayaklarına ekseri yün çorap ile çarık, çapula, iskarpin giyerler. Köy içinde, tarlada, bahçede yalın ayak gezseler bile çarşıya pazara giderken ayağa mutlaka bir şey giyilir. Kendinde yoksa bile konu komşudan tedarik edilir. Erkekler, genelde siyah renk yün veya ketenden ceket, pantolon, zıpka giyerler.”³⁵²

“Pazara gelen köylülerin her birinde şelek, bakraç, şemsiye vardır. Kadınların hepsi peştamal kullanır. Şehrin girişine kadar yalın ayak gelinir; oradan sonra kalın yün çorap ve çapulalarını bazıları da ince muslin çorap ve iskarpinlerini giyerek şehre girerler.”³⁵³

316. Halk Hekimliği

Modern tıbbın imkânlarının o devirde bölgede yok denecek derecede olduğu da dikkate alındığında halkın hastalıklarını tedavide yüzlerce yıllık denemelerle kendinin geliştirdiği tedavi metotlarını yaygın olarak kullandığı gerçeği ortaya çıkar. Fakat modern tıbbın gelişmesiyle bu metotlar tahfif edilmiş ‘kocakarı ilâcı’ gibi isimlerle anılır olmuştur.

Halkevi yayınlarında halk hayatı ile ilgili kayıtlar incelendiğinde en az bilginin inanç ve inanma eksenli konularla ilgili olduğu hemen görülebilir. Nitekim her alanda halkı aydınlatmayı ilke edinmiş bir kurumun çıkardığı bir dergide bu aydınlanmaya muhalif gördüğü unsurlara yer vermesi düşünülemez. Halk hekimliği de bu aydınlanmaya ve modernizme muhalif addolunduğundan olsa gerek bu konuyla ilgili çalışma yapılmamıştır. Sadece köy tetkiklerinin bazılarında köylünün bazı hastalıklarda kullandığı tedavi metotları hakkında bilgi verilmiştir:

³⁵² İşgör, *agm.*, S.15, s.21.

³⁵³ Ali Arif, “Giresun Köylüleri”, *agm.*, C.1, S.12 (1. Kânun 1934), s.10.

“Başı ağrıyanı soğuk su ile yıkamalı; beli ağrıyan, belini ağır birine çığnetmelidir.”³⁵⁴
“Alucra kazasının Gicora köyünün batısında bulunan Seydibey dağı üzerinde bir ziyaret vardır. Halk bazı hastalarını şifa umudıyla buraya götürmektedir. Yine bu köyde bir çermik vardır. Halk özellikle uyuz hayvanlarını tedavi etmektedir.”³⁵⁵ *“Hava çalanlara – soğuk alanlara- söğüt yaprağı sarılır (terletmek için), bununla iyileşmezse samana gömülür. Baş ağrıyanın başına ısıtılmış tuz bağlanır. Dişleri ağrıyana tütün çığnetilir.”³⁵⁶*

316. Halk Mutfağı

Bir bölge insanının beslenme kültürü; o bölgede yetiştirilen tarım ürünlerine, meyvelere ve bulunan hayvanlara göre şekillenir. Giresun bölgesi ehil ve yabancı bitki açısından zengin olduğundan Giresun mutfağında hâkim malzeme sebze ve meyvedir. Ulaşım imkânlarının iyileşmesiyle bölgedeki yemek kültürü zenginleşerek değişmiş olsa da pancar (kara lahana) ve mısır Giresun mutfağında hâlâ önemli bir yer tutar. Kaynaklarımızda halk mutfağı ile ilgili olarak tespit edilebilen kayıtlar şunlardır:

“Ciğerli pilavlar pişirilir. Çöten çöten darılırdan kazan kazan keşkekler kaynatılır. Tay tay unlarla gelder gelder yağlardan helvalar kavrulur. Kat kat arpa fetirleri, yığın yığın mısır bazlamaları dökülür.”³⁵⁷ *“Akyoma’da köylüler kış için fırınlarda armut ve elmaların birazını kurutur.”³⁵⁸* *“Köyde yemek pişirme usulleri basittir. Bulgur pilavı, ayranlı çorba, soğan yahnisi, yumurta ve soğanla mıhlama, keşkek, nohut, mercimek çorbası...”³⁵⁹* *“Köyde yemekler hemen hemen şunlardan ibarettir: Helle, sülliye, kelem – kara pancar- çorbaları, katık, ahlatlı arpa ekmeği, baharla madamak.”³⁶⁰* *“Köylünün başlıca gıdası; kara pancar, fasulye ve mısırdır. Pancarın çeşit çeşit yemeği yapılır.”³⁶¹*

³⁵⁴ İşgör, “Lapa Köyü”, agm., C.1, S.16 (Mayıs 1937), s.23.

³⁵⁵ İşgör, agm., S.3-6, s.29.

³⁵⁶ İşsever, agm., S.12, s.25.

³⁵⁷ Çilesizoğlu, “Eski Düğünler”, agm., S.9, s.13.

³⁵⁸ Reyhan, “Köy Tetkikleri, Akyoma”, agm., S.9, s.19.

³⁵⁹ İşsever, agm., S.12, s.25.

³⁶⁰ Gök, agm., S.13, s.13.

³⁶¹ İşgör, agm., S.16, s.23.

32. Diğer Halkbilim Çalışmaları

320. Halkbilim Konularıyla İlgili Makaleler

3200. Folklor

Bugün enternasyonal bir mana ve kıymet taşıyan “Folklor” kelime itibariyle İngilizce asıdan gelme yeni bir tabirdir. Folk: Halk, millet; lor: Bilgi manasına gelir. Hedef ve gayesini halkı tetkik etmek suretiyle bilgi toplamakta bulan folkloru halk bilgisine karşılık olarak ilk defa kullanan İngiliz âlimlerinden W. J. Thomas olmuştur. Halk bilgisiyile uzun müddet uğraşan W. J. Thomas’ın 1864’te kullandığı bu tabir; az zamanda ilim muhitlerinin haklı rağbetini kazanarak, milli hudutları aşmış, bütün Avrupa milletleri tarafından diğer ilmî tabirler gibi kullanılmağa başlanmıştır.

Folklorun bu küçük tarihçesinden de anlaşılacağı gibi mazisi yenidir. Fakat halk bilgisi mazi bakımından pek eskidir. Hele eskilikleri tarihin karanlıklarına dayanan milletlerde zaman zaman bu bilgi ile uğraşan kimseler çıkmış, eserler meydana getirmiştir. Lâkin bu davranışların ferdi oluşu; gösterilen gayretleri semeresiz bırakmıştır. Netice itibarıyla halk bilgisi, genişleyerek yayılması için ilmî bir otorite kazanamamıştır. Onun ilmî bir şube hâline gelerek yayılması milletler arası bir tabire sahip oluşu ile başlar.

Folkloru bugünkü ehemmiyetini kazandıran en esaslı hareket az öncede işaret edildiği veçhile İngiltere’de başlamıştır. İngiliz müsteşrikleri bu vadide eserler, makaleler, etütler, neşrederek cemiyetler kurmuş, folklor ilminin yayılışına bir hayli hizmette bulunmuşlardır. Bu esaslı çalışmalarla halk bilgisinin tetkikiyle bugünkü san’atların hatta ilim şubelerinin neler kazanabileceğini açık bir dille ortaya koymuş oldular. İlim adamlarının dikkatlerini üstüne çeken bu gayretler folklor işinin organizesine yaradı; Avrupa muhitlerinde kıymet kesp etti. Fransa, Finlandiya, Macaristan, Birleşik Amerika ve diğer bütün Avrupa milletlerinin folklor üzerindeki verimli çalışmaları hızlandı. Halk içinde yaşamak, maşerî bir ruhun âdet ve an’anelerini olduğu gibi zapt etmek, halk kaynaklarından gelen tekmil varlıklardan objektif bir görüşle hakikatler çıkarmak işi aldı yürüdü. Koşmalar, mesel, türkü ve efsaneler neşredildi. Her milletin folkloru kendi halkının, bütün sıhhat ve samimiyetle öz varlığının apaçık bir ifadesi oldu.

Büyük Harp'ten sonra Avrupa haritasında husule gelen değişiklikler neticesi (yutulan topraklar, dağılan milletler karışan cemiyetler) yıkılan kıymetlerin meydana koyduğu yeni ilim; insanlara nereye gittiğini bilmek, görmek için nereden geldiklerini öğrenmek zarureti hissettirdi. Hakikî öz varlıklarını ortaya çıkarmak işi zaruretlesince en sağlam ve emin yolu folklorlarındı buldular. Ülkülerini feda etmek karşısında bulunan milletler sığındıkları el toprak üstünde müstakbellerine itimatla bakabilmeyi ancak mazilerinin bütün âdet ve an'aneleriyle yaşatmakla, manevî cephelerinin en sağlam direği olan halkiyatlarını ebedileştirmekte buldular. Şu anda bir karış toprakları için hudut boylarında can veren Finliler, buna en güzel misal teşkil ediyorlar. Vatan için, millet için, öz varlıklarının kutsiyetini yaşatmak için ölmekteki saadeti sağlam bir tarihe bağlı millet oluşlarının yüksek feyiz ve terbiyesine medyundurlar. Dünya folklor merkezinin Finlandiya'da kurulmuş olması bu millet folklorunu âlemşümül bir kıymete yükseltmiştir. Kalevela Destanı, şimal topraklarındaki bu küçük milletin ebedileşmiş şaheseridir.

Millî destanların mucizevî kudretleri yirminci asır insanların millet oluşlarındaki seciyeyi yaşatan yegâne kuvvettir. Homeros'un İlyada'sı, Yunanistan'ın içtimâî bünyesinde tarihin eli ile vurulmuş en mukaddes düğüm olarak yaşamaktadır. Firdevsi'nin Şehname'si, Valmiki'nin Ramayana'sı Acem ve Hint milletlerinin her şeyidir.

Mazi bakımından eskiliğiyle mukayese edilemeyecek tek millet Türklerdir. Folklor bahsinde dünyanın en zengin milletleri olduğu su getirme hakikatlerdendir. Avrupa ortalarından Asya'nın öbür başına kadar uzanan geniş sahada, adım adım Türk halkiyatının zenginliği görülmüştür. Folklorumuzla uğraşan nice Garplı müsteşrikler bunu en açık ve salâhiyetli bir dille itiraf etmişlerdir. Büyük Harb'e kadar olan zamanlarda bir iki ilim adamımız müstesna folklorumuzun belli başlı elemanları Garplı âlimler olmuştur. Yerli kıymetlerin bu sahadaki serbest faaliyetlerine Osmanlı padişahlarının istibdada susayan zihniyetleri mâni teşkil ediyordu. Garpta folklorun revaç bulduğu tarihler ise bizim saltanat taassup ve tahakkümünün gittikçe arttığı yıllara rastlar. Bu şerait altında bir Türk âliminin serbest muhit bularak mesaisini folkloru vermesi demek hayatını feda etmekle birdi.

Osmanlı zihniyeti, İslâmî felsefe Türk ırkının öz varlıklarını medrese kapılarından kovmuştu. Fakat bu sarıklı kafaların alamayacağı hakikatleri halk bağrında yaşatageldi. Halkta saklanan her kıymetin üstünlüğü bugünkü realitenin düsturudur. 1913'ten sonra bu

hakikatler yavaş yavaş meydana çıkmağa, koca bir ırkın çocukları asıllarını, nesillerini yaşatmaya başladılar. Cumhuriyet inkılâbı gücünü kuvvetini iman ve enerjisini tarih ve ırk bahsinin en asil örneği olan bu yüce milletin ta kendisinden almağa başladığı ilk günden beri yürüten inkılâp folklorumuz için durmadan çalışmaktadır. Halkevleri, dil ve tarih kurumları bu organizasyonun dinlenmek bilmeyen ilim kaynaklarıdır.

Türk folklorunun yabancı ellerle değil; Türk eli ve Türk enerjisiyle eserleşmesini istemek, yürüten bir millet için en tabii haktır. Bu hakkı bize Cumhuriyet duyurdu. Cumhuriyet başarıyor. Halkevlerinin dil, tarih, edebiyat şubeleri bu vadideki çalışmalarıyla bugün dağınık bir hâlde bulunan muazzam destanımızı elbette eserleştirecektir. Bunun için ortaya bir değil; birkaç şaheser çıkaracak elemanları bu ilim kaynakları doğuracaktır. Bu münasebetle halkevlerine bağlı entelektüellere düşen iş folkloru sevmek ona içten gelen arzu ile hizmet etmek olacaktır. Folklorumuzun zenginliği, bu husustaki gayretlerin fazlalığını icap ettirmekte ve metotlu bir çalışmayı beklemektedir.

Bir başka yazımızda öz varlığımızın tek kelime ile ifadesi olan folklorumuz için münevver gençlerin halkevleri çatısı altında nasıl bir gayret sarf etmeleri icap ettiğini metotlarıyla izaha çalışacağız.³⁶²

3201. Folklorda Zaman Meselesi

Folkloru, bugünkü manada anlamak zarureti, onun vakıalarını sayılamayacak kadar çoğaltmıştır. Hele filoloji, arkeoloji ve etnografi gibi belli başlı ihtisas şubeleri olan ilimleri de çevresine aldıktan sonra artık folklorik hâdiselerin sonsuzluğuna inanmak bir mecburiyet olmuştur. Vakıalarını bir çırpıda sıralamak veya derinlik ve genişliğinde bir ölçü kullanarak sarih bir rakam söylemek zorluğu karşısında bu heyete giremeyenleri zikretmek daha az külfetli olur kanaatindeyiz.

Ses, renk, hareket ve bunların kaynaşması yanında, sanat, örf ve âdet gibi maşeri şuurun kat'î tezahürleri hep bu muhtevanın zaman içindeki tabii unsurlarıdır. Milletlerin içtimaî hayatlarında emin bir ayna vazifesi görecek olan bu bilgileri derlemek onlardan millî ve içtimaî tarihlerin karakterini kurmak işi elbette kolay olmaz.

³⁶² Pamirli, "Folklor", *agm.*, C.2, S.19 (1 Nisan 1940), s.9-11.

Bunun içindir ki folklor faaliyetlerinde sarf edilen emeklerin ekseriya uzun bir zaman içinde hareketlendiği görülmektedir. Netice itibarı ile folklor çalışmalarında hissedilen zaman ihtiyacı diğer ilmî gayretlerdeki zaman ihtiyacına nispet edilmeyecek derecede çok olmuştur. Gerçi dün kadar folklor için bu bir zaruret gibi görülmekte idi. Fakat bugün böyle bir zaman avantajı folklor için kabul edilemez. Yeter ki folkloru yeni kıymetler içinde görmelidir. Dün folklor lâboratuvar dışı bir ilim olarak kabul ediliyor ve böyle işleniyordu. Bugün tamamen lâboratuvar mesaisidir. İşte bu değişik anlamlar onu eski vasıflarından sıyrılmış, yeni sokmuştur. Binaenaleyh diğer folklorik meseleler yanında organizesi için girecek olan bir de zaman meselesi olduğu muhakkaktır.

Bu hususta düşüncelerimizi bir bir sıralamadan önce bir parça da maksadımızı teyit edici misaller üzerinde durmak faydalı olacaktır. İtiraf edelim ki folklor diğer ilimler gibi derli toplu değildir. Yurt toprakları genişliğinde bir sahası, zamanın karanlıklarında dolaşan bir tarihi vardır. Buraların bağrında saklanan malzemeler folkloristi zamanın bölümleri içinde türlü bölgelere sürükler. Folklorist bu uçsuz bucaksız zaman ve mesafe elinde eserlerini yılların bir bir üstüne birikmesi neticesi verecektir. Bu zorlu müşkülleri aşabilmek için folkloru teşkilât ve eleman objektifinden görmek mecburiyeti vardır.

Bu ilimle uğraşmış ve uğraşmakta olan garplı, şarklı bütün folkloristlerin bugün mevcut eserleri tetkik edilince ön sözlerinde “Bu eser yirmi yıllık devamlı çalışmaların mahsulüdür ...” tarzında itiraflara şahit olunur. Bu kadar zaman içinde nihayet ortaya çıkan eserlerin ekserisi de keyfiyet bakımından olduğu gibi kemiyet bakımından da ihtiyaca cevap verememektedir. Bu küçük izahattan hulâsa olarak şunu çıkarmak lâzımdır: Folklor işi dağınık bırakılarak ferdî olduğu müddetçe mesailerinde mutlaka geniş bir zaman ölçüsü kullanmak mecburiyeti hissedilecektir.

Çünkü objektif olmak zarureti folkloriste sadece malzeme toplamak, topladıklarını kayıt ederek bölümlere ayırmak gibi yalnız müşahitlikten başka iş vermez. Asıl zamanı öldüren zorluğu gezmek, vakıaları yerinde olduğu gibi normal bir ahval içinde görme verir. Bu gezmeler esnasında ise kendi gibi çalışanlara nadiren rastlayan folklorcu, tabiatı ile entelektüel işçilerden mahrum sayılır.

Aynı sahada bir teşkilât etrafında birçok eleman çalışsa şüphe yok ki bunların biri birlerine karşı vazife ve yardımları bu zaman israfının önüne geçer. Böyle bir gayretle meydana çıkacak eserler ise kemiyet ve keyfiyet itibarı ile eksiksiz olur. Maahazâ emeksiz yemek elemsiz saadet olamaz; bu doğrudur. Saadet az çok çekilen acıları takip ederse değerlenir. Fakat bize düşen vazife bu emeğin organizesidir. Teşkilâtlandırılmış her türlü enerji randıman bakımından da temin edicidir.

Binaenaleyh folklor sayilerini ferdî olmaktan kurtarmak dolayısı ile bu uğurda sarf edilen uzun yolları kısaltarak sonuç bakımından daha faydalı kılmak için hatıra gelen şu tedbirleri almak lâzımdır:

- 1- Fazla eleman, Folklor kültürü: Bu işi fert işi değil bütün fikir sahibi vatandaşlara teşmil ederek millet işi yapmak.
- 2 - Bu elemanlarla geniş ve kâfi bir teşkilât kurmak.
- 3- Yurdun dört bucağında çalışan teşkilâtları merkezi bir teşkilâta bağlamak.

Bundan önceki yazılarımızda da ısrarla tekrarladığımızı bir kere daha işaretlemeden geçmeyeceğiz. Biz folklorik membaları zengin bir milletiz. Bu ilimle uğraşan birçok garpli âlimin şahsiyetlerine topladıkları enternasyonal saygı topraklarımızda şöyle bir dolaşma neticesi elde edilmiştir. Bu münasebetle temenni ettiğimiz teşkilât içinde yetişecek Türk folkloristlerinin muvaffakiyetlerinin dünya ölçüsünde akis bırakacağı muhakkaktır. Biz devrim içinde yaşayan milletiz. Zaman öldürecek vaktimiz yoktur. En kısa bir zamanı muvaffakiyete ulaştıracak gayretler göstermek tarihî karakterimizin hususiyetlerinden biridir. Tahayyül edilen teşkilât hakikat olunca zamanı da mesafeyi de muvaffakiyet uğruna esir etmiş olacağız.³⁶³

3202. Folklor ve Giresun Folkloruna Dair

Halkın ruhu, millî kültürün hazinesidir. Orada kıymet taşıyan neler, ne mücevherler bulunmaz ki... Yıllarca önce her yerde olduğu gibi Giresun'da da halk bilgilerine ait materyallerin toplanması yolunda oldukça büyük gayretler sarf edilmişti. Gerek Halkevi faaliyetleriyle gerekse Millî Eğitim mensuplarının çalışmalarıyla yığın yığın değerli

³⁶³ Pamirli, "Folklor 4, Folklor'da Zaman Meselesi", *agm.*, C.2, S.22 (Temmuz 1940), s.21-23.

malzemeler elde edilmişti. Bunlar şimdi ne oldu bilmiyorum. Tahmin ediyorum ki bunların birçoğu şahısların alıp götürmesiyle kaybolup gitmiştir. Ortada hakikat olan bir şey varsa o da Giresun halkiyatına ait henüz elimizde esash sayılabilecek eserler bulunmadığıdır. Gerçi bu yolda birkaç yıl evvel Öğretmen Osman Turgut, Tirebolu'ya ait mâni ve türküleri ihtiva eden küçük fakat değerli bir kitap yayımlamıştı. Bu yıl da Öğretmen Hasan Tahsin Okutan tarafından Şebinkarahisar için yazılmış ve yayımlanmış olan eserin son kısmında halk bilgilerine ait zengin derlemeler görüyoruz. Bu iki arkadaşı burada kutlamayı bir borç biliyor ve bundan zevk duyuyorum. Fakat koca Giresun için bunlar yeter mi? Genel bakımdan şuurflu ve tasnifli hâle getirilmiş Giresun'un halkiyatına ait yayınlardan henüz mahrumuz.

Öz Türkçe kelimeler, atasözleri, tekerlemeler, fıkralar, ninniler, ağıtlar, türküler, mâniler, düğün gelenekleri, halk tiyatroları hulâsa köy ve kasaba muhitini ilgilendiren bütün sosyal faaliyetler itibarıyla Giresun'da da zengin bir varlık bulunduğuna şüphe yoktur. Bunların kıymeti o derece büyüktür ki millî edebiyat, millî musiki, millî sanat işte bu halk ruhunda yaşayan incilerin, yakutların, pırlantaların bir araya getirilmesiyle vücut bulacak olan manevî müzeden doğar. Arkeolojik ve etnografik müzelerdeki antikite ve eserler nasıl tarihin nüvesini teşkil ederse, tarih nasıl bunlarla inkişafını temin ederse halk arasından derlenip esash şekilde eserler hâline getirilmiş folklor malzemesi de yarının güzel sanatları için tamamıyla millî olan bir kaynak vazifesi görür. Garp müziğindeki büyük ve meşhur operaların besteleri halk türkülerinin seçme motifleriyle örülmemiş midir? Meşhur Karmen ve Ayda melodilerinde halk nağmelerinin dehalâştırılmış şekillerini hissetmiyor muyuz? Edebiyata ait şaheserlerin birçoğunda halk ruhunun akislerini sezmiyor muyuz? Büyük şair, büyük edip ilham meş'alesini millî ruhun derinliğinde yaşayan görünmez kahramanların ateşiyle yakmamış mıdır? Eski Yunan klâsikleri, millî kahramanların terennümünden başka nedir?

Bugün folklor çalışmaları her millet için en başta gelen millî işlerden biri olmuştur. Dağ başlarında, ılcra obalarda, kuş uçmaz köylerde hulâsa memleketin her yerinde gizli kalıp unutulmaya, kaybolmaya mahkûm neler, ne kıymetler uyuyup duruyor. Artık her münevver Türk için bunları aramak, bulmak ve yaşatmak en büyük bir yurt vazifesi hâline gelmiştir. Köye giden doktor, dağa çıkan mühendis, yayladaki ziraatçı, ormandaki memur, köyde yaşayan öğretmen hulâsa her münevver vatandaş halkın arasına sokulmalı, onu

konuşturup dinlemeli, derlemeler yapılmalı; bu derlemeleri muhitteki orijinal hâlini muhafaza ederek mahallî gazete ve dergilerde yayımlamalı, bunu yapmıyorsa aynen halkevlerine teslim etmelidir. Halkevleri bu hususta çok esaslı tedbirler alarak kuvvetli teşekküller, komiteler meydana getirerek toplanan folklor malzemesini ilmî şekilde tasnif etmeli, değerli eserler hâlinde yayımlamalıdır. Bunun için yapılacak fedakârlıklar memleket edebiyatına ve tarihine muazzam faydalar sağlayacaktır. Yarınki şaheserler, yarınki büyük şair, büyük romancı, büyük ressam, büyük müzisyen bu folklor yığımlarının içinden yetişecektir. Halkevimizin bu hususta kuvvetli bir çalışma seferberliği kurmasını diliyoruz.³⁶⁴

3203. Folklor ve Sahne

Folklor ve sahne; ilk bakışta birbirine uymayan iki ayrı oluş gibi görünür. Fakat, işe ilmî zihniyetle bakılırsa vaziyet hiç de böyle görülmez; bilâkis birbirini tamamlayan iki hareket olarak kabul edilir. Bu husustaki düşüncelerimizin –elden geldiği kadar- izahına girmeden önce bir noktayı işaretleyeceğiz. Folklorla uzun zamandan beri meşgul olan ve ona her fırsatla hizmet etmekten zevk duyan biriyim. Folklorun sahne ile olabilecek münasebeti neticesi ortaya çıkacak sahne faaliyetleri, öteden beri zihnimi kurcalar durur. Çok defa kendi kendime sormuşumdur: “Neden folklorik değerde olan bir vakıa, hususî maksatlarla yetiştirilmiş sahne elemanları tarafından olduğu gibi sahneye konmasın. Neden her fırsatla bu mevzuun büyük ehemmiyeti her seviyedeki halkla duyurularak ciddî alâkalar toplanmasın? Neden yurdun her köşesinde folklor sahneleri hummalı gayretler göstererek, üzerinden gün geçtikçe gaib olan ve hâlen gaibolmak tehlikesi ile karşı karşıya bulunan âdet ve an’anelerimiz bu çeşit davranışlarla kurtarılmasın?”

Bugün folklor mevzuu, milletlerin içtimaî hayatlarının tetkikinde en önemli rolü oynamakta ve insan topluluklarının vakit vakit tâbi olduğu sosyete hükümlerini izah eden açık bir mana taşımaktadır. Binaenaleyh, içtimaî hayatın bahsinde folklorla yardım beklediği kabul edilince, ona gösterilecek yardımlar her nasıl olursa olsun maksada ulaştırıcı mahiyette olduktan sonara mutlak bir üstünlük taşıyacaktır. Bu itibarla, folklorun sahne ile olacak müsmir münasebetleri ihmal edilmemelidir.

³⁶⁴ S. Süha Göksean, “Folklor ve Giresun Folkloruna Dair”, *agm.*, C.5, S.58 (Aralık 1949), s.1-2.

Folklorun sahne faaliyetleri için ayrı ve yeniden bir teşkilât kurmak kulfeti de istenmez. Halkevleri kültürel gayelerimizin tahakkuku için dayandığımız yegâne mesnettir. Teşkilât bakımından da evler her türlü folklor davranışlarına bol bol müsaittir. Ancak halkevlerinde kendiliğinden inkişafı beklenen folklor kültürü sessiz sedasız çalışmaları değil, muhitte akislenerek, halkı kendisine bağlayacak geniş ve şümullü faaliyetlere muhtaçtır. Bu bakımdan folklor dirim meselesinde sahneyi başta tutan bir çalışma tarzı olarak kabul etmelidir.

Şurası da itiraf edilmeli; bugün halk içinde folkloru hakikî mana ve ehemmiyette anlayan hemen kimse gösterilemediği gibi, entelektüellerimiz arasında bile işe merak saracak kadar vukufu olan pek azdır.

Hâl böyle iken folkloru yaymak onu tekmiî münevverlerimiz arasından içtimaî hayatımıza ve millî oluşlarımıza yapılacak hizmetlerin başında tutulmasını isteriz. Bilinmelidir ki folkloru sadece entelektüel kabiliyetlere sevdirmek, her işi hal'etmiş olmaz. Büyük bir halk kitlesinin kendi zekâ ve mantıkları içinde folkloru hayranlık beslemeleri elden gelen yardımları esirgememelerini temin daha mühimdir. Asıl bu ikincinin hallidir ki halkiyatımızın ileri hareketlerini hızlandırır.

Biz giriştiğimiz davalardaki kat'î muvaffakiyetleri ele alınan meseleleri önce bir millet işi olarak ve milletçe başarılmasını zaruretlettiğimiz için elde etmişizdir. Folklor da birçok devrim işimiz gibi halk işidir. Çünkü bizim millî varlıklarımızı üzerinde yaşatmış olan topraklarda gelişen hayatî şartlarımız, folklorumuzun engin membalarını kucaklar. Yurdun en küçük parçasında bile içtimaî tarihimizin en belîğ ifadeleri olan hakikatler saklıdır. Bunların vücut buluşu dünya folkloruna da şüphesiz bir hizmet olacaktır.

Folklor ve sahne mevzuunda düşündüklerimizin bir şematizesini yapmadan önce biraz da bunların münasebetleri üzerinde durarak maksadımızın iyice anlaşılmasını faydalı buluyoruz. Folklor, oluş itibarıyla ferdin kültürel davranışlarından uzak, maşerî bir hüviyete sahiptir. Yani anonim varlığı, ferdî müdahale istemez. Sahne ise bu kayıtların dışına çıkmak istidadı gösteren bir faaliyet sahasıdır. O hâlde sahnenin folkloru hizmetini nasıl olabilir? Bu makul sual karşısında hemen cevap verelim: Sahneden beklenen şey, folkloru yaymak, yani onu yapmak değil; fakat tanıtmaktır. Her çağ ve seviyedeki

vatandaşlar arasında sevgi ve hizmeti icap ettirir alâka toplamaktır. Sahne canlı propagandalarıyla esasen mevcut olan folklorun yayılışına hadim olacağından faaliyeti gaye bakımından yardımcıdır. Lüzumu sadece bu zaviyeden değerlenir.

Şimdi gelelim asıl maksada; halkevlerinde kurulmasını temenni ettiğimiz folklor sahneleri için ilk plânda hatıra gelebilecek olanları sıralayalım:

1- Halkevlerine bağlı folkloristler tarafından elde edilecek bilgiler arasında temsili kabil olanlarının tefriki ile bunları sahne faaliyetini gösterir bir programa rabtederek "Folklor Temsil Koluna" vermek

2- Sahne faaliyetini tespit edecek programda folklorun ilmi metot ve isteklerine ehemmiyet vermek.

3- Sahneye konuğu, ihtisas sahibi folkloristlerin otoritesinde bulundurmak.

4- Artistlerden folklorist olmaları istenmezse de folklor kültürüne yabancı olmamak aranmalıdır.

5- Kostüm, lüzumlu vasıta ve diğer sahne materyallerinin zengin oluşu temsil muvaffakiyetini temin edecek amiller arasındadır.

6- Önce kendi muhitinde başarılar göstermiş folklor sahne ekiplerini sık sık yurt seyahatine çıkarmak.

Sahne ve folklor mevzuuna dair düşündüklerimizin mümkün mertebe izahına çalışan bu yazıya folklorun mühim meselelerinden birisi olan sahne davasını hal'etmiş nazarı ile bakılamaz. Bunlar nihayet temenniye sarılmış arzulardır. İlerde salâhiyetli kalemlerin aynı mevzua dair ortaya atacıkları kıymetli fikirlerin bizim için de yerinde faydalar temin edeceği muhakkaktır.³⁶⁵

3204. Folklor ve Şiir

Edebiyatımızda folklorla doğru açılan yeni feyizli yolda bu yenileşmenin, eskinin yeniye mal olmasının çok güzel misallerini görüyoruz. Karacaoğlan öyle dirildi ki neredeyse bugünlerde Ülkü mecmuasına şiirlerini gönderecek. Genç şairler meclisinde

³⁶⁵ Pamirli, "Folklor 8, Folklor ve Sahne", agm., C.3, S.29 (Haziran 1941), s.3-5.

Karacaoğlan'ın geriliğinden, bugünün şiir telâkkisiyle alâkası olmadığından bahsetmeye kalkarsanız kendinizi koruyun. Ama şu mısraları insan nasıl da yeni bulmasın:

Çıkıp yücesine seyran eyledim
Gördüm ak kuğulu göller perişan.
Bir firkat geldi de durdum, ağladım
Öptüp kokladığım güller perişan.
Hayal hayal oldu karşımda dağlar.
Eşinden ayrılan ah eder, ağlar.
Döktülmüş yapraklar, bozulmuş bağlar
Bülbülün konduğu dallar perişan.

Bu şiirde her şey eski; fakat her şey yenileşmeye, bizim manamızla dolmaya müsait. Onları bugünün şiiri gibi sevmekte haklıyız. Fakat onu severken eski bir esere, başka bir âlemin meyvesine yeni bir lezzet, yeni bir hayat verdiğimizi unutmayalım. “Unutursak ne olur?” diyeceksiniz. Ne olacak, onu aynen taklit etmeye kalkarız ve işte o zaman Rıza Tevfik'in yaptığı gibi ne eski ne yeni tatsız tuzsuz bir şiire düşeriz.

Bizden uzak, bizden eski bir dünyanın eserlerini bize mal ederek sevecek yerde onlar gibisini yeniden yapmak her zaman tehlikeli bir iştir. Böyle bir işi ancak dâhiler yapabilir. Bu tehlikeyi bir gün bir halk şairi kuvvetli bir sezikle o kadar iyi göstermiştir ki size bu hatırayı anlatmadan geçemeyeceğim. Ankara'ya gelen halk şairi Âşık Veysel'i dinlemek için bir evde toplanmıştık. Veysel'i dinledikten sonra kendisine son zamanlarda halk türkülerinin yenileştirilmiş, armonize edilmiş şekilleri hakkında fikrini sormak istedik. Aramızda bulunan bir konservatuar talebesi bunlardan birini Veysel'in hiç duymadığı ağızla okudu. Veysel bir hayli tereddütten sonra şunları söyledi: “Yüksek dağlarda güzel rayihalı, küçük beyaz çiçekler olur. Şehirliler bunları götür bayırlar. Bahçelerinde bu çiçekleri yetiştirmek isterler, yetiştirirler. Hatta dağların çiçeği, orada daha beyaz, daha gösterişli olur. Olur; ama artık rayiha o rayiha değildir.”

Bu temsili anlatmakla armonize türkülerini, yani bugünün musiki anlayışına göre değiştirilen türkülerini kötülemek istemiyorum. Esasen bunlar taklit değil düzeltmedir. Âşık Veysel de onları birer taklit sanarak konuştunu sanıyorum. Halk türkülerini bu şekilde

yenileştirmek belki de bizi yeni bir millî musikiye götürecektir yegâne yoldur. Ben sadece eskinin eski olduğunu unutan bir sanatkâr için rayihatsız eserler verme tehlikesinin daima mevcut olduğunu söylemek istiyorum. Yeni sanatkârın eskiye dönmenin mümkün olmadığını, eskiyi severken bile daima bugünün adamı kaldığını düşünmesi bu tehlikeyi önleyebilir. Bir halk şairinin şiir anlayışını, dünya görüşünü diriltmeye bir münevver için ne imkân ne de lüzum vardır. Marifet onun kendi dünyasında yaptığını bizim kendi dünyamızda yapmamızdır. Mademki Karacaoğlan'ı sevdiğimiz anda Karacaoğlan yeni demektir yeni bir Karacaoğlan'a ne lüzum var? Hem eskisi dururken yenisini kim okur? Bununla beraber, hayranlık daima taklitle beraber gittiği için ister istemez rayihatsız eselere katlanacağız ve bunlar şiirimize yeni bir dil, yeni bir ifade şekli hazırlayacak. Her sanat devri birkaç ölmez sanatkâr verebilmek için yüzlerce ölümlü sanatkâr harcamıştır.³⁶⁶

3205. Kadrolar

Kadrolar bahsi bütün ilmi tetkiklerde olduğu gibi, folklor çalışmalarında da ehemmiyetlidir. Yakın zamanlara kadar bu mevzu doğru bir istikamet tayinine muvaffak olunamadığından; daha doğrusu kadro bugünkü ehemmiyette tutulmadığından folklor çalışmaları da bundan oldukça zarar görmüştür. Dolayısıyla elde edilen eserlerin büyük bir kısmı ilmi kıymetten uzak, gelişigüzel mesailerin mahsulü olarak kalmıştır. Bu münasebetle ön söz olarak kaydedelim: Folklor için en kısa bir zamanda halli icap eden meselelerden biri de muhakkak ki kadrolardır.

Muhitin icaplarına, ihtiyaçların çeşitlerine göre daralmak, genişlemek gibi elâstik mahiyetler arz eden kadro folklorunda şube, bölüm, sınıf manalarını anlatan bir tabirdir. Elde edilen bilgileri karmakarışık bir hâlde tutmak bir işe yaramayacağından, onları kadrolamak; mahiyetlerine göre bölümlere, şubelere, ait olduğu kısımları ayırmak lâzımdır. Bilgilerin elde edilmesiyle görülüyor ki mesai bitmiş olmuyor. Bunlara ilmi kıymet verecek olan esaslardan biri de kadrolama keyfiyetidir. Folklorcu için en faydalı iş de budur. Muhitini ve metotlu çalışma tarzını intihap ederek işe başlamak üzere bulunan folklorcu; kendisine yarayan en muvafık kadroyu da seçmiş bulunmalıdır.

³⁶⁶ Sabahattin Eyüboğlu, "Folklor ve Şiir", *agm.*, C.5, Yeni Seri S.1 (Mayıs 1950), s.2-3.

Kadroların birçok şekli vardır ve günden güne de artmaktadır. Mesleğinde başarılar göstererek yürüdüğü yolda iz bırakmak isteyen folkloristten bunları tanımak istenir. Yaşamış ve yaşamakta olan bütün kadro tipleri hakkında bilgi sahibi olması; gayretlerini verimli kıldığı gibi, ilmî değerde olmasını da temin eder. Daha önce gelen halkiyatçıların eserlerini tetkik ederken onların bu bilgileri nasıl bir kadro içinde bölümlere ayırdıklarını bilmek; çok şeyler öğrenmesi demektir. Çok öğrenmesi aynı zamanda kendisinin bırakacağı eserlerden istifade edeceklere çok öğretir. Folklor sahası kadro bakımından diğer ilimler gibi kısır sayılmaz; orada yeni yeni buluşlara fazlası ile rastlanacağından bunların hangi kadroya dâhil edilecekleri hakkında da esaslı fikir sahibi olmak zarureti vardır. Bu münasebetle folklor âleminde meşhur olan belli başlı kadro şekillerine kısaca temas ederek, bunların evveliyatından ziyade sadece hususiyetleri bakımından ayrılıklarının mütalâasını faydalı buluyoruz.

Meşhur Fransız folkloristi Arnold Van Gennep'in Pertev Boratav tarafından Folklor Kılavuzu adıyla dilimize çevrilen eserinden folklor âlemi için belli başlı kadro şekillerine dair kıymetli bahisler vardır. Fransız folklorcusu bu eserinde İngiltere, Fransa, Almanya gibi garp memleketlerinin folklor ihtiyaçlarından çıkan bazı tetkik kadro tiplerini teferruatı ile izah etmektedir. Biz yalnız onların ayrıldıkları noktaları işaretleyerek bu hususta daha geniş malumât isteyenlere o kitabı tavsiye edeceğiz.

Umumiyetle bütün kadrolarda bir gaye beraberliği olmakla beraber, maksada varmak için takip edilen plânlı çalışmalarda bazı ayrılıklar görülür. Meselâ: Bazı folkloristler elde ettikleri bilgileri dıştan görüldüğü gibi bir tasnife tâbi tutmuşlar, vak'aların dış görünüşlerinde bir benzerlik müşahede ederek kadrolarına bu görüş münasebetlerini esas olarak almışlardır. Bazıları da hâdiseleri içten tetkik ederek derinlik mahiyetlerine göre ayırmışlardır. Bir kısmı ise işi daha geniş tutarak mahallî araştırmacılar meyanında büyük bilgilerde fikir vermek sistemini takip etmişlerdir. Biz, Gennep'in zikrettiği bu kadro tiplerini ait olduğu milletlerin ihtiyaçlarını karşılayacak kadro şekilleri diye gösterebiliriz. Bu noktadan bir fikir alabiliriz. Kadroların muhite ve ihtiyaçların çeşitlerine uymak gibi elâstikî vaziyetlerde yapılışı hiç kimseye bu gibi yabancı kaynakların hususiyetlerine göre yapılmış kadroları aynen alarak kullanmayı icap ettirmez. Şimdi bizim için kullanışlı bir kadroda aranılacak vasıfları kısaca göstermeye çalışalım:

- 1- İş sahasının mahallî ihtiyâca uygun olması.
- 2- Memleketin folklorik hususiyetlerini tamamıyla karşılayabilmesi.
- 3- Her hususu ile bizim olması. İhtimaî bünyemizin zaruretlerinden doğmuş olması.

Halk bilgisi ile uğraşanların dikkat edecekleri en mühim noktalardan biri de; içten dıştan her hususları ile samimî olmaları, muhitlerine itimat telkin etmeleridir. Köylüler arasında ürkeklik, çekingenlik gibi hislerin doğmasına mâni olmak için önce kendi hareketlerini tanzim ederek onlarınkine uydurmaları gerekir. “Biz Folklorcuyuz köylü dayı, at birkaç türkü bakalım! Seni dinlemeğe geldik. Bak şu hâlimize!” tarzında cahilâne hafifliklere düşerek yolsuz ve manasız hâller göstermek köylünün yüksek gururunu kırar böylelikle folklorla hizmet edilmediği gibi; bilâkis çok necip ve tok nefsi zedelenen köylü haklı olarak bu yabancı ile ilgilenmez.

Folklor muhite tetabuk bakımından entelektüel işçilerinde intibak keyfiyeti arar. İş sahasını yadırgamadan tamamı ile intibak eden folklorcu muvaffakiyetini elle tutulur derecede yakın görebilmek için muhtemel zorlukları aşmış sayılır.

Halkevlerine bağlı elemanlar, her türlü gösteriş ve alâyişten uzak olmak şartı ile halkın içine girip muvaffakiyetle yaşamayı ideal bileceklerinden yarımın halkiyatçıları bu kültür abidelerinin bağrından çıkacağına inancımız vardır. Köy, kasaba ve şehirlerde vazife alan idealist münevverler; muhitlerindeki halkta yaşayan halk bilgilerini toplamak işini yukardan beri anlatageldiğimiz şekillerde başarmayı vicdanî bir mesele, cemiyete karşı ödenmesi zarurî bir borç bilmelidirler.

Köylerde vazife alan münevverlerin ise bu vadideki enerjilerinden fazlası ile akis beklenir. Köy öğretmenlerinin halkiyatımıza verecekleri emekler; şümüllü hamleler olursa folklor için atılan adımlar köklü teşkilâtımız etrafında millî destanımızın doğma işini, gün meselesini yapar. İnkılâp davasında en çetin işi omuzlarında götüren genç öğretmenler, maddeten ve manen bağlısı buldukları evlerin her davasında olduğu gibi folklor davasında da özlü elemanlarıdır.³⁶⁷

³⁶⁷ Pamirli, “Folklor 3, Kadroları”, *agm.*, C.2, S.21 (Haziran 1940), s.9-11.

3206. Metotlar

Bundan önceki yazımızda, folklorun analiz sureti ile Türkçe karşılığını göstermiş ve kısa bir tarihçesini yapmıştık. Bu defa da halkevlerine bağlı entelektüel genç elemanların folklor sahasındaki faaliyet metotlarını izaha çalışacağız.

Evvelâ metot nedir? Bu soruya cevap olabilecek mahiyette bir tarif yapmayı faydalı buluyoruz. Metot: Maddî, manevî her türlü güç ve gayretin sarf edilmesinde, davranışları gayeye vardırma için takip edilecek en kısa ve faydalı bir yoldur. Tasavvur hâlinde bulunan her türlü işler, tatbik sahasına geçmeden evvel, takip edeceği yol hakkında zekâ ve mantığın sıkı bir kontrolüne tâbi tutulur. Yani enerjilerin muvaffakiyet hesabına kestirme bir organize hâli düşünülür. Bu da bize yirminci asır tekniğine analık yapan metot ve plânlı çalışmanın kıymet ve ehemmiyetini göstermiş olur. Plân: Metodun icap ettirdiği zamanın riyazî bir hesapla iş bölümlerine ayrılmasıdır. Bu keyfiyet ise zamanın ölçülü bir tasarrufudur ki iki baştan çalışma intizamını, randıman muvaffakiyetini ortaya koyacağından mühimdir.

Her işte aranılan metodik çalışma, plânlı gayret folklor faaliyetlerinde fazlasıyla istenir. Bu kayıtlardan uzak, derbeder bir zamanın savruk kımıldanışları hiçbir işte, hiçbir suretle gaye ve maksada hizmet etmiş olamaz. Binaenaleyh; bugünkü ilimlerin bünyelerini meydana getiren realiteler, en çetin didinmeler de metotlu sâflerin haklı sonuçları olmuştur. Son asırların dikkat ve alâkasını çekerek ilmî bir seviye kazanan folkloru bu cepheden görmek zarureti ona verilecek emeğin metodik şartlara uygun faydalı şekillerde olmasını icap ettirmiştir.

Folklor çalışmalarında bu zamana kadar ileri sürülen fikirler; "Tetkik ve müşahede" usulünü kabul eder. Tetkik ve müşahede yolu: Bizzat yaşamak, ve hâdisatla doğrudan doğruya ilgili bulunmak için halkla devamlı temaslardan doğar. Halkın muhayyilesinden doğarak kulaktan kulağa şifahî bir surette yaşayagelen folklor, esas itibarı ile dillerde dolaşan şifahî bilgilerin heyeti mecmuasıdır. Yüzyılları dil ve kulak arasında rahatça aşagelmıştır. Yazılısı olmadığından vesikalı vasitalardan mahrumdur. Binaenaleyh ancak bu heyetin içinde, o cemiyetin bir ferdi gibi yaşamakla onlara sahip olunur. Bunun için evvelâ folkloru sevmek halk bilgisine karşı ciddi bir alâka duymakla işe başlanmalı.

Sâniyen folklor mevzuunun geniş kadrosu içinde iştiğal sahasındaki çalışmalarını belli bir gaye etrafında toplayabilmelidir.

Folklorda kadro meselesi mühimdir. Bir başka yazımıza mevzuu yapacağız kadro bahsine burada fazlası ile temas etmeyeceğiz. Ciltler dolusu eserlere mevzu teşkil edecek kadar geniş, hemen bütün ilimlere mehâzlık yapacak derecede derin olan kadro ancak teknik faaliyetler karşısında faydalı olabilir. Aksi hâlde açılıp yayılma gibi şaşkırtıcı hâllere sebebiyet veren gelişigüzel derlemelerin kat'î zararları görülür. Metotlu çalışmaya önem verilirse bu mahzurlardan sakınılmış olunur.

Birkaç mühim noktayı işaretleyen bu küçük izahtan sonra usul mevzuuna girelim. Bugünkü folklorcuların faaliyetlerini hulâsa olarak şu suretle şemalaştırmak mümkündür.

- 1- Halktan öğrenmek istenenleri, önceden plânlaştırarak fırsat düştükçe sormak, not almak.
- 2- Muhtelif zamanlara başka başka muhitlerden toplananları mukayeselerle tamamlayıcı mahiyette araştırmalar.
- 3- Hâdise ile bizzat karşı karşıya gelerek görme, objektif gayretlerle.
- 4- Yaşlıları dinlemek sureti ile.

Bu dört şekilde yazılacak koşmalar, türküler, mesel, mâni, darb-ı meseller, hatta mitolojik evsafa efsanelerin de, çok defa bu özlü çalışmalarla elde edildiği görülmüştür.

Tecrübe edilerek iyiliği müdafaa edilen bu dört tarzdan başka daha birçok derleme usulü vardır. Ezcümle anket ve sair yollar gibi. Fakat yukarda aldığımız dört şekil derleme tarzı diğer derleme usullerinde görülen hata ve noksanlıklar gibi belli muvaffakiyetsizliklerden en fazla mâsun olan yollardır ki diğerlerini aratmaz. Her ne suretle çalışırlarsa çalışılsın bir folklorcudaki aranılacak ilk vasıf objektif olmaktır. Bir ilim adamı gibi her hâdise ile karşı karşıya gelerek real görüş sahibi bulunmaktır. Sübjektif görüşlerle zan ve tahminlerin girmeyeceği tek saha folklorudur. Elde edilen folklor bilgilerini bîtaraf bir müşahit ciddiyeti ile üslup, lisan ve hâdiselerin cereyanındaki karaktere asla dokunulmadan muhafaza edilmelidir. "Bu türkünün aslı budur! Şu efsanenin esas cereyanı böyle olmalıdır!" gibi kendiliğinden ilâvelere kalkışmak, amiyane akıl

hocalığı yapmak olur ki asıl muvaffakiyetsizlik de buradadır. Kıymetli zamanların boş yere harcanmasına sebep olan bu fena çalışmalar; netice itibarı ile hiç bir kâr temin etmez. Folklorcunun halkta yarı münevver zümreye ait olan bilgileri derin bir dikkat ve itina ile ayırması lâzımdır. Melezleşmiş, halk bilgileri folklor mesaisini şaşırtan tuzaklardır. Gerçi ne kadar melezleşirse melezleşsin bunlar da folklorun kadrosuna dâhildir. Fakat meşguliyet sahası ayrılınca onları da tefrik etmek lüzumu hissedilir.

Folklor kaynaklarımızın her bakımdan ihtiyacına karşılık olabilecek bu karakterde bir plânlı çalışma henüz umumî hâle gelmemiştir; fakat birçok folkloristimizin ferdi ve devamlı gayretleri bu ihtiyaçlarımızı önleyebilecek tarzdadır. Kıymetli bir folklorcumuz olan Şakir Ülkütaşır (Ülkütaş), Eminönü Halkevinin çıkarmakta olduğu Halk Bilgisi Haberleri adlı derginin 95. sayısında aynı mevzuya temasla yollar göstermektedir. Bu yazısında kadroların belli başlı tiplerini işaretledikten sonra bizim yerli ihtiyaçlarımıza uygun ve folklorik hususiyetlerimizden doğma bir kadro örneği de vermiştir. Tetkik edince tamamen bizim olan bir karakter taşıyan bu kadro içinde çalışmak, gaye peşinde koşmak demektir. Hayırlı neticelerle muvaffakiyetler ortaya koymak ancak bu vasıfları taşıyan kadrolarla mümkün olur. Ve bu çalışmalar folklor kütüphanemizi en kısa bir zamanda taşıyabilir. Yeter ki ihtiyacımızdan doğma kadro tipi etraflıca tespit edilsin. Bu meselenin hallinden sonra gençlerden istenen fedakârlık, alâka ve içten gelen bir sevgi olabilir. Bu iki manevî kudretin başaramayacağı hiçbir iş tasavvur edilemez.

Folklorumuzla en fazla uğraşmış garpli âlimlerden Macar Türkolog Profesör Kunos, Türk Ninnileri adlı eserinin ön sözünde “Bu ninniler eksiktir; tamamlanmasını uyanık Türk gençliğine bırakıyorum. Avrupa’da bu işler münhasıran gençlerindir.” diyor. Folklor, yaşanmış devirlerin dilidir. Yaşanacak bir ömrün yolunda durur. Türk gençliği, Kunos’un uyanık olarak tamıttığından daha başkadır; Türk gençliği “hamleci”dir. Bugünkü mesut Türkiye’nin bahtiyar gençleri mukaddes vazifelerinde yerlerini almış bulunuyorlar. Artık garpli âlimlerin folklorumuza gösterecekleri alâka, fantezi bir arzunun daima gerisinde görülür. İçtimaî oluşlarımızın en geniş manadaki hareket kaynağı olan halk evlerimiz etrafında düğümlendik. Biz her şeyimizi bizden bekliyoruz.³⁶⁸

³⁶⁸ Pamirli, “Folklor 2, Metotlar”, agm., C.2, S.20 (Mayıs 1940), s.6-8.

321. Köy Monografileri

3210. Akyoma Köyü

Köyün coğrafi, iktisadî özellikleri ile halkın kültürel ve ahlâkî özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir.³⁶⁹

3211. Boztekke Köyü

24. sayıda köyün coğrafi, tarihî, mimarî, ekonomik, ziraî durumları ve köylünün sosyal ve kültürel özelliklerinden bahsedilmiştir.³⁷⁰ 25. sayıda ise köydeki sağlık ve eğitim durumu, ulaşım ile ilgili bilgi verilmektedir.³⁷¹ 27. sayıda köye adını veren tekmeden ve bu tekkeyi kuran kişiden bahsedilir.³⁷² 29. sayıda köyün tarihinden ve özellikle iki küçük kalesinin - Kurtağa Kalesi ve Mihrap Kalesi - tarihinden bahsedilir.³⁷³ 30. sayıda Seyh Keramettin ve kardeşleri hakkında yazılmış olan bir seyitlik beraatının Türkçe'ye aktarılmış metni verilmektedir.³⁷⁴

3212. Düzköy

20. sayıda Keşap'ın en büyük köylerinden biri olan Düzköy'ün tarihî ve coğrafi özelliklerinden bahsedilmektedir.³⁷⁵

3213. Gicora Köyü

Üçüncü sayıda köyün coğrafi konumu, tarihçesi, içtimaî durumu; yedinci sayıda ise (Mayıs 1934, s.26-28) köyün sıhhi, iktisadî ve maarif vaziyeti hakkında bilgi verilmiştir.³⁷⁶

3214. Kanık Köyü

Yazıda Kanık'ın tarihî, coğrafi, tabii, ziraî, iktisadî, mimarî, sıhhi, özellikleriyle eğitim durumu anlatılmaktadır.³⁷⁷

³⁶⁹ Reyhan, "Köy Tetkikleri, Akyoma", *agm.*, C.1, S.9 (Haziran 1934), s.17-21.

³⁷⁰ Öğütçü, "Boztekke Köyü", *agm.*, S.24 (Eylül 1940), s.18-21.

³⁷¹ Öğütçü, S.25, s.33-35.

³⁷² Öğütçü, S.27, s.8-10.

³⁷³ Öğütçü, S.29, s.8-10.

³⁷⁴ Öğütçü, S.30, s.18-21.

³⁷⁵ Öğütçü, "Düzköy", *agm.*, C.2, S.20 (Mayıs 1940), s.10-12.

³⁷⁶ A. Süreyya, "Ülkü Mecmuasının Beşinci Sayısında Çıkan Köy Anketi Üzerine Bir Köy Tetkiki, Gicora Köyü", *agm.*, C.1, S.3-6, (Mart 1933), s.29-31.

³⁷⁷ A. İşsever, "Bir Köy Tetkiki; Şebinkarahisar Kanık Köyü", *agm.*, C.1, S.12 (1. Kânun 1934), s.20-25.

3215. Lapa Köyü

On beşinci sayıda köyün genel özellikleri ve köylünün sosyal ve kültürel durumu hakkında bilgi verilmektedir. On altıncı sayıda ise mimarî, iktisadî, ziraî, sıhî durumu ile köylünün eğitim durumu hakkında bilgi verilmiştir.³⁷⁸

3216. Şeyhmusa

Köyün tarihî, coğrafi, iktisadî, içtimaî durumu ve köylünün sağlık ve eğitim durumu ile kültürel durumu anlatılmaktadır.³⁷⁹

3217. Yavuzkema1 Nahiyesi

On kişilik Halkevi tetkik heyetinin 27.07.1933 tarihinde Yavuzkema1 nahiyesine yaptığı köy gezisinde yapılanlar faaliyet raporu olarak sunulmuştur. Nahiyenin coğrafi, iktisadî, sıhî, ahlâkî durumları ile eğitim durumu hakkında bilgi verilmiştir. Hedef Bektaş pazarındaki kalabalık halk kitesidir. (Bektaş'ın 280 ev, 1 cami, 20 kahve, 7 han, 40 dükkân, 8 fırından ibaret bir yerleşim yeri olduğu belirtilerek Köycüler Şubesinin ilk gezisinde hedef olarak burayı seçmesinin nedenleri şöyle izah edilir: “ Evvelâ mümkün olduğu kadar fazla bir köylü kalabalığı ile temas etmek, sâniyen muhtelif mahallerden gelerek toplanan her birinin yaşayış tarzı ve gelenekleri başka başka olan bu köylü halkın içtimaî ve harsî sahadaki an'anelerini, telakkilerini, lisanlarını tetkike fırsat bulmak ve salisen vilâyetin bu en uzak nahiyesini yakından tanımak.” Gezide Köycüler Şubesinin vazifesi hakkında bilgi verilerek köylüye kinin, kitap, gazete dağıtılmış ve bayrak merasimi yapılarak köylerde her sabah merasimle çekilmesi tembihi ile muhtarlara bayrak takdim edilmiştir. Köylülerin kültür sahasındaki telakkileri tetkik edilerek notlar alınmıştır.³⁸⁰

3218. Zil Köyü

Köyün tarihî, coğrafi, tabîi, ziraî, iktisadî, mimarî, sıhî, özellikleriyle eğitim durumu anlatılmaktadır ve köyün problemlerine çözüm önerileri getirilmektedir.³⁸¹

³⁷⁸ A. Süreyya İşgör, “Lapa Köyü”, *agm.*, C.1, S.15 (Nisan 1937), s.20-22. / S.16 (Mayıs 1937), s.19-24.

³⁷⁹ İbrahim Erenel, “Bulancak Kazasının Şeyhmusa Köyü”, *agm.*, C.2, S.21 (Haziran 1940), s.3-7.

³⁸⁰ A. C., “Halkevimizin Köy Seyahatleri 1, Yavuzkema1 Nahiyesi”, *agm.*, C.1, S.1 (Eylül 1933), s.26-29.

³⁸¹ S. Süha Göksean, “Alucra'nın Zil Köyü”, *agm.*, C.1, S.13 (Şubat 1937), s.10-14.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. GİRESUN HALKEVİNİN DİĞER ÇALIŞMALARI

Giresun Halkevi çalışanları, edebiyatın ve sanatın hemen her dalında faaliyet göstererek Giresun halkının kültürel ve sosyal tekamülüne katkıda bulunmaya, sanat ve edebiyatın diliyle devrim prensiplerini halka anlatmaya çalışmışlardır.

Aslında sahamızla doğrudan bir ilgisi olmadığı hâlde kaynaklarımızda yayımlanmış olan dilbilim ve edebiyatla ilgili çalışmaları bibliyografik olarak çalışmamızın bu bölümüne dâhil ettik. Ayrıca, Giresun Halkevi –ve çevre halkevleri- Tiyatro (gösterit) Kolu tarafından sahnelenen oyunlar ve bunlarla ilgili bilgiler bir tablo hâlinde verilmiştir.

“Giriş”te de belirtildiği gibi bu bölümde verilen bilgiler, ileride sahanın uzmanları bunları değerlendirirken söz konusu alanlarda Giresun Halkevinde neler yapılmış derli toplu olarak bir arada görebilsinler ve bir nebze de olsa istifade edebilsinler niyetiyle çalışmamıza dâhil edilmiştir.

40. Dilbilim Çalışmaları

401. Dilbilim ile İlgili Makalelerin Bibliyografyası

Giresun Halkevinde aktif görev alan ve çoğu Türkçe öğretmeni olan insanlar tarafından dilbilim konularında kaleme alınmış ve Aksu dergisinde yayımlanmış pek çok makale vardır. Aşağıda bunların bibliyografyası verilmiştir.

1- O. Selçuk, “Dil Savaşı”, C.1, S.10 (1. Teşrin 1934), s.3-4.; (Makalede dilde sadeleşme ve arı bir dil oluşturma çabalarından söz etmektedir.)

2- S. Tunay, "Lisan Bahisleri Pâye Sıfatlarımız", C.2, S.17 (1 Şubat 1940), s.8-9.; (Makalede Soyadı Kanunu'ndan sonra eskiden kullanılan unvan sıfatlarının yerlerine hangi kelimelerin ikame edilebileceğinden bahsedilmektedir.)

3- Cevad Zeren, "Dilimizde Yabancı Has İsimlerin Yazılış Meselesi", C.3, S.25-26 (29 Birinci Teşrin 1940), s.3-4.; (Makalede, diğer milletlere mensup insanların Türkçe özel isimleri kendilerine göre telaffuz ettiklerinde nasıl hiç rahatsız olmuyorsak bizim de yabancı özel isimleri kendi telaffuzumuza göre kendi alfabemizle yazmamızın uygun olacağı anlatılmaktadır.)

4- Saffet Tunay, "Sekizinci Dil Bayramı Konferansı", C.3, S.25-26 (29 Birinci Teşrin 1940), s.26-29.

5- Saffet Tunay, "Giresun Şive Gramerine Giriş", C.3, S.32 (Şubat 1945), s.11-16.;

(Saffet Tunay tarafından Giresun ağzının özellikleri üzerine kaleme alınmış bu yazı dizisinin sadece "giriş" olarak isimlendirilmiş beş parçasına ulaşabildik. Birinci bölümün yer aldığı bu sayıda yazar bu çalışmadaki amacını ortaya koyar: "- Bir dilin değişik lehçe ve şiveleri üzerine araştırmalar yapmak ve sonuçlarını kıyaslamak; o dilin geçmişteki oluş ve gelişme kurallarını bulmaya yarayışlıdır. Bundan da dilin tarihî gramerini yazma imkânları elde edilir.

Bir dilin tarihî gramerini öğrenmekle de eski yazılı izlerin kavranılmasına olduğu kadar yeni kavramlara yeni kelimeler bulmak için dilin kendi kök kelimelerinden jenisine (türem izdemine) uygun türetmeler yapma işi kolaylanmış olur. Tarihî gramerin bir faydası da; ortaklık dilin yayım ve öğretimine yarayacak kitapların her bakımdan olgun değerinde yazılablmesine yardımcı oluşudur. Bu; birleştirici "Kültür dili"ne gençliğin kolayca alışkanlık kazanması görevinden de ayrı bir değer taşır.

Köy, kent, oymak, ırmak, dağ, tepe isimlerine; oralardan gelip geçmiş insan kümelerine dair bilgimizin artmasında, "Etnografik" tarihin aydınlanmasında da faydalı olur. İşte bundan ötürüdür ki, Giresun şivesiyle söyleyeyim, "Kiresin Şive Gramerine Giriş" denemesi olarak bir seri yazı hazırlamaktayım. Köy öğretmeni arkadaşlarımın, buluşlarıma tanık olacak kullanışlardan örnekleri derleyip geniş ölçüde bu konuyu işlemelerini dilerim. Bu; hem yurt ödevi olarak yapılan verimli bir iş hem ortaklık dilini tek örneğe yaklaştırma

uğrunda öğretmene düşen şive düzeltme işinde de şuur doğrultusu verecektir.” Giresun ağzında görülen bazı ses değişimleri -b-p, d-t, f-v, k-h, z-k, k-g, ı-u, c-j...vb.- ve bazı eklerin alınmış biçimlerindeki değişiklikler üzerinde durur.)

6- Saffet Tunay, “Giresun Şive Gramerine Giriş”, C.3, S.33 (19 Mayıs 1945), s.28-31.; (Dizinin ikincisi olan bu bölümde Giresun ağzındaki yansıma- taklit kelimeler üzerinde durulur. Bunlara “ünleme tip” heceler adı verilir.)

7- Saffet Tunay, “Giresun Şive Gramerine Giriş”, C.3, S.35 (24 Temmuz 1945), s.28-31.; (Yansıma- taklit kelimelerden özellikle b,f,m,p ile başlayanlar üzerinde durulur.)

8- Haydar Ataseven, “Dilin Sadeleştirilmesi”, C.3, S.36 (26 Eylül 1945), s.1-2.

9- S. Süha Göksan, “Güneş Dil Teorisi”, C.3, S.36 (26 Eylül 1945), s.3-5.

10- Saffet Tunay, “Giresun Şive Gramerine Giriş”, C.3, S.36 (26 Eylül 1945), s.26-27.; (Yansıma kelimelerden “T” ile başlayanlar üzerinde durulur.)

11- Saffet Tunay, “Giresun Şive Gramerine Giriş ”, C.3, S.37 (Aralık 1945), s.25-27.; (Yansıma – taklit kelimelerden “Ş, L” ile başlayanlar üzerinde durulur.)

12- Saffet Tunay, “Dilimize Dair”, C.4, S.48 (Aralık 1947), s.13-14.

402. Dil Anketleri

Giresun Halkevinin yaptığı ve özellikle Aksu dergisinde yayımladığı pek çok dilbilim çalışmasının yanında Yeşilgireson gazetesinde yayımladığı dil anketleri de ayrıca dikkat çekicidir.

Giresun Halkevi devrin anlayış ve hususiyeti doğrultusunda hemen her halkevinin yaptığı gibi –dil sadeleşmesi ve arılaşması için!- dil anketleri yapmıştır. Bu anketleri Yeşilgireson gazetesi silsile hâlinde yayımlamıştır. Gazeteden tespit edebildiğimiz anket sayısı 105’tir. Bunlardan 89’unu Giresun Halkevi Dil Edebiyat Şubesi; 16’sını Şebinkarahisar Halkevi Dil Edebiyat Şubesi yapmıştır. Anketler gazetede “Halkevi Dil,

Edebiyat Şubesi Tarafından Bulunan Karşılıklar” veya “Öztürkçe” başlıkları altında verilmiştir.

Yeşilgireson gazetesinin 23 Mart 1933 tarihli 284. sayısında A’dan F’ye altı ankette 82, 30 Mart 1933 tarihli 285. sayısında G’den L’ye beş ankette 67, 5 Nisan 1933 tarihli 286. sayısında M’den Z’ye on bir ankette 125, 13 Nisan 1933 tarihli 287. sayısında A’dan H’ye yedi ankette 84, 20 Nisan 1933’de yayınlanan 288. sayısında İ’den R’ye beş ankette 56, 27 Nisan 1933 tarihli 287. sayısında S’den Z’ye sonra tekrar A’dan E’ye kadar altı ankette 77, 11 Mayıs 1933 tarihli 291. sayısında C’den Ş’ye dokuz ankette 116, 18 Mayıs 1933 tarihli 292. sayısında T, A, H, İ, K ile başlayan beş ankette 68, 25 Mayıs 1933 tarihli 293. sayısında M’den T’ye dört ankette 51, 08 Haziran 1933 tarihli 295. sayısında H’den T’ye sekiz ankette 111, 15 Haziran 1933 tarihli 296. sayısında H’den T’ye dört ankette 50, 22 Haziran 1933 tarihli 297. sayısında İ’den T’ye altı ankette 77, 29 Haziran 1933 tarihli 298. sayısında İ’den M’ye iki ankette 18, 13 Temmuz 1933 tarihli 300. sayısında T ve M’den dört ankette 56, 27 Temmuz 1933 tarihli 302. sayısında T ve M’den sekiz ankette 96; ayrıca Şebinkarahisar Halkevi tarafından gönderilmiş olan 30 Mart 1933 tarihli 285. sayıda A’dan C’ye üç ankette 30, 05 Nisan 1933 tarihli 286. sayısında Ç’den S’ye 13 ankette 116 kelime olmak üzere toplam 1280 kelime ve bunlara bulunan karşılıklar yayınlanmıştır. Bu kelimelerden 1134’ünü Giresun Halkevi Dil Edebiyat Şubesi; 146’sını Şebinkarahisar Halkevi Dil Edebiyat Şubesi göndermiştir.

1280 kelimeye karşılık olarak uygun bulunmuş kelimelerden ancak 38’i Giresun yöresinde kullanılmakta olan kelimedir. Bu miktar da 1280’in yüzde 3’üne tekabül etmektedir. Bu oran ise bu çalışmanın Giresun folkloru ve ağzı ile ilgili bir çalışma olmadığını göstermektedir.

Alternatif olarak verilmiş kelimeler, bu çalışmaların yeni oluşturulmak istenen ulus toplumu eskiden ve eski medeniyetin tesirinden tamamen kurtarmak, eskiyle olan bağları en canlı ve sıkı tutmakta olan dili değiştirmek gibi gayretlerle yapıldığını göstermektedir. Çünkü karşılık olarak verilen kelimeler mahallî değil yurt çapında kullanılması düşüncesiyle verilmiştir. Öyle olmasaydı anketlerdeki pek çok kelimeye karşılık olarak Giresun’da kullanılmakta olan karşılıkları verilirdi. Meselâ: “lâkap” kelimesine karşılık olarak ankette “san” verilmiş oysa Giresun’da bu kelimenin yerine “ayama” kullanılır.

“Perhiz”e karşılık “yeniksiz” uygun bulunmuş hâlbuki Giresunlu bu kelime yerine “ısrır” kelimesini kullanır. “Lehçe”ye (Kastedilmek istenen herhâlde şivedir) karşılık “söyleyiş” verilmiş; Giresunlu bu kelime yerine ise “konuşuk” kelimesini kullanır. “Hasta”ya karşılık “sağlıksız” verilmiş; bu kelime yerine “sökel” kullanılır. “Mükâfat”a karşılık “onduruk” verilmiş; hâlbuki bu kelime yerine “hediye” yaygın olarak kullanılmaktadır. “İmkân”a karşılık “olum, çıkım” verilmiş; bu kelime yerine de “fırsat” çok yaygın kullanılır... Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Ankete alınan kelimelere karşılık olarak yörede kullanılan başka dil kökenli karşılıklarının (imkân- fırsat) da verilmeyip illâ Türkçe karşılık bulma çabaları açıkça görüldür bir zorlamayı beraberinde getirmiştir. Genelde Giresun Halkevi Dil, Edebiyat Tarih Şubesinde görevli Türkçe öğretmenleri tarafından belirlenmiş kelimelerden oluşan bu anket çalışmalarının sahada yapılan derlemeler neticesinde değil de masa başı çalışmalarıyla yürütüldüğü aşikârdır. Bütün bu saydıklarımız ise söz konusu bu dil çalışmalarının devrin dil anlayışına hizmet amacıyla yapıldığının bir göstergesidir.

41. Edebiyat Çalışmaları

410. Edebiyatla İlgili Diğer Çalışmaların Bibliyografyası

- 1- Sâip Nâzım, “Garb Edebiyatı”, C.1, S.1 (Eylül 1933), s.20-25.
- 2- Rıfat Necdet, “İnkılâp Edebiyatı”, C.1, S.2 (1. Teşrin 1933), s.9-11.
- 3- Sâip Nâzım, “Rus Edebiyatı”, C.1, S.2 (1. Teşrin 1933), s.29-32.
- 4- M. Fevzi, “Eski ve Yeni Edebiyat Hakkında”, C.1, S.3-6 (Mart 1934), s.27-28; (Divan, Tanzimat, Edebiyat-ı Cedîde, Servet-i Fünûn ve Millî Edebiyat ve şairlerinden söz eden bir makale)
- 5- Musaoğlu Ahmet, “Şiir ve Kundura”, C.1, S.3-6 (Mart 1934), s.42-43.
- 6- ? , “Cenab’a Ait Hatıralar” C.1, S.3-6 (Mart 1934), s.62-63.
- 7- Semahat, “Edebî Tenkit ”, C.1, S.9 (Haziran 1934), s.7-10.

8- Refik Fikret, “Edebiyatta Dert”, C.1, S.10 (1. Teşrin 1934), s.14-15; (Yazıda edebiyatta dert ve ıstırabın yerinden bahsedilmektedir. “ Sanatkâr hasta değildir. O, iyiliği dertte bulmuştur. Verem, tifo, frengi birer marazdır. Gebelik? Gebelik hastalık değil, asil ve tabîi bir sıhhattir. İşte sanatkârın da derdi böyledir....”)

9- Ahmet Saim, “Giresun Şairleri”, C.1, S.10 (1. Teşrin 1934), s.18; (...Giresun’da bu zamana kadar Fethî, Topal Hafız (Müstearı Revnî’dir), Lemî (Ahmet), Avni (Görelle Haydarî köyünden Karaosmanoğullarından Osman, ölümü 1892), Ferdî, Refî (Hacı Hüseyin’den Gümüştşreiszâde Ahmet Rifât, Ahmet Lemî’nin amcası), Hamdî, Tıffî gibi şairler yetişmiştir...)

10- ? , “Şiir ve Şair”, C.1, S.11 (2. teşrin 1934), s.18.

11- Sadi Sunan, “Abdülhak Hamid Tarhan”, C.1, S.16 (Mayıs 1934), s.7-10.

12- Saffet Tunay, “Edebî Kısırlığımız”, C.2, S.18 (1 Mart 1940), s.10-14.; (Makalede edebî kısırlığımıza sebep olarak dört unsur gösterilir: 1- İdeoloji Kıtılığı , bu maddede saray istibdat ile itham edilir. 2- Mitoloji Yoksulluğu. 3-Sembolizm Demagojisi, mu maddede halktan kopuk oluştan ve olumsuz sonuçlarından bahsedilir. 4- Ümanizem Eksikliği, yazıdan anlaşıldığı üzere ümanizemden kasıt dünya edebiyatının klâsikleşmiş eserleridir.)

13- S. Behzad, “Şiir Hakkında Telakkiler”, C.2, S.19 (1 Nisan 1940), s.4-7.; (Yazar, nazımın nesirden eskiliğinden ve etkililiğinden bahsederek, F. Nafiz’in *Acı Bir Hatıra*, A. Haşim’in *Merdiven* şiirlerinden hareketle şiirin özelliklerini anlatmaktadır.)

14- Baki Cinemre, “Divan Bahçelerinde”, C.2, S.19 (1 Nisan 1940), s.12-14.; (Cinemre, maziye sevmenin başka; maziperestliğin başka olduğundan söz ederek edebiyat alanında dünsüz bugün olamayacağını belirtir. Eski edebiyatın “Gayrimillîdir, saray edebiyatıdır, İran taklididir” gibi yaftalarla bir tekmede yıkılıp ecdadı inkâr edercesine toptan reddine karşı çıkar. Ondan tat alabilmek, o mirastan hisse alabilmek için de onu anlamak gerektiğini belirtir.Bazı şairlerden örnek beyitleri tahlil etmeye çalışır.)

15- Salim Süha Gökşan, “1940’ın Edebiyatı”, C.2, S.22(Temmuz 1940), s.1-2.

16- Vehbi Erder, “Mehmet Akif Hakkında”, C.2, S.22 (Temmuz 1940), s.9-12.

(Yazıda Akif'in Millî Mücadele yıllarındaki hizmet ve etkisinden bahsedilerek üstün sanatı üzerinde durulur. Bazı çevrelerce körüklenen Akif - Fikret kıyaslaması eleştirilir. Yazar bir ağustos günü Akif'in mezarını ziyaret için Topkapı Mezarlığı'na gittiğini, mezarı bulamayıp oradaki bir mezar ustasına sorduğunda "etrafında hiçbir alâmet bulunmayan, dümdüz bir yer" in gösterilmesini hazmedemediğini belirtir. Millete mal olmuş böyle büyük bir şairin mezarının bu şekilde olmaması gerektiğini belirterek Akif hakkında leh ve aleyhte kaleme alınmış yazıların, Akif hakkındaki konferans ve hitabelerin bir araya toplanmasının millî bir ödev olduğu vurgulanmaktadır.)

17- Baki Cinemre, "Büyük Namık Kemal", C.3, S.27-28 (Şubat 1941), s.16-25.; (Yazıda: N. Kemal'in Türk milletinin kalbinde neden hâlâ dipdiri yaşadığı ve niçin ölmeyeceği üzerinde durulup kendisinin Osmanlılık fikrinin ümmetçilikten milliyetçiliğe geçişte bir aşma olduğundan bahsedilir. Kemal'in ısrarla işlediği vatan, millet, hürriyet...vb. mefhumlar uğruna verdiği mücadele anlatılır.)

18- Muharrem Tekdal, "Ziya Gökalp", C.3, S.27-28 (Şubat 1941), s.34-40.; (Ölümünün 17. yıl dönümü münasebetiyle Giresun Halkevi salonunda tertip edilen anma töreninde verilen bu konferansta Gökalp'in Türkçülük felsefesi ve onu sistemleştirmesindeki rolünden bahsedilmektedir.)

19- Enver Konanç, "Can'ı Yakından Tanyalım", C.3, S.27-28 (Şubat 1941), s.41-42.

20- Gülfiye Çolpan, "Garp Klâsikleri", C.3, S.29 (Haziran 1941), s.11-15.

21- Rahmi Korkut Öğütçü, "Şair Refî Hakkında", C.3, S.31 (Şubat 1942), s.31-35.; (Giresun'un yetiştirdiği değerli simalardan şâir Refî yaşadığı devirde buraya gelip giden Âşık Kârârî, Mestûrî ve daha bu gibi adını bilmediğimiz halk şairleriyle tanışmış, muhitinin gençlerinden Fethi, Rüştü, Abdî, Rıfki gibi arkadaşlarının da yetişmelerine elverişli bir irfan çevresi yaratmıştır.

İşte 49. ölüm yıl dönümü anış vesilesiyle bahsimize mevzu edindiğimiz şair Refî; Fuzûlî; Nefî, Nedim, Şeyh Galip, Şeyhülislâm Yahya gibi divan şairlerinden ilham alarak yazdığı şiirlerle tanınmış, Erzurumlu Emrah, Bayburtlu Zihni gibi halk şairlerinin tesiri altında da kaldığını belirten örnekler vermiştir.

Refî'yi Giresun'da tanıyanlar pek azdır. Kendisi mütevazı bir hayat yaşadığı için pek az kimsenin dikkatini çekebilmişti. Hakkında elde ettiğimiz bilgi de onun için dar bir çerçeve içinde kalmıştır. Bununla beraber bu sayın, değeri çok şâir hakkında her fırsattan faydalanmaya çalışarak daha uzun, etraflı araştırmalar yapacağız.

Halkevimizin ölmüş büyüklerimizden yerli değerler serisine bu gibi adı unutulmaktan kurtulacak daha başkalarını katmak için gençlerimizin özen duyup özlediğimiz şekilde hizmet etmelerini umar ve beklerim. Halkçılık davasının temelini teşkil eden bu ödevlere gençlerin ilgi, sevgi, hatta aşk duyarak çalışıp davayı tamamlamalarını dilerim.

Refî Giresun'un Hacıhüseyin mahallesinden olup Gümüş Reisoğullarından merhum Mehmet Ağanın kardeşi ve "Hissiyatım" adı ile bir şiir mecmuası çıkararı ve İzmir Ceza Hâkimi iken ölen Ahmet Lemî'nin amcasıdır. Refînin asıl adı Arif Hikmet idi. Fakat herhâlde şairliğini, tevazu adamı olduğu için saklı tutmak istemiş, isminin harf sırasını değiştirerek "Refî" adını almıştır. Eskilerde bu gibi isim alışlar az değildir. Belki de bu adı alıştır maksat, kim olduğunu gizlemekten ziyade adaşı olan şairlerden ayırt edilmek isteyişindedir.

Şairin doğum tarihi hakkında açık, kesin bir malûmat elde edemedim. Lâkin onu tanıyan bu gün de sağ olan yaşlı arkadaşlarından öğrendiğime göre doğumu 1856 yılında, ölümü de 1893 tarihindedir.

Tahsil Hayatı

İlk tahsilini Giresun'da yapmış, sonra İstanbul'a gidip medreseye girmiştir. Şiir hayatına medresede başlıyor. Hepimizin bildiği gibi o devirde şiire aruz vezni hâkimdi. Ara sıra Giresun'a sıla için geldiğinde Hacıhüseyin kahvelerinde arkadaşları ile şairane münazaralarda bulunuyordu. Bunu elde ettiğimiz cöngü içinde rastlanan, müşterek yazıldığı anlaşılın şiirlerin delâletiyle anlıyoruz. Bu müşterek yazılmış şiirlerin bazıı Rıfkı, bazıı da Asım adlı şairle birlikte yazılmıştır.

Özel Hayatı

Şair Giresun'da evlenmiş bir erkek çocuğu olmuş, ölmüş kendisi kitapçılık ve arzuhâlcilikle geçinirmiş.

Edebi Özgünlüğü

Divan şairleri -İran tesiri altında olan usule uyarak- önce münacat, sonra sırası ile naat, zamanın padişahlarına methiye daha sonra gazeliyata geçerlerdi. Ref'înin eserlerinde de bu sıra tertibi bulunmakla beraber sona doğru semaîler, divanlar vardır. Lâkin elde edilen cöngün on sayfası noksan olduğundan millî şiir örneklerinden bulunacağını tahmin ettiğimiz daha başka şiirlerini görememiş bulunuyoruz. Şu hâle göre Ziya Paşaların, Namık Kemallerin, Üstad Ekremlerin açtıkları yenilik çığırına o devirde yaşamış olmasına rağmen girememiş, eski kalmış olan Ref'î, Millî Edebiyat örneklerine kıymet vermekte gecikmemiştir. Hece vezniyle birçok koşma, semaî yazmıştır. Biraz aşağıda örneklerini vereceğiz. Demek oluyor ki Ref'î hem aruza hem heceye hâkim olabilmiş bir şairdi. Hattâ aruzla yazılması mutad olan gazel nevini hece vezniyle dahi denemiş olmak gibi bir yenilik de yapmıştır. İşte "Mâtem" adlı şiiri bu nevidendir:

Hicran, elem değil mi âşıklara nevâle
İşrab-ı mey ziyade eriştirir kemale

Bu râh-ı aşk vehbîdir, kisbi işrâb-ı meydîr
Mağrur olma A şâhum erer hüsnün zevâle.

Gelmezsün bezm-i aşka lezzetin duymadıkça,
Bir gececik ruyetle ağrattın turfe hâle

Müşkâne zülfünüzden cihan muattar oldu
Dil inkisarı çarpar; kalırsın çok vebâle

Âlûde-i aşk içre nedir bu dertler, gamlar
Gül koncasın isterken döndü Ref'î bu hâle

Şairin Dil Bakımından Özgünlüğü

Ref'î zamanına göre oldukça tabîi ve sade dile yaklaşmış, samimi bir şiir çeşnisini vermiştir. İşte bir koşması:

Bu gün bir yâr ile fînsiyet ettim
Kameti ser çekmiş, yanağı benli.
Senden gayrı güzel var mıdır, dedim,
Tomurcuk gül açmış yanağı benli?

Bir başkası:

Rahatım selbesti çeşm-i siyahı
Yok mudur bir dahi, hopların şâhı
İhsanına muhtaç gönül penahı
Vadeden andını bozar mı böyle

Bir gazelinde ne kadar sade kelimeler kullandığını gösteren şu “Aşk” tan yanıp yakılışa bakınız:

Bir garip dâme dûçar eyledi sevdâ beni
Ser çekip Kaftan kafa hükmeyledi dâvâ-yı aşk

Ref'îya; kıl serfûrû dil kâşif-i esrar iken
Durmayıp şırşır akar dilden dile sahba-yı aşk.

Şairde Millî Duygu

Şairde milliyet duygusu bu günkü şuurlu aydınlığa erişmiş veya coşkunuğu onu bu karakterde tanıtacak kuvvette değilse de istibdat devrinde bu vadide yazılmış şiirleri saklı kalmış olmak da muhtemeldir. Bize ulusal duygusunu ihsas eden bir şiirini cöngünde bulduk ki o da İstanbul'dan Giresun'a gelirken bir Rus vapuruna binmek zoruna düşüyor fakat bir gün sonra hareket edecek Türk vapuruna binmeyi tercih ettiği için beklemeyi göze alıyor. Beklediği Türk vapuru Canik isimli bir vapurdur. Yolda onun güvertesinde yazdığı destanı dinleyelim:

Canıma kar etti cefâ-yı gurbet
Azm-i sıla ettik maslahat bu ya
Var iken Osmanlı Rus'a ne hacet
Osmanlı'ya bindim adalet bu ya.

Vapurda tanıştıklarıyla geçirdiği arkadaşlık hayatını tavsif eder yollu bu uzun manzumede çekilen meşakkatleri, fırtınadan nasıl telaşlandıklarını yana yakıla anlatıyor. Şairin, o devrin zulüm ve rüşvetçilik ruhuna karşı isyanını haykıran bir şiirini de buracığa kaydedelim:

Ne hâle geldi dünya nâehiller sadra geçmişler
Yakışmaz kendüye rütbe anımla şevketi gözler.

Tüvanger olsa bir kez hem asilzade sanır kendin
 Velâkin mâyesi berbat aceptor izzeti gözler.
 Düşünse bir iki batnın bulur fikrinde ecdadın
 Gelip geçmiş rezaletle bu gün de şöhreti gözler
 Beğenmez kimseyi güya görür kendini sadaretle
 Ocaktan gelme hizmetkâr avamdan rağbeti gözler.
 Sual olmaz Huda'nın bir nice bin hikmeti vardır
 Bu sırrı bilmeyen ahmak varıp da şefkati gözler.
 Geçince mesnede ol bed-asıl ağzın açar şöyle
 Düşerse bir işin hayfa en evvel rüşveti gözler.
 Teaccüp kılma Ref'i, bu zaman nâhle teslimdir
 Zaman ahir zaman, bunlar amelsiz cenneti özler.

Şairin Felsefi Özgünlüğü

Eski edebî tarzın söz erenleri çokluk tasavvufçudurlar. Muhitlerinin maddî alâkalarından sıyrılarak manevî âleme bağlanırlar, maddî sızılarını o âlemin tesellileriyle enlemeye çalışırlar.

Müseddes şeklinde yazılmış bir tasavvufî şiiri:

Hıtâb-ı allemel' emsayı yazdım sev-i hasletle
 Kırılısın hâmeler kim yazdı ol tekzib-i kesretle
 Muâf olmaz mı bir kez eyledi isyan-ü gafletle
 Ne hoş ki tövbekâr oldu, günahın bildi süratle,,
 Şeref bahş eylesin Mevlâ hemen didâr-ı cennetle
 Muradın bermurat etsin şefaât şanı behçetle.

Bir başkası:

Gerekmez rütbe-i bâlâ erenden himmet aldınsa
 Ziyaretgâh-ı âzamdır huzur-u Fahra vardınsa
 Müdavim masivadan el çekip takvaya daldınsa
 Medet yâhû, elim tut kûşe-i vahdette kaldınsa.)

- 23- Osman Turgut Pamirli, “Şiirimiz”, C.3, S.35 (24 Temmuz 1945), s.6-7.
- 24- Şükrü Turgut, “Giresun Şairleri”, C.4, S.38 (Şubat 1946), s.31.
- 25- O. Turgut Pamirli, “Roman ve Cervantes”, C.4, S.40 (1 Temmuz 1946), s.15-17.
- 26- Saffet Tunay, “Sabri Esat Siyavuşgil ve Yahya Kemal’e Armağan”, C.4, S.40 (1 Temmuz 1946), s.28-32.
- 27- Naci Kalpakoğlu, “Otuz Beş Yaş”, C.4, S.41-42 (15 Kasım 1946), s.23-25.
- 28- Şükrü Turgut, “Giresun Şairleri”, C.4, S.41-42 (15 Kasım 1946), s.28-29.

(Giresun şairleri hakkında yeteri kadar çalışma yapılmadığından şikâyet edilen bu yazıda Ref'i, Lem'i, Derviş Mehmed Hamdi Duydukoğlu ve Celis mahlaslı Sarı Mehmedoğlu Hasan anılır. Yazıda özellikle İstanbul'da tahsil görmüş ve yaşamış olan burada çıkan Yirminci Asır ve Zekâ mecmualarında şiirleri yayımlanmış olan Mehmed Hamdi Duydukoğlu üzerinde durulur:

“Mehmed Hamdi, 1878-1912 arası yaşamıştır. Balkan Harbi'ne gönüllü olarak katılmış ve şehit olmuştur. Babası Hacıhüseyin Mahallesinden Duydukoğlu Ömer Hanefi Efendi, Annesi Kale Mahallesinden Halil Efendioğulları'ndan Emine Hanım'dır. İlk tahsilini Giresun'da, idadî tahsilini Trabzon'da yaptıktan sonra İstanbul'a giderek hukuk tahsil etmiş, son sınıfta iken siyasî nedenlerden dolayı tutuklanmış ve bir müddet İstanbul'da hapis yattıktan sonra kalebent olarak Sinop'a gönderilmiştir. 1908 İhtilâli'nden sonra serbest kalarak Samsun'a gelmiş ve matbuat hayatına atılmıştır. Daha sonra Giresun'a gelmiş ve Karadeniz gazetesini tesis ve senelerce neşriyatına devam ettirmiştir.”

Mehmed Hamdi'nin şiirlerinden birkaç örnek verilir:

Sinop

Pabeste-yi dam olduk ise murg-u seher var.
 Vaz geçmedik arzuyu gülistanı vatandan,
 Mihnetzedeyiz sineper enduhu ferağız
 Efsûs arayan kalmadı yararı vatandan Sinop!

Ne var bende, benlikten Şu cism-i natuvanımda?
 Birer asarıdır her varlığın ol Rabb-i Âlânın.
 Dururken böyle burhan-ı mücessem piŐi çeŐminde,
 Nasıl artar gönülde ikbali dñnyanın Sinop!

GönlümüŐ mail değildir kimsenin ihsanına,
 Bir âsa, bir hırka bir post kâfidir bize.
 Geçmişiz her matlabından bu vücud ikliminin,
 Hazreti Mevlâ gibi bir dost kâfidir bize Sinop!

Gazel

Tânedenler ne bilir nale vü efganımıza
 Mahrem olmaz dil-i nâpûhteler erkânımıza.

Görelî gamze-i mestane-i dildarımızı
 İşledi aşk-ı muhabbed oku tâ canımıza.

Düştük âvare siyehbaht ve perişan ahval,
 Kalmadı takad-i dil siyanı ateş-i isyanımıza.

Yanalım, ah edelim, ağlatalım subh-u mesa,
 Gidelim, yüz sürelim hep deri cananımıza.

Gazel

Kibleğâhı aşıkın güncine-i irfân olur.
 Katre-i Őebnem içinde muhtefî umman olur.

Safha-i idrake tersimi hayali yâr eden,
 Sanat-ı kudretnümayî Halık'a hayran olur.

Şuleyi sevda fezası dilde bir gül çehrenin,
Ehli hâle baisi takviyeti iman olur.

Aşkî tarif eylemek mümkün değil bigâneye,
Sermedî bir neş'edir ki sinede pünhan olur.

Tatmayan inkâr eder zevk-i meyi mestaneyi,
Meşreb-i rindaneye her yerde bin bühtan olur.

Sevmeyen mahbub sırrı hilkatî fehmeylemez,
Âşıkın sevmek ulüvvü şanına bürhan olur.

Peykâhı iftigâra düşmeyen biçarenin
Hisse-i feyz ü kemalî her zaman noksan olur.)

29- Naim Tirali, "Türk Edebiyatında Hikâye", C.4, S.41-42 (15 Kasım 1946), s.38-40.

30- Fahir Önger, "Aksiyon Edebiyatı", C.4, S.43 (1 Ocak 1947), s.3-4.

31- Hikmet Umur, "Şiirimiz ve Gitmek Arzusu", C.4, S.45-46 (1 Temmuz 1947), s.18-22.

32- Oğuz İmregün, "Edebiyatımız ve Yeni Nesil", C.4, S.45-46 (1 Temmuz 1947), s.23-24.

33- Naci Bozkır, "Behçet Necatigil'e Dair", C.4, S.47 (Eylül 1947), s.10-13.

34- İ. M. Soyer, "Mevlâna Celaleddin Rumi", C.4, S.48 (Aralık 1947), s.6-7.

35- Behçet Necatigil, "Can Akengin ve Eseri Hakkında Düşünceler", C.5, S.52 (Ağustos 1948), s.5-8.

36- Mehmet Kalkanoglu, "Tanzimat Devrinde Sami Paşazade Sezai", C.5, S.53 (Ekim 1948), s.4-5.; (Yazıda; Paşazade'nin Türk edebiyatının Batılılaşmasındaki yerinden, Türk nesrine kazandırdıklarından ve kısaca hayatından bahsedilmektedir.)

37- M. Mustafa Çaldağ, “Eflatun Cem Güney’in Masalları ve Can Akengin’e Dair Bir Hatıra”, C.5, S.56 (Mayıs 1949), s.15-16.; (Yazıda edebiyat araştırmalarımızda masallarımıza ve masalcılığımıza pek kıymet verilmediğinden yakınılmakta; Güney’in bu pek ehemmiyet verilmeyen sahadaki azimli ve verimli çalışmalarının öneminden bahsedilmektedir.)

38- Ali Altıntaş, “Büyük Şair Namık Kemâl”, C.5, S.58 (Aralık 1949), s.12-13.

Bunlardan başka Aksu’nun hemen her sayısında pek çok şiir de yayımlanmıştır. Rifat Necdet (Evrimer), Refik Fikret, Ahmet Saim, A. Süreyya, Can Akengin, Kadri Emin, Nebil Fazıl (Necip Fazıl Kısakürek), Ali Saim, Sadi Sunam, Saim Bozbağ, Kemal Peker, Rahmi Korkut Öğütçü, Cemal Bora, Salim Süha Göksan, Saffet Tunay, İ. Hâkî Engin, M. Polat, Coşkun Ertepinar, Bahtiyar Dayımoğlu, Kenan Karaibrahimoğlu, O. Turgut Pamirli, Jale Özsoy, İsa Karaca, İbrahim Dede, Ali Boytok, T. Emin Şenel, Kemaleddin Koç, Şahap İnan, Hayri Seçkiner, H. Fehmi Süerdem, Turan Dertli, Turgut Yücel...vb. şair ve şair istidatlı gençler tarafından kaleme alınmış şiirler dergide önemli bir yer tutmaktadır.

42. Tiyatro Çalışmaları

Halkevlerinin yeni oluşturulmaya çalışılan ulus topluma istenilen yapıyı kazandırmak, devrimi her yönüyle ve kısa sürede ona benimsetebilmek için kullandığı araçlardan biri de tiyatrodur. Amaç belli olunca oynanacak oyunlar da doğal olarak bu amaca uygun olacaktır. Bundan dolayı halkevi sahnelerinde her oyun sahnelenememiştir. Hangi oyunun sahnelenebileceğine ciddi bir incelemeden sonra onay çıkmaktadır: “Halkevleri umumî müsamerelerinde idare heyetince mevcutlar arasında tercih edilecek veya yeniden telif ettirilecek piyesler, temsil ettirilir. Bunlardan ayrı olarak temsil ettirilecek piyeslerin merkezce görülüp tensip edilmiş olması lâzımdır.”³⁸²

³⁸² YGG., Nr.235./ CHP Halkevleri Öğreneği, Ank., 1938.

Tablo 6: Giresun ve Çevresi Halkevlerinde Sahnelenen Oyunlar**ALUCRA HALKEVİ**

Oyun Adı	Yılı	Yazarı veya Çevireni
Erkek Kukla	1942	Şevket BİLGİSEL

BULANCAK HALKEVİ

Oyun Adı	Yılı	Yazarı veya Çevireni
Bir Doktorun Ödevi	1941	Vedat Ürfi BENGÜ
İstiklâl	1940	R. Nuri GÜNTEKİN
En Ulu Eseri	1940	Aziz Mustafa ALTUĞ
Hoşgörü (Müsamaha)	1940	M. Fevzi ÖZEREN
Kızıl Çağlayan	1944	Nihat Sami BANARLI
Öğretmen	1940	İsa COŞKUNER
Para Delisi	1940	Yunus Nüzhet UNAT
Tarih Utandı	1940	A. Z. ALTAYLI / M.Selahattin OR
Yanlış Yol	1945	Hülya GÖZALAN
Zafer Tablosu	1940	Cemal BORA

GİRESUN HALKEVİ

Oyun Adı	Yılı	Yazarı – çevireni
Akil Taciri	1943	İ. Hakkı BALTACIOĞLU
Akın	1933-8	Faruk Nafiz ÇAMLİBEL
Ana	1937-8	S. Behzat BUTAK
Andaval Palas	1942	İ. Hakkı BALTACIOĞLU
Arayan Bulur	1940	Cemal BORA
Babaların Günahı	1943	Adapte / Galip RİFAT
Balıkçılar	1948	*****
Belkis	1936	İ. Ahmet Nuri SEKİZİNCİ
Beyaz Baykuş	1941	Vedat Ürfi BENGÜ

Beyaz Kahramanlar	1944	Aka GÜNDÜZ
Bir Doktorun Ödevi	1941	Vedat Ürfi BENGÜ
Bir Yağmur Gecesi	1942	R. Nuri GÜNTEKİN
Canavar	1937	Faruk Nafiz ÇAMLİBEL
Cehennem	1939	Muhsin ERTUĞRUL
Ceza	1946	*****
Çapanoğlu	1948	Cemil Cahit CEM
Çıldıran Adam	1947-8	Islahat Altay
Çoban	1940	B. Kemal ÇAĞLAR
Destan	1934	Naşit GALİP
Devrim Yolcuları	1937	Celal TUNCER
Efenin Aşkı	1949	Muhlis SABAHATTİN
Erkek Kukla	1941	Şevket BİLGİSEL
Giresun Uşakları	1948-50	*****
Hasbahçe	1937	Mahmut Esat YESARİ
Hedef	1936	Yunus Nüzhet UNAT
Himmet'in Oğlu	1936-42	İ. Ahmet Nuri SEKİZİNCİ
Hisse-i Şâyia	1939-40	İ. Ahmet Nuri SEKİZİNCİ
İhtiyar Kız	1947-8	Adaptasyon / Reşit BARAN
İnsan Sarrafi	1942	Mehmet Ali ÇAMLICA
İstiklâl	1940	Reşat Nuri GÜNTEKİN
Kafa Tamircisi	1943	İ. Hakkı BALTACIOĞLU
Kahraman	1936	Faruk Nafiz ÇAMLİBEL
Kalbin Sesi	1945	Adapte / M. Alaeddin GÖVSA
Kavga Sonu	1939	Bedri YILDIRIM
Kozanoğlu	1937	A. Ziya KOZANOĞLU
Kör	1940-41	Vedat Nedim TÖR
Kral Oidipus	1943	Sophokles
Mahcuplar	1941	Reşat BARAN
Mavi Yıldırım	1934	Aka GÜNDÜZ
Mektup	1945	Çeviri / Sebati ATAMAN
Mete	1933	Yaşar Nabi NAYIR
Müfettiş Gogol	1948	Çeviri / Avni İNSEL, Vecihi GÖRK

Nakliye Katarı	1945	Nihat Sami BANARLI
Para Delisi	1940	Yunus Nüzhet UNAT
Philoktates	1944-5	Sophokles
Sakarya	1936	*****
Sancağın Şerefi	1945	Mahmut Esat YESARI
Sevr'den Lozan'a	1936	*****
Son Altes	1939	İ. Ahmet Nuri SEKİZİNCİ
Şeriye Mahkemesinde	1934-45	İ. Ahmet Nuri SEKİZİNCİ
Şiir Okurken	1945	*****
Şikago Çiftçisi	1945	Çeviri / Dr. Şükrü ŞENOZAN
Tarih Utandı	1941-2	A. Z. ALTAYLI / M.Selahattin OR
Taş Parçası	1944	Reşat Nuri GÜNTEKİN
Tırtıllar	1940	Münir Hamdi KUTSAL
Tohum	1942	Necip Fazıl KISAKÜREK
Vergi Hırsızı	1933	R. Nuri GÜNTEKİN
Yalnız Bir Kelime	1938-40	Adapte / Mehmet Ali ÇAMLICA
Yaman	1933	V. Mahir KOCATÜRK
Yanık Efe	1938	Yusuf Sururi ERULUÇ
Yanlış Yol	1941	Hülya GÖZALAN
Yapışkanlar	1941-4	Ali Zühtü ALTAYLI
Yarım Osman ³⁸³	1933	Aka GÜNDÜZ
Yaşayan Ölü	1937	Ziya BORAL
Yeşil Yurt	1934	*****
Zafer Tablosu	1940	Cemal BORA
Zehirli Kucak	1938-41	Çeviri / Said Ali ANKARA
Zor Nikah	1938	Çeviri / A. Vefik Paşa

GÖRELE HALKEVİ

Oyun Adı	Yılı	Yazarı – çevireni
Yanlış Yol	1943	Hülya GÖZALAN

³⁸³ İsim açıkça zikredilmemiş olsa da eserin kahramanı Yarım Osman'ın özellikleri, Millî Mücadele kahramanlarından Giresunlu Topal Osman Ağaya çok benzemektedir.

Yapışkanlar 1943 Ali Zühtü ALTAYLI

TİREBOLU HALKEVİ

Oyun Adı	Yılı	Yazarı – çevireni
Akıl Taciri	1945	İ. Hakkı BALTACIOĞLU
Akın	1944	Faruk Nafiz ÇAMLİBEL
Andaval Palas	1942	İ. Hakkı BALTACIOĞLU
Erkek Kukla	1945	Şevket BİLGİSEL
Gömdüğüm O Cihan	1944	Müçtebe Selahattin OR
Şeriye Mahkemesinde	1945	İ. Ahmet Nuri SEKİZİNCİ
Uzun Mehmet	1941	Ahmet NAİM – Celal EDİP
Yurt	1945	*****

ŞEBİNKARAHİSAR HALKEVİ

Oyun Adı	Yılı	Yazarı – çevireni
Akıl Taciri	1944	İ. Hakkı BALTACIOĞLU
Akın	1933	Faruk Nafiz ÇAMLİBEL
Belkıs	1936	İ. Ahmet Nuri SEKİZİNCİ
Çoban	1933	Behçet Kemal ÇAĞLAR
İkizler	1933	Çeviri / Nurullah ATAÇ
İnsan Sarrafi	1945	Mehmet Ali ÇAMLICA
Kahraman	1944	Faruk Nafiz ÇAMLİBEL
Kanun Adamı	1944-5	Vedat Ürfi BENGÜ
Othello	1933	Çeviri / Dr. REFET

**Kaynak: 1932 – 1952 arası Yeşilgireson gazetesi/ Halkevi Faaliyet Raporları;
“Halkevi Faaliyetleri” Aksu, S.12-58.**

Giresun Halkevi ve çevre halkevlerinde 1933 ile 1950 yılları arasında sahnelenmiş oyunlardan tespit edebildiğimiz sayısı yetmiş sekizdir. Bu yetmiş sekiz değişik oyunun hem değişik halkevlerinde hem de değişik yıllarda sahnelendiği olmuştur.

Bu oyunlardan 17'si komedi, 6'sı trajedi, 5'i dram, 3'ü müzikli komedi, 7'si inkılâp piyesi, 2'si destan, 4'ü yurt piyesi, 24'ü manzum veya normal piyes, 3'ü fars ve ancak 3 tanesi halk (köy) piyesidir. Dört oyunun konusunu ise tespit edemedik. Oyunlardan 13'ü çeviri veya adaptasyondur. 8 oyunun yazarını tespit edemedik; geriye kalan 57 oyun ise Türk yazarlar tarafından kaleme alınmıştır.

Bizim için önemli olan bu 78 oyun içinde kaynağını halk tiyatrosundan almış olan oyunlardır. Ancak bunların sayısı ise üçü geçmemektedir. Bu kadar oyun içinden ancak "Kozanoğlu, Yarım Osman" gibi iki üç oyunun halk tiyatrosundan beslenmesi bir eksiklik olarak algılanabilir.

Gerçi halkevleri Temsil Şubelerinin sahalarında neler yaparak millî folklorumuza hizmet edebileceği çok tartışılmıştır. Bu konuda O. Turgut Pamirli bir makalesinde şunları söyler: "O hâlde sahnenin folklorla hizmeti nasıl olabilir? Bu makul soru karşısında hemen cevap verelim: Sahneden beklenen şey, folkloru yaymak, yani onu yapmak değil; fakat tanıtmaktır. Her çağ ve seviyedeki vatandaşlar arasında sevgi ve hizmeti icap ettiren alâka toplamaktır. Sahne canlı propagandalarıyla esasen mevcut olan folklorun yayılışına hadim olacağından faaliyeti gaye bakımından yardımcıdır. Lüzumu sadece bu zaviyeden değerlendirir."³⁸⁴ Fakat sahnelenen oyunlardan Giresun Halkevi Temsil Kolunun folklor alanında arzulanları gerçekleştiremediği görülmüştür. Türk halkında var olanı temsil etmek yerine Batı formlarında tiyatroyu tanıtmak ve benimsetmek gayretinin gösterildiği kendini göstermektedir.

Temsil kolunun halk tiyatrosu konusunda çalışmalarının yetersiz kalması üzerine bir "Folklor Temsil Kolu" kurulması savunan Pamirli yapılabilecekleri şöyle sıralamaktadır:

"1- Halkevlerine bağlı folkloristler tarafından elde edilecek bilgiler arasında temsili kabil olanlarının tefriki ile bunları sahne faaliyetini gösterir bir programa rabtederek Folklor Temsil Koluna vermek

2- Sahne faaliyetini tespit edecek programda folklorun ilmi metot ve isteklerine ehemmiyet vermek.

3- Sahneye konusu, ihtisas sahibi folkloristlerin otoritesinde bulundurmak.

³⁸⁴ O. Turgut Pamirli, "Folklor 8, Folklor ve Sahne", *agm.*, C.3, S.29 (Haziran 1941), s.4.

4- Artistlerden folklorist olmaları istenmezse de folklor kültürüne yabancı olmamak aranmalıdır.

5- Önce kendi muhitinde başarılar göstermiş folklor sahne ekiplerini sık sık yurt seyahatine çıkarmak.”³⁸⁵

Fakat temsil edilen oyunlar; Pamirli'nin “yapılması gerekenler” diye sıraladıklarının gerçekleştirilemediğini, Halkevi Temsil Şubesinin halkbilime yeteri derecede hizmet edemediğini ve çalışmaların “Cumhuriyet devrimlerini halka hızlı ve etkili biçimde benimsetme” ana gayesine uygun yürütüldüğünü açıkça göstermektedir.

³⁸⁵ Pamirli, *agm.*, S.29, s.5.

5. SONUÇ

Yapılan araştırmalar sonunda Giresun Halkevinin kuruluşunun ilk yıllarında tıpkı diğer halkevleri gibi yapılan devrimleri halka benimsetmek, halkın aydınlanmasını ve modernleşmesini sağlamak amacıyla hizmet ettiği açıktır. Bu amaç doğrultusunda başta tiyatro olmak üzere Batı'da halkın eğitimi için kullanılan bütün araçlar kullanılmıştır. Bunun yanında uluslaşma sürecini hızlandırmak için halka ait değerlerin, halk kültürü ürünlerinin derlenmesi çalışmalarına hız verilmiş, bu bağlamda millî dil politikasına katkıda bulunmak amacıyla 1929'da Türk Dili Tetkik Cemiyeti tarafından başlatılan, halk dilinde yaşayan yöresel kelimelerin derlenmesi ve yabancı kelimelere Türkçe karşılık bulma çalışmalarına iştirak edilmiştir. Ancak, yörede kullanılmadığı gibi Türkçe'de de bulunmayan birçok yeni kelimenin yabancı kelimelere karşılık olarak teklif edilmesi, yöre ağzından ancak birkaç kelimeye yer verilmiş olması bu derleme işinin alandan çok masa başında yapıldığını, işin kolayına kaçılarak çoğu Türkçe öğretmeni olan kişilerce devrin dil politikasına uygun olarak yeni kelimeler üretildiğini göstermektedir.

İncelediğimiz kaynaklarda halk edebiyatı ürünlerinden mâni, atasözleri ve bilmecelerin yoğunlukta olması aslında tesadüfî değildir. Prof. Dr. Ali Çelik'in Giresun Mânileri adlı tebliğinde (Giresun Kültür Sempozyumu, 1994) de belirttiği gibi yörede bugün de bu ürünleri aynı yoğunlukta bulmak mümkündür. Dikkatimizi çeken, yörede çok sayıda fıkra tipinin yaşamasına ve bunlarla ilgili çok sayıda fikranın anlatılmasına ve bunların birçoğunda da yöresel kelimelerin kullanılmasına rağmen, kaynaklarda çok az sayıda fikraya yer verilmiş olmasıdır. Aynı durum masal ve hikâye türleri için de geçerlidir. Bütün bunlar bizde halk edebiyatı ile ilgili derlemelere fazla önem verilmediği intibamı uyandırmaktadır.

Kaynaklarda halk tiyatrosu ile ilgili tespitler de son derece azdır. Köy oyunları açısından da yöre oldukça zengin olmasına rağmen bu konudaki örnekler sadece üç tanedir. Devrin kültür politikasının halk kültürüne ve dolayısıyla millî kültüre dayandırılmak istendiği göz önünde bulundurulursa, yörede temsil edilen oyunların en

azından muhteva motif açısından bu unsurları bolca taşımaları gerekirdi. Aynı şey musiki çalışmalarında da kendini göstermektedir. Açılan müzik eğitimi kurslarında Batı enstrümanlarının ağırlıklı olması ve meselâ piyano kursu verildiği hâlde bir bağlama kurusunun açılmamış olması, hem müzik, hem de tiyatro alanında halkevi çalışmalarının halk kültürünü ortaya çıkarmak ve geliştirmek yerine Batı tarzı tiyatroyu ve müziği tanıtmak ve benimsetmek gibi bir gayeye hizmet ettiği ve bu alanlarda halk kültürünün gelişmesine hemen hemen hiçbir katkıda bulunmadığını göstermektedir.

Halk hayatı ile ilgili olarak dikkatimizi çeken kaynaklar kısa köy monografileridir. Çok sayıdaki köy monografisinde en çok işlenen konuların başında düğünler gelmektedir. Düğünlerin eş seçiminden, düğün sonrasına kadar bütün safhaları detaylı bir şekilde anlatılmış ve bu arada yöredeki bazı inanmalara da yer verilmiştir. Doğum, sünnet, askerlik ve ölümlle ilgili geleneklere ve bunlarla ilgili inanmalara pek fazla yer verilmemiştir.

Kaynaklarda çok az yer verilen konulardan biri de halk hekimliğidir. Modern tıbbın imkânlarının henüz yaygın olmadığı bu dönemde yörede çok yaygın olan tedavi usullerinin ve halk ilâçlarının tespit edilmediği görülmektedir. Araştırmacılar, belki de bunun dönemin aydınlanma felsefesine aykırı buldukları için bu alana hiç girmemeyi yeğlemiş olabilirler.

Eldeki veriler göz önünde bulundurulduğunda 1932'den 1951'e kadar geçen yirmi yıla yakın sürede Giresun Halkevinin halka döntük faaliyetlerde bulunduğu ama burada halk kültürü unsurlarının tespitinden ve değerlendirilmesinden daha çok, devrin ideolojisine uygun olarak Batı'dan alınan yeniliklerin halka benimsetilmesine çalışıldığı ve bu dönemin ikinci yarısından itibaren de halk kültürü unsurlarına bu dönemin yayın organlarında çok az yer verildiği, kültürel faaliyetlerden daha çok siyasî faaliyetlerin daha yoğun bir şekilde işlendiği ve Giresun Halkevinin de tıpkı diğer halkevleri gibi CHP'nin bir yan kuruluşu şeklinde çalıştığı bunun da ilk başta çok yüksek ideallerle kurulan bu müesseselerin DP iktidarı tarafından kapatılmasına zemin hazırladığı söylenebilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Kitaplar

- AKALIN, Lütfullah Sami : Türk Mânilerinden Seçmeler, Cilt 1, 1. Baskı, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1972.
- ARIK, Remzi Oğuz : Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu, CHP Halkevleri Yayınları Kılavuz Kitapları Nr.21, Ankara, 1947.
- BALTACIOĞLU, İ. Hakkı : Halkın Evi, CHP Halkevleri Bürosu Kılavuz Kitapları Nr.29, Ankara, 1950.
- BAYRAKTUTAN, Yusuf : Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları, Ankara, 1996.
- CANLI, Cemalettin : Halksız ve İnsansız Bir Tarihin Halkevleri, Halkevleri Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1999.
- ÇEÇEN, Anıl : Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri, Gündoğan Yayınları, Ankara., 1990.
- ÇELİK, Ali : Trabzon Şalpaazarı Çepni Kültürü, 1. Baskı, Trabzon İl Kültür Müdürlüğü Yayınları Nr.8, Trabzon, 1999.
- DİLÇİN, Cem : Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, 4. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları Nr.517, Ankara, 1997.
- ELÇİN, Şükrü : Türk Bilmeceleeri, İstanbul, 1970.

- ERGİN, Muharrem : Dede Korkut Kitabı- 1, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları Nr.169, Ankara, 1997.
- GÖKŞEN, Cengiz : Giresun Efsaneleri, Trabzon, 1999.
- KARADAĞ, Nurhan : Halkevleri Tiyatro Çalışmaları, 1. Baskı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları Nr.2098, Ankara, 1998.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat : Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, İstanbul, 1934.
- _____ : Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 1926.
- ÖZTÜRKMEN, Arzu : Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- PAMİRLİ, Osman Turgut : Folklor, Yeşilgireson Matbaası, Giresun, 1943.

b. Makaleler ve Bildiriler

- A. C. : “Halkevimizin Köy Seyahatleri 1, Yavuzkernal”, Aksu, Cilt: 1, Sayı: 1(Eylül 1933), ss.26-29.
- A. S. : “Giresun Şairleri”, Aksu, Cilt: 1, Sayı: 10(1. Teşrin 1934), ss.18-19.
- ARİF, Ali : “Giresun Köylüleri”, Aksu, Cilt: 1, Sayı: 12(1. Kânun 1934), ss.10-11.
- ATTİLA, Osman : “Halkevlerinde Folklor Çalışmaları”, Türk Folklor Araştırmaları, Sayı: 358(Mayıs 1979), ss.8661-8663.

- AYDEMİR, Ş. Süreyya : "Türkocağmdan Halkevine", Halkevleri, Sayı: 76 (Şubat 1973), ss.4-7.
- BEHZAD, S. : "Şiir Hakkında Telâkkiler", Aksu, Cilt: 2, Sayı: 19 (Nisan 1940), ss.4-7.
- ÇELİK, Ali : "Yeşilgiresun Gazetesi ve Diğer Kaynaklara Göre Giresun Düğünleri", Yeşilgiresun Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun, Hasan Öğütçü Armağanı, Giresun, 2003.
- ÇİLESİZOĞLU : "Eski Düğünler", Aksu, Cilt: 1, Sayı: 9(Haziran 1934), ss.13-17.
- ÇORLULU, M. Fevzi : "Eski ve Yeni Edebiyat Hakkında", Aksu, Cilt: 1, Sayı: 3-6(Mart 1934), ss.27-28.
- ERENEL, İbrahim : "Bulancak Kazasının Şeyhmusa Köyü", Aksu, Cilt: 2, Sayı: 21(Haziran 1940), ss.3-7.
- FAHRİ : "Giresun Hakkında Tarihî Kayıtlar", Aksu, Cilt: 1, Sayı: 3-6(Mart 1934), ss.55-60.
- FİKRET, Refik : "Edebiyatta Dert", Aksu, Cilt: 1, Sayı: 10(1. Teşrin 1934), ss.14-15.
- GÖKSAN, Salim Sthha : "Alucra'nın Zil Köyü", Aksu, Cilt: 1, Sayı:13(Şubat 1937), ss.10-14.
- _____ : "Madazılı Âşık Osman", Aksu, Cilt: 1, Sayı: 16(Mayıs 1937), ss.11-15.

- _____ : “Kemençe Türküleri”, Aksu, Cilt: 2, Sayı: 17(Şubat 1940), ss.31-32.
- _____ : “Kemençe Türküleri”, Aksu, Cilt: 2, Sayı: 18(Mart 1940), s.35.
- GÜRSOY, Ahmet : “Giresun’da Halkevlerinin Kuruluşu”, Yeşilgiresun Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun, Hasan Öğütçü Armağanı, Giresun, 2003.
- İŞGÖR, A. Süreyya : “Lapa Köyü”, Aksu, Cilt: 1, Sayı: 15(Nisan 1937), ss.20-22. / Sayı: 16(Mayıs 1937), ss.19-24.
- İŞSEVER : “Bir Köy Tetkiki; Şebinkarahisar Kanık Köyü”, Aksu, Cilt: 1, Sayı: 12(1. Kânun 1934), ss.20-25.
- NAŞİR, Fikri : “Garb Edebiyatından”, Aksu, Cilt:1, Sayı: 1(Eylül 1933), ss.20-25.
- ÖĞÜTÇÜ, R. Korkut : “Köylü ve Köylerimiz”, Aksu, Cilt: 1, Sayı: 11 (2. Teşrin 1934), ss.10-13.
- _____ : “Düzköy”, Aksu, Cilt: 2, Sayı: 20(Mayıs 1940), ss.10-12.
- _____ : “Boztekke Köyü”, Aksu, Cilt: 2, Sayı: 24(Eylül 1940), ss.18-21.
- _____ : “Boztekke Köyü”, Aksu, Cilt: 3, Sayı: 25-26(1. Teşrin 1940), ss.33-35.
- ÖNEŞ, Ali Avni : “Giresun Fıkraları”, Aksu, Cilt: 3, Sayı: 33(Mayıs 1945), ss.7-9.

- _____ : "Giresun Fıkraları", Aksu, Cilt: 3, Sayı: 35(Temmuz 1945), ss.8-9.
- _____ : "Kiraz", Aksu, Cilt: 3, Sayı: 35(Temmuz 1945), ss.15-16.
- _____ : "Diğer Fıkralar", Aksu, Cilt: 3, Sayı: 36(Eylül 1945), ss.9-11.
- _____ : "Mânilerimizde Kiraz", Aksu, Cilt: 3, Sayı: 36(Eylül 1945), s.13.
- _____ : "Giresun Fıkraları", Aksu, Cilt: 4, Sayı: 41-42(Kasım 1946), ss.16-17.
- ÖZERDİM, Sami : "Halkevlerinin Kitaplık ve Yayınları", Halkevleri, Sayı: 86(Aralık 1973), ss.4-6.
- PAMİRLİ, Osman Turgut : "Folklor", Aksu, Cilt: 2, Sayı:19(Nisan 1940), ss.9-11.
- _____ : "Folklor 2, Metotlar", Aksu, Cilt: 2, Sayı: 20(Mayıs 1940), ss.6-8.
- _____ : "Folklor 3, Kadroları", Aksu, Cilt: 2, Sayı: 21(Haziran 1940), ss.9-11.
- _____ : "Tirebolu Mânileri", Aksu, Cilt: 2, Sayı: 23(Ağustos 1940), ss.13-15.
- _____ : "Tirebolu Mânileri 2", Aksu, Cilt: 3, Sayı: 25-26 (1. Teşrin 1940), ss.30-32.

- _____ : "Tirebolu Gelin Güvey Mânileri", Aksu, Cilt: 3, Sayı: 27-28(Şubat 1941), ss.31-32.
- _____ : "Folklor 8, Folklor ve Sahne", Aksu, Cilt: 3, Sayı: 29 (Haziran 1941), ss.3-5.
- _____ : "Tirebolu Mânilerinde Tirebolu Kalesi", Aksu, Cilt: 3, Sayı: 30(Temmuz 1941), ss.16-17.
- _____ : "Bilmeceler, Meseller", Aksu, Cilt: 3, Sayı: 31(Şubat 1942), ss.7-12.
- REYHAN : "Köy Tetkikleri, Akyoma", Aksu, Cilt: 1, Sayı: 9 (Haziran 1934), ss.17-21.
- SADİ, Sunam : "Dil, Tarih, Edebiyat Komitesince Derlenen, Düzeltilen Birkaç Mâni", Aksu, Cilt: 3, Sayı: 13(Şubat 1937), ss.19-21.
- _____ : "Mâniler", Aksu, Cilt: 1, Sayı: 14(Mart 1937), s.25.
- SAKAOĞLU, Saim : "Türk Folklorunda Alık Fıkraları", Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri, Ankara, 1976.
- SELÇUK, O. : "Dil Savaşı", Aksu, Cilt: 1, Sayı: 10(1. Teşrin 1934), ss.3-4.
- SÜREYYA, A. : "Ülkü Mecmuasının Beşinci Sayısında Çıkan Köy Anketi Üzerine Bir Köy Tetkiki, Gicora Köyü", Aksu, Cilt: 1, Sayı: 3-6(Mart 1933), ss.29-31.
- TUNAY, Saffet : "Pâye Sıfatlarımız", Aksu, Cilt: 2, Sayı: 17(Şubat 1940), ss.8-9.

- _____ : “Edebî Kısırlığımız”, Aksu, Cilt: 2, Sayı: 18(Mart 1940), ss.10-14.
- ÜLGEN, A. Necati : “Giresun’da Düğün”, Aksu, Cilt: 2, Sayı: 18(Mart 1940), ss.33-35.
- ZEREN, Cevad : “Dilimizde Yabancı Has İsimlerin Yazılışı Meselesi”, Aksu, Cilt: 2, Sayı: 25-26(1. Teşrin 1940), ss.3-5.

c. Sözlük, Kılavuz ve Diğerleri

- DEVELLİOĞLU, Ferit : Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat, 12. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1995.
- Halk Evleri Faaliyet Raporları : Ankara, 1933-1934.
- İmlâ Kılavuzu : Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları Nr.525, Ankara, 2000.
- Örnekleyle Türkçe Sözlük : Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları Bilim ve Kültür Eserleri Sözlük Dizisi Nr.5, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 2000.

İNDEKS

- Abdal: 43
Abrul ayı: 62, 100
Afet İnan: 13
Aka Gündüz: 264, 265, 266
Akengin (Can): 262
Aksu: 62, 64, 221, 222
Aksu dergisi: 1, 2, 28, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 61, 64, 68, 73, 100, 102, 113, 114, 131, 146, 163, 179, 203, 206, 220, 222, 224, 228, 249, 251, 262, 267
Akyoma: 55, 145, 210, 221, 230, 246
Alınca: 145
Ali Boytok: 57, 117, 263
Ali Çelik: 59, 102, 206, 207, 219
Alucra: 134, 222, 229, 248
Alucra Halkevi: 263
Anadolu: 10, 49, 57, 59, 60, 61, 163, 206, 207, 219
Anıl Çeçen: 8, 12, 14, 22, 23, 24, 28
Ankara: 16, 17, 18, 23, 26, 28, 39, 40, 48, 51, 57, 61, 240
Ankara Halkevi: 18, 19, 20, 23, 29, 40, 49, 226
Ankara Radyosu: 23, 40
Arabistan: 61, 79
Arabuloğlu: 132
Âşık Osman: 56, 114, 115, 116, 123, 125
Âşık Veysel: 240
Atatürk: 7, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 20, 23,
Avrupa: 22, 99, 231, 232, 246
Ayvasıl: 84, 140, 145
Azerbaycan: 16, 59
Azrail: 115
Bayındır: 138
Bayındır Han: 146, 157, 160
B. Kemal Çağlar: 23, 260, 264, 267
Bektaş: 43, 247, 248
Boztekke: 56, 57, 142, 143, 144, 145, 146, 208, 214, 221, 246
Bulancak: 62, 127, 135, 138, 206, 147
Bulancak Halkevi: 263
Burunucu: 146
Cem Dilçin: 60, 106, 114, 122, 128
Cengiz Gökşen: 142, 144,
CHP (CHF): 1, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 39
Çamuralioğulları: 145, 146
Çanakkale: 17, 26, 50, 137
Çandır: 5, 57, 226, 227, 228
Çınarlar: 76, 108, 224
Çıtlakkale: 145
Çukurköy: 132
Darıköy: 146
Dede Korkut Hikâyeleri: 4, 146, 147, 153
Deli Emin: 132
Deli Osman: 145

Deli Yani: 133
Demokrat Parti (DP): 1, 22, 25
Divanü Lügati't Türk: 110
Diyarbakır: 17, 51, 59
Doğu Anadolu: 59
Doğu Karadeniz: 59, 63, 131
Dumanoğlan: 57, 121
Düzköy: 56, 247
Eğlenceoğulları: 145
Erciyes: 51, 125, 126
Erzurum: 27, 50, 51, 61
Erzurumlu Emrah: 255
Espiye: 130
F. Nafiz Çamlıbel: 264, 265, 266, 267
Fatsa: 28, 129
Fevzi Bayazitoğlu: 2
Gazi Caddesi: 2
Gicora: 55, 22, 229, 247
Giresun: 18, 26, 39, 40, 41, 42, 44, 50, 52, 54, 55, 56, 57, 61, 62, 64, 68, 70, 73, 88, 90, 99, 100, 103, 131, 132, 133, 135, 136, 137, 142, 143, 144, 145, 163, 179, 206, 207, 208, 212, 214, 221, 222, 226, 227, 230, 235, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 258, 260, 264
Giresun Halkevi: 19, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 54, 59, 61, 63, 249, 251, 253, 255, 263
Görece: 127, 146, 254,
Görece Halkevi: 266
Gürcistan: 130
Harşıt: 144
Horasan: 142
Ignacs Kunos: 110, 111, 246
Ispartalı Seyrânî: 57, 128, 129
İ. Ahmet Nuri Sekizinci: 264, 265, 266, 267
İ. Hakkı Baltacıoğlu: 264, 265, 266, 267
İsmet İnönü: 1, 9, 10, 19, 24
İstanbul: 48, 51, 95, 142, 182, 188, 198, 203, 256, 258, 260
İstanbul Halkevi: 17, 43
İttihat ve Terakki: 8, 9
Jöntürk: 8
Kadırcan: 134
Kamık: 55, 210, 223, 247
Kaptan Yorgi: 133
Karaibrahimoğulları: 146
Karacaoğlan: 114, 239, 240
Karadeniz: 25, 78, 108, 128, 131, 146, 260
Karagöl: 62, 72, 76, 99, 221
Kars: 26, 51, 59
Kazım Karabekir: 23
Kel İmam: 135
Kemal Peker: 57, 129, 262
Kerkük: 59
Kırık: 131, 132, 136, 139
Kırım: 59, 130
Kırklar tepesi: 221
Kızilev: 135
Kirez ayı: 62, 100
Kurtoğulları: 146
Kurtuluş Savaşı: 9, 16, 44
Külünk Mehmet: 135
Lapa: 210, 223, 229, 247
Lem'î: 260

- M. Fuat Köprülü: 13, 59
Mehmed Hamdi: 260
Mehmet Akif: 254, 255
Melikli: 131
Mıngır Amet: 135, 136
Mithat Paşa: 9
Muhsin Ertuğrul: 264
Muzaffer Sarısözen: 57, 228
Namık Kemal: 9, 225, 257, 262
Nasrettin Hoca: 141
Nazlı Sultan: 116
Necip Fazıl Kısakürek: 262, 265
Nihat Sami Banarlı: 264, 265
Niyazi Eset: 3
O. Fikret Topallı: 2
O. Turgut Pamirli: 56, 57, 77, 78, 79, 87, 99, 107, 108, 109, 113, 178, 203, 205, 233, 235, 239, 243, 246, 260, 263, 267, 268,
Ordu: 18, 26, 51, 129
Osmanlı: 7, 8, 9, 212, 232, 255, 258
P. Naili Boratav: 59, 60, 242
Recep Peker: 13, 17, 18, 23
Refî: 57, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260
Reşit Galip: 23, 24, 45,
Rize...: 18, 26, 65
Rusya: 11, 12, 15, 144
S. Sırrı Tarcan: 22
S. Süha Göksan: 54, 55, 56, 58, 115, 116, 123, 125, 126, 127, 137, 248, 251, 254, 263,
Saffet Tunay: 250, 251, 254, 263
Sağrak (Gölü): 221
Saim Sakaoğlu: 4
Sami Akalm: 59, 60
Samsun: 17, 26, 51, 129, 131, 260
Semerkant: 142
Seyyid Vakkas: 142
Sis dağı: 72
Şebinkarahisar: 18, 64, 210, 223, 236, 247, 251, 252
Şebinkarahisar Halkevi: 252, 267
Şeyh Keramettin: 142, 144, 145
Şeyhmusa: 56, 206, 247
Şükrü Elçin: 5
T. Kowalski: 60, 63
Tamdere: 62, 64, 80
Tamzara: 61, 62, 70, 73, 74, 75, 90, 96, 98
TBMM: 10, 13
Tirebolu: 28, 56, 57, 61, 62, 63, 77, 79, 80, 87, 88, 99, 235
Tirebolu Halkevi: 266
Tonya: 66
Trabzon: 3, 18, 26, 51, 59, 72, 102, 129, 130, 131, 134, 142, 144, 146, 207, 260,
Turan Dertli: 57, 58, 114, 118, 124, 263
Türk...: 9, 10, 12, 13, 14, 15, 17, 32, 34, 35, 49, 51, 58, 59, 110, 111, 113, 147, 148, 149, 219, 232, 233, 235, 236, 246, 252, 258, 262, 267, 268
Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Kurumu): 61
Türk Ocağı: 1, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 23, 39
Türkiye: 1, 2, 6, 8, 11, 12, 15, 23, 24, 40,
Türkiye Cumhuriyeti: 1, 7

Urfa: 27, 59

Ünye: 27, 129

Vasfi Mahir Kocatürk: 266

Veli Dayı: 136, 137

Vildan Savaşır: 22, 23

Yavuzkema1: 42, 43, 55, 221, 247, 248

Yeşilgireson Matbaası: 55, 77, 107,

113, 178, 203

Yeşilgiresun (Yeşilgireson): 2, 13, 39,

40, 41, 42, 44, 45, 206, 208, 251, 252

Zil: 55, 222, 248

Ziya Gökalp: 12, 13, 255

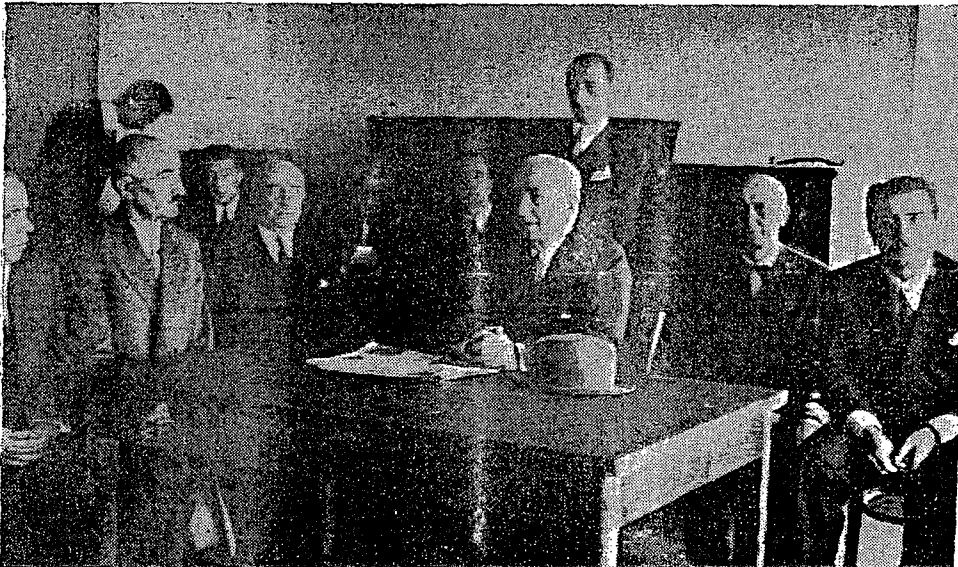

EKLER

GİRESUN HALKEVİ İLE İLGİLİ FOTOĞRAFLAR

Giresun Halkevi binası
(Gazi Caddesindeki -hâlen Halk Eğitimi Merkezi olarak kullanılan- 130 numaralı bina).

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Giresun Halkevini ziyaretinde bir musahabe sırasında

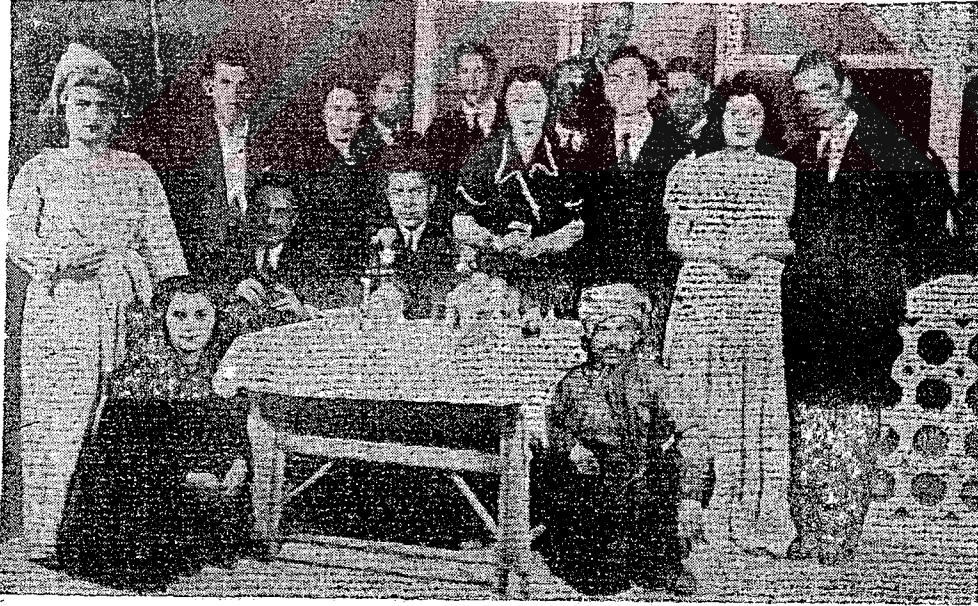
Halkevi Temsil Şubesi tarafından temsil edilen "Çıldırın Adam"
piyesinde vazife alan gençler bir arada

"Çıldırın Adam" piyesinden bir sahne

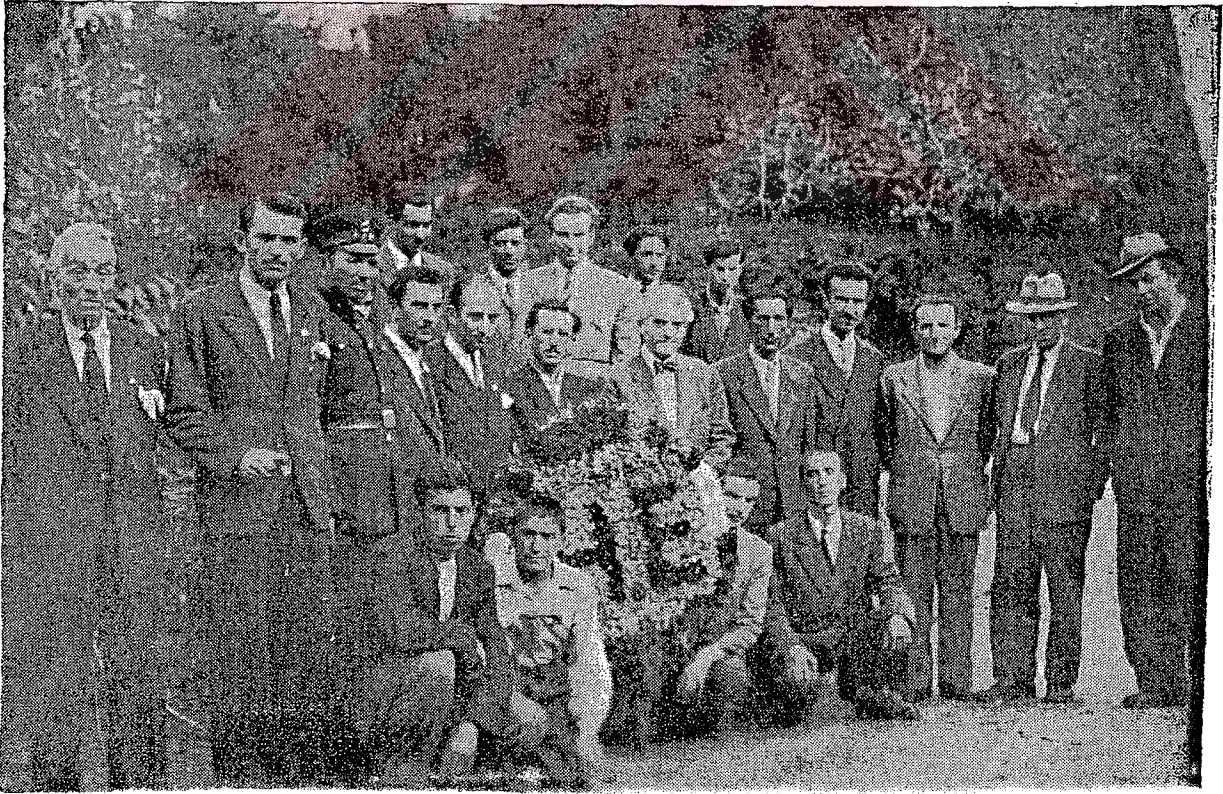
“Mektup” piyesinde oynayan Halkevi Temsil Şubesi gençleri bir arada

Başarı ile temsil edilen “Kalbin Sesi” piyesinde
rol alan Halkevi Temsil Şubesi gençleri bir arada

Halkevi Güzel Sanatlar Őbesinin baŐarlı konserlerinden bir sahne

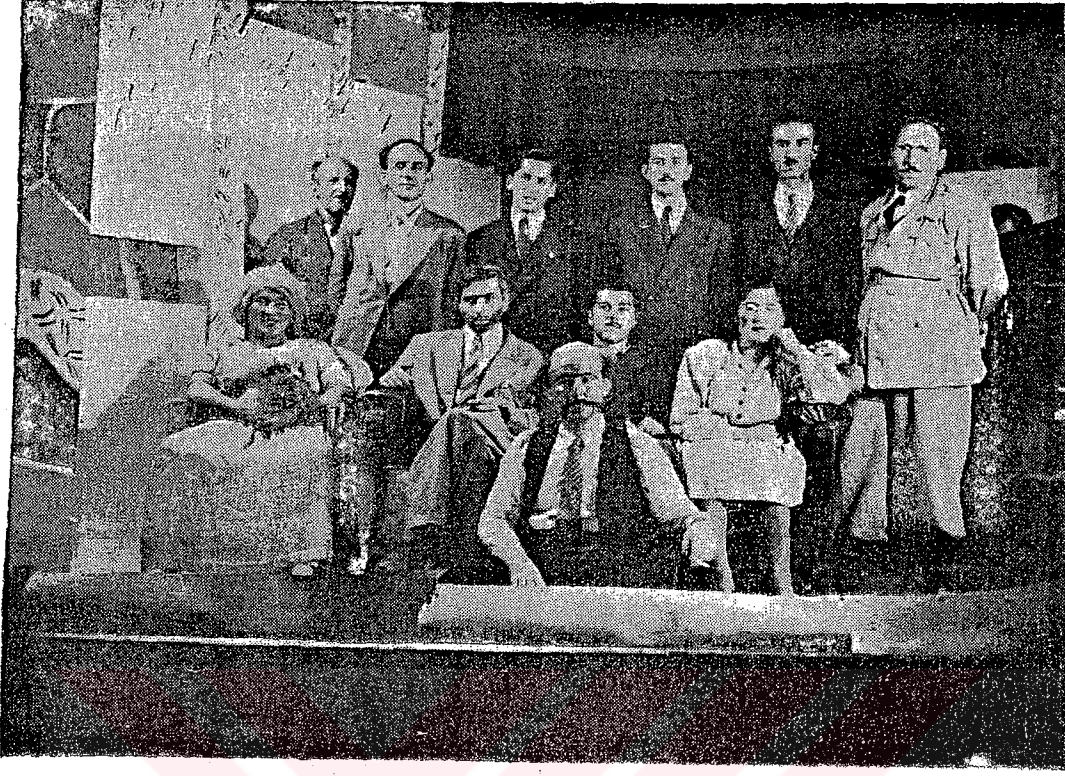
Giresun Halkevinden bir heyet Giresunlu Şair Can Akengin'in ölüm yıl dönümünü anarken

Giresun valisi, Halkevinde bir sergiyi açarken

Halkevinde açılan bir sergiyi gezen davetliler

Temsil Şubesi gençleri "İhtiyar Kız" isimli komedide bir arada

"Müfettiş" piyesinde vazife alan halkevli gençler bir arada

Ankara Halkevinde "Giresun Karşılması" oynayan halkevli gençler

Giresun Halkevinin Ankara'ya gönderdiği saz ve oyun ekibi
Halkevi Başkanı ile birlikte

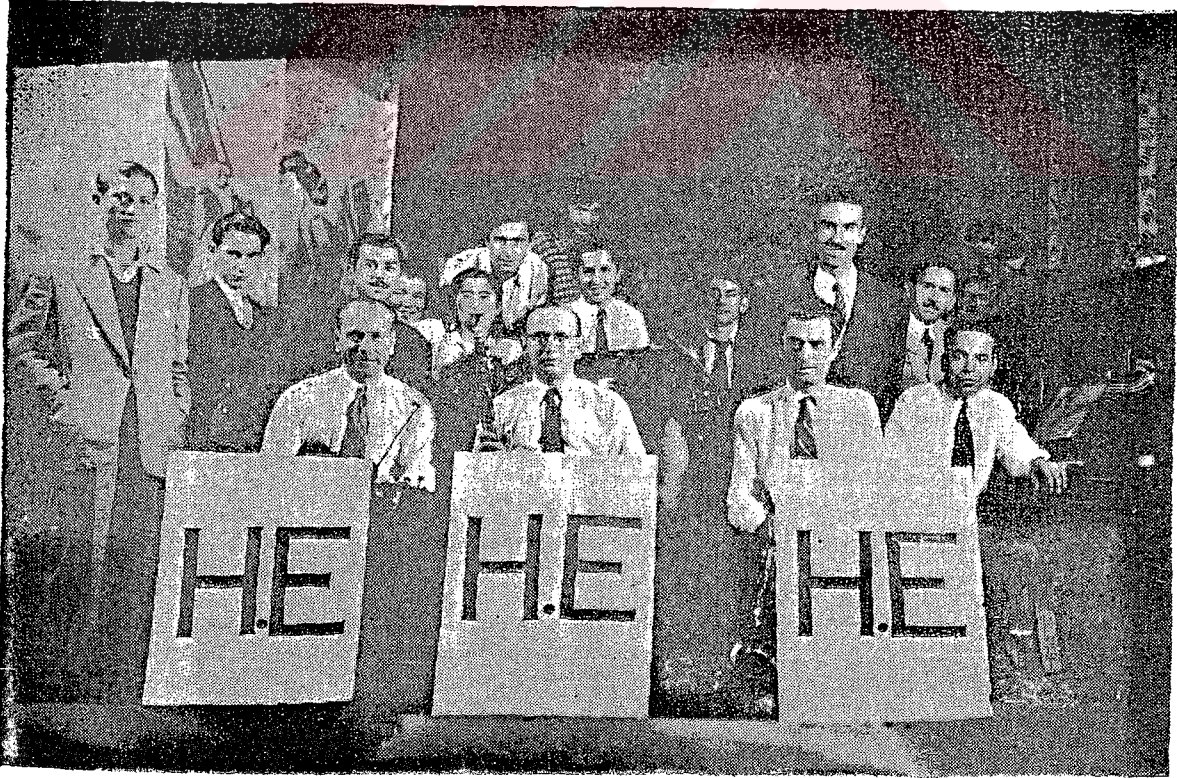
Güzel Sanatlar Şubesinin verdiği bir caz konserinden bir sahne

Halkevinde açılan resim kursunda amatör gençler çalışırken

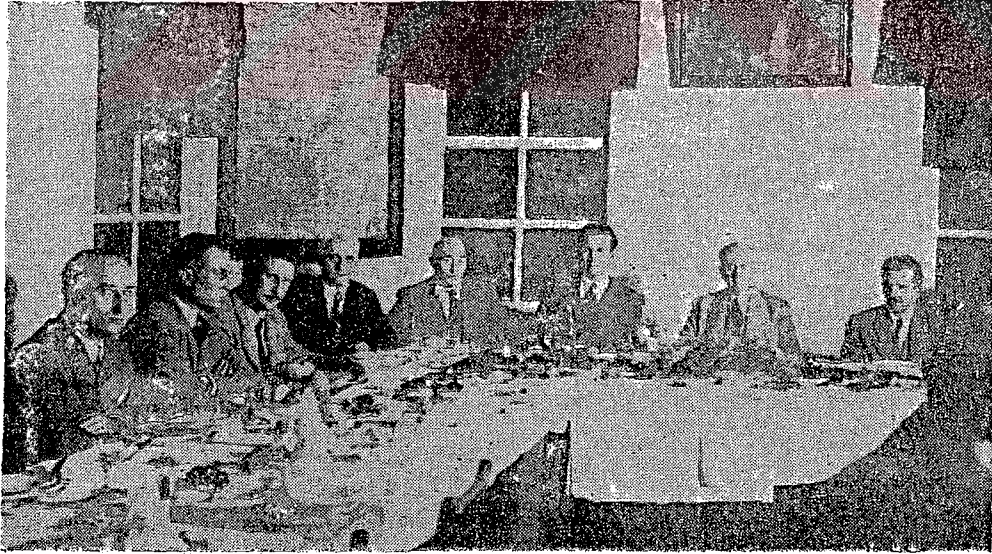
Halkevinde verilen bir konserden
(Konser veren radyo sanatçılarında Avni Özbenli;
yanındaki ise Giresun'un saz üstadı Küçük Hüseyin'dir)

Güzel Sanatlar Şubesinin sık sık düzenlediği müzik
gecelerinden birinde halkevli gençler bir arada

Başbakan Hasan Saka Giresun gezisinde Halkevini ziyaret ederken

Başbakan Hasan Saka Giresun Halkevinde

ÖZ GEÇMİŞ

Musa ÖKSÜZ, 20.01.1977'de Giresun'un Gedikli köyünde doğdu. İlkokulu Giresun Merkez Namık Kemal İlkokulunda tamamladıktan sonra orta ve lise tahsilini Giresun Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesinde tamamladı. 1995 yılında Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümünü kazandı ve bu bölümden 1999 yılında mezun oldu. 1999-2001 yılları arası Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Bulancak İcilli İlköğretim Okulunda Türkçe öğretmeni yaptı. 2001 yılından itibaren Bulancak Meslek Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak çalışmaktadır.

Evli ve bir kızı olan ÖKSÜZ'un yabancı dili İngilizce'dir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
BAKANLIĞI
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI